Școala medie de fete nr. 4
București
25785

TUDOR ARGHEZI

PAGINI DIN TRECUT

Ediția a II-a, adăogită
Cu o prefață a autorului

8R
A 76

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

VERIFICAT

Antologie de GH. PIENESCU

— MOMENTUL —

PREFAȚA

Nu știu cîți cititori vor fi crezînd că scoaterea în relief a năravurilor epocii tale nu e o plăcere de clevetitor și că nu ar fi pentru cronicar o suferință.

Dacă el alege dintre stiluri invectiva, mai boantă sau mai ascuțită, eficacitatea pare mai posibilă decît în dăscălirea didactică, stearpă și predica de povețe, prezintată ca rețetele casnice de marmeladă. M-a urmărit douăzeci de ani fabula științifică a mărului stricat între merele bune, administrată la fiece masă copiilor, de un unchi al nostru și în fiece lecție de clasă primară de către directorul școlii. Cine n-ar dori să trăiască împăcat și solidar în familia națională? Nu-i o suferință să te vezi răzlețit? De ce s-a simțit Eminescu „străin în țara lui" ? Degeaba?

Te-ai uitat la nemți: cînd au zis Vaterland *s-au și sculat în picioare. Ai văzut pe ai noștri zicînd* Patrie, *pentru o înfloritură de discurs patetic. Încolo, prea puțin îi păsa oratorului de asemenea breloc de elocvență. De altfel, două-trei parade, noaptea de Înviere, 10 mai și Bobotează, le sătura pe de o parte conștiința și, pe de alta își puteau acoperi toate deficiențele și trufiile de peste an. Convențional adoptate, cuvintele* cultură, *fără să i se guste înțelesul, și* moralitate *în destrăbălare, cuvinte gata făcute, de import, și traduse cu dicționarul, scrise și zugrăvite, rămîneau netrăite. Făcînd cu ochiul, te întorceai la borhotul din care de-abia te sculaseși, ca să strigi: „Trăiască!"*

S-a inaugurat odinioară un local de bancă, nou și construit frumos, cu sfeștanie și sobor de preoți. Banca era creștină și sfînta Camătă prezidată de clerul lui Hristos. Icoana Maicii Preciste, din pereții casieriei negustătorilor de bani, ca un simbol de sută la sută, da tejghelei dreptul divin să spulbere agonisita oamenilor nevoiași, la scadență. O singură bancă avea 600 de imobile, luate prin „justiție", numai în București.

O altă mare bancă, aceea necreștină, figura drepturile la șapte piei de pe oase, cu filozofia și literatura. Banca era și culturală, avea o editură, care era și „națională". În spatele fotoliului șefului suprem, diletant a toate, se înălța pînă-n tavan statuia de piatră, de trei ori mai mare ca natura, a lui Tolstoi, acel Lev Tolstoi care, pribegind cu traista-n spate, a murit ca un cerșetor bătrîn pe scîndura unei stații de trenuri, din depărtările Rusiei. Un faliment grandios, de proporțiile băncii, a distrus 60.000 de economii, realizate într-o viață, cu iglița și acul. O existență migălită și speranța unei rentabilități, ca o pensionare, le făcuseră deponenților temperamentul sedentar laș, sfios și cuminte. Mai multe cusătorese, care se păstraseră nelogodite pentru cununia morții, s-au sinucis.

Intrai în desimea orașului ca în prăvălia de confecțiuni, de haine gata a d-lui Iscovici, înșirate pe bare de alamă lungi, costum după costum, în simetrie perfectă, din dosul unei perdele pe verigi, de care trăgea de-a lungul patronul întreprinderii, satisfăcut să le arate. Se dezvelea de flanc un front de omenire, oprit milităreste, cu brațele în jos. Le lipseau numai mîinile și fruntea; bărbați decapitați și ciungi. Ținea loc de figură, un cîrlig, iar patronul, în vastul magazin, încă tînăr și simpatic, cu ochelarii cu arc, pe nas, la rădăcină, elegant și discursiv, avea o expresie de rector. Își disciplinase oamenii de stofă impecabil. Nici unul nu strîmba alinierea.

Dar nici un „complet" nu corespundea cu măsura nici unui client. Tăia la subsuoară, rodea unde nu trebuie, gulerul se căsca la ceafă. Nimic nu încerca să-i

vie. Întocmai ca la oamenii de carne și oase, nici croială, nici calitate: prea multă celofibră în bumbac și nasturii proști. Prețul exagerat înfățișa, în cifre, spiritul critic și începeau tocmeala, argumentarea, dialectica și punctele de vedere scăzînd mereu pînă la volatilizarea criteriului, care ar fi putut să fie prețul corespunzător. Pipăind căptușala erai edificat. Strîngeai mîinile patronului, prevăzute cu briliante de multe carate. Bun psiholog și înțelegînd că nu puteai să fii cumpărător, el exubera:

— Nici mie nu-mi plac, sincer să-ți spun, dar meseria mea este să vînd și cu dezgust. Eu știu ce marfă cauți dumneata. În magazin nu se găsește. Publicului însă îi place și-i place să fie și păcălit. Dacă nu-l înșeli, te disprețuiește și eu sînt firmă, din tată în fiu, de optzeci de ani! Taică-meu m-a trimis la Lipsca, și am luat un doctorat. M-am întors la prăvălie. Decît să mint cu intelectul, prefer să înșel cu croitoria. E mai onest și, apoi, costumul se ajustează. Cu foarfeca și răscroiala reduc pe indivizii mei de cîrpă ori îi amplific, după cerință și pe un preț cu beneficiu. Oamenii mei capătă suflet... Clienții recunoscători trec pe la ușă și mă salută... Sînt un creator! Apropo, ai văzut personajele mele din vitrină? Te-ai uitat bine la ele, în ce mucava nebănuit de gingașă sînt modelate și cu cîtă măiestrie rumenite? Am ales cele mai celebre portrete de oameni de stat, din ambele emisfere și le-am înțolit elegant. Am în geam civilizația universală și concretizarea tactului diplomatic.

Nu ți-am arătat, în fund — continua patronul — garderoba de împrumut: ceremonii, nunți, botezuri, deschiderea Parlamentului, înmormîntările... De la găteala de atlaz a miresei, cu coroană pură de ghiocei și beteală; de la capa de hermină pînă la deghizamentul de clovn, pentru balul mascat, și pînă la vălurile cernite de grand'dame, *ale văduvei îndurerate, cu prietenul defunctului, consolator, de braț, la cimitir, am în depozit tot ce-i trebuiește de urgență unei societăți organizate. Mi se pare că te gîndești unde pot păstra eu atîtea sute de mii de fracuri, smochinguri, redingote, corsaje, fuste și blănuri, ca să ajungă unei*

populații atît de numeroase... Nu te îngrijora. Astea sînt pentru o elită fină, nu pentru grosul mulțimii, care n-are trebuință de atîtea schimbări la față. Am jobene, pantofi de lac, nu căciuli, opinci și bocanci. O! Cît privește corpolența, asta e un bagatel. Costumele sînt demontabile și se înseilează instantaneu, uriașul se face pitic și invers, cît ai bate din palme. E o specialitate.

Am plecat de lîngă domnul Iscovici cu sentimentul respectuos că manipulează omenirea. Plecam trist.

La apariția ediției precedente a volmului de față, un brav anonim, chemîndu-mă la telefon, mi-a spus că „Nu era momentul"...

După inflecțiunile guturale și șovăielile de gramatică ale telefonului, am recunoscut vocea unei întregi generații selecte, paralelă cu aceste pagini „din trecut". M-am putut mira ce le-a venit domnilor și duduilor să răsfoiască o carte fără valeți și birlici și am înțeles că mă interpela un fost ceva mare, obișnuit să dea ordine graseiate, cu R din G și Haș, *acum obosit.*

Paginile strînse aci, din zecile de ani de frecat hîrtia cu peniță, au cuprins usturimi care mai pot, retrospectiv, să urzice și azi. Autorul regretă, desigur, că praful de scărpinat din călimară exematează încă obrazele spoite cu candori întîrziate, după trecerea atîtui amar de timp, dar poate să și mîngîie.

Cine s-ar supăra, dacă nu aceia care, măcar prin afinități sau servilism, au fost întrucîtva, mai mult sau mai puțin, obiectul paginilor creionate, unele zilnic și altele săptămînal, în răspărul vîrstelor de absență de la datoria obligatorie? Moșiile, unele extravagante latifundii, proprietățile urbane, cu sute de apartamente, morile, uzinele, concesiile, contractele înființate pentru canalizarea în cîteva buzunare a bugetului de stat, monopolul, uneori, al chirurgiei unui anumit moșit, și alteori al unei medicini de terminologie, dădeau, comparativ cu înfiorătoarea sărăcie plugărească, dovezile necesare împotriva unei catego-

rii. Puteai să te înşiri în horă cu ea şi să joci pe cavoul dintre Dunăre şi Carpaţi?

Nu era momentul să fie publicate din nou paginile acestea. Nu le place să li se aducă aminte trecutul. Nu le place, ştiindu-se, în secretul unei drojdii de conştiinţă, vinovaţi. Nu le plac paginile de faţă, ştiindu-le juste. Superficialitatea le mai e şi naivă. Ei sperau şi cred că trecutul poate fi uitat, cum uitau şi ei de simpla şi cinstita omenie. Ei caută, atunci, un derivat şi un ocol, menit în geniul lor constructiv să-i absolve, refugiaţi din cloacă în sentimentul naţional, iscat aşa, deodată. Zeci de ani l-au întinat şi falsificat.

Cine ar putea compătimi odioasa lor ipocrizie? Atitudinea naţională implică onestitate, credinţă şi jertfă. E un imperativ. Nu era momentul? Are trebuinţă adevărul de momente, de oră, de unu fără un sfert, de unu şi zece? de înaintea prînzului sau de după prînz, la desert, la lichior, la cafeluţa cu caimac şi o picătură de rom? Domnilor le erau burţile pline, pînă la vărsătură, cînd ne terfeleau sentimentul naţional.

Ştim prea bine ce-i dedesubtul acestui „Nu era momentul". Indiferent pe ce cale, răsturnarea aşteptată s-a făcut. Aşa a cîştigat poporul romînesc un război pierdut. Fără consecinţele războiului, lespedea de mormînt de pe ţară nici nu s-ar fi clătinat, necum să se frîngă, şi putregaiul mocnit subt tricolor s-ar fi eternizat. Despre soarta unei revoluţii strict naţionale ne-a informat îndeajuns anul 1907. Domnişorii evită teorema şi se opresc la numărul paginii, unde figurează, ediţie cu ediţie, şi corolarele ei, lăsînd problema intactă, tăiată diagonal cu o linie de creion roşu, de sînge. Dacă la o reeditare intempestivă, ar apărea şi soluţia normală, ei o escamotează, pretinzînd că problemele nu se rezolvă cu aritmetica elementară ci prin matematicile superioare, de dincolo şi de calculul infinitezimal: trebuiesc lăsate în competinţa lor. Ţăranul răzbit iese să-şi apere dreptul la mămăligă cu furca: e incompetent. Competinţa îi aparţine jandarmului ca-

re-l împușcă. E caricatura pisicii, care-și caută coada prin odaie.

Momentul nu a fost niciodată moment. Dar se poate chema moment momentul care n-ar mai fi fost să fie. L-ați auzit? A sunat! Nu știi de unde, din cer, din pămînt, din clopote, din turle, din luceferi, din cimitire, din scrîșnetul roții lui Horia? Cam de pretutindeni. Și încă n-au aflat din letopisețl murmurătorii la năduf, că scapără un moment, în care politețea dispare, prieteniile se răresc, se desfac și se aleg, toleranțele pier și frăția lui Abel cu Cain încetează?

Atît mai rău și mai urît dacă protivnicii tuturor momentelor se prefac că nu pricep nici unul și le murdăresc pe toate.

Pagubă nu e.

T. ARGHEZI

Martie 1956

EPISCOPUL NIFON AL DUNĂRII DE JOS

Ca mai toţi membrii actualului Sfînt Sinod, era preot şi-i murise preoteasa. Încă tînăr, întîrzia întru jale şi văduvie. Arhiereii fac numai proză ; S. Sa a inspirat şi un poet, care l-a cîntat în celebra *Sîrba popilor*. Următoarea stihire răsfrînge durerea de atunci a preotului, care mai tîrziu trebuia să fie „tuns", sub numele de Nifon, în schima monahală. Un monah se zice că e tuns pentru ca să se arate că părul îi ajunge la şolduri.

Haĭ, părinte Nae, Nae, săi în sus, în sus vîrtos,
Căci nu degeab-ajuns-ai astăzi proiestos.
Drăguţa damigeană n-o slăbi din mîini de loc,
Căci e dătătoare de viaţă şi noroc.

Ezităm să afirmăm hotărît că autorul acestor versuri anonime este d-l Vlahuţă sau Rădulescu-Niger, căci am fi mîhniţi să ne înşelăm. Adevărul este că toţi Bucureştii le-au cîntat, din gură, din flaşnetă, şi din alte coarde sunătoare, în cinstea părintelui Nae de la Biserica Albă.

Părintele era predestinat. Tot cîntecul a făcut dintr-însul un arhiereu. Părintele Nae era înzestrat de mic cu o voce pentru teatru. Îl auzi uneori, la necaz, sătul de sarcina păstorească, oftînd şi povestind atunci întîmplarea neuitată cînd cineva, ca un impresar, i-ar fi propus un angajament pentru o scenă din

străinătate, pe cînd Caruso juca rişca pe marginea Toscanei.

In ziua cînd mitropolia l-a poftit la arhierie, se zice că părintele Nae ar fi refuzat. Dacă nu-i canonic, răspunsul său este cel puţin sincer:

— Nu mă pot călugări, Înalt Prea Sfinte, a răspuns viitorul prelat. Nu se potriveşte cu firea mea. Am nevoi pe care călugăria mi le interzice.

Însă cînta bine, şi de aceea i-a fost îngăduit să nu-şi călugărească nevoile lui de bărbat vinjos şi chipeş.

Şi de atuncea episcopul Dunării de jos cîntă, cîntă şi se veseleşte şi toţi care cîntă bine şi se veselesc plăcuţi-s inimii P.S. Sale. E o inimă cu desăvîrşire largă; în dragostea lui de pustnicie a profesat cam pe faţă şi pe cea oprită, şi trebuie să fie singurul călugăr care şi-a recunoscut oficial copiii, ca un simplu mirean.

Simpatic tuturora şi prieten modest cu familiile cu dare de mînă, ştie să-ţi îngroape un mort ca nimeni altul. Are în înmormîntare arta coaforului de-a modela o mustaţă dintr-o repezeală de deget, şi dibăcia cofetarului de-a ridica pe farfuria întinsă o cremă bătută, cu moţ. Ceremonia prohodului o face cu un talent şi o vioiciune de actor de operă. Morţii, recunoscători, s-au învoit să-i înlesnească rente şi i-au alcătuit, printr-o contribuţie benevolă, averea de care vlădica Nifon se bucură astăzi. De aceea dînsul poate rămîne nesimţitor la atacurile sinodale, căci dacă ajung lucrurile pînă acolo, P.S. Sa n-are decît să-şi lase haina în cuier şi barba la bărbier şi să plece în străinătate, unde poate trăi din veniturile darului exarhieriei. Era cît pe-aci să o declare în cursul unui proces de la Sinod, cînd s-a lovit cu mitropolitul.

Episcopul Nifon nemulţumit însă cu rolul de mare cîntăreţ a căutat să-şi adaoge şi unul cultural. Aci însă statul mare, barba frumos pieptănată şi gesturile de parastas sînt excelente dar neîndestulătoare. Conferinţele pe care le ţinea la un moment dat străluceau prin acea fermecătoare inconştienţă cu care te amuză ignoranţii importanţi. Într-o zi îşi propusese

să demonstreze la Ateneu existența lui Dumnezeu! Nici mai mult nici mai puțin! În ziua aceea filozofia tuturor popoarelor a fost culcată la pământ și știința, cum se zice, o sfeclise. Avea doar în fața ei pe arhiereul Nifon, vicarul și tenorul Mitropoliei.

Mai publică și cărți P.S. Sa. E un creștin pe undeva, mi se pare la un nu știu care Podul Turcului, creștin avar și cu multe parale, pe care episcopul l-a convertit la risipă. Acesta plătește cu generozitate tot ce tipărește episcopul, cărți vechi bisericești „revăzute și corectate" (sic) de P.S. Sa și care se distribuie gratis sau se vînd cu parale.

Să terminăm în nota conflictului.

Era la episcopia Galaților un fost diacon de la capela din Paris, preot și arhimandrit și ajutor al episcopului Nifon, cu care mînca la masă și discuta la birou într-o respectuoasă intimitate. Călugăr nărăvaș, arhimandritul se ținea la oareșcare distanță de o intimitate și mai strînsă.

Într-o bună zi arhimandritul părăsește violent episcopia și nu se știa de ce. Să vă spuie însuși episcopul de ce:

— A venit la mine și mi-a spus așa: „Prea Sfinte, să nu te mai amesteci în trebile eparhiei. Ca arhimandrit al episcopiei vreau să le duc eu singur cum vreau și cum înțeleg." Atunci, fiindcă mă opuneam, a scos revolverul și m-a amenințat și m-a alungat primprejurul biroului.

Versiunea neepiscopală pare mai justă.

Dorind să se scape de-o prietenă a P.S. Sale și socotind că arhimandritul îi este destul de prieten ca să-l servească, l-a luat la prînz lîngă dînsul și i-a spus încetișor:

— Părinte cutare. Ai și Sf. Ta nevoie, firește, de-o cunoștință... Vrei să-ți recomand eu una? Îi dai ce-i dai și te poți duce la ea orișicînd vrei... E o femeie foarte de treabă...

Atunci arhimandritul ar fi sărit de pe scaun, ar fi trîntit cu pumnii în masă, ar fi zdrobit cîteva farfurii și i-ar fi declarat episcopului Nifon al Dunării de jos:

— Eşti atît de murdar, părinte, că de-aş avea un revolver în buzunar n-aş ezita o secundă să ţi-l descarc în maţe.

Versiune de episcop, versiune de arhimandrit, care-o fi cea adevărată ?

Dar de P.S. Nifon cîte nu s-ar putea spune dacă n-ar cînta bine şi de n-ar avea parale strînse!

1911

SCRISORI CĂTRE ÎNVĂȚĂTORI

Frate învățător,

Te văd ieșind din școală și părăsind orașul în care ai muncit ca să-ți ajungă sufletul și mintea roditoare. Cînd ai pornit din șes ori de la munte, ivindu-te prin arbori în cămașă, încins cu briu cu ciucuri, portul ți-era ca înfățișarea căminului tău de alb. Abia de se gîndeau părinții, care te-au dus pînă la marginea satului depărtat, de mînă, și ți-au sărutat ochii de copil, că ai să fii un om într-o bună zi și tu.

Omul acesta se-ntoarce astăzi către sat. Ochiul ți-este mai deschis și mai hotărîtă căutătura. Fruntea ți s-a-nălțat. Buzele, obișnuite să vorbească-n cuvinte de carte, și-au întărit arcul și cîteva fire negre le umbresc. Te vor mai recunoaște cei de-acasă? Te vei mai putea pricepe cu dînșii? E ceva trist în chipul tău cam palid și poate că și sufletul ți-e trist privind ogoarele pe dunga cărora te întorci, cu-o carte subsuoară. Înseși satele sfioase și pitite, ca să arate pare-se apropierea — frumoasă pe de o parte — de pămînt a celor ce au învelit-o cu stuh pînă la prispă și se ascund, s-au schimbat în cîtăva vreme. Unele s-au povîrnit pe-o vale, altele s-au strîmtat de holde, pe altele parcă le-a împins prin valuri de frunze vîntul. Ca niște turme al căror păstor nu se mai vede, așa pasc satele pe așternutul verde al țării. Drumurile de argint ale apelor trec slobode prin țesătura lui. Ce

frumoase, ce limpezi sînt toate acestea şi ce mari, fratele meu învăţător!

Însă din timp în timp şi cîte-o fiinţă îţi iese înainte, şi sufletul tău atunci se miră. Cîte un om, desprins dintr-o desime, trece pe lîngă tine. Nici o jivină n-are pielea mai stricată, obrajii mai zbîrciţi, îmbrăcămintea mai zdrenţuită şi mai tîrîtă ca omul acesta, care străbate aurul holdelor, miresmele florilor şi jocul fluturilor cu lumina. Picioarele lui noduroase şi gîtuite par smulse din butuci. Pe braţele lui zdrobite pare că a apăsat — întinse-n vremea nopţii — clădirea munţilor. Şi-n fiece pas ce face pare că auzi sunetul unui lanţ uriaş ce i-l opreşte, înrădăcinat din adîncul ţărinei.

L-ai văzut cum se fereşte pe marginea drumului de tine, cel blînd şi cu inima plină de voie bună. Te-a zărit în surtucul tău negru, cu care te întorci de la oraşe, îmbrăcat ca şerpii, şi spaima lui veche l-a frînt numaidecît în două. Tu eşti, după port, un poruncitor, şi omul acesta e poruncit de veacuri: faţă de tine respectul lui nu poate fi decît groază, umilinţă şi ruşine. El a fost atît de prigonit, atît de apăsat, atît de dogorit de ura celor ce i se fac stăpîni cu-atîta înlesnire şi oblăduitori niciodată, încît el nici nu-şi mai poate da seamă de sineşi. Împovărat, bolnav şi aiurit, se îndoieşte că ar fi un om, şi în sufletul lui a intrat, ca un simţ, încredinţarea că el e o făptură deosebită, făcută ca boul, să slujească şi să rabde fără de nădejde. Dar chiar nădejdea, biruinţa dinlăuntru a omului în luptă, cînd din întîmplare i-ar încerca inima, îl înspăimîntă ca o ispită de la care l-ai oprit.

Ca omul acesta sînt şi vitele lui decăzute, caii lui mărunţi cît cîinii, boii lui subţiaţi pînă la oase. I-ai văzut copiii? I-ai văzut femeia? Ai intrat în căminul lui?

Părăsindu-ţi, copil, cătunul, cînd te-ai gîndit la el vedeai verdeaţă şi iarbă, cer boltit peste dumbravă, şi auzeai cîntecul duminicilor — aproape trist de singurătate. S-a schimbat într-atît faţa pămîntului că nu mai vezi decît jale, sărăcie şi robie?

Nu, frate învățător. Schimbarea vine de la tine, din sufletul tău ştiutor de mai multe, în care a-nceput să scapere gîndirea scîntei de dragoste şi de visare, şi să alunece durerea timpului nostru... Iar dacă este şi o schimbare, aceasta e-a răului tot mai înrăit şi-a întunericului tot mai cu voie adînc. Şi el e-n toată lumea: fiece sat, afară de prea puţine fericite, înăbuşeşte în tăcerea lui o suferinţă veche şi un dor zugrăvit pe toate feţele, în toate mişcările, încetinate.

Şi datoria ta este să ştergi aceste rele, măcar cu-n-cetul.

Dacă te întorci în satul tău cu gîndul să-ntinzi o gospodărie pentru tine din munca altora şi din sărăcia celorlalţi, cu gîndul să te ridici pe tine şi să ajungi în vatra ta ca un ciocoi de spiţă ţărănească, atunci dă-te cu ciocoii şi cu popii care s-au îngrăşat din hrăpire şi minciună. Cu tine nu mai stau de vorbă nici ca să te mustrez, căci tu te-ai pus la rînd cu toţi aceia care într-o zi sau alta vor fi zvîrliţi deoparte ca nişte leşuri şi scuipaţi cu nobila scîrbă a învingătorilor pentru bine şi frumos. Să rămîi blestemat şi ocolit de toate inimile drepte şi cinstite pe care le-ai spurcat, dacă din chemarea ta de luminător ţi-ai făcut numai o meserie şi un adăpost pentru jaf.

Însă dacă alta ţi-e firea şi dacă apropiindu-se văpaia cărţilor de mintea ta ţi-a umplut-o de lumină şi nu s-a stins înlăuntrul ei, atunci îndemnul tuturor celor care sînt încă puţini, oricît i-ar deosebi felul lor de luptă, este, ca altădată pentru apostoli: „Duceţi-vă în desimea şi largul lumii şi botezaţi-o întru gîndire şi-adevăr".

Negreşit că nu trebuie să vă aşteptaţi pentru aceasta la o primire cu laude şi cîntec. Afară de cîţiva ochi care vă urmăresc, afară de cîţiva oameni drepţi care sprijină pururea munca voastră şi-o fac şi ei în ogorul lor, voi aveţi împotrivă, de la cel dintîi pînă la cel de pe urmă, pe toţi care au alcătuit starea de lucruri de azi şi vor să o păstreze. Fără să mai socotim ciocoii a căror minte se mărgineşte îndeobşte la cîteva calcule de joc de cărţi; a cărora muncă nu trece

opinteala cerută pentru a înghiți dintr-o dată sticlele cu vinuri scumpe; a cărora iubire cunoaşte o singură clipă de-a se arăta: noaptea şi tinereţea, şi pentru un singur soi de făpturi: femeile vîndute, şi un singur organ — căci aceştia stau departe de voi, uneori înfundaţi prin cîrciumile străinătăţii, alteori, îmbătrîniţi în Cameră şi Senat, şi vă lovesc din depărtare — pe oamenii şi slugile lor. Vi se împotriveşte primarul, prefectul cu mai-micii lui; jandarmul; vi se împotriveşte popa — deputatul cel mai statornic în sate al stărilor pe loc. Prin fapta şi prin viaţa lui e o pildă veşnică de înjosire pentru săteni, înjosire trupească şi de suflet. Acest bolovan de slănină sau această locustă uscată de răutate nu poate primi autoritatea voastră, care-i desfiinţarea-i definitivă. Voi veniţi în numele viitorului, el e o rămăşiţă a trecutului celui mai îngust. Pieirea apropiată a preotului e una din nevoile firești ale idealului vostru, chiar atunci cînd din pricina unui preot inteligent şi cuminte, cum se găsesc, se ştie, însă foarte rar, şi aceia plecaţi mai mult către schimbare decît către menirea de a păstra ce e stricat, aţi face greşeală să credeţi — orice credinţă e o greşeală — că preotul poate merge mînă în mînă cu învăţătorul. Dovada cea mai bună e în faptul că-n toate satele, între învăţător care vindecă, şi între popă care îmbolnăveşte, e-o ură de nestins. Răul este că această ură care vine de fapt din ciocnirea a două idei şi a două timpuri, hotărît vrăjmaşe, se sminteşte din locul ei şi s-ar părea că vine din deosebire de nevoi şi interese. Şi aşa îşi înfăţişează mulţi oameni greşiţi războiul dintre şcoală şi biserică, pe care vor cu orice preţ să le întovărăşească. Nimic nu-i mai dăunător decît această stare silită în care şcoala e împiedicată să-şi alcătuiască la sate legea ei întreagă. Ei zic: se ceartă popa cu învăţătorul; biserica şi şcoala sînt însă împăcate. Ei ar trebui să zică: se luptă şcoala cu biserica. D. Haret, ministrul care trece de-a fi organizat mai temeinic şcoala, e acelaşi sub care s-a dat învăţămîntului religios mai multă întindere şi clerului porţii grase mai multe.

Ei bine, d. Haret, profesor de matematici şi om într-adevăr învăţat, e un duşman cumplit şi al preoţilor, pe care nu-i primeşte în casa lui şi la biserica lor nu se duce, cît şi al lui Dumnezeu. Şi aşa sînt toţi oamenii de stat din Romînia. Numai că ei au căpătat din auzite convingerea că ceea ce le face lor rău face bine poporului, pe care e nevoit să-l ţină prin frica de Dumnezeu sub picioare. Fireşte că nu toată lumea e la fel şi domnii de la Bucureşti au alte mădulări decît ale săteanului. Aşa, domnului de la Bucureşti o mîncare îmbelşugată îi face nesfîrşit de mult bine, pe cînd ţăranului nu i-ar face decît un rău care l-ar putea şi ucide. Deci ţăranului i se dă popă şi nu i se dă mîncare.

*

Fără tine, frate învăţător, lucrurile acestea pot dăinui totdeauna. Caută de veghează şi pătrunde-te de adevărul pe care îl ai înaintea ochilor, pe care-i de prisos să ţi-l descriu pe zeci de pagini ; de mult l-ai înţeles. Poate însă ca împrejurările să nu-ţi îngăduie totdeauna atitudinea făţişă a ideilor tale, care se potriveşte cel mai bine cu demnitatea omenească şi cu înseşi nevoile luptei ce duci. Nu uita însă niciodată, o singură clipă nu uita ce aşteaptă viitorul de la tine, şi în fiecare vorbă de-a ta să se-ntrevadă ţinta chiar cînd n-ai mărturisit-o. E un fel de-a lucra şi de-a vorbi care arată îndreptarea gîndurilor unui om dibaci. Şi cînd nici să se zărească nu voieşti, e şi atunci un mijloc de-a lucra şi izbuti pe nevăzute. Caută-l ca să-l găseşti.

Omul hotărît şi statornic izbuteşte atît de mult în rele, încît a izbuti în bine ajunge ceva cu totul lesnicios.

1911

POSTUL CEL MARE ŞI TEATRUL

S-a ivit un conflict, deocamdată platonic. Directorii teatrelor din Bucureşti se întreabă de rostul unei dispoziţii învechite după care spectacolele trebuie să înceteze în săptămînile de post. Sfintele mitropolii şi episcopii, ca nişte instituţii de stat ce sînt, au cerut această măsură. Ortodoxia ar suferi, se vede, o injurie gravă cînd actorii s-ar produce pe scenă în acelaşi timp ce preoţii şi arhiereii îşi recită rolurile prin biserici. Se pare că în asemenea zile singuri inşii cu chică soioasă şi barbă încîlcită au dreptul să se deghizeze şi să joace, iar oamenilor raşi acest mistic apostolat le este interzis.

In dezvoltarea unui popor, ciocnirile acestea sînt interesante şi inevitabile. Nu ne vom apuca să le discutăm necesitatea şi, numai în treacăt ne-am putea readuce aminte de originile bisericeşti ale teatrului. Din comedia divină trebuia să iasă comedia. Consideraţiile noastre vor avea un gust mai local.

La ce poate, într-adevăr, răspunde măsura bisericească ? Fiindcă o săptămînă din an s-a numit a brînzii sau a iaurtului, mare sau mică, şi fiindcă Triodul povăţuieşte creştinismul prin fasole, caritatea prin mazăre bătută şi castitatea prin murături crede Sfîntul Sinod că directorii de teatru, actorii şi actriţele fac metanii şi se blagoslovesc reciproc ? Pentru atingerea acestei înalte perfecţiuni morale Sinodul ar fi dator să oblige pe artişti să se ducă în

procesie, la biserică sau să se închidă în mînăstiri. Dar pentru ce s-ar opri măsura la teatru? N-ar trebui închise şi berăriile, cafenelele, birturile, bărbieriile, expoziţiile de pictură? Nu ar trebui suprimate ziarele şi revistele? Căci s-ar putea să cugete omenirea la altceva decît la fericirea ce-o dau sărutările pe icoane, pe unghiile garnisite cu mucus nazal ale popilor, aghiasma şi mirurile atunci cînd un P. S. Atanasie reface patimile Domnului cu o seringă aplicată exact? Pentru ca morala să fie cu desăvîrşire respectată, măsurile acestea nu ajung. Ar trebui oprite trăsurile — exceptînd muscalii — tramvaiele, băile; ar trebui închise bibliotecile, prăvăliile, iar lumea, îmbrăcată cu anterie şi cu toate dulămile turco-greceşti, s-aştepte îngenuncheată pe uliţi trecerea Sinodului sifilitic. Vespasienele, păzite de cîte un protopop, să nu mai funcţioneze. Pătruns de respect pentru că în fruntea bisericii se găsesc virtuţi şi capacităţi ca ale unui Popă Iapă, ar trebui şi udul să se amendeze şi toate lucrările cele diavoleşti din trupul nostru cel de lut să se schimbe în voce de rugăciune. Iar de vreme ce postul trebuie să fie universal şi ca nimic să nu dea loc la ispită, Sinodul ar trebui să intervie la Societatea pentru protecţia animalelor ca să li se aşeze căţeilor şi mîţelor cîte o foaie de viţă, sau chiar două foi, cu cîte o inscripţie trasă din psalmist. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît duhul Satanei lucrează îndeosebi în vremea postului, cînd postul călugăresc coincide cu strechea bianuală a nebotezatelor cvadrupede.

Poate că în acelaşi timp li se va da cîte o pereche de cioareci şi sătenilor, pe care luna florilor, a cîntecelor, a liliacului şi a azurului îi găseşte cu pulpele afară.

Nu-i totul spectacol? Pentru ce această ipocrizie? Creşte credinţa pentru că d-nii Bacalbaşa, Davilla, Nottara şi Liciu rămîn în dosul cortinei lăsate cînd perdeaua pristolului se ridică? Se fac prelaţii noştri mai destoinici, Sinodul se perfecţionează, arhiereii ajung mai demni de o misiune pe care dacă nu o

profanează îndestul, este că ziua nu-i îndestul de lungă ?

Spiritul meschin al popilor a fost întotdeauna înclinat spre jignirea celorlalţi, spre stăpînirea spiritului public. Părintele Iapă nu înţelege să fie sărbătoare şi lumină fără să-i aducă şi lui ceva bacşişuri sacerdotale. Trebuie însă statul să patroneze apucăturile acestor asasini ai lui Hristos ? această minoritate stupidă şi mînjită ? Desigur că guvernele, alcătuite din oameni care în conştiinţa lor judecă şi sînt ca şi noi şi ca şi toată lumea, aşteaptă o mişcare pentru ca să micşoreze şi cele din urmă pretenţii de ordin privat şi public ale Sinodului.

S-ar înţelege ca teatrele să fie închise atunci cînd spectatorii, covîrşiţi de-o religiozitate ce nu se mai poate, refuză ei, de buna lor voie, să ia parte la reprezentaţii. Pînă atunci lumea preferă bisericilor cu preoţi figuranţi teatrul lui Molière, al lui Ibsen şi al lui Caragiale...

1912

OMUL CU OCHII VINEŢI

Nu e titlul unui roman de aventuri şi împrejurări stranii. E numele doară mai lungit, al unui personaj viu, aflat în carne şi oase, în cizme şi epoleţi. Viaţa lui e mai lungă decît a romanelor iar slava şi puterea i le povestesc, mai bine decît snoavele şi cîntăreţii, închinarea mută şi îngenuncherea unui rînd de treizeci şi două de judeţe la picioarele lui stăpînitoare.

Îl cunoaşteţi ? L-aţi întîlnit vreodată ?

Regele călugăr trăieşte retras ca o cucuvaie şi numai ochii din cînd în cînd i se zăresc, fumurii, rotunzi şi reci ca doi bulgări de camfor. Şarpele vrăjeşte de sub copac, cu scînteia privirii, pasările naive, ameţite pe ramuri, şi ele coboară dormind, cu aripile strînse, către arcul de venin, frămîntat de nerăbdare, jos, printre flori. Călugărul cu coroană de oţel pe frunte a ipnotizat o ţară. Singuri ochii lui, în care sticlesc o sută de enigme, au putut supune voia şi libertatea fecioarei din coşciug... Au îngheţat energiile, au încovoiat hotărîrile, au strămutat ţinta fiştecărei arme, şi dacă apele ar fi avut un scop omenesc le-ar fi întors şi pe ele din matca lor şi le-ar fi zăprit izvoarele de-a pururi. Sufletul nostru e robul acestei căutături de diavol gînditor.

— Ce se zăreşte peste Carpaţi, un stat ori un catafalc ?

— Un monah dibaci priveghe dintr-un colţ şi lasă-n jos perdelele negre...

— Dincolo, poporul cere pămînt şi holde pentru sineşi.

— Linişte ! Călugărul vrea linişte şi moarte. Aceasta-i muzica ce-i place, şi afară de dînsa una singură-i mai este dragă. Tăcere !... Părintele are armată, artilerie şi muniţie de război pentru turcul dinlăuntru. Şi mai presus de toate-i orchestra gîlgîitoare a divinului aur ! Nu-i Beethoven, nu-i Wagner, nici Mozart ; sînt simfonii de Hohenzollern.

Pîn-a nu veni la noi, nobilul ostaş purta pe sub tunică şi zaua lui medievală, roba lui Inigo de Loyola, căreia, nestrămutat rămasu-i-a credincios. Pasul lui, elastic, nici nu se aude. Vocea lui, nici dînsa niciodată. Faţa lui o ştiu foarte puţini. Sfetnicii care-l ating, covîrşiţi de dominarea lui mută şi zdrobitoare, se tem şi-l ocolesc şi-i dau tot ce nici nu doreşte el să ceară. Rodul cel mai vesel şi mai robust cade-n tava lui, pe care doi lei cu cozile-n sus şi cu gurile căscate însemnează lăcomia şi nesaţiul. Neprevăzută răsturnare ! Tînărul prinţ care primise să intre pe tărîmurile lui Ştefan şi Cuza, într-un umilitor costum de valet, trebuia să-şi răscumpere ruşinea, necunoscută de nici un mîndru domn valac de pîn-atunci, chiar învins, schimbînd elita ţării noi într-un cîrd de lachei. Ministrul cel mai iubit la palat e acela care se tăvăleşte cel mai frumos pe covoarele regale ; guvernul cel mai plăcut e cel care zace mai mult şi face mai puţin.

De aceea pe toţi bărbaţii noştri chemaţi prin temperament şi cultură să schimbe starea sufletească şi economică a ţării, de care nu e ins în ţara asta să nu se jeluiască, măcar în chip platonic, îi vedem stînd departe de cîrmă şi reduşi la rolul de predicatori în pustiu, sau la nevinovată bolire. Se ştie de mai nainte că orice ai întreprinde cu inima dornică şi cu avîntul, care singur poate face panta viitorului accesibilă, va trece de atentat şi de crimă, şi atît sînt schimbate noţiunile de mult încît oamenii ce pot fi daţi, într-o ţară civilizată şi inteligentă, drept model,

trec la noi în rîndul paraziţilor, iar necinstea îşi deschide floarea purulentă pe culmea vieţii noastre naţionale.

Apoi care dintre „romîni" e prietenul cel mai de aproape al regelui iezuit? Îl ştie toată lumea... D. Ion Kalinderu, vătaful moşiilor auguste, umbra din jigniţi a înaltului stăpîn de pe tron.

Placid în armura nordică a sufletului său monastic, Omul cu ochii cenuşii avu un vis, care s-a împlinit, şi o foame uriaşă: aurul. Şi visul lui se făcu visul nostru; groapa din sufletul lui se deschise şi-n sufletul nostru, şi ţara care trebuia ridicată în vîrtejul unui ideal moral, se făcu tărîm de calcule, de destrăbălare şi, reproducînd în noi tipul suveranului, fiecare ne făcurăm de-o fiinţă cu dînsul. După patruzeci de ani de domnie avem un rînd de bube: anul 1907, biserica, tramvaiele, 80 la sută de analfabeţi, şi fiindcă banul este cuvîntul de ordine — corupţie acută pînă în sînul familiilor, vînzare de inimi şi de carne. Lume mai căzută nu poate fi decît e aceea în care prestigiul adevărat îl are banul, încoronat într-o zi de 10 mai, odată cu creştetul Hohenzollernului de la gurile Dunării. Onestitatea şi dorul de bine sînt de mult la noi nişte bagatele care te fac suspect şi ridicol. *Cherchez le roi* [1].

Dar dacă pentru averile romîneşti Omul cu ochii vineţi a dovedit o atracţie violentă, nu tot asemenea simţ avut-a el pentru limba romînească, pe care o dispreţuieşte. Cărţile noastre îi sînt necunoscute. Autorii noştri nu-l interesează; curtea lui o alcătuiesc d-l Kalinderu şi argaţii ceilalţi. Învăţaţii noştri ca şi ţăranii noştri trăiesc în depărtare. *Vive le roi!* [2] Pe deasupra tuturor pluteşte ironia egoistă din ochii fostului şi rămasului călugăr singuratic. El nu ia nici o măsură, nu hotărăşte nimic pentru naţiunea poleită în faţa puterilor străine cu o armată şi un tezaur regal. Numai cînd durerea poporului debordă, atunci el porunceşte, discret, tunu-

[1] Căutaţi-l pe rege.
[2] Trăiască regele!

ţilor să măture satele, ca să nu mai ceară gura morţilor pîine.

Trebuiesc spuse unele ca acestea şi altele şi repetate regelui de peste flămînzi, azi cînd se împlinesc cinci ani de la secerişul de sînge din 1907, cînd au trecut cinci ani de la manifestul regal, dat în 1907, ca un contract de garanţie a viitorului, şi cînd starea ţăranilor e tot atît de rea ca în 1907 şi, dacă se poate şi mai rea. Revoltele au trecut, regele a închis ferestrele, nimeni nu-l mai vede, nimeni nu mai ştie de el, absent ca-ntotdeauna din toată ţara lui.

Şi el ştie cu toate acestea acum că poporul nostru a încăput pe calea revoluţiilor sociale, că o revoltă cheamă o altă revoltă ca să o vindece, că umbra oamenilor drepţi ucişi rămîne în ţară pe şesuri, se pune în fruntea altor oameni drepţi şi-i aruncă să distrugă.

Închide-i, majestate, să nu-ţi zărească torţele lor, ochii.

1912

1 MAI

DINTR-UN CARNET DE NOTE STRAINE

Mugurii de ieri, tari ca mărgăritarele, s-au desfăcut şi-n locul fiecăruia joacă o creangă nouă, gingaşă, cu frunzele diafane. Culoarea preferată a naturii acopere scheletul pe care se construiesc anotimpii provizorii şi avutul lor efemer şi neîncetat. O grădină ţine strînsă-n braţe belşugul violet al unui buchet imens de liliac. Apele sînt virgine, lumina preacurată, pietrele noi, soarele juvenil. Privighetorul din suflet se trezeşte şi cîntă, şi de-a lungul ierburilor şi pe dedesubtul crengilor ce trag perdele de umbră şi baldachine de dantelă, şed perechile tinereşti — un bărbat ţinînd pe umăr şi pe suflet capul bălan al unei femei şi corpu-i întreg, ca un violonist vioara lui melodioasă, sub bărbie. Pretutindeni se zăreşte nevinovăţie şi zbeg naiv ; un suflet de ied nebunatic şi de pui de mîţă animă viaţa, şi aleargă aci după vîntul uşure şi glumeţ, aci după petalele caişilor scuturaţi ca o ninsoare tămîioasă.

Peste tot locul învie acelaşi dor de podoabă, de expansiune ; în tăcerea dimineţii s-ar zice că auzi sărutarea fecundă a brazdelor cu azurul. Pretutindeni mantaua duminicii, care va dura cîteva luni de zile harnice, se desface. Pretutindeni vinele vegetale ale pămîntului, pline de must, se ridică spre miazăzi. Şi la fel se petrece primăvara pe şesurile Rusiei şi pe creştetele Alpilor de argint, în fundul codrilor

Americii, pe dîmburile line ale Franței; țările se aseamănă ca niște buchete și continentele între ele, insule mari în răscolirea mărilor, ca niște plute călătoare de flori. Și toate inimile răsună la fel pe întinderea pămîntului. Cîntă Italia, cîntă Grecia, cîntă Scandinavia, cîntă Alemania și Indiile.

*

Pentru-ntărirea sărbătorii aceștia și muncitorii și-au înfipt steagul purpuriu în mijlocul florilor deschise, semn de universală frăție. Munca se odihnește în picioare, în bucuria primăverii; atelierele s-au oprit, motoarele tac, fabricile sînt liniștite ca niște biserici. Pe Șoseaua Salcîmilor industrializată, care suie spre Lancy, se zăresc îngrijitorii, în haine noi, cu șepci lustruite și cu o cocardă la piept.

Încă din vreme s-au pregătit muncitorii și s-au așezat pe bresle și națiuni sub cîte un steag brodat cu numele pămîntului de unde vin. Ei au pornit în procesiune spre „standul" de la Carouge, la poalele muntelui Salève, unde se va vorbi în mai multe limbi vreme de cîteva ore, și unde localnicii, elvețieni reci dar hotărîți, vor asculta cu religiozitate protestantă enunțarea noilor table ale legii, date oamenilor de către oameni ca dînșii. Studenții, laolaltă cu lucrătorii, toți cu butoniera înflorită, și profesorii universitari socialiști cîntă uneori din stihurile noi, revoluționare sau lirice, toți cu capetele ridicate și cu ochii pe jumătate închiși; toți demni, serioși, aproape mistici. Drapelul roșu rus e primit cu ovații; deunăzi, a fost împușcat la Petersburg un medic blond, gingaș ca o domnișoară, și pe care cu o lună mai înainte îl întîlneam cu toții pe străzile Genevei. Reintrase în patrie să împartă o ladă cu manifeste și trebuia să se „întoarcă în curînd". Logodnica lui, o studentă în litere, poartă pe piept cocarda roșie, și cernită și cîntînd, lacrimile îi scapă discrete din niște ochi ca zenitul, pe un obraz ca o camelie.

In secția elvețiană, cu un drapel cu cruce pe mătasa roșie, trec și socialiștii creștini. O bună parte dintr-înșii sînt pastori calviniști; ei poartă jiletca neagră încheiată pînă sub gît; cîntecul lor este imnul lui Luther: *C'est un rempart...*

Și rînd pe rînd trec din mai toate neamurile Europei, cîte un mănunchi. Ultimul steag e al bulgarilor; intelectul bulgar e aproape întreg socialist.

Japonezii, trei inși, n-au steagul lor; se adăpostesc sub drapelul rusesc și tovarășii și-i țin de braț.

Privesc de sus, dintr-un etaj... Mă simt rînd pe rînd vesel și foarte trist și o suferință profetică îmi mistuie gîndurile. La unele accente ale imnurilor ce trec, un talaz de lacrimi mi se ridică pînă la ochii ce mă ard, și cade deodată, cum s-a ridicat. Între două case zăresc un pisc înzăpezit, și în afară de vocile grave care cîntă mîntuirea noastră a tuturora — pentru vremi mai curate, mai limpezi și mai apropiate, și de Dumnezeu și de noi — se aude o tăcere extraordinară. Din tramvaiele oprite, unii salută cortegiul.

Și nimeni nu-i indiferent. Cetățenii burghezi privesc steagurile cu respect. Brutarii, lăptarii, băcanii, pălărierii, librarii, modistele, toți în costumul breslei lor, patroni, căci lucrătorii sînt în convoi, privesc la rînd și unii bat din palme. La primărie se leagănă steagul socialist. Consiliul comunal actual e socialist...

La întoarcerea convoiului, spre seară, muncitorii se opresc la „Casa poporului", în Plainpalais. Vorbesc din balcon un profesor universitar, un bărbier, un scriitor, un advocat și un tipograf. Acesta este italianul Bertoni, redactorul ziarului săptămînal franco-italian, *Le Réveil*. E un om scund, de vreo treizeci și cinci de ani, slab, cu ochii scăpărători, cel mai interesant din toți vorbitorii.

Viața lui Bertoni impresionează. Lucrător ziua-ntreagă, noaptea se face scriitor. Din munca lui trăiesc două persoane: muma lui — o femeie bătrînă — și ziarul pe care-l trimite tuturora gratuit. Încă n-am

văzut la un om atîta stăruință, siguranță și nemăsurată iubire de semeni.

Ziua sfîrșește cu un ultim imn de înfrățire pe care opt țări deosebite îl cîntă la un loc și în care domină vocile delicate ale copiilor și femeilor socialiste...

Sînt orele opt și toate orologiile le bat deodată...

Geneva, 1906

1912

10 MAI LA MITROPOLIE

De cu seară pregătirile sînt făcute. Un covor gălbej a fost aşternut pe jos şi pe deasupra celui obişnuit, în rotogolul străniIor, şterse de prag. De la intrare pînă la el preşul e roşu ca vinul, drum de catifea pentru strălucitoarele uniforme ale bărbaţilor cu arme. Părintele Iuvenalie a bătut în ţinte şi a frecat cu peria vreo patru zile la rînd, muncind de-a buşile şi povestind lucruri „de lume" fraţilor călugări tot atît de dibaci de gură şi de gîtlej ca şi dînsul. Pe faţa de cîrmîz a covoarelor, în catedrala goală, părinţii par nişte lipitori pîntecoase care şi-au vărsat balta sîngelui băut, printr-o gaură nevăzută. Uneori, şi tot pe brînci, cîte un părinte se strămută din loc tîrîndu-se, şi scoate din umbra unei străni un clondir, un pahar şi un sifon. Se aude atunci un sfîrîit de cişmea, apoi o înghiţitură grozavă. Beţivii beau de-a dreptul cu pîntecul şi sug de dinlăuntru, din fund, ca o băşică pentru injecţii ; gîlgîitul lor e voluminos şi scurt. Pe părintele Tudosie îl supără „cataracta" de cîte ori se apleacă pe partea herniei ; atunci el strînge din gingii, se scoală pe genunchi şi îşi lasă mai în jos sau îşi ridică mai sus „cercul" scăpat de pe gîlcă.

Lumînările sînt primenite şi noi, de ceară curată, şi flacăra lor nemişcată, şi albă, douăsprezece flăcări, pare ca nişte rînduri de garoafe de argint sau ca şase perechi de luceferi culeşi de curînd. Cădel-

niţele de zile mari, cu sunetul lanţurilor dulce, au fost aduse de la veşmîntărie. Veşmîntarul se consultă cu eclisiarhul dacă mitropolitul va pune tiara de aur bătut, cu muchile de mărgăritare şi smaralde, sau o mitră uşoară. Şi uitîndu-se unul la altul, ei îşi trec cu bunătate cutioara mică de tabac. Eclisiarhul poartă un nas monumental şi în laturile lui, ca-n două ţărmuri grase, ochii mici, cu pleoapele roşii umflate. Chiar cu mîna sa, el pune pe velinţa de mătase a preastolului cîteva grăunţe mari de tămîie scumpă, parfumată, topită şi preschimbată de călugări într-adins după o reţetă veche. Regele îşi va desfăta mirosul în cea mai orientală şi mai nuanţată esenţă.

Se va sluji cu tot Sinodul, ca-ntotdeauna de 10 mai; doi mitropoliţi, şase episcopi, cu vicarii lor, şaisprezece arhierei la un loc. Ei vin cîte unul, pe uşa din dos, după ce şi-au trimis veşmintele din vreme. Diaconii cercetează stofele aurite, căptuşelile de mătase tare, trandafirie, violetă şi solară, cam toate de un soi, cumpărate din Piaţa Mare cu furniturile pentru tapiţeri. Unii episcopi vor fi ca nişte canapele sculate în picioare, alţii ca nişte paturi cu macat în arabescuri şi ghirlande. Veşmintele mitropoliei de Iaşi sînt deosebite. Le atingi cu oarecare visătoare lîncezire; stiharul e al lui Veniamin Costachi; omoforul, rucaviţele, tiara, epitrahilul, sfita şi cîrja vin de la Dosithei, care le-a purtat demult, în foarte vechime. Cînd te gîndeşti în biserica tăcută, în altarul învăluit de coaja vremii, la dimensiunile unui secol, ele par vaste şi goale ca nişte saloane ale lui Dumnezeu.

Arhiereii au sosit şi s-au cam îmbrîncit cu prietenie. Aşteaptă toţi să sosească „Majestatea Sa" cum zic ei, cu un accent din topor. Dacă s-ar putea ei s-ar juca de-a leapşa şi pînă la bătaia orelor zece şi jumătate ar mînca o fleică, un cîrnat şi s-ar îndemna la nişte vinişor. In respectul lor pentru cele numite de Rabelais *la Tripe,* [1] arhiereii se referă la grătar şi butie, cu diminutive: mititei, fleicuţă, butoiaş, vinişor,

[1] Burtă (de vacă)

pahărel — niște diamant. Regele însă este „Majestatea Sa“ fiindcă nu se mănîncă.

Cînd sosește și „Majestatea Sa“, Sinodul îl întîmpină cu sculele sfinte : evanghelie îmbrăcată în aur, cu copci de piatră scumpă, cădelnițe, trichere, cîrji.

Regele pășește rar. Cizmele lui răsfrîng aceleași lumini longitudinale ca jobenele personajelor oficiale. Mitropolitul simte că i se taie suflul ; emoția tuturor e deopotrivă : frica. La ferestre, afară, stau stîlpii cu blazoane județene și steagurile moi, tricolore. Generali, ofițeri de toate rîndurile scapără din cîte patruzeci de hășchii de foc pe pieptul lor, decorații, nasturi și fireturi. Toată lumea strălucește ca o ogradă de fazani, păuni și alte păsări brodate și decorative. În timpul slujbei cei mai plictisiți par asistenții ; unii din ei privesc cu același sentiment de mirare cu care la *Jardin d'Acclimatation* urmăresc un mariaj patagonez sau o înmormîntare afgană, reprezentată cu indigeni autentici. Ochii demnitarilor, ai marilor maeștri, generali și curteni, caută cu băgare de seamă la rege, a cărui siluetă impasibilă și elegantă ocupă, cu rigiditatea unui stilp de frontieră, a doua treaptă a stranei regale, toată-n sculpturi de aur și velur sîngeriu. Regele pare a număra firele de ibrișin multicolor cu care-i cusut pe fața perinei de catifea de la picioarele sale, vulturul Țării Romînești.

Cel mai atent la mișcările lui este prințul moștenitor, încadrat de fotoliul de-alături. Cînd regele își mută brațul pe piept ca Bonaparte, principele și-l mută la fel. De ridică regele capul, capul prințului se ridică. Nici un surîs pe fața domnitorului și nici un sentiment ; numai o undă curioasă, pare că de ironie chintesențială. D-l Dimitrie Sturdza e cel mai neliniștit, se mișcă mereu, clipește des, și cu toate că e cel mai pravoslavnic din miniștri, ar vrea să se sfîrșească mai iute acest *Te-Deum*. Arhiereii toți pe un rînd, la stînga, dacă nu cumva se roagă, ei dorm, căci ochii, într-o reculegere asudată, li-s închiși, s-ar zice cusuți gros, cu cînepa genelor.

Corul, tobele, muzicile, soldații... țepeni ca niște nemți de porcelană de Saxa. Regelui i se pune sub

picioare un scaun scund de pe care urcă şi-ncalecă, destul de sprinten, mîngîindu-şi cu o afecţiune particulară calul, înşăuat cu postav negru, mărginit cu fir. A zis ceva pesemne, căci i-a rămas mîna în aer şi i s-a clătinat uniforma.

Din uşa bisericii un schilod, cu cîrja subsuoară, îşi aruncă ochii dezorbitaţi şi munceşte să vadă. E un cerşetor de biserică ; scărpinîndu-se violent pe pieptul desfăcut sub cămaşa unsuroasă, întreabă cu insistenţă :

— Care-i regele ?... Vă rog, care-i regele, vreau să-l văz...

Iar sergentul care-i ţine piept, din cînd în cînd, pe dedesubt, aruncă în burta slutului cîte un pumn solid, urmat de un geamăt cu sughiţ :

— Blestematule !...

1912

NOTE DE RĂZBOI

CEASUL CEL BUN

Prinţişorilor balcanici le-a venit apa la moară. Ţari, regi, principi şi tot vicleimul cochet al ţărişoarelor sărace de sub Danubiu ies în haine de gală şi manifestează romantic pe... cîmpul de onoare. Ei visează glorii, cuceriri şi-n sufletul lor adăpostit la loc sigur, se simt Napoleoni. Gravitatea lor trebuie să fie monumentală. Cuvintele pompoase şi sforăitoare din protocolul istoric capătă însemnătatea lor esenţială. Pîn-acuma toţi aceşti monarhi ai unor popoare sărace şi amărîte, greci, bulgari, sîrbi, muntenegreni, trăiau într-o mediocritate provincială. Nobleţea şi importanţa lor era cel mult necunoscută cum trebuieşte. La cîte un hotel francez sau elveţian, în cîte-o staţiune balneară din Occident, majestatea sau alteţa sa ţineau cu chirie un apartament sau o vilă. Iară portarii şi chelnerii apreciau după merit înaltele lor titluri.

Astăzi, Europa întreagă îi priveşte... Peste un an, la Biarritz, Vichy sau Marienbad gurile încoronate vor putea povesti înaltele lor acte militare, bravura lor, gloria lor necunoscută şi prinţii se vor face interesanţi şi vor crede în utilitatea lor balcanică, pentru că au comandat de la o distanţă prudentă, nişte măceluri de un comic tragic.

Rusia oficială va lua din nou apărarea creştinismului ortodox împotriva islamului. Nicolae al II-lea se va simţi la rîndul său chemat de Dumnezeu să combată semiluna şi să mîntuie crucea — şi acest Nicolae nu s-a distins de cînd domneşte prin nimic. Viaţa unui om monarh care împărăţeşte peste o sută treizeci de milioane de oameni, stăpîn pe Tolstoi, pe Gorki, pe Cehov, nu se deosibeşte de-a unui negustor de icre sau de piei, din Astrahan.

Părerile lui creştine sînt împărţite şi de o curte compusă din mari duci şi prinţi cunoscuţi în Rusia ca satrapii cei mai violenţi şi în cafenelele de noapte din Paris ca nişte ignobili beţivi şi stricaţi fără de pereche. In războiul cu japonezii, mai multe regimente ruseşti se găseau în starea trupelor bulgare de azi: n-aveau cizme; altele aveau numai carîmbii cizmelor, legaţi cu o sfoară dedesubtul tălpii, şi n-aveau pingele. Cu banii afectaţi de buget furniturilor militare, plăteau marii duci la Paris şampania, cocotele şi desfrîul senilităţii lor.

Cînd armatele altor state mari violează pămînturile străine, pretextul lor e mai folositor: ele apără cauza aşa-numitei civilizaţii. Atîta timp cît mitra de aur a ţarului nu va fi răsturnată cu o bună lovitură de bot de cizmă, cu tălpile sănătoase, Rusia va urma să apere ortodoxismul episcopilor ei imbecili şi beţi.

UN VITEAZ CARE SE TEME DE GUTURAI

Confratele nostru francez *Le Cri de Paris* ne aduce următoarea ştire războinică:

„De la cele dintîi ameninţări de război, ţarul Ferdinand al Bulgariei trimise la Paris, în misiune secretă, pe unul din cei mai credincioşi aghiotanţi ai săi.

Acest personaj era însărcinat nu cu negocieri, cum s-ar putea crede, pe lîngă d. Poincaré sau marii fi-

nanciari parizieni, dar cu cumpărarea în cele mai importante magazine, de flanele, destinate să păstreze prețiosul corp al majestății sale pe timpul campaniei.

Evenimentele precipitîndu-se însă, aghiotantul fu rechemat de urgență și silit să-și reia postul înainte de a-și fi făcut tîrguielile. Pentru a se achita de gingașa-i misiune, el le lăsă în grija nevestei lui, care rămase la Paris.

Mulțumită activității inteligente a acestei doamne, pachetul imperial fu în sfîrșit expediat fără prea multă întîrziere la Sofia.

Patriotismul nostru — adaogă revista franceză — se poate declara satisfăcut. Flanelele care vor permite țarului Ferdinand să ție piept rigorilor unei campanii de iarnă, fără teamă de guturai, sînt franțuzești."

Soldații bulgari, care vor străbate pe jos, fără mantale și încălțăminte, cîmpiile dezghețate ale Turciei și Macedoniei, se vor mîngîia cel puțin cu gîndul că împăratul lor are flanele și șoșoni.

1912

POLITICA NOASTRĂ... AFACERILE NOASTRE

În ţara noastră, politică face toată lumea. Din cel mai depărtat cătun, din mahalaua cea mai mizeră, pînă la centru, pînă la buricul universului, care-i Parlamentul romîn, se agită sau visează toţi cîţi poartă o căciulă mai bună sau se pitesc sub o pălărie, după un pardesiu sau după un deget cu briliante.

Totuşi uneori se găsesc şi de ceilalţi, oameni retraşi din politică sau virgini de practicile ei şi care n-au izbutit şi nu izbutesc să-şi adapte sufletul şi mintea felului de a simţi şi de a gîndi „politic".

Simpli spectatori, prin faţa lor trece sarabanda politică, marea frescă mişcătoare a chefului administrativ.

De vreo zece zile încoace ziarele furnică de afaceri, de escrocherii comise sub firma guvernamentală. În fiece zi noi denunţuri se adaogă la colecţia deja voluminoasă a ziarelor.

Vedem miniştri transformaţi în oameni de afaceri, în agenţi ai cutărei şi cutărei întreprinderi. Avutul statului ia în mîinile lor cele mai extravagante forme şi cele mai potrivite ca să se strecoare din vistierie în buzunarele lacome ale politicienilor. Lupta pentru aşa-zisa putere, pentru portofolii ministeriale, pentru stalurile de primul rang din panorama politică, n-o determină vreun ideal, vreun dor de îmbunătăţire, vreun neastîmpăr moral, vreo revoltă, cît de tîrzie, a sufletului ofensat şi ameninţat de fluxul

mlaştinilor împrejmuitoare. Dimpotrivă, apetiturile se pot lesne costuma şi lesne găti cu cîte o frază, cu cîte un discurs. Cutare conferinţă, răzimată pe o chestie de politică internă sau externă, cutare întrunire, consfătuire, cutare manifestaţie de protestare, de răsturnare, ascund fără dibăcie, pofta enervată prin aşteptare, de afaceri.

Această poftă, prea puţin satisfăcută, dă uneori naştere la partide noi, cu programe noi, cu aşa-zise idealuri. Democraţia, care poate sluji de platformă şi celor mai sălbatice apetituri, e numaidecît speculată ca un criteriu fundamental. Cîte partide şi cîţi cavaleri de industrie nu se pot zămisli în democraţie! Pentru ca să se ajungă la afacerile pe care le denunţă în fiece zi ziarele, era nevoie de un partid care să reprezinte pornirile şi năzuinţele maselor populare!!

In afaceri sînt gradaţii, e o întreagă ierarhie. Miniştri se ocupă de furnituri, miniştri se specializează în afacerile mari, în loviturile magistrale care produc dintr-o singură dată o avere. Ministerele revin tovarăşilor mai de aproape, acelora care s-au devotat, care au înfruntat onestitatea publică şi au sofisticat prin articole, oratorie, şiretlic şi masa inconştientă a poporului, şi pătura cultă.

Partizanilor mai mici li se acordă inima şi protecţia şefilor, în speciile unei prefecturi, ale unui scaun de deputat, sau avantaje lăturalnice.

Fiece partizan are ciozvîrta, felia sau dumicatul lui de recompensă şi gradul lui de afaceri, prin care trebuie să fie îmbogăţit sau numai „mînjit". Avuţii mari şi adevărate produce mai ales portofoliul. Aleşii Domnului vor fi mai ales miniştri şi deputaţi.

Această politică se face la noi, acestea sînt ideile, acestea sînt năzuinţele şi virtuţile noastre politice.

1913

FORTURILE MARMOROSCH-BLANK & Cie

Citim într-un ziar o reclamă.

O vestită uzină fabrică pentru adăpostirea banilor adunaţi case de fier, nesimţitoare la foc şi la apă, rezistente la violuri şi prin care nu poate nici pîrghia trece, nici burghiul. O casă de fier ideală e într-adevăr aceea pe care foamea n-o poate sparge cu nici o unealtă. Muşcînd din pereţi şi atacînd în muchi, flămîndul *pince monseigneur*[1] se învîrteşte într-însa infirm şi inofensiv.

Uzina de care vorbim ţine, fireşte, ca marfa ei de prima necesitate să se vîndă cît mai mult şi în Romînia. Ca o referinţă excepţională pentru negoţ, fabrica publică prin reclame numele băncii Marmorosch-Blank, care i-a cumpărat cuirasatele păstrătoare de avere. Banca Marmorosch-Blank e prin urmare armată, în casieriile ei, ca o coastă de mare apărată de un şir imobil de vapoare de război, cu tunurile aţintite înainte.

Ce poate face banca Marmorosch-Blank cu nişte instrumente de această putere? La ce-i poate sluji acest armament de plăci de oţel? Ce face cu el?

Adeseori seara cotind din Bulevard, sau pe Calea Griviţei, sau în Piaţa Sf. Anton, sau pe Calea Victoriei, unde sînt stabilite sucursalele acestei bănci

[1] Daltă cu două capete, folosită de spărgători.

importante din Capitală, te opreşti. Vitrinele lor dezvăluite, dar asigurate prin puternice zăbrele rombice de fier, invită pe trecător să se uite înlăuntru, unde o lumină dulce, dintr-o lampă, micşorată ca o stea, desface alcovul. Patronilor băncii le place ca tezaurul lor să fie printre gratii contemplat de public. Toţi ochii care se strecoară prin fierărie, ochi de patimă, de invidie sau de dispreţ, lărgesc în somn beatitudinea patronului, care, întins pe sofaua lui de sceptic, visează într-un apartament, pe undeva, departe. Crist şi Dumnezeul băncii, portretul lui, cu barbă albă, încadrat în catifea mare, domină sucursalele, şi tăciunele metalic al electricităţii pune deasupra portretului aşezat lîngă casa de fier, o licărire de candelă imortală. Te uiţi... In colţul din fund şi aşezată cu faţa, ca şi portretul, e casa de bani... Casa de bani, nesimţitoare la foc, la apă şi la viol, îndreptată în stradă ca o mitralieră. Casa de bani a uzinei care se recomandă ţării prin publicitate.

*

Să te mai întrebi ce păstrează aceste case de fier ale băncii! Casa Marmorosch-Blank are de ele absolută nevoie. Ele sînt cetatea şi forturile băncii. Intr-însele banca a putut încuia un avut formidabil. Închideţi numai puţin ochii şi veţi zări pămîntul revărsîndu-se în ele; satele îndreptîndu-se ca nişte saci grei albi spre ele şi pierind; în ţîţînele lor inexpugnabile şi-au prins degetul sau gîtul mii de oameni. Închideţi numai ochii şi-i veţi zări zbătîndu-se ca într-o gură de ocnă.

Criza în care s-a frămîntat ţara întreagă timp de şase luni de zile e-acolo înlăuntru, în acele case de oţel, nesimţitoare la foc şi apă. Acolo e secretul Silistrei, acolo e războiul cu Bulgaria, acolo sînt falimentele, acolo e ruina timpului din urmă, acolo sînt suferinţele, acolo e sărăcia ce ne-a bîntuit — acolo, sub greutatea acelor zăvoare, sub lumina, sub portretul liniştit şi filozofic din perete, în acel văzduh de budoar al Băncii Marmorosch-Blank, sub uşile

de fier ignifug şi impermeabil, care se deschid dimineaţa cu un oftat dureros şi adînc.

*

În ceasurile ucigătoare prin care a trecut Romînia, Banca Marmorosch-Blank a ştiut să apese cu tonele caselor ei de fier asupra situaţiei şi să-şi sporească dintr-o dată avuţia, din tot sîngele celor ce nu şi l-au putut vinde pe bani şi nici n-au avut prilejul să şi-l verse peste hotar. Aceştia ştiu că avutul lor de muncă şi de bunuri a trecut acolo, în casele de fier, sub icoana sfîntului bancher, dincolo de zăbreaua prin care le-alunecă ochiul aţîţat.

Fără îndoială că patronul s-a gîndit, caritabil, şi la dînşii cînd, instalîndu-şi sucursalele risipite prin Bucureşti, avu grija duioasă să descopere şi să lumineze interiorul.

Evident că robuste şi sigure sînt casele de oţel pe care le fabrică marea uzină străină. Ele pot să reziste la flăcări, la apă şi la urnirea din loc. Cînd însă toţi prădaţii, toţi nenorociţii, toţi muncitorii în deşert, aruncaţi de banca Marmorosch-Blank pe drumuri, vor voi, întreg acest oţel invulnerabil s-ar preface, şi în mîinile lor ar plesni ca nişte băşici, s-ar sfărîma ca nişte scrum, s-ar înmuia ca grăsimea.

1913

MAJESTATEA SA PROPRIETARUL

Nemulţumiţi să încaseze chirii fabuloase, pentru locuinţe nepotrivite, în ţările civilizate, nici pentru adăpostul dobitoacelor de ogradă, proprietarii din Bucureşti, simţindu-se indispensabili, visează să supuie oraşul unei tiranii imperiale.

A fi proprietar în Capitală este a poseda, în majoritatea cazurilor, o colibă leproasă, înnămolită în mocirla unui cartier, la care colaborează raţele, lăturile, găinile şi o jivină întru tot spurcată ce se numeşte: omul. Beciurile şi muşuroaiele de moluz umed ce alcătuiesc Bucureştii mulţimii sînt sălaşurile funcţionarilor şi populaţiei care cîştigă de la o sută pînă la trei sute de lei, de familie, pe lună.

*

Proprietarul adevărat, specific metropolei romîneşti, e acolo, în aceste văgăuni, îmbrăcat englezeşte, cu nevasta groasă şi ridicată de vîrful pîntecos al nasului în sus; cu o fată care învaţă piano; cu un băiat care va fi judecător sau deputat — trăind cu toţii în piftia mahalalei şi educaţi ca viermii, pentru moleşeală, putreziciune şi inconştienţă.

La fiece semestru acest proprietar urcă şi la fiece an îndoieşte chiria, care la locatarii cei mai săraci echivalează aproape cu cifra venitului muncii. E ca

o funie ce se strînge pe gîtlejul unui spînzurat, încă în viaţă, cu fiece smucire cîte puţin.

Pîn-aci lucrurile privesc finanţele şi negoţul. Proprietarii storc puterile populaţiei şi acestei populaţii, care reprezintă, fără să-şi dea seama, o putere, s-ar părea că-i place să fie viguros tescuită. Iar autorităţile nu intervin să echilibreze guşa proprietarului cu punga chiriaşului.

De aci încolo proprietarul devine social şi politic, personaj diabolic, de distrugere şi prăpastie.

*

Interogatoriul căruia este supus candidatul la impozitul chiriei începe cu o frază invariabilă :

— Aveţi copii ?

Rostită cu tonul stăpînului care-şi tocmeşte sluga şi o cercetează : La cine-ai mai fost băgat ?... Eşti beţiv ?...

Chiriaşul cu copii e îndepărtat. Urmaşii, pe care istoria, naţiunea şi ideile pun atîta preţ, sînt odioşi proprietarului, care, deşi analfabet, e un emul al filozofiei neantului, un preot al Nirvanei.

E dreptul proprietarului să primească şi să refuze „în casa lui" pe cine voieşte.

Iată un drept care se naşte din însuşi dreptul, un drept parazitar şi anulator de drept.

Cu un capital de cinci mii de lei dobîndiţi din bacşişuri şi furturi mărunte, un odăiaş de birou poate cumpăra, în acelaşi timp cu o magazie de zid, dreptul, rezervat lui Dumnezeu, de a suprima omenirea.

1913

DIALOG

Trei episcopi s-au întîlnit în Bucureşti : episcopul Gorgonie, episcopul Ghelasie, episcopul Dionisie. Fiecare din ei e însoţit de un prieten, doctor în teologie.

— Binecuvîntează, stăpîne.

— Binecuvîntează, Prea Sfinţia Ta.

— Binecuvîntaţi-mă pe mine păcătosul, Sfinţilor Părinţi.

Se îmbrăţişează cîteşitrei şi unii altora îşi sărută mîinile.

Doctorii în teologie poartă redingotă şi barbă tunsă. Se salută de trei ori şi surîd ca nişte îngeri. Se fac două grupuri.

Doctorii : „Frumoasă zi de la Domnul-Dumnezeu. Pasările ciripesc. Florile şi-au desfăcut bobocii. Firea cea păcătoasă şi deşartă laudă slava lui Dumnezeu."

Unul din doctori se scobeşte în nas.

Episcopii : „Ne-a învrednicit Dumnezeu să ne mai întîlnim în Capitală. Grele sînt căile Domnului şi trebile eparhiei apasă greu pe slabii noştri umeri. Sîntem cel puţin fericiţi că morala e păzită cu sfinţenie în de Dumnezeu ocrotita noastră ţară. Prostul e prost. Căsătoria e căsătorie. Copilaşii se înmulţesc şi cresc sub scutul legii Domnului. Am intervenit să se facă şcoli de cîntăreţi. Poporul tresaltă în inima lui de bucurie."

Unul din episcopi se scobeşte în nas.

Episcopii şi doctorii : „Şi acum, fraţilor, să mergem să ne facem datoria, după cum ne va îndemna Domnul şi Mîntuitorul nostru Isus Hristos. Să alegem un episcop tovarăş al nostru, sfînt şi prea curat ca şi noi, înţărcat de bunătăţile pămîntului şi cu ochii aţintiţi vecinic la cer. Inima lui să fie plină de Domnul."

Cei trei episcopi şi doctori se salută unii pe alţii şi se despart. Fiecare episcop se depărtează cu doctorul lui în teologie.

Primul episcop către primul doctor : „I-ai văzut ? Mi-e scîrbă. Făţarnicii şi mincinoşii ! Cînd va pogorî răbdătorul Dumnezeu foc şi pucioasă peste dînşii ! Gorgonie eu ştiu de unde vine. Se ţine cu nepoată-sa. A furat banii tipografiei... De la fiece preot ce hirotoneşte, ia cîte o mie de lei... Nu l-ar mai răbda Dumnezeu ! Ghelasie e plin de boale lumeşti. Are bube pe toată pielea lui blestemată. Se ţine după fetele mari în grădina episcopiei. Cheamă băieţii la el... Dumnezeu al lui Israel, priveşte Sodoma şi scufund-o pre ea."

Al doilea episcop către al doilea doctor : „Am vorbit cu Take Ionescu de porcu ăla care şi-a întors capul. Amîndoi, cum îi vezi de smeriţi, sînt nişte hoţi de codru. Dionisie fură banii spitalelor, odoarele bisericilor, icoanele, topeşte vasele sfinte, are şase copii cu şase femei. I-a lăsat pe drumuri, muritori de foame. Gorgonie a vîndut casele episcopiei şi şi-a însuşit banii. Cere acum să i se zidească un palat la episcopie şi s-a învoit cu arhitectul să împartă preţul. Veşmintele lui sînt cumpărate de cucoanele bătrîne din eparhie. Surorile din mînăstire pe toate le... înţelegi. Am vorbit cu Take Ionescu şi mi-a promis..."

Al treilea episcop către al treilea doctor : „A ! Dumnezeii m... Puşlamale şi scroafe ! Ii văzuşi... Crucea m... Mă, frate, mă, îi bag pe amîndoi... Porcul cu barba albă a siluit-o pe fie-sa, rămasă de la o preoteasă şi a făcut-o moaşă... Porcul celălalt trăieşte cu nevestele fraţilor lui, popa Cîrnu şi popa Blegu. Beţivi, mă... mai mult varsă decît bea... Uite ce marfă trimite Dumnezeu sfîntu... că-mi vine să-l

scuip în gură şi pe el!... Of, Doamne iartă-mă, că păcătuiesc."

Doctorii: „Lasă, Prea Sfinţite, că îndreptăm noi ţara asta... Deocamdată eu am nevoie de o mie de lei pe lună, apoi vedem noi..."

Episcopii: „Şi acum se începe alegerea, domnilor deputaţi, domnilor senatori. Ţara are nevoie de un episcop... Vă rog aşadară... şi prin urmare... Hristos... Postul Paştilor... sfînta împărtăşanie... Maica Domnului... Sfîntul Duh... Amin."

Cei trei episcopi şi cei trei doctori se scobesc în nas... Şi în aşteptarea votului episcopii scobesc în nasul doctorilor şi doctorii în teologie în nasul episcopilor.

Numele Domnului fie lăudat!

1913

SIMPLE POVESTIRI

Vorbeşte un ofiţer întors din Balcani:

— Am luat şalupa — ne spune el — mai mulţi, locotenenţi, căpitani, un maior şi am pornit pe Dunăre de-a lungul coastei bulgare. Pentru că aveam slobode două zile, am luat cu noi, ca să petrecem, pe bord, soţiile şi copiii. Liniştită şi docilă, Dunărea lăsă drumul deschis şalupei noastre, care ne duse plutind pînă la Samlău şi Găureni.

In parte, malul bulgăresc era inundat. Dacă uneori ne puteam scoborî pe pămînt, poteca noastră era repede întreruptă de cîte un braţ de mlaştini sau scobora pe nămolul crud al cîte unui heleşteu format într-o noapte. Ca să ne urmăm drumul înainte trebuia să ne întoarcem în şalupă, să vîslim mai departe şi să plecăm din nou pe ţărmul umed şi moale.

Pînă într-un loc fusese coasta destul de pustie şi, pe valuri dulci de moşie, ţara bulgarilor se ridica departe sau se pitea deodată, sub norii boltiţi şi legănaţi, pe matca grea şi turbure a undelor opace.

In dreapta Samlăului, prisosul Dunării săpase cu furie o viroagă din care apoi s-a scurs, lăsînd în coastă o gaură largă, deschisă sus, liberă spre rîu şi zidită în fund. Era un colţ adînc, asemănător cu o jumătate de beci surpat din care ar fi rămas în picioare doi pereţi şi ungherul din fund.

Simţim că în strîmtoarea mocirloasă a viroagei ceva se petrece, neobişnuit. Şalupa noastră luneca mînată lin într-acolo. Cu luneta, începem să deslu-şim de pe bord o mişcare, ca şi cum pămîntul golfu-lui scobit în mal se frămînta singur, fierbînd. Apoi nămolul se decolorează şi, tot mai mult, se deose-besc uniformele verzui şi cenuşii ale trupelor noas-tre. Vreo şaizeci de soldaţi, într-adevăr, se îndelet-nicesc cu nu ştim ce precis, căci nu ne-am apropiat îndestul. Ei par ocupaţi, s-ar zice, să scoată Dună-rea din viroagă, să o stăpînească şi să o deşerte. Unii sînt culcaţi pe pîntec ca şi cum ar căuta să-i desfacă albia pe dedesubt. Cîţiva se strămutau pe picioare. Alţii păreau îngenuncheaţi.

Cînd ochiul putu să înlocuiască luneta şi socoti-răm că vasul îşi îngreuia plutirea, oprirăm şalupa şi ne uitarăm cu de-amăruntu:.

Era o tabără izolată, de holerici... Trupele cele multe campau departe de dînşii pe solul şes şi uscat. Se distingeau cu luneta forme de corturi tocmai sub gura zării. Iar la vreo doi kilometri de viroagă un rînd de sentinele, pe care ca să le poată vedea, bol-navii se tîrau în sus pe peretele malului surpat, sco-teau capul, cu şapcă, din groapă, uitîndu-se în-tr-acolo, spre fraţii lor sănătoşi. Ei aruncau cîte o privire furişată, căci sentinelele, armate cu puşti ce bat la distanţă, purtau în gîtlejul ţăvilor lor de fier, gloanţe de război. Şi uitătura lor putea să fie expre-sia unui dor de prietenie şi bunătate, o ultimă salu-tare către camarazi, o voinţă de revoltă. Unul care ajunsese astfel cu greu pînă la marginea gropii, agă-ţîndu-se cu degetele de cîţiva măracini, se rostogoli înapoi în groapă şi tovarăşii lui făcură semne între dînşii că el ar fi murit.

De fugit nici unul nu putea să fugă. Inaintea lor era Dunărea imensă, înapoia lor erau sentinele şi puşti. Viaţa lor trebuia să se petreacă toată în fun-dul de mîl al viroagei. Iar şalupa noastră nu putea să le fie de nici un ajutor pentru că eram sănătoşi, iar ei erau holerici... Şi apoi, înţelegi... disciplina şi copiii noştri...

La gesturile lor că ar voi să se împărtăşească din plăcerile noastre, că ar voi să mănînce, să se odihnească, n-am putut răspunde, ca şi cum nici nu le înţelegeam. O turburare chinuitoare creştea cu toate acestea în noi şi nemaigăsind cuvinte ca să-i deplîngem, înfiorați şi trişti, cum nu mai fuseserăm toată viaţa noastră, ne uitam unii la alţii, şopteam cîte ceva, o ură gravă ne copleşea inima de soldaţi şi de oameni. Nu puteam înţelege cum erau bolnavii aceştia izolaţi ca pe o insulă lugubră, fără camarazi, fără medici, fără corturi, într-o prăpastie de humă, ameninţaţi ca la prima clătinare mai mare a Dunării să fie înecaţi ca într-o sticlă.

Cine-a putut avea ideea acestui funebru adăpost de naufragiaţi? Cine va răspunde de nefericirea acestor şaizeci de bărbaţi tineri şi frumoşi, de cruzimea cu care au fost aruncaţi de vii în fundul Dunării ucigătoare?

Ce să răspundem? După cum morţii sînt vinovaţi de a fi murit şi aceştia sînt vinovaţi că sînt holerici.

Maiorul — un rezervist — îşi întoarse capul lui bătrîn de la noi şi ducînd cu violenţă mîna la ochi izbuceni într-un hohot de plîns înăbuşit. Şi atunci, toţi care ne uitam şi nu cutezaserăm încă să plîngem, nu mai puturăm opri lacrimile în noi. La un moment dat, cînd soldaţii bolnavi întindeau braţele lor multe către şalupa noastră, noi priveam încruntaţi în jos, mascîndu-ne ochii fierbinţi cu cozorocul chipiului.

Vîslaşii şalupei ne deteră cîteva amărunte. Li se aduce holericilor hrană o dată pe zi. Mîncarea lor e aşezată la o distanţă de două sute de metri de viroagă, şi după ce a fost lăsată acolo şi aducătorii s-au depărtat, trîmbiţa unei sentinele vesteşte celor ce au mai rămas în viaţă în viroagă, că pot să o ia. Atunci cei mai valizi ridică pe genunchi şi coate coasta, escaladează groapa, se apropie de pîine şi brînză, şi se întorc cu sarcina lor *acasă*. Cred că trîmbiţa sunînd într-o zi, n-a mai ieşit să întîmpine pîinea nimeni, sau că cel din urmă care s-a tîrît pînă la dînsa nu s-a mai putut întoarce...

Viaţa viroagei era neînchipuit de ciudată. Soldaţii care se mai puteau mişca se aplecau peste cei întinşi cu spatele pe nămol; se încercau să-i îngrijească, să-i îmbărbăteze, ca nişte părinţi; îi îmbrăţişau, îi sărutau pe frunte în vreme ce agonia începea să le scuture şi mădulările lor.

Cît timp şalupa noastră staţiona în faţa acestei omeniri osîndite, au murit doi din soldaţi. Şi am luat parte atunci la un spectacol extraordinar, pe care nu ţi l-aş putea descrie nici în frumuseţea, nici în groaza lui. Bolnavii se puseră să sape înlăuntrul gropii lor cîte o groapă pentru morţi, şi ei care aveau să moară poate mîine, îngropară pe cei ce muriseră azi.

Lopata lor scotea însă, în loc de pămînt, grămezi de nămol şi astfel camarazii care închiseseră ochii erau înmormîntaţi de-a dreptul în sînul nămolului curgător — peste care nu era nici un preot ca să se roage şi singur ochiul rece al lui Dumnezeu mai lăsa cîte o pustie căutătură.

Am să-ţi mai povestesc, dragul meu, şi alte lucruri, pe care e bine să le cunoşti.

Şalupa noastră se întoarse şi viroaga rămase la locul ei, între valuri şi sentinele.

1913

MAIOR TECUŞ CĂTRE MAIOR TEACĂ

— SCRISOARE —

Ah! Cine a mai născocit şi presa asta blestemată! Cînd nu erau ziare şi nu erau ziarişti, viaţa oficialităţii curgea dulce ca un vis. Ce făceau zapciul, proprietarul, era bun făcut şi nu se afla în blagoslovita noastră ţară nimeni ca să citească. Hîrtia, cerneala, tiparul — ce curată întrebuinţare aveau pe vremuri! Omul cu frica de Dumnezeu şi de boier citea şi el, cînd citea, cărţi de rugăciune care astîmpără poftele cele rele ale omului.

Astăzi s-au răsturnat toate, tiparul slujeşte la alte trebuinţe decît cele sfinte, şi în loc de minee, de ceasloave, maşina scoate jurnale. Bîrfitorii se ţin de capul oamenilor, şi unde-i judecă, unde-i tăvăleşte, unde-i înjură! Ţi-este şi ruşine să vezi că nu te mai poţi distra şi tu cu cîte ceva din leacul bolnavilor, din sudoarea ţăranului, din mîncarea soldaţilor.

N-apuci să tragi cîteva ciomege şi dumneata în spinarea unui ţărănoi, că toate lichelele de la gazete se năpustesc şi te ţin de rău. Abia înmoi oasele unui răcan, că jurnalele ies cu fapta dumitale tipărită.

Dacă nu se vor lua măsurile de trebuinţă, nu ştiu unde o să ajungem. N-o să mai fii în stare să dai soldaţilor pîine mucegăită, sau ceva ghionţi, să pui, de, ca omul, niscai pămînt în loc de niscai ovăz în saci; n-o să mai poţi băga în buzunar nici un singur vagon de tutun. N-o să mai facem case, n-o să mai cum-

MAIOR TECUŞ CĂTRE MAIOR TEACĂ

— SCRISOARE —

Ah! Cine a mai născocit şi presa asta blestemată! Cînd nu erau ziare şi nu erau ziarişti, viaţa oficialităţii curgea dulce ca un vis. Ce făceau zapciul, proprietarul, era bun făcut şi nu se afla în blagoslovita noastră ţară nimeni ca să citească. Hîrtia, cerneala, tiparul — ce curată întrebuinţare aveau pe vremuri! Omul cu frica de Dumnezeu şi de boier citea şi el, cînd citea, cărţi de rugăciune care astîmpără poftele cele rele ale omului.

Astăzi s-au răsturnat toate, tiparul slujeşte la alte trebuinţe decît cele sfinte, şi în loc de minee, de ceasloave, maşina scoate jurnale. Bîrfitorii se ţin de capul oamenilor, şi unde-i judecă, unde-i tăvăleşte, unde-i înjură! Ţi-este şi ruşine să vezi că nu te mai poţi distra şi tu cu cîte ceva din leacul bolnavilor, din sudoarea ţăranului, din mîncarea soldaţilor.

N-apuci să tragi cîteva ciomege şi dumneata în spinarea unui ţărănoi, că toate lichelele de la gazete se năpustesc şi te ţin de rău. Abia înmoi oasele unui răcan, că jurnalele ies cu fapta dumitale tipărită.

Dacă nu se vor lua măsurile de trebuinţă, nu ştiu unde o să ajungem. N-o să mai fii în stare să dai soldaţilor pîine mucegăită, sau ceva ghionţi, să pui, de, ca omul, niscai pămînt în loc de niscai ovăz în saci; n-o să mai poţi băga în buzunar nici un singur vagon de tutun. N-o să mai facem case, n-o să mai cum-

părăm moşii, şi o să fim reduşi la cea mai cumplită mizerie — a lefurilor noastre.

Nevastă-mea s-a dus la prăvălia „Universel" din Bucureşti. Fiindcă începuse mobilizarea, ce şi-a zis şi ea ? — că e bine să se aprovizioneze pentru scumpa noastră armată. A cumpărat femeia de toate : parfumuri, perii de dinţi, pomezi, pudre, sulimanuri — ca la război. Să tot fi făcut toate astea vreo şase sute de lei, o bagatelă. Şi cînd la plată a voit să dea un bon de rechiziţie, închipuieşte-ţi dragă, că n-a vrut casierul să-l primească. Auzi dumneata, soţie de maior să capete un asemenea afront ! Să-i spuie ei franţuzul sau jidanul acela insulte, cum că pudra, săpunul de toaletă, parfumeria n-ar fi obiecte de rechiziţie şi că n-avem ce face în armată cu ele. Auzi d-ta, că n-are ce face... soţia de maior ! Noroc că n-am fost în Bucureşti ; mare noroc a avut franţuzul sau jidanul acela. Intram cu ofiţerii mei în prăvălie şi praf şi bucăţi făceam dintr-însa — şi din franţuz.

Ei bine, şi asta e pusă în jurnal, şi toate au fost sau o să fie puse, şi nimeni nu se gîndeşte că jurnalele au ajuns periculoase şi anarşiste. Le e teamă, domnule, şi nu ştii de ce. Cu zece soldaţi de-ai mei, să mi-i dea mie pe mînă, n-aş avea ce alege din toţi jurnaliştii şi ţi-aş face, mă, o ordine în ţară, să nu mai crîcnească nimeni. Şi atunci, să vezi tu, bine şi trai !

Şi să ştii tu cine sînt gazetarii ăştia ! Nişte prăpădiţi. Nu sînt în stare să comande nici „Inainteee... arş !" Să-i vezi, mă, ţi-e scîrbă de ei. Să-i auzi ce braşoave le ies din gură. Idei, constituţie, libertate, vot universal, drepturi la ţărani... cine-a mai auzit de astea la noi, în biata şi scumpa noastră ţară. Te-apucă, aşa, o poftă, să intri cu cravaşa în ei şi, după ce i-ai bătut măr, să-i trimiţi la închisoare şi la consiliul de război.

Să vezi cum ne ia ei pe noi, capacităţi bătrîne şi cu experienţă ! Să vezi cum ne vorbesc de datorii — ei, mă, ei, îţi vine să turbezi. I-auzi cin' să te cheme la datorie, un jurnalist !

Şi s-a învăţat lumea să meargă la ei, să se plîngă la ei şi să-i asculte. Îi umpli de sînge pe vistavoi şi

vistavoiul se duce să se plîngă şi e ascultat. Spui drept că pe mine mă apucă tremurul dimineaţa cînd mă scol şi mi se aduc jurnalele. Şi tot aşa şi seara. De cîte două ori tremur în fiece zi. Te pomeneşti că vreun nespălat vorbeşte şi de mine. Nu că aş avea ceva să îmi reproşez — ferească Dumnezeu. Am fost şi sînt un model de maior şi desfid pe oricine să-mi găsească o neregulă cevaşilea. Dar mai ştii de unde sare iepurele! Cum te-a luat pe tine, că ai băgat hamuri, cauciucuri, cai şi otomobile în buzunar, tot aşa mă poate lua vreun spurcat şi pe mine şi-atunci ce să faci? Cum să răspunzi? Cum să strici disciplina — mai cu seamă că derbedeul care scrie zice că are şi probe. Mă-nţelegi?

Nu! eu m-am luat de gînduri. Văz că în loc să încetineze, jurnalele se înăspresc, şi chiar foile partidului nostru au ajuns să se ocupe de daraverile şi prostiile astea. Care-i ideea ta? Zic „idee" şi mi-e greaţă, că prea e gazetărească vorba asta.

Uite ce frumos se poartă lumea cumsecade, judecătorii, popii, superiorii noştri. Ei au interese, domnule, nu sînt desculţi şi pribegi, ca gazetarii.

Ei nu zic nimic. Ei îşi văd de treabă, fiecare cu rostul lor — şi vorba ceea, dacă nu curge pică şi la ei, că de aia sîntem oameni şi trebuie să trăim în armonie, că mînă spală pe mînă, nu merge cu toporul.

Te rog să-mi răspunzi, că am să-ţi scriu multe şi trebuie să punem cu botul pe labe pe duşmanii neamului nostru.

Te îmbrăţişez.

Maior Tecuş

1913

PILDĂ LÎNGĂ PILDĂ

Unii ofiţeri nesocotesc cu cea mai trivială uşurînţă viaţa, sufletul şi onoarea soldaţilor puşi sub comanda lor. Cînd cere pîine, soldatul primeşte lovituri şi palme, şi cel mai puţin lucru ce poate căpăta este o porţie pe cîteva zile din aşa-zisele răbdări prăjite, preferabile în orice caz bătăii şi mălaiului stricat.

In primele zile de mobilizare şi atunci cînd armata se îndrepta spre Dunăre, cu entuziasm, desigur, dar încercată de sentimentele premergătoare oricărui război, ofiţerii s-au ostenit să fie blînzi şi prietenoşi cu soldaţii. Căci un potop de palme şi de înjurături ei ştiau bine cum poate să fie răsplătit în vîrtejul focurilor de puşcă.

Vorbim, desigur, de ofiţerii aceia care sînt puşi pe teroare şi pedepse şi nu de toţi ofiţerii. Căci dacă ofiţerii brutali şi inconştienţi au comis crima de care sînt răspunzători, ar face şi critica o crimă dacă ar nesocoti valoarea şi purtarea întru tot frumoasă a ofiţerilor care au fraternizat cu soldaţii.

Cînd s-a ştiut că război n-are să fie şi că ei nu vor mai avea de ce să se teamă, ofiţerii şi-au scos masca şi în acelaşi timp... cravaşa. A fost o transfigurare. Zîmbetul s-a schimbat în încruntare, cuvîntul de îndemn în insultă, pedeapsa pînă atunci evitată, în maltratare şi tortură. Dacă s-ar consemna toate sălbăticiile comise într-un volum, acesta ar

servi în bibliotecă de tovarăş cărţii lui Mirbeau: *Le jardin des supplices.*

Bravura ofiţerilor faţă de spinarea, de ceafa, de braţele, de feţele şi de obrajii soldatului a fost extraordinară şi ar merita o medalie deosebită. Toţi soldaţii şi toţi ofiţerii pe care îi cunoaştem sau pe care îi auzim vorbind pe drum, la cafenea, acasă, povestesc un singur şi acelaşi lucru, că soldaţii au fost pretutindeni bătuţi — o ruşine desigur mai mare decît a fi „bătut" de duşmani.

Simţind că purtarea lor nu le face nici un soi de onoare, unii din ofiţeri au protestat, asigurînd că n-au bătut soldaţii. Alţii dimpotrivă, care puteau motiva la urma urmei, cu insolaţia, cu lipsa de hrană, cu osteneala, cu holera şi cu atîtea altele, fac din bătaie o profesie de credinţă. Aşa, un ofiţer, mai zilele trecute, în tren, argumenta pentru bătaie, şi în faţa unui contradictor tenace, care nu voia să se dea... bătut, făcu următoarea declaraţie impresionantă:

— Bine domnule, să nu mai batem. Cum crezi d-ta că trebuie atunci pedepsit soldatul?... Indignat de campania ziarelor, eu am luat o hotărîre... N-am să mai lovesc un singur soldat. Pe soldatul care se va face vinovat de abateri, îl voi da lipsă la apel... ca dezertor.

Fără comentarii şi cu felicitări pentru acest înţelept ofiţer.

*

Să examinăm acum calitatea soldaţilor care îşi atrag acest soi de ură din partea unor ofiţeri. Sau să dăm o pildă, prea elocventă, ca să ne scutească de fraze.

La Turnu-Măgurele se ştie că sînt grupate trupe.

Unei văduve bătrîne din localitate îi murise vaca, singura ei avere şi singurul ei mijloc de hrană. Dezolată, bătrîna se plîngea tuturora, îngroziă de situaţia de cerşetoare la care fusese redusă pe neaşteptate.

Jalea ei ajunse la urechea soldaţilor pontonieri,

săraci ca şi femeia şi dînşii. În ziua aceea soldaţii aveau să mănînce carne, şi o vacă aştepta ca să fie tăiată şi împărţită între dînşii.

Soldaţii se adunară şi îşi aduseră aminte de văduva rămasă pe drumuri. Unul dintr-înşii făcu o propunere. Dacă fiece soldat va dărui bătrînei bucata lui de carne, vaca nu va mai trebui să fie tăiată şi văduva îşi va întocmi din nou gospodăria ei săracă. Noi pierdem mîncarea pe-o zi, spunea camarazilor lui soldatul, iar în schimb, femeia o să aibă cu ce să trăiască o viaţă întreagă.

Propunerea fu primită cu entuziasm. Soldaţii dezlegară vaca şi o duseră în bătătura femeii.

E un episod mişcător al campaniei.

*

Să se compare purtarea acestor simpli soldaţi cu purtarea superiorilor lor, oameni cu şcoală şi cu pretenţii.

Şi altceva nimic.

1913

MESAJUL

De mai multe ori în viaţa noastră trecătoare am luat parte la rostirea mesajului regal. Pîn-atunci, căutam să ne înfăţişăm mesajul şi nu izbuteam niciodată. Ceva mister şi ceva imperial. Vedeam un fum şi o spărtură-n el de aur şi rubin. Portretul Majestăţii Lor Regale, editura Socec et C-ie, treceau, cromolitografic, printr-un cadru de fulgere cu flori. Muzica militară, purtată de îngeri cu chipiu şi aripi, îndulcea, în dreptul cuvintelor de ordin general, crîncena voce a celor patruzeci de unelte cu clape, de metal. O liturghie politică-socială în bazilica parlamentară.

La intrarea noastră întîia oară în localul cu vulturi de la Mitropolie, ne-am strecurat prin sute de carîte strălucitoare, cu lachei verzi ori numai albaştri închis, pe capră, oprite în dîmburile dealului sfînt ca la operetă, parastas şi bal. Un convoi foarte lung al căruia mort părea rămas în loc, în cele două dricuri vecine : Catedrala sau Camera cu deputaţi.

Sergenţii cu suliţi de alamă frecate nou pe moalele de mucava şi postav al coifului anglo-german. Şi dedesubt nasuri umflate, mustăţi degenerate, tesac întors cu graţia iataganelor, cizme. Şi deputaţi, şi senatori — jobene şi ghete deopotrivă de lucii. Miniştri. Generali. Panoplii de albe, galbene decoraţii, cu stele-n ele, reci. Şi, de găteala tuturora, ţineau mîndri seamă şi caii, cu coada tunsă englezeşte ca

mustața redusă la un cotor estetic, a domnilor cu picioarele distrate.

M. S. Regele citește. E o liniște în rîndurile națiunii, augustă. Națiunea, cu acul în cravată, își ține degetele mari, ungulate, subsuoară, între cămașă și jiletca lăptoasă, cu bumbii de sticlă maghiari. Suprema eleganță șade picior peste picior, fără să-și fețelească linia pantalonului cenușiu cu linii albe. Cîte-o roată de cristal bate sub cîte-o sprînceană unsă cu briliantină parfumată. Albi, sînt și cîțiva boieri de țară, cu cioareci, brîu și ceasornic „Omega".

Lojile sînt ca niște cuiburi în care bat scurte, deasupra inimii emoționate, aripi de evantalii. Obraznici, ochii unui parlamentar cu barba tînără de arhiereu tenor, cer să fie înțeleși de păsările cu ciocul roșu, adunate la spectacolul țării. Se vorbește și franțuzește...

M. S. Regele a isprăvit. Surîsul său — o buză de dispreț și cealaltă de compătimire — nu poate trece măsura: un centimentru. Brațul regal spînzură pe tunica regală, de un deget, arătător, încheiat cu nasturele la un loc. Aplauzele națiunii au răsunat. Colo este guvernul. Oglindă de buzunar, guvernul reflectă surîsul regal.

— Numărul 723!... Numărul 31!... Trăsura domnului ministru de interne!... Un'te bagi, dobitocule!... Sergent, automobilul meu!...

A! Peste cîteva zile va fi și răspunsul la mesaj.

Un an, doi ani, zece ani, aceeași agreabilă petrecere, aceleași trăsuri, aceiași muscali și vardiști — și Parlamentul același. Cu cît se schimbă mai des, cu atît seamănă mai mult joben cu joben, ochelari cu ochelari, haină cu haină și cap cu cap. Ca un bărbat moral și foarte conjugal care după douăzeci și cinci de ani de căsătorie începe să semene cu nevasta ca un frate, soțul pleșuvind și soția dobîndind tuleie sub nas și-n măgura bărbiei, guvernele ajung să se înfățișeze cu figura guvernului precedent, întocmai.

La 15 noiembrie, lucrurile se vor întoarce iarăși. Mesajul regal va fi la fel cu orice alt mesaj regal.

După trecerea în ţara bulgarilor, după holeră, după mişcarea sutelor de mii de ţărani, după clătinarea pămîntului romînesc întreg, mesajul rămîne acelaşi, oamenii aceiaşi. Vorbele nu s-au mai îngustat, ci s-au lăţit. Siropul e tot atît de dulce, belteaua tot atît de trandafirie. Cu zahăr, pişcoturi, şampanie şi cremă, se fabrică iarăşi mesajul. Confiseria parlamentară nu s-a schimbat şi nici n-avea de ce să se schimbe şi cu cine. Miniştrii vor aplauda cu naţiunea; latinii din Bucureşti vor pleca în trăsuri şi automobile, acasă, la „Capşa", la „Flora", la „Boulevard", ca să ia masa, cu satisfacţia muncitorilor pentru dreptate, onoare, patrie, biserică, şcoală şi alte instituţii.

Şi Majestatea Sa va surîde măsurat, netolerîndu-şi să treacă, în public, peste milimetru.

1913

ANTISEMITISME...

Filozofii antisemitismului romîn au ajuns să nu se mai înţeleagă. Concepţia urii de rasă trebuie să credem că vine cu multă claritate de spirit de vreme ce se deosebeşte în atîtea obscurităţi, şi tocmai atunci cînd antisemitismul ar trebui să se prezinte, în teză, uniform, sau să dispară ca un lucru fără sens.

La *Neamul romînesc* vieţuiau alături doi profeţi, apostolul Iorga şi Cuza prorocul. Interminabila diaree socială şi politică a d-lui Cuza ocupa toată revista d-lui Iorga, care, în atît excrement intelectual, trebuia să se scufunde.

Ca nişte păieţe şi ca nişte nerozi, aceşti doi profesori universitari, unul de istorie şi altul de-o ştiinţă furată şi pusă sub numele lui într-o carte voluminoasă, discreditată ca şi autorul ei, trăiau, convulsionaţi, într-o continuă criză naţionalistă şi de la catedra lor, politică, înjurau, pur şi simplu, pe evrei pentru că sînt jidani şi nu sînt nimic altceva decît jidani. Naţionalitatea era privită de aceşti învăţaţi ca o crimă, după tipicul vechi al măcelarilor din piaţă şi al cîtorva imbecili advocaţi sau ziarişti de căpătuială.

Paginile *Neamului romînesc* erau o josnică insultă şi constituiesc pînă azi cel mai mare monument de incultură sufletească, de analfabetism şi demagogie. Şcoala naţionalistă antisemită a d-lor Iorga şi Cuza,

care şi-au propus pe afiş să perfecţioneze individualitatea romînească ce li se părea stricată, a contribuit cu o nouă nuanţă de ticăloşie la viaţa tineretului, victima vîrstei admirabile şi credule şi-a politicianilor pitiţi în personaje cu barbă profesorale. Cînd în faţa poporului romînesc funcţiona şcoala politică şi morală takistă, disciplina de decrepitudine a d-lui Iorga ar fi putut să lipsească, şi acest dascăl de lucruri excelente înţelese pe dos, putea să respecte tineretul universitar. Mai ales că nimic nu e mai elementar şi comod în materie ca întemeierea unei doctrine pe injurii. Poporul evreiesc, ca să păstrăm denumirea veche, cerea să fie priceput, nu insultat, căci nimeni nu e vinovat de locul şi împrejurările care l-au născut. Cu evreii d-nii Iorga şi Cuza voiau să facă o excepţie monstruoasă. Cîntecele, tinereţea, visurile să piară pentru evrei! Pruncilor evrei trebuie să li se răsucească gîtul îndată după naşcare şi chiar în patul maternităţii să fie înăbuşiţi. Copilul de evreu n-are drept la şcoala romînească, n-are voie să se bucure, n-are îngăduire să se folosească de zilele romîneşti. D-nii Iorga şi Cuza, apucaţi de-o nevroză criminală, pîndesc copiii evreieşti noaptea, prin mahalale, fug cu ei şi-i sufocă: exact sociologia şi politica lor. Lumina soarelui vor distribui-o de la un ghişeu special aceşti contabili ai lui Dumnezeu, prin faţa cărora vor defila ochii tuturor nefericiţilor din neamul acestei ţări, cu inima prădată de toţi isericii şi nebunii. Sînge! Sînge vrem! Prigoană şi asasinat!

De cîte ori întîlneşti un bătrîn evreu cerşetor, sfios să-şi ridice privirea pînă la gura batjocoritoare a creştinului naţionalist, îţi aduci aminte de d-l Iorga, de prietenii lui, de tinereţea înveninată din jurul lui, de teoriile lui ipocrite, brutale, spurcate.

Azi, d-l Cuza s-a despărţit de d-l Iorga care în sfîrşit — un progres! — a început să creadă că unora din evrei li se cuvine cetăţenia; lăsăm pe d-l Iorga să descurce de ce numai unora, dacă poate.

In schimb, d-l Virgil Arion intră în antisemitism ca un perfect erou de circ, făcînd dintr-o dată ale

sale toate brutalităţile şi josniciile *Neamului romînesc* pe care l-a combătut. Şi se mai prezintă la vitrina antisemitismului căzut pe mîinile cele mai de rînd, un personaj cu nasul turtit, cu ochii proşti, cu creierul profund stupid, dascălul de gimnaziu Bogdan-Duică.

Ceea ce înseamnă din toate punctele de vedere un cîştig.

1913

DESPĂRȚIRE

Psihologia unui ministru care *pleacă* trebuie să fie curioasă. După un an, doi, trei și uneori patru ani, dar niciodată mai mulți, el își părăsește cabinetul în care a „lucrat", în care și-a petrecut, în orice caz, cîteva ore pe zi. Cutiile biroului se golesc, hîrtiile sînt aruncate în geamantane. La minister, excelența sa și-a păstrat toate amintirile ce nu trebuiesc împărtășite cu familia: scrisori, portrete, bibelouri. Într-un sertar, țigările, batistele, apa de Colonia; într-altul, bomboanele. O vizitatoare și-a lăsat între hîrtii, sau sub perina canapelei, mînușile cu numărul lor, care vor fi a doua zi restituite într-o cutie cu alte douăsprezece perechi.

Interiorul sertarelor furnică de asemenea fine amulete, ca sufletul unui poet, și, în vreme ce solicitatorul intră curbat din jumătatea spinării ca să ceară ministrului locul unui copist în funcțiune, dosare grave stau grămădite pe masă și excelența sa mototolește nervos o voaletă imprudent uitată lîngă călimări. Solicitatorul vorbește, răgușit de emoție, își caută cuvintele, își exprimă devotamentul, se drege și se cocoșază, se învîrtește, duce mîna la gură ca o bucătăreasă — și ministrul ascultă cu ochii pe fereastră și cu o mînă în buzunar, fără să știe ce vrea domnul cu guler, cînd a început și nici cînd sfîrșește; căci încă de mult devotatul a ieșit tiptil

înainte ca ministrul să fi băgat măcar de seamă că cineva tușise intrînd.

Dar e o *cădere* pentru ministere. Ministrul a căzut de la putere. Încet-încet bagajele se strîng și se mută. Ministrul e trist: cabinetul va rămîne în seama urmașului său, un adversar, vorbă să fie. E ca și cum s-ar desprinde de un țărm pe al căruia lac ar fi plutit, legănat și aproape fericit, și ca și cum i-ar fi murit o rudă care locuia în casa ceea, de sub salcîmi.

La plecare, se joacă o scenă de teatru. Ministrul își adună funcționarii superiori în cabinet și le ține un discurs: „Dumneavoastră, care... Domniilor voastre cărora... Cu regret... A fost... Cînd eram... Va fi... Datoria... Cînd noi... Vă mulțumesc..."

Discursurile acestea prezintă avantajul de-a fi cordiale. După dispute, nervozități ridicole, scene, după dosare aruncate, hîrtii sfîșiate, jumătăți de înjurături, violențe, ministrul mulțumește personalului că și-a împlinit admirabil datoria. Și-i o despărțire care celor mai naivi le scoate cîte un oftat, seara, la masă, cînd povestesc nevestei cît a fost domnul ministru de gentil, zicîndu-i pentru întîia oară *domnul ministru.*

Dar efectul acestui discurs melancolic e șters de discursul energic al noului ministru. Acesta e vehement și idealist: el vorbește cu îndîrjire de principii, de devotament, de menirea omului, de țară și stat. În vocea și cuvintele lui sună un fel de înverșunare. Cîteva zile ministrul cel nou își face o reputație de titan.

Apoi, zelul slăbește. Camera, Senatul, presa, lumea, pomenile, dezamăgirile, Consiliul de Miniștri înmoaie vînjul: ministerul încetinează, guvernul *cade.*

Și scena se repetă.

1914

GONACII

Schimbarea domnilor dă vieții noastre orășenești, unde timpul se pierde cu atît mai mult cu cît ceasornicele sînt mai numeroase, o animație ciudată. Aspectul Bucureștilor se transformă. O bătaie de primăvară pare că înviorează pe oamenii blegi de monotonie. Chiar caii trăsurilor manifestă bucurie și becurile de gaz strălucesc mai din suflet. În lumea servitorilor, a sergenților de stradă, a birjarilor, chelnerilor, portarilor de hotel, în toate sectele profesionale care slujesc cinului celuilalt se simte o frămîntare și fiecine este atent, necunoscîndu-ți precis îndeletnicirea, să-ți fie plăcut și legănător din coadă.

La cafenea, consumatorii discută „ideile lui Brătianu", comentează „ce-a zis regele", își compun un brevet de legături cu vreun ministru. Frecîndu-și mîinile, scriitorul bîzîitor în jurul farfuriei cu dulceață, muscă de sirop și bere, declară: „În sfîrșit, *am* venit la putere!" Acest *am* e colectiv și imens, el reprezintă o mie de relații și de solidarități secrete și inexistente.

Nenumărate evenimente însoțesc schimbarea de guvern. O parte din cei „căzuți de la putere", o parte din cea mai prețioasă clientelă de partid, trece cu adversarul. Îi vezi sărind dintr-un partid într-altul, ca dulăii, dintr-o curte prădată, peste garduri,

în ograda vecină cu jigniţele pline de slănină ; ca şoarecii din unt şi caşcaval. Ca şi cum ar fi plin de aripi ca îngerii, cu cîte un ochi în mijlocul fulgilor, zborul lor e instantaneu şi neostenit. Peste doi-trei ani, încredinţaţi că tot în partidul ulterior este mai multă dreptate, sînt mai multe idei, se vor reîntoarce să „guverneze" iarăşi. Şi partidele primesc întotdeauna şi totdeauna în poală pe aceşti bărbaţi de minge.

Apoi sînt deputaţii *in spe,* oamenii convinşi că au înlesnit venirea la putere cu o informaţie în gazetă, cu articole, prin „atitudini" ostile guvernului deces. Motorul guvernamental se înnisipează în acest profund nămol, îndată ce dă să pornească şi, la urma urmei, domnii cei noi găsesc că ceea ce le lipseşte este un număr mic de partizani. Gloata admiratorilor îi înăbuşă. De la cocarda din butonieră pînă la locul în Parlament, toţi visează ceva şi muncesc să-şi realizeze idealul. Cine ţi-a cusut un nasture la jiletcă pe vremea cînd erai student, vine să ţi-l aducă aminte. Fotograful vrea să-ţi facă portretul cu mîna deasupra urechii şi cu degetul întins pe sprînceană. Nişte reviste, care se înrudesc cu presa prin literă tipografică şi hîrtie, se înghesuiesc să le dai autorizaţie să-ţi publice capul şi biografia pe un preţ de nimic sau în schimbul unei mijiri de speranţe. În sfîrşit, cine nu caută să se devoteze guvernului şi să-l adăpostească sub scut ?

Cei mai interesanţi sînt tinerii cu oarecare bani nemunciţi şi care se tăvălesc în restaurantele scumpe, cînd prin sosuri, cînd prin spumă de vin. Aceştia cunosc mai mulţi noi guvernamentali sau dintre vechi. Am să-i spui lui... aici un nume de ministru. Are să-i spuie oarece, negreşit are să-i dea o povaţă politică sau are să se răstească la el, nu se ştie, dar ceva trebuie să-i spuie.

Ei vorbesc, mai ales în zilele de faţă, franţuzeşte, o franţuzească aproximativă, cu sforţări pentru nazalizarea cuvintelor şi împăienjenirea lor dulce în înghiţitoare. Citează din Briand fraza cea mai banală

rostită la Saint-Étienne. Vorbesc de naţie, de ţărănime, de boieri, cum evident sînt şi dînşii. „Fac atmosferă.“ Şi cînd îi întrebi din întîmplare:

— Eşti sănătos? Ce mai face Miţa?

Ei îţi răspund, îngrijoraţi:

— *Maintenant, mon cher, on va livrer la lutte électorale... Oui, il se peut que je* pose *ma candidature, il n'y a rien* d'arrêté... *Je dois me consulter avec... tu comprends. Mais enfin...* [1]

Tinerii de la Capşa sînt extrem de ocupaţi.

1914

[1] De-acuma, dragul meu, începe lupta electorală... Da, se poate să-mi pun candidatura, încă nu e hotărît... Trebuie să mă consult cu... înţelegi. Dar în fine...

SÎNGE ŞI AUR

Romînia muncitoare citează cazul sergentului rănit în războiul din 1877, Marin Ionescu, care într-un colţ de stradă din Bucureşti reprezintă astăzi bravura şi gloria ţării în calitate de cerşetor. Acest bătrîn se folosea pînă deunăzi de-o aşa-numită pensie, a cărei valoare, scăzută prin hotărîre oficială la douăzeci de lei, s-a urcat în timpurile bune pînă la suma de douăzeci şi cinci. În sfîrşit, privilegiul acestei pensiuni i-a fost suprimat unchiaşului cu totul. Dar părintească şi amintindu-şi că o vorbă bună spusă omului la nefericire este un binefăcător balsam, Casa dotaţiei oastei n-a lăsat pe sergentul Marin din regimentul 2 de cavalerie să plece fără să-i dea un sfat generos. „Dumneata eşti încă destul de ferchеş — i s-ar fi spus fostului sergent. Eu în locul dumitale m-aş face văxuitor de ghete." Inima veteranului Marin s-a simţit cu atît mai încălzită cu cît complimentul acesta i-a fost făcut la Casa dotaţiei de către o doamnă care nu ştim exact ce grad poartă în armata noastră.

Pentru eroul unui război care se bate ca un idealist şi dobîndeşte cu jertfa tinereţii şi agerelor lui mădulare independenţa ţării şi a neamului celui de-o bărbăţie cu el, nu poate fi sfîrşit mai potrivit. De fiece diamant pe care mîna lui l-a pescuit în sînge ca să-l aşeze pe coroana regală, el a ştiut să pri-

mească sute de lovituri de foc şi să renunţe la întrebuinţarea unui trup viol căzut în neputinţă. Cînd se va mai ridica o statuie a independenţei noastre sculptorul va face ca şi în trecut, şi pe soclul de piatră va prefera să ridice un Marin Ionescu frumos ca o domnişoară şi gătit.

După descrierea ce-o face ziarul socialist, sergentul Marin care a „bătut turcii de-a călare" seamănă foarte mult cu resturile unei vite tăiate de tren decît cu o fiinţă omenească, şi pare să izbutească să fie omul cel mai hidos din Ţara Romînească. „Pentru a putea vorbi — grăieşte ziarul — bietul bătrîn trebuie să-şi puie un miez de pîine în înghiţitoare." Figura lui e numai o schiţă de chip omenesc. Ochii sînt îngropaţi în fundul unor găuri adînci şi negre; nasul îi lipseşte; picioarele i-au rămas dincolo de Dunăre. Graţie unui echilibru admirabil, sergentul se mai poate mişca pe nişte cîrji. Dar viteazul din 1877 a rămas exact atîta om cît s-a putut aduna cu grebla şi curăţa de pe spărturile bombei ce i-a făcut explozie la picioare.

Raţionamentul celor de la Casa oastei îl ghicim. Pensia lui de douăzeci şi cinci de lei reprezintă nevoile unei optimi dintr-un bărbat întreg. Dar ironia sfatului ce i s-a dat să-şi caute un post de văxuitor, la ce poate face aluzie cînd sergentul nu mai poartă picioare, necum încălţăminte ce trebuiesc lustruite, de treizeci şi şase de ani încheiaţi.

Romînia muncitoare dovedeşte o generoasă indignare şi n-are destule cuvinte de revoltă. Desigur, însă, că toate protestările şi strigătele de durere şi solidaritate omenească par pentru auzul şi inima „celor în drept" de consistenţa gogoşilor ce se debitează în Parlament. Căci la urma urmei, Marin Ionescu nu-i decît un cerşetor slut şi ridicul.

1914

POEMĂ ÎN PROZĂ

Scena înfăţişează sînul lui Allah. Pe planul întîi nori de aur, la dreapta pilaf cu zahăr, la stînga un pîrîu cu lapte, şi, paralel, un altul de cafea. Banane atîrnă din azur pînă la gură, struguri cu ţîţele cît buricul degetului mare şi cu un sîmbure transparent prin ţipla lor gingaşă, de migdală. Natura locului e plină de surprize, ca un pom de Crăciun. Inima perelor, ce se topesc în gură, au o întreită alcătuire: şocolată învăluită în carne de prună, care la rîndul ei dispare în abundenţa carmină a unei piersici aproape calde.

E un peisaj suculent. Gheţari de vanilie şi lămîie în fund temperează arşiţa meridională a planului întîi. Ici harapi, dincolo cadîne. Ingeri cu aripe roze, sfinţi cu ochii ca bruma, gesturi zaharate, oftaturi.

Pe blănile naturale, în care se rezolvă faţa pămîntului, zac încolăciţi pe harpe, ca nişte iederă conştientă, locuitorii acestui sînt de Avraam, palizi, raşi sau cu o mustaţă învîrtită, deşi e drept că generaţiile lui mai noi se înfăţişează castrate. Spectacolul deosibeşte, peste rampă, personalităţi: o figură băloasă ca nuditatea melcilor; un cap verzui şi albastru în acelaşi timp, ca brînza de Gongonzola; o expresie de gîndac, combinată cu o sentimentalitate de molie, contrafăcută în mătase pulverulentă...

Acest Eden se întindea fericit pe scena literaturii şi pasări imitate după lampioanele japoneze ciripeau

fără glas în crengile de chembrică şi carton, proeminente din culise.

Tu ai venit atunci şi plin de o pioasă curiozitate te-ai apropiat de cortină şi ai privit înlăuntru. Ai fi voit să slujeşti pe fericiţii cuibăriţi în azurul lor de muşama şi în numele lor să cînţi şi să invoci puterile mari ale diavolului dumnezeiesc din natură într-o umilită şi bărbătească rugăciune.

Dar spectacolul lui Allah era greţos din cale afară. De aproape se putea vedea că fericirea personajelor active se petrecea deasupra cîtorva morminte. Tu te-ai întors către publicul din sală, compact clădit pînă la galerie, un public depărtat şi naiv, şi i-ai ţinut, între rampă şi cortină, o cuvîntare onestă care a indispus profund pe toţi farsorii ce se pregăteau să joace, să mintă şi să spurce o dată mai mult arta sfîntă şi preacurată.

Incet-încet, decapitate de glorie, capetele începură să se apropie unele de altele într-un misterios conciliabul. Un fel de ligă a mediocrilor tinse să se înjghebe pe alocuri — şi ea va fi creată şi va creşte, căci este necesară. Cuvîntul tău sincer, vocea ta inspirată, simplitatea şi puterea graiului tău sufletesc i-au răzvrătit.

Tu priveşte-i însă, fără să zîmbeşti, căci de fapt se petrece o dramă. Ingăduie-le răgazul să se aşeze în rînduri, să se înarmeze. Şi încurajează-i să vie.

Şi mai ucide-i încă o dată în avîntul lor şi de-a valma, cu mişcarea simplă a unui Dumnezeu mîncat de purici, pe care şi-i prinde prin părul picioarelor şi, milos, îi aruncă din ceruri în praful de la *Terasă*.

1914

DUMINICA MACABRĂ

Ca dintr-un basm coboară pînă la noi fantasma lui cu coroană. Noi am vorbit şi scris adeseori de acest stăpîn fabulos, care adună sufletele cu şireangul de-a lung şi latul unei împărăţii udate de cîteva mări. Şi adeseori am stat de vorbă şi cu supuşii lui fugiţi din temniţă şi spînzurători. Cînd se rostea în şcolile străine numele fantasticei lui dregătorii, tinerii ruşi scrîşneau din dinţii lor frumoşi, ochii fetelor se turburau, o energie violentă de ură neînchipuită se zbătea în toţi. Unul pierduse un frate, altul o surioară, tuturor le pierea un prieten cel puţin. Şi toţi morţii aceştia sau aceşti deportaţi se află laolaltă undeva, într-un tărîm sau în puterea unei fiinţe de Apocalips şi poveste ce se chiamă *ţarul,* cuvînt cu însemnări amestecate, de zmeu, de căpcăun, de infern şi de şarpe. Ţarul este cînd strigoiul, cînd hiena... cînd viaţa de apoi.

Erai uimit să afli că această poreclă glorioasă vrea să zică un împărat, un mai mare, părintele unei ţări şi-al unui neam. Ţi se părea într-adevăr că e o născocire, că omul, oricît de rău şi duşman, n-a putut atinge puterea de cruzime şi de nesocotinţă a marelui împărat. Îţi ziceai că poate el a fost vreodată în resturile primitive ale unei spiţe de maimuţă trecută în legendă. Pentru că nimeni nu l-a văzut afară de cîţiva duci solitari, care poate că l-au inventat aşa cum este, în timpul beţiei cotidiane cu votcă, şi pentru că nimeni

nu i-a strîns, zice-se, cu adevărat, mîinile afară de republicanii francezi, noi am crezut că ţarul e-o simplă glumă rusească.

Vizita lui de astăzi ne convinge că ţarul există, că balaurul cu sceptru şi cruce este om, că el, ca şi noi, poartă un trup mărginit, o spinare ce va fi mîncată de aceeaşi molie funerară ca şi a noastră, că e petrecut şi el de un tub digestiv ca toţi viermii pînă la noi, că suferă de foame şi sete şi, sub căciulă duce greutatea unui creer oareşicare, întocmai ca Socrate sau Voltaire. Picioarele lui auguste, de unde curge mir, există şi ele, căci se vor aşeza pe un cot din pămîntul romînesc.

Totuşi, cînd noi începem să credem, nu fără bănuială, că persoana ţarului e mai mult decît o firmă zugrăvită şi un manechin de paie aşezat pe un tron, cei din jurul lui umblă cu dînsul ca şi cum ar fi mort.

Uitaţi-vă la oaspele nostru. Curtea lui strălucită îl aduce peste şesurile de pămînt şi ape, în tăcere şi pază. Închis într-o cutie şi înfăşurat ca Lazăr, el pluteşte, cu coşciugul lui, izolat între vapoare. Atît de uriaşul se face mic cît mucul de ţigară şi stă ascuns în colţul cel mai secret al vasului ce-l aduce pe Marea Neagră, cuirasat cu platoşă groasă de oţel şi speriat ca un bolnav. Bietului împărat îi este frică de tot ce i se năzare şi nu se vede şi el nu ştie măcar dacă propria lui mînă îi mai poate rămîne credincioasă.

După ce a îngreuiat Rusia cu lanţuri, lanţurile Rusiei l-au luat prizonier. În vreme ce sentinelele lui ridică puşca la fereastra satelor şi oraşelor, el se teme de glonţul pe care-l aşteaptă, s-ar spune, ca o datorie. Neamul lui îl îngrozeşte. În fiece rus el ştie că are un vrăjmaş. El ştie că nu e familie în întinsul împărăţiei, care să nu-l blesteme, îngenuncheată la Sfînta Fecioară. Ce om e mai străin şi mai venetic între ai lui ca ăst împărat? Din pavilionul imperial, în care îşi va umple gura cu peşte cu sos, el va putea pizmui, dacă-l vede, pe vînzătorul de ziare desculţ, rătăcit prin port...

Oamenii noştri de stat se vor mulţumi desigur cu grija excepţională ce ne-a dat-o vizita ţarului de-a

îngriji de bună sănătatea celor șaptezeci de kilograme ale majestății sale și de a le feri, pe pămînt romînesc, de terorismul național al celor de dincolo.

Ne vom mulțumi cu cheltuielile enorme pe care le-am făcut, sacrificînd valoarea cîtorva școli ce trebuiesc construite, civilităților acestui oaspe, constructor de pușcării.

Ne vom mulțumi cu o lume de funcționari neurastenizați și cu poliția sleită de puteri întru privegherea împăratului unei țări nenorocite, pentru care țara romînească nu poate să aibă decît o compasiune egală cu antipatia inspirată de suveranul ei.

1914

SENAT!

Stagiunea teatrală fiind închisă, spectacolele s-au strămutat, concentrate, la Senat, pentru ca acest corp bătrîn legiuitor să-şi însuşească în special numele de circ al politicii noastre.

Senatul e ca o casă de clovni. Onoraţii senatori, chemaţi să realizeze reformele de care se vor bucura ţăranii anilor 1907 şi 1913, şi-au propus să servească galeria şi să dea o pildă făţişă de demnitate şi cuviinţă parlamentară publicului stupefiat.

D-l Niculae Filipescu, despre care s-a spus întotdeauna că-i o putere sterilă şi care s-a înfăţişat ca un idealist voluntar şi fără urmare, înmulţeşte farsele şi tot glumind, jucîndu-se şi apostrofînd, dă măsura perfectului politician.

Ziarele înregistrează toate aceste acţiuni ale reprezintanţilor bătrîni ai ţării, care îşi arată muşchii, gesticulează atletic, înjură direct şi simplu — şi de la deschiderea Parlamentului rubrica e cronica scandaloasă şi ridiculă cotidiană a ideilor în Ţara Romînească.

Poporul romînesc poate să-şi contemple stăpînii şi să înţeleagă ce poate aştepta de la dînşii, după ce le-a asigurat şi mai bine latifundiile şi le-a făcut orgoliul trufaş să se îndoiască, aducîndu-le de dincolo de Dunăre vigoare, pămînt şi slavă. Legiuitorii din Senat merită să fie admiraţi în acelaşi timp de cei

patru milioane de romîni din Transilvania, care, geloşi de fericirea fraţilor din regat, vor putea găsi în isprăvile magnaţilor din Senat subiecte de reflecţiune utilă.

Cît de mulţumit trebuie să se simtă ciocoiul scandalagiu din cursul şedinţei cînd, retras în camera lui, seara, şi adîncit în lectura autorilor lui mari, Paul de Kock şi Jean Aicard, tresare aducîndu-şi aminte cum a legiferat în timpul zilei.

Amicii noştri ciocoii ar trebui să ia seama că între un joc de lawn-tennis sau box şi un mandat de senator într-o Constituantă e oareşicare deosebire şi să-şi trezească simţurile dacă nu prin cugetare, cel puţin cu nasul la un flacon amoniacal. Într-altfel, va fi să ne aşteptăm la jocul ţărănesc, căruia nu-i lipseşte prea mult ca să înceapă.

Şi ceea ce vom regreta atunci, cînd şolticăriile din Senat nu vor mai fi în stare să oprească năvălirea holdelor peste oraşele bete şi isterice, va fi sensibilitatea bruscă a ciocoilor, care, incapabili să facă faţă hotărîtă „tragediei", se vor aduna într-un colţ al aceluiaşi Senat ca să plîngă.

1914

BARBARIE

Război barbar. Pe timpuri ne făcusem o datorie din combaterea înarmărilor statelor civilizate. Cu fiece prunc nou-născut se zămislea şi numărul de materie explozibilă destinată să-l suprime. În vreme ce avîntul şi „concepţia raţională" erau urmărite ca nişte calamităţi, uzinele de arme şi muniţii măreau depozitele de proiectile, fabricau artileria trebuincioasă exterminării.

Era oprit să te ucidă o moaşă atunci cînd aproape nici nu începeai să fii, căci trebuia să-ţi primeşti moartea la comanda unui sergent şi după planurile cugetate ale unui stat major. Dumneata trebuia să înveţi să scrii şi să citeşti, să porţi pantaloni scurţi, manta de cauciuc, pălărie tare, ghete de lac — trebuia să-ţi iei cel puţin bacalaureatul, să fii măcar doctor în chimie. Trebuia să te căsătoreşti, să iei slujbă, să te dedulceşti cu viaţa burgheză: lectură, tablouri, teatru, canapea, pat cu somieră. E tocmai timpul marelui Patzac...

Allons enfants de la patrie
Le jour de gloire est arrivé

sau

Deutschland über alles.

Sabia aceasta căzută din cerul civilizaţiei în capul dumitale, domnule decan, sau domnule rector!

— Nu! A muri pentru ţară e frumos. Ne ducem să murim. Mă rog: cine vine cu noi?

După izbucnirea războiului s-a vorbit însă de sălbăticia lui. Au fost romantici care şi-au închipuit că un război în Europa devenise imposibil. Propaganda acestei idei au făcut-o toate universităţile şi academiile, care totuşi preferau duelul, boxul şi sporturile violente. Socialiştii făcuseră spadelor care îndreaptă fruntariile, teci de jurnale. O carte englezească tradusă în toate limbile şi vîndută în sute de mii de exemplare reprezinta într-o vinietă pe Mercur, sfîntul comerţului, cu palmele puse pe două guri de tun, şi a putut îmbogăţi pe autor, un onorabil economist, numai pentru că documentase ideea simplistă a suprimării războaielor. Economistul englez trebuie să fie astăzi pe fundul Mării Nordului sau retras în vreo mînăstire.

Război sălbatic? Dar cum ar putea să fie într-altfel războiul? Omul excesiv de civilizat şi-a înfăţişat probabil cartuşul medicamentos, care străbate corpul şi lasă de-a lungul găurii din piept tifon, puţin iod şi un pachet de vată. Război civilizat? Evident, nu moare nimeni, toţi facem pe morţii şi ne luăm la bătaie mai tîrziu, după cafea. O ghiulea de tun? Ce bucurie! Porneşte din ţeavă, o ia în sus, face o curbă, vine, vine, şi cînd se apropie de adversar, se desface în două şi curg bomboane fondante, surpriza Crucii Roşii.

Nu vă încredeţi în seriozitatea bombelor lansate de aeroplan: or să sară dinlăuntrul lor peste noi fete blonde care or să ne sărute şi din fiecare scînteie vor porni mii de fluturi multicolori în aer, cu bileţele de dragoste subsuoară — pentru noi.

Ploi de roze, cascade de parfume, coşuri cu inele, bilete de loterie...

Ce-i războiul? O plăcere.

Mulţi şi-au înfăţişat războiul ca o bătaie de flori şi confetti la Şosea, ca un bal mascat în uniformă.

Ei ne vorbesc astăzi de barbaria războiului, emo-

ţionaţi că s-au sfărîmat oraşe de veacuri şi s-au prăbuşit cetăţi de clopotniţe medievale. Au crezut, bravii de ei, că războiul cruţă felinarele şi nu bate decît în chibrituri ; că focul se va feri de opere de artă ; că sabia va rămîne paralizată în faţa unei zile frumoase de august sau april. Văzînd cum se surpă tot ce-a putut să adune omenirea pe urma artiştilor şi visătorilor ei, au dat un ţipăt, firesc, de disperare şi ură.

Nu-i prea tîrzie jalea ?

Dar totul se va sfîrşi iarăşi... Cărămizile de la Namur şi cioburile de la Louvain vor sluji peste cîţiva ani de presse-papier şi se vor vinde ieftin, patru franci bucata.

1915

PANA MAIASTRA

Incă o literatură de Paşti.

Nu poţi şti pentru ce ziarele se socotesc datoare ca la Paşti şi Crăciun să scoată cîte un chiot literar şi artistic. Gazetele, care n-au cu literatura nici un alt soi de raport decît tiparul, apar în numere, spre deosebire de ediţii, speciale.

Trei sute şaizeci de zile, cîte încap într-un an, ziarele masacrează idee, inspiraţie, limbă, construcţie şi stil şi cedează scriitorilor, cînd acest fenomen se întîmplă, a zecea coloană, pentru o povestire banală, pe care directorul, un domn cu aer de critic, a înţeles-o.

In cursul anului, ziarele publică o cantitate de romane, sustrase însă ca un omagiu pentru geniul omenirii, literaturilor străine. Un redactor, special însărcinat cu cota Bursei, cu serviciul primăriei, cu Academia Romînă şi cu Compania de gaz, traduce romanul, schimbîndu-i titlul şi numele personajelor, sare cuvintele pe care nu le ştie, suprimă frazele pe care nu le pricepe şi capitole întregi. Cine şi-ar lua de bunăvoie pedeapsa controlului acestui furt sistematic, şi pentru ce ?

Altă literatură în presa cotidiană romînească nu se cunoaşte.

De ce să facă atunci excepţie zilele de Paşti şi de Crăciun ?

Același lucru îl pat desinatorii. În vreme ce ilustratorii noștri mor aproape de foame, desconsiderați de o presă imorală și hidă la exces — o presă care nu se preocupă măcar de curățiа tiparului — și luați în seamă numai atunci cînd au nevoie de concursul de reclamă al gazetelor, în schimbul cîtorva tablouri dăruite unui guzgan de colaborator cu pana la ureche, ilustrațiile ce apar sînt ocazionale și ele, ca literatura, de Paști sau de Crăciun.

Deși concepția literară și artistică a ziarelor este nulă, ziarele caută totuși literatură și artă festivală. Ele convoacă pe scriitori și pictori și le cer *„ceva* de sărbători". E nostim caracterul religios pe care îl impun acestor încercări „ceva" ocazionale. În toate ziarele trebuie să fie tipărită o icoană și o bucată kilometrică în versuri despre „Mîntuitorul".

Portretul lui Isus Hristos, al unui general la pensie sau fotografia unei biserici sînt menite să însemneze că o foaie „simte românește".

Scriitorii și pictorii cu demnitate știu să dispreţuiască pasiunea literară și artistică de sfintele sărbători, subită ca o apoplexie, a redacțiilor noastre. Norocul ziarelor este însă că s-a format, cu timpul, o echipă de scriitori de sărbători. Aceștia reprezintă resortul sufletesc al gazetei.

Îi întîlnești neapărat, la datele consacrate. Unul face un sonet, altul o poemă vastă. Din vreme, ei se pregătesc pentru Crăciun sau pentru Paști; așa că numele lor, venind odată cu ouăle roșii sau cu cîrnații de porc, au cu alimentele un intim raport. În cartoanele lor, unde zac atîtea capodopere, negreșit, nu e vorba, inteligența lor prevăzătoare a produs și cîteva poeme de nuntă sau de înmormîntare, cu o tentă generală de viață și de moarte, de viitor și trecut. Îndată ce se simte prezidentul Senatului ceva mai rău sau bănuiește poetul că o înaltă doamnă din aristocrație va să nască, poezia cu ton funebru sau de veselie a și luat o formă exametrică încrucișată. Să tot lipsească o rimă la *farmec* sau la *națiune,* dar acestea se vor găsi, chiar prin licență

poetică, talentul neputîndu-se împiedica de un ticălos de cuvînt.

Ceea ce a turburat întrucîtva pe aceşti poeţi ce-şi croiseră genul de mult, a fost numai războiul. După războiul neprevăzut balcanic, iarăşi un război neprevăzut. Cîntecele de vitejie stau cu desăvîrşire de prost. Ce vrei, trebuie obişnuinţă.

Dar cum *nu există trandafiri fără spini,* ca să ne exprimăm ca un ziarist la modă, nici această fericire nu poate să fie întreagă. Poetul sau prozatorul ocazional şi ingenios ar fi voit ca numele să-i apară cu o literă mai groasă, mult mai neagră şi mai vizibilă. Şi e gelos că celălalt poet, care-i şi reporter la gazetă, şi nu numai literat de sărbători, a putut să se înţeleagă cu tipograful de noapte ca silabele numelui său să domine toată poezia şi proza din ziar.

1915

VICIUL BOIERESC

Mitocanii, minunații noștri mitocani! Cum știu ei să se înțeleagă. Viața banală îi găsește uniți, împrejurările mari îi află laolaltă. Mitocanul e cuminte, mitocanul e disciplinat. Să ne felicităm de aceste însușiri ale speciei, o, frații mei batjocoriți, mitocani.

Boierii? De când le prinde cronicarul de veste, numai dezbinați îi află și pe nobila lor figură țîfnoasă cronicarul și-a șters întotdeauna pana, ca să o lase generațiilor viitoare, mîzgălită.

Boierul, înțelegi d-ta, este *cineva*. El este cineva dacă nu este cel puțin ceva și dacă este chiar nimic. *Il est, ma foi, quelqu'un* [1]. Așa e boierul și așa este și cel boierit în bucătăria lui. Ce larmă, Doamne, în istoria toată. Numai vocea boierului se aude, în istorie ca într-o ogradă. Boierul are țara ca un hambar al lui, boierul e pe moșie. Poporul? slugile lui. Cărturarii? rîndașii lui. Boierul bate din palme și țara trebuie să meargă cum poruncește el, căci boierul s-a sculat cu ochii urduroși din somn și vrea dulceață, și vrea cafea, și vrea ciubuc. Și cum or să se desfete măruntaiele lui cu cafea dacă țara nu face tot ce poruncește el. Ascultați-l, domnilor, că se supără boierul și trage pe sub falcă și dă cu ghiontul.

[1] Mă rog, e cineva.

Ce-i zgomotul ce se aude, de dărîmături? S-a prăvălit Polonia, Doamne! Pentru ce? Păi, s-au sfădit boierii, că toţi au dorit să fie mai mari şi mai moţaţi. Şi după prăvălire, boierii poloni s-au înţeles: unii s-au făcut muscali sau nemţi, alţii s-au făcut germani. El să aibă ciubuc, dulceaţă şi cafea, că şi chinez se face boierul. Bate-l numai la spate şi aruncă-l în jug. Aşa e boierul, el ascultă de autoritate. După veacuri de robie, vor veni mitocanii să refacă Polonia stricată de boieri.

Partidul conservator romîn are un şef oficial contestat şi patruzeci de şefi pretendenţi, contestaţi. Ca să nu se deoache prea mult, unii din aceşti boieri şi-au adăogat şi titulatură populară. Fiecare dintr-înşii lucrează pe proprie socoteală, căci în felul acesta el este mare. Adevăratul boier nu poate concepe pe cineva mai mare decît el şi dacă totuşi recunoaşte pe Dumnezeu, din care se bucură că se scoboară, este din convingerea nemărturisită, aflată din cărţi, că Dumnezeu nu există.

Boierul e o fiinţă sacră. Observaţi cum este croit, cu eleganţă. El n-are decît cinci degete la un picior şi picioarele lui au miros de lavandă. Cînd scuipă, el face perle. Cînd strănută, cîntă: boierul adevărat ca şi boierul parvenit, care tot boier adevărat este, căci nu se poate boier neadevărat, are în nas o vioară. Cînd îşi suflă nasul, izvorăşte miere muzicală. Năduşala lui e *eau de Cologne* — pardon! *eau de Belgique*... Boierul pute frumos. Boierul e cerul. Boierul e floarea. Boierul e scînteia, e ideea, e geniul. Mă rog, aşa e boierul.

Şi după ce boier s-a înjurat cu boier, după ce s-au ocărît ani de zile, după ce au făcut pe porcii — *oh! quel mot, ma chère!* [1] — după ce s-au tăvălit unul pe altul în mocirlă, se scutură şi se ridică şi se ling, boierii — căci şi mocirla boierilor este gustoasă şi apetisantă. Şi mai tîrziu boierimea reîncepe, încep iarăşi discursurile, ocările iarăşi.

---

[1] Oh, ce cuvînt, draga mea!

Ei vorbesc atunci de țară, de viitorul acestei țări, de politica ei ; fac sentiment și fac ideologie ; fac pe bravii, își arată țîțele ca niște eroi, întăresc grumazul. Țara ? Ce obraznici au ajuns rumînii de îndrăznesc să mai discute poruncile noastre.

Iubite frate mitocane. N-ai crede tu că a venit timpul să-ți sufleci mînecile puțin, să dai pantalonii boierului jos și să-i pipăi părțile aristocratice cu miraculosul și divinul tău retevei ?

1915

GAZETARUL

Dacă o legitimă curiozitate ar mai face pe filozof să se întrebe asupra organului în care sufletul omenesc a fost situat, inimă sau creier, în ce priveşte pe ziaristul romîn, o eroare nici nu se poate concepe: pipăie şi vei afla — şi de preferinţă vei pipăi cu piciorul.

Te-ai întrebat, omule cititor, tu care te hrăneşti de trei ori pe zi cu carne şi de cîteva ori cu hîrtie mînjită, trecută prin *sufletul* lui, ce-i ziaristul şi ce este nefericitul tău ziar? Ştii tu cine fabrică foaia care îţi dă iluzia să crezi că ai colaborat la dînsa şi tu, onor. pasager de tramvai şi consumatorul unui salariu de funcţionar de stat? Ştii tu cine te judecă şi cine te măgulеşte, cînd în „opinia publică" inexistentă îţi face loc şi ţie, cu pălăria ta, cu neamurile tale şi cu gentila-ţi naivitate de sublim gură-cască? Cine îţi dă îndreptare, cine povaţă, cine te încălzeşte şi te minte?

Tu discuţi aprins, acasă şi la birou, în cafenea şi birt — şi debitezi o mie de nerozii pe minut, sugestionat de proza de la ziar, escrocat în speranţă, escrocat în bună-credinţă. In loc de Anton Pann, Eminescu, Alecsandri sau Bălcescu, de la care ai învăţa cel puţin să gîndeşti mai frumos; în loc de povestirea trecutului tău, chibzuită, tu citeşti scriptura de cele mai multe ori neiscălită, lipsită de culoare şi caracter, ori mizeră şi degenerată. Biet citi-

tor, de ce nu ţi s-a inculcat în şcoală, odată cu ideea că tu aparţii unui neam inteligent şi apăsat sub pravile străine noţiunea că cei care ţi-ar vorbi mai zgomotos de ea şi mai fără frîu sînt nişte spărgători şi samsari ai sufletului tău?

Eu te-aş minţi la rîndul meu cînd aş vorbi de patima subit morală a celor ce te instruiesc cu cîte cinci bani pe zi hîrtie — fără scîrbă. Şi eu nu vreau să te mint ci ca să te liniştesc puţin iau din cerneala cu care au scris şi dînşii şi iau din simţirea mea pe care ei nici nu rîvnesc să o aibă şi acopăr caietul acesta cu slove. Biet cititor! Tu te-ai deprins cu dogma libertăţii de presă şi înghiţi tot ce ţi se dă, corupt şi ticălos, sub această trivială etichetă.

Ai văzut tu atitudinea omului care scrie cîtu-i de nobilă şi de frumoasă? Concentrat în sineşi, atent numai la ritmul etern al ideii, depărtat de suferinţa lui şi de forţele abjecte, variate, care-l umilesc şi vor să-l ticăloşească, el stă singuratic, pescuitor de mărgăritare, şi urmăreşte zborul geniului, semănător de pulbere de lumină. Pana lui are atunci impulsul misterios care o face să întîlnească bucuria lui Dumnezeu, încrucişată cu năzuinţa omenirii. Şi pana lui îţi este închinată, cu discreţiune, ţie, ţie care batjocoreşti sinceritatea şi alegi pe cine ştie cine deputat...

Şi ce ţi-ai zis tu, nefericit cititor, cînd ai văzut atitudinea gînditorului contrafăcută, cînd porcul moîţu al presei, cînd pezevenghiul vetust, cînd fiinţa întru tot scîrnavă şi pestilentă a dus mîna la frunte — încăperea tăriei, relicvarul sfintelor moşteniri morale — şi-a pus laba pe condeiul presupus din veacuri a fi purtat de mîna pură a nesfîrşitului Panteu? Ce ai zis tu, văzînd lacurile de azur ale gîndirii imitate în mlaştini de untură din care iese broasca vînătă şi ostenită-n piele a presei romîneşti din anul de la Crist 1915?

N-ai tu, fără să ştii şi fără să ţi se spună, intuiţia deosebirilor şi a realităţilor în care eşti chemat, nefericitule, să reacţionezi şi nu să slujeşti, pasiv, banditilor sufletului tău, de vizunie? Tu vei urma să crezi că trebuie să rămîi ceea ce eşti, curăţitoarea

noroiului adunat o viaţă pe tălpile gazetarului de drumul mare ? Ai să fii victima pe vecie, indiferentă unui control zilnic făcut, a tuturor celor care se vînd într-o parte ca să te aţiţe şi în cealaltă ca să te adoarmă ? Tu visezi, cititor candid şi culpabil — şi-n jurul tău tejgheaua se umple, bancnotele se strecoară, buzunarele s-au umflat. Ce fel de libertate îţi este îngăduit să cauţi, tu, sclav docil al celei mai josnice robii ?

Ţi-ai închipuit tu ce s-ar întîmpla dacă n-ai mai citi şi te-ai supune regimului dezintoxicant de ziarism o săptămînă ? Te sfătuiesc, încearcă. În puţine zile vei cunoaşte renăscînd în tine o personalitate ce ţi se pare nouă. Nu vei mai şti ce face d-l Take Ionescu şi miraculoşii săi doi fraţi, ce a zis d-l Filipescu, nu te vei mai delecta cu reportajul valeţilor lor din presă — şi repede, bunul tău simţ îi va exclude. Atenţia, pe nesimţite ţi se va duce aiurea, va dobîndi o virginitate terfelită în redacţii. Şi atunci vei cere cîteva cărţi, vei cugeta, îţi vei alcătui tu singur ideile ce-ţi vin rumegate gata cu balele atîtor vite scelerate şi te vei întoarce în lumea acţiunii cu o armă nouă : un suflet de sine stătător.

1915

INVITATION À LA VALSE...

Acum îi trebuia copilului o carieră. Ca o divină marcă de selecţiune, natura îi schiţase pe buză mîzgălitura unei născînde mustăţi şi-l încălţase cu o strălucită pereche de ghete de lac. Pentru că era dimineaţă, revărsatul zorilor se oglindea în picioarele sale, poleindu-le, ca altădată capetele sfinţilor, cu aur. Copilul ales se întorcea acasă într-o trăsură de piaţă, în fundul căreia adormise cu jobenul pe sprinceană, beat şi fericit. Trupul lui, ager şi elastic, purta ca o rufă lepădată în budoar, mirosul înăcrit, de măcelărie, trèfle încarnat şi sudoare, al bucuriilor din noaptea aceea. Murdar, monoclul îi spînzura de jiletcă.

— Nu te dezgusta, cetăţene. Peste douăzeci de ani vei recunoaşte în persoana adormitului din trăsură pe unul din conducătorii tăi.

Ce se poate face din acest tînăr de moravuri „libere", frumos, idiot şi răsfăţat? El are mai multe sute de scrisori fără ortografie în dulap iar în bibliotecă nici o carte. Odaia lui, decorată cu fotografii de „dame", poartă-n perete totuşi, semnele bravurii: două spade încrucişate şi două mînuşi, cumpărate „de ocazie" la Paris, unde tînărul a trăit cu Margot. Interior de escroc şi de cocotă, cu scaune delicate ca nişte colivii şi fără altă masă decît cea de sub oglindă: perii, flacoane, lustruitoare de unghii, cosmetice. Niciodată nimeni n-a gîndit în

această odaie, în care odorul familiei siluieşte servitoarea, bate cîinele zis de vînătoare şi sforăie pînă la patru după-amiază.

Fără atracţie pentru studiu, posomorît la minte, terorizat de ideea unui efort, lui nu i-a plăcut nimic din toate cîte pot fi gustate cu organul obscur al inteligenţei şi o cumplită aversiune l-a depărtat de ele. Dimpotrivă, o bărbăţie precoce l-a apropiat de ceea ce se numeşte în cîteva localuri „viaţă". Băiatul a băut, a jucat cărţi, a „iubit", a repetat viaţa tătîne-su, indulgent şi retrospectiv. Sînt trei generaţii de cînd neamul lui se odihneşte pe moştenirea unui bunic cîrciumar al căruia vis fusese să-şi vadă odrasla în magistratură. Visul a fost cu mult întrecut şi negustorul, harnic şi strîngător, dintr-o mahala mocirloasă a Bucureştilor, a zămislit, fără să ştie, ţării, o familie de căpetenii ilustre, cu dreptul la lene, viciu şi jaf.

Între timpuri, tînărul a deprins un vocabular şi a îndrăznit chiar, la un pahar cu vin, să afişeze preferinţe, auzite din gura unui comesean instruit şi care zvîrlite cu cinism şi brusc, pot uneori să pară un reflex de inteligenţă. S-a dus la teatru şi a spus din întîmplare că o piesă, într-adevăr proastă, era proastă. A vizitat o expoziţie de pictură şi a cumpărat cîteva pînze, după ureche. La un concert, l-a văzut publicul atent: îi plăcuse pianista. Drepturile la intelectualitate tînărul şi le-a dobîndit.

Ce-l aşteaptă pe acest nenorocit şi pervers?

Cetăţene, fii fără teamă. Înlăuntru acestui putregai zace germenul ilustru al unui bărbat de stat cu viitor.

1915

UNUL CA DESTUI

Definiția unui om care izbutește stă în două cuvinte: talent și energie. Și una și alta și ambele mai rar reunite, au ridicat, din materia socială sclavă, învățați, filozofi, conducători și artiști. Căutați-i pe toate fronturile activității omenești și-i veți găsi întotdeauna mari, și aceiași. Ei au purces la cucerirea gloriei curate dintr-un bordei, cu o pîine subsuoară și, drept tovarăș, bățul de drum.

Orînduiala factice a societății a condiționat însă nașterea valorilor contranaturale. La inteligență și instrucție egale, tînărul cu patruzeci de mii de lei rentă e mai puternic, pînă în ziua cînd este anulat, decît concurentul său sărac. Cu bani moșteniți și cu un nume măcar de vătășel, faci din gogoman o personalitate după cum din hîrtie și vopsea construiești o floare. Nu examina pe gogoman de aproape și nu duce floarea la nas: alcătuirea lor din elemente disparate, forțate să se unească, degajează aceeași fundamentală putoare de clei.

Bucureștii numără o serie de oameni de guvern. Puțini, fiecare dintr-înșii reprezintă, amestecată la unii cu operetă, o valoare prin natură. Ce înfățișează, s-a putut întreba pietonul, domnul acela din trăsură care îl contemplă prin sticla umflată a ochelarului și trece prin viață uimit ca un manechin înmuiat din șolduri și strîmb, căruia i-ar fi căzut cîteva cuie fundamentale.

Nimic. Şi cine-i el, cel puţin? Pentru ce? Pentru că poartă o figură? — dar el ar fi putut să poarte alta şi totuna era, nu importă. Să ne ajungă constatarea că se poate în virtutea banilor „munciţi" de strămoşi să joace rolul unei unităţi întregi şi valide şi să hotărască, el, trîndavul şi mărginitul, de soarta unui popor care nu-l recunoaşte...

1915

GREUTATEA UNUI IDEAL

A fost un timp pînă mai zilele trecute în care *ideal* şi *idealism* erau nişte cuvinte întrebuinţate ironic. Oamenii cu scaun la cap socoteau, de bună-credinţă, că idealismul e starea sufletească a celor dezarmaţi sau fără funcţii. Un notar de pildă nu avea de ce să fie idealist, sau un prefect, pentru că se bucura de o leafă asigurată şi iscălea la finele lunii în state.

De aceea n-au fost idealişti oamenii politici care ocupau înaltele îndemnităţi; de aceea, cred, n-au fost idealişti profesorii, medicii, magistraţii, preoţii. Erau în schimb „idealişti" pictorii, scriitorii şi alte prisoase ale zilelor de ieri.

„Am ideal" a fost sinonim cu „N-am parale, împrumută-mi un pol". Şi idealist nu era nimeni.

De la război încoace, lucrurile s-au schimbat. S-au fabricat şi înmulţit idealiştii. E cu neputinţă să mai scapi de ei. Cîte muşte credeţi că sînt în Bucureşti? Foarte multe. Idealiştii sînt cu mult mai mulţi.

Îl ştiai şarlatan: azi e idealist. Îl ştiai prost: azi e idealist. Îl ştiai meschin: azi, idealist. Admirabil miracol, idealismul. Idealiştii din vremuri se ascund, sînt înfundaţi. În toate aspiraţiile lor cade azi cu o abundenţă de bălegar idealismul, umblă toate picioarele. S-a rostit cuvîntul ideal de către un măscărici şi toată lumea s-a prins de el şi se ţine.

Totuşi, idealul e altceva decît o meserie oportună şi o ieşire din indivizia morală. Idealul nu poate să fie

partea orişicui fără deosebire. Cu el trebuie să te găteşti şi să înveţi din tinereţe ce straie se potrivesc. Un ideal nu-i bucuria bestială în care se aruncă unii ca într-o fîntînă de tinereţe şi de noroc. Idealul e o stare, mai degrabă, de suferinţă. El presupune bunurile de care te-ai lipsit, faptele rele, dar avantajoase, pe care nu le-ai făcut, contradicţia zilnică dintre realitate şi sine. Idealul are înapoia lui o viaţă de voinţă şi un crez neclintit. Idealistul se înfăţişează unitar ca un fruct cu trunchiul şi rădăcinile lui pe o singură linie, legate cu o singură sevă. Idealistul răspunde întotdeauna aceloraşi aşteptări şi întotdeauna ştii în ce direcţie ai să-l găseşti şi, precis, în ce punct.

Idealismul nu are cu împrejurarea şi schimbările ei nici un raport de influenţă şi pasivitate. El nu e opera zilei de azi; datează şi stăruie dintr-un început depărtat.

Cel ce nu a pătimit pentru credinţa lui şi caută să se refugieze într-o credinţă, atunci cînd exploatarea ideilor poate fi un mijloc de parvenire şi de foloase e un fals idealist şi un impostor care trebuie poftit să-şi vadă de treabă.

1915

PATRIOTUL

— Domnilor, fraţilor, cetăţeni, tovarăşi...

A spus un poiet francez, că :

„Mont goizer dă metal parlă tută le langă..." Am uitat cum îi zice... Bor... Bol... Bon... Bordeleu... dar ce-are-a face ! (O voce din sală : „Baudelaire...")

Da, mersi... Bondărel...

Aşa şi eu, fără să fiu „dă metal", ca să mă exprim în franţuzeşte — noi sîntem piepturi vitejeşti de carne, nu de tinichea, să mă ierte franţuzul pe care îl citez — da, domnilor (aplauze furtunoase), fără să fiu cum am zis, nici francez, căci înainte de toate eu sînt romîn, domnilor, romîn verde ca ştejarul şi romînul nu piere (bravoooo !) cum a zis... ştiţi... ăsta... ăla... (O voce din sală : „Take Ionescu". Altă voce din sală : „Vasile Alecsandri", Tumult de voci în sală : „Ce Take Ionescu, idiotule !" — „Mă rog, cine-i obraznicul ?" — „Trebuie să fie un trădător." — „Jos ! afară".

Oratorul (blajin) : Mă rog, fraţilor, nu stricaţi cele mai sfinte momente de entuziasm ale neamului... Are dreptate. Stimăm pe d-l Take Ionescu, cu tot respectul pe care îl datorim unui mare om (Voci : „Să trăiască !") dar d-l Take Ionescu nu face poezii... prin urmare dacă nu-i Alecsandri e Eminescu, totuna e, noi nu ne-am adunat aci ca să discutăm gramatică...

Dar să mă întorn unde lăsasem, adică la început. Ziceam că pot să vă spui, şi domnilor, şi fraţilor, şi

cetățeni și tovarăși, căci în momentele de pericol pentru patrie noi toți una sîntem, romîni și nimic mai mult... Uitați-vă la mine... Adevăratul romîn trebuie să fie de toate și în fiece împrejurare altceva, ca să corespundă momentului — pentru țarrră, domnilor, și pentru neamm. Eu nu pot să sufăr ca țara să sufere vreo atingere sau neamul! Nu! De aceea eu sînt cu partidul de la putere cînd... cînd nu știu cum să zic... cînd (Se încurcă. O voce din sală: „Cînd, mă-nțelegi...")

A! nu, domnilor, nu! Eu sînt om cu avere, eu n-am nevoie de... (O voce din sală: „Vagoane!" O altă voce: „Zahăr!" O altă voce iarăși: „Orez!") Eu vorbesc de... principii, (cu pauze) sfintele... principii... ale... convingerilor... mele. („Bravoo!") Dar sînt contra guvernului, absolut contra, cînd... (Un domn de la tribună: „Vă rog faceți tăcere, domnilor")... cînd țara trece prin momente grave sau se găsește la o cotitură istorică... Și sînt, după cum cere țara, democrat, național, socialist (Un murmur vag)... Căci, nu-i așa, d-lor, cine e socialist în timpurile noastre de mare propășire? și... chiar antisemit... cu toate că, drept vorbind... (Aprobările acoperă la timp argumentul.)

Dacă m-ați întreba ce sînt astăzi, v-aș spune fără înconjur: sînt naționalist... (Voci: „S-a procopsit cu jidanii... L-am cunoscut pe tas'su, era armean... Lasă, domnule, că te știm noi și pe d-ta, care te pretinzi romîn macedonean.")

Oratorul: Înțeleg, domnilor... In momentele acestea de turburare europeană pasiunile sînt mai vii... Nu e vorba de asta acum, ce sîntem și ce nu sîntem. Mă rog, una vrem să știm: Sîntem sau nu sîntem cu Tripla Înțelegere — ori sîntem cu nemții?... Asta mă interesează. (Voci: „Jos nemții! Sîntem cu Tripla Înțelegere.")

Eu, ca naționalist, vă spun atît: am doisprezece copii. (O voce obraznică și prost crescută: „Ce doisprezece copii! Minte. E fătălău.") Pardon. Vream să spun că dacă aș avea doisprezece copii — dar nu doisprezece, ci patruzeci și opt de copii de-aș avea,

domnilor, i-aş trimite: Duceţi-vă de cuceriţi Budapesta şi Viena. („Bravoo! Trăiască marele european!).

Dar n-am, domnilor, n-am doisprezece şi n-am măcar unul, domnilor, şi de aceea v-am convocat în această maare adunare naţională, ca să mă plîng că nu i-am avut. Dar voi, o voi, cetăţeni, cu toţii la un loc, aveţi, nu un număr meschin de doisprezece copii, dar mii de copii, domnilor. Trimiteţi-i voi, o! scumpii mei fraţi şi cetăţeni. Luaţi-i de mînă şi arătaţi-le Carpaţii şi apoi ziceţi-le: Uite, băieţii noştri, pă ei !!... (Un bravo slab. Tăcere suspectă.)

Şi mai aveam să vă spun un lucru că înainte de-a se fi topit zăpada la noi în Batişte, vom intra în acţiune... (O voce: „Au început să se coacă castraveţii.")

Aşa, fraţilor. Bărbăţie, fraţilor. Înainte cu Dumnezeu şi să-mi scriţi în Bucureşti, la gazetă, că v-aţi purtat vitejeşte, ca nişte eroi. Regret că nu pot merge şi eu cu voi, ca să mă bucur cu voi. (Plînge.)

Trăiască cetăţenii Capitalei şi amintiţi-vă cuvintele lui... ăsta... ăla... (O voce: „Eminescu")... Nu!... cuvintele strămunilor noştri latini: *Delendum Carthabos!*

1915

PEDEAPSA

Ai crede că lucrurile acestea toate nu se petrec. Ai crede că visezi. Ai crede că un număr considerabil de oameni cu straie negre şi guler ceremonios au fost cuprinşi de-o stranie trebuinţă de a se distra. Ei s-au învoit să joace spectatorului încremenit diversele chipuri de-a fi nebun, smintit, capiu, şui, ţicnit, bleg şi într-o ureche.

Am citit undeva atare basm? Ori simţul nostru literar, căpătat în carte, ne spune că s-ar face din acest material sufletesc o povestire care lipseşte în raftul nostru de scrieri, între *Don Quijote* şi *Les demi-fous* de Grasset?

Sufletele pe care le zărim scot un fum indistinct şi uniform, ca nişte uzini numeroase, în cuptoarele cărora fierbe aurul, se coace pîinea, se dospeşte piatra de var şi ard gunoaiele oraşului, prins în văzduh de zgura lor aeriană.

Şi totul e un soi de carnaval. Comic lîngă suferinţă. Durerea se rosteşte prin hohote de rîs. Bucuria izbucneşte-n suspin. Copiii vorbesc ca nişte octogenari şi au ticul bătrîneţii, legănată de o paralizie familiară; bătrînii sînt peltici ca pruncii. Biberonul îl moştenesc părinţii iar fătul din scutec în loc de ţîţă suge ţigara „Intim Club".

Cine-i paiaţa tristă care se-apropie de noi în hlamidă violetă şi învîrtind manivela unei flaşnete minuscule joacă din şolduri ca o baiaderă ? Cine-i Irodul cu poalele grele de noroi ? Sub masca roşie a unui diavol simulat, o voce cunoscută. Şi sînt costume de cîini părosi, de maimuţe. In toga universitară care fîlfîie la dreapta, s-a ascuns un hingher. Găteala rectorului e purtată de un bărbier bîlbîit distribuitor de ventuze. Cadavre vechi, de care nici viermele, credincios şi activ totuşi, nu-şi mai aduce aminte, ies pe jumătate putrede din mormintele de hîrtie şi cocă şi, cu organele lor purulente, se comportă ca nişte oameni care judecă şi voiesc. Laşii s-au deghizat în bărbaţi şi eroi. Escrocii şi briganzii pun cămăşi virginale cu insigne ţesute, de crini. Zarafia ideilor se face inspiraţie, dezinteres şi candoare.

Şi în acest bal au dispărut toate distanţele care deosibesc pe oameni după conştiinţă, gîndire şi valoare. Un contract pervers a fost afişat la intrare şi, ca într-o orgie, unde vinul şi aroma sexuală şterg fruntariile bunei-cuviinţe şi respectul datinelor măcar ipocrit, încît părintele se întîlneşte costumat cu copilul lui mascat şi se prostituează, toată lumea e deopotrivă, marile vicii abjecte s-au reabilitat.

Sfios se retrage visătorul vremurilor simple şi pure, deoparte. El ar voi să înţeleagă. E singurul trecător intrat în acest balamuc, fără mască. E recunoscut. In jurul lui se face un cerc numaidecît. Cine sînteţi voi, care mă numiţi tovarăşul vostru ?... E ceata veselă sau cu aere cereşti a celor ce şi-au vîndut streinului vătămător, pana, pe bani cu chipul marilor împăraţi de peste ape şi de peste munţi. Tonul lor e cînd melancolic, cînd obraznic. Ei vorbesc la rîndul lor de ţară, de ideal. Ca într-o excrementă şi dejecţie vastă nişte porci, se tăvălesc în ideal toţi aceşti pui degeneraţi de vinovate vintre.

Idealistul ar voi totuşi să vorbească. Vocea lui e acoperită de uralele pe care le excită un clovn oarecare politic, ridicat într-o atitudine cochetă pe umerii cîtorva renegaţi, antisemiţi şi naţionalişti. Bătîndu-se

în piept cu vigoare, clovnului i-au căzut pantalonii, mai multe perechi.

Spectacolul va dura pînă la ziuă...

Facă-se mai repede zi, lumineze-se mai degrab' !... Şi, noi ştim lumina ce ne trebuieşte, neapărat.

1915

ADVERSARII

Blînzi, de o timiditate naturală, ei căptuşeau, ascunşi, podina şi pereţii, încuibaţi în grinzi, strecuraţi în cărţi. Oul lor tăinuit aştepta în scoarţele unui Homer căldura trebuincioasă clocirii desăvîrşite. Ei aveau să se rezolve cîndva în ploşniţe ca să străbată uscatul, şi-n molii, ca să se ridice pe aripi pulverulente pînă la Sfîntul Spirit, care li s-a înfăţişat ca un porumb alb împăiat cu vată deasupra bibliotecii.

Către seară, omul, ostenit, se aşează, calm, în jilţ, visînd un cîntec cu stihuri de rugă. Mîţa lui plecase, cîinele murise. Ploua. Fantoma imaginilor familiare pribegea prin odaie, ca o spumă alburie de fum transparent de tutun. Tăcuse şi flaşneta uliţii reci cu trotuarele de catran şi ulei. Singur bombănitul ursuz al unui beţiv sprijinit de zăbrelele porţii, mai putea fi auzit, rupt din gura lui greoaie de mîzgă, ca o voce de tobă.

In depărtările îngheţate închipuirea muncitorului căuta făptura omului viitor, victorios, acoperit acum cu platoşe lucii şi pieptare de zimţi, purtător de arme şi speranţe noi. Ochiul lui, plăsmuitor de fiinţe depline, se bucura de prefacerea omenirii în legea puterii şi a datoriei. Prin foc şi tăiş, el le vedea regenerate, mînate de o voinţă întreagă, stăpîne pe destinul lor prins ca o sabie de şoldul viguros. Vor înceta în sfîrşit să se mai arate viciile de trîndăvie ale neamurilor putrede şi gălăgioase. O tinereţe, neobişnuită

nici gîndirii va străluci în ochii popoarelor şi urmaşii vor fi chemaţi să zămislească veacurile cele mai grele şi mai mari...

Un păduche însă, pe furiş, se ivi să-şi reclame dreptul la aristocraţie, şi după el, păduchele următor. Şi puii lor, şi rudele lor. Înăbuşindu-şi duhoarea, ei înaintară, siguri de inutilitatea prudenţei la un ceas atît de înnoptat. Iată-i suind pe încălţăminte. Asaltul larvelor infecte, corcite din întuneric şi umezeală, începu. Varietăţi contradictorii se găsiră strînse într-o logică alianţă. Instinctul îl împinge către cap, adversarul neiertător al păduchelui orgolios dar modest. Urcuşul accidental începe să fie populat. Ura!

Dar ochiul muncitorului e deschis. El măsoară efortul bestiolei şi aşteaptă cîrdul s-ajungă mai sus...

Veniţi, gingaşi paraziţi, pe care timpurile eroice vă favorizează. Păianjeni cu braţele imense, gîngănii cu sute de picioare agile, ieşiţi din găuri, populaţi odaia şi începeţi! Omul din jilţ ar putea să vă strivească sub tălpile lui grele.

1916

JUSTIȚIE NU POATE SĂ FIE

E cu putință administrarea unei justiții științifice precise?

Poate un cetățean căruia nu-i mai rămîne altă cale deschisă pentru valorificarea unui drept, să alerge cu încredere la magistrat?

Chestiunea pare încă de mult rezolvată prin negativă. Spiritele libere s-au învechit în convingerea justiției imposibile.

Totuși, universitățile dau anual cîteva mii de licențiați în drept, pentru comerțul de advocatură — iar dreptul — o teologie frumoasă, inaplicabilă, redusă ca și medicina la douăzeci de rețete — are șahiști și cîntăreți pasionați. Nu mai vorbim de numărul proceselor, zilnic mai impunător și de al gogomanilor sceptici însă tenaci, care se îmbulzesc în grajdurile justiției cu miile.

Experiența duce la concluzia că toată justiția este făcută exclusiv pentru advocați și că statul o administrează ceremonios și inflexibil numai pentru motivul că n-ar avea să dea în ieslele lui un fîn tot atît de gustos, pe care-l paște o întreagă clasă puternică și periculoasă, pe platourile impresioniste ale justiției.

Am luat parte ca martor la un proces, între un proprietar și un chiriaș; proces microscopic, e-adevărat, dar susceptibil să demonstreze deplin funcționarea grosolană a sifonului de distribuit justiția.

Mă găseam în primăvara anului în cabinetul unui prieten, medic de boli nervoase, la o ţigară, dimpreună cu alt prieten, proprietarul apartamentului ocupat de către medic. Ne întîlniserăm cîteşitrei acolo.

— Am venit, doctore, ca să-ţi pui în vedere decretul-lege, ultimul în serie, care dă proprietarilor dreptul la un spor de patruzeci la sută asupra chiriei. Totodată îţi mărturisesc că sporul mă nemulţumeşte şi că mă aştept din partea dumitale, la un spor egal cu întreitul chiriei. Plăteşti patru mii de lei pe an ; îţi cer douăsprezece mii. Mi se pare rezonabil. Altfel n-am cu ce trăi.

Proprietarul e un tînăr valid care s-a amuzat, făcînd oarecare studii, mi se pare că de drept. Are patru imobile în Bucureşti, joacă la club, şi politicăreşte la cafenea.

— Eu, dragă prietene — răspunde medicul — voi asculta ce-mi ordonă decretul-lege ; sporesc chiria cu patruzeci la sută şi peste, nu dau nimic.

— Decretul-lege mai prevede ceva, spune proprietarul. In cazul cînd sînt nemulţumiţi, care-i cazul meu, li se acordă proprietarilor dreptul de a se plînge unei comisii de arbitri. Sînt nevoit să-mi duc şi eu nemulţumirea mea în faţa comisiunii.

— Ai să faci cum crezi dumneata, adaogă chiriaşul. Deocamdată, pentru că termenul de plata chiriei e apropiat, te rog spune-mi, după ce tarif să ţi-o plătesc.

— O ! dragă doctore, aceasta e o chestie fără importanţă. Să suspendăm plata pînă ce va ieşi hotărîrea comisiei arbitrare. Imi vei plăti după aceea.

— Atunci ne-am înţeles.

Salutări foarte cordiale din ambele părţi.

— Pretenţios dar bun băiat proprietarul, îmi spune medicul, impresionat de civilizaţia lui.

Trece timpul şi cu el termenul contractual de plata chiriei. Proprietarul dă în judecată pe medic pentru că nu i-a plătit-o şi cere rezilierea contractului.

— Înțelegi, monșer, argumentează acum proprietarul, că dacă pot să-l dau afară, iau pe apartamentul lui o chirie de treizeci de mii de lei anual...

Revoltat de ipocrizia proprietarului, medicul cere proba cu martori, care i se admite. Magistrații puteau să nu i-o admită, și nu era justiție. Ei au admis-o, și nu e justiție nici de data asta.

Sînt singurul martor al medicului și medicul mă roagă să-mi exercit calitatea. Aș fi putut să-l refuz, pe temeiul realității că nu am vreme de pierdut, și nu era să fie justiție. Am considerat mărturia mea ca o datorie și am depus. Va fi justiție? Trei mii de muște în sacou stau grămezi pe crengile de piatră ale Palatului ei.

Înainte de ziua procesului, proprietarul, care spusei că-mi este prieten, încercase de cîteva ori să-mi determine, evaziv și semidistrat, sugestiunea de care avea nevoie ca să-și dea locatarul afară, că în ziua întîlnirii noastre în cabinetul medicului, convorbirea avusese cu totul alte obiective decît relațiile dintre proprietar și chiriaș.

În ziua procesului, proprietarul e cel dintîi la intrarea camerei de „chibzuire". Avem de așteptat un ceas și, ca niște prieteni vechi, stăm de vorbă: el vorbește și celălalt ascultă.

— Ce ciudat! mă complimentează proprietarul. Unul ești cînd stă cineva de vorbă cu tine și cu totul altul cînd scrii. Aș vrea să te citesc mai des. Cînd o să am acest noroc?

Și după o pauză, menită să puie un strat de rezistență, atentatul:

— Știi că noi, proprietarii, care sîntem o clasă, însă neorganizată, ne-am hotărît să ieșim la luptă. Eu am spus în comitet că nici o luptă nu se poate duce fără presă... Vom face un mare ziar... în curînd. Pe cine crezi că-l punem în capul ziarului nostru?...

O nouă pauză și un zîmbet scăpărător de ticăloșie.

— N-ai ghicit?...

— Nu.

— Pe tine, dragă, nu înţelegi ?...

În camera de chibzuire. Un magistrat simpatic îmi arată crucea pe care jur să spui adevărul. Mărturia mea consistă într-atît : în a repeta cu gura mea ceea ce afirmase medicul cu a lui ; anume, că întîrzierea plăţii chiriei peste termenul din contract fusese instigată şi convenită de proprietar. Ar fi fost de ajuns să mi se citească întrebarea şi să afirm dînd din cap. Fusese cineva de faţă la înţelegerea dintre proprietar şi locatar şi acest cineva era de ajuns pentru justiţie să afirme da.

Dar justiţie nu poate să fie, chiar dacă ar exista un tipar cu care să fie împărţită ca un afiş ; căci oamenii chemaţi să puie în mişcare tiparul suferă de particularităţi : le tremură creierul sau le alunecă opinia pe lîngă urechi. Anumite viduri intelectuale îi aduc să se fixeze pe accesorii şi să uite principalul, fascinaţi de afinităţi bizare.

Magistratul are o replică, în care martorul nu-l mai poate urma :

— Nu-mi explic — spune magistratul — cum de vă găseaţi cîteşitrei în cabinetul medicului.

A fost un fapt această întîlnire întîmplătoare : magistratul voia să-şi explice faptul... Poate să fie justiţie ? Detaliul de compoziţie absorbea judecata în sens, a magistratului.

Martorul, uimit de această diversiune, devenise deodată inutil cauzei care nu-l mai încadra.

— Aveţi vreo întrebare de pus martorului ? se adresează magistratul către advocatul proprietarului.

— Să ne spuie martorul — se ridică advocatul — dacă medicul propunînd proprietarului chiria, ţinea mîinile în buzunar, ca să-i numere banii, sau într-altă parte...

— Da, da, întăreşte magistratul, luminat deodată în mijlocul problemei !

Magistratul, spusei, era un tînăr simpatic şi, probabil, cu lecturi de autori. Îl privii mai bine : susţinea pe o cravată elegant înnodată, o figură curată.

Advocatul, care se refugiase în această atroce chiţibuşerie de mercenar, era şi el un tînăr din „generaţia“ cultivată. Statura lui flexibilă şi îngrijită cu arta gentlemenului exterior, se rupse deodată, golindu-se de tărîţele şi paiele ce-i simulau demnitatea fizică pîn-atunci. Intr-altă vreme şi societate, aş fi aşezat pe proprietar lîngă advocat, întinşi alături pe trotuarul Teatrului Naţional şi aş fi pus să fie flagelaţi la fese cu cîte cincizeci de biciuşci.

In vremea noastră m-am mărginit să scot dintr-un fapt divers cu mai multe puşlamale, ideea generală că justiţie nu poate să fie.

Un grefier, dînd în gropi cu condeiul, urma dicteul alterat al magistratului, alterîndu-l şi mai mult — şi înţelesei din scrisul lui, din ortografia şi din versiunea grefierului, că justiţie nu poate să fie niciodată. Faptul zboară din mîna tuturor ca un fir invizibil de aer. Faptul moare — şi advocaţii trăiesc.

1920

DOMNUL CONSTANT

Mă numesc: Domnul Constant. Numele meu se rostește: Constanpg, oprind între beregată și nas ultima silabă. Este ca și cum ai voi să pronunți numele vulgar de Constantin și te-ai îneca în litera t.

Pentru că mi-a lipsit norocul să mă cheme cu un nume rar, susceptibil de-o celebritate mai ușoară, nu aș fi putut modifica fizionomia lui Georgescu decît scurtîndu-l pe Constantin. Constant Georgescu sună ori și cum cu distincțiune și cînd voi scurta și pe Georgescu, numele meu va fi lapidar: G. Constant, advocat.

Distincțiunea este și a fost suprema mea preocupare. Imi place maniera, mă farmecă stilul. Eram destinat — *hélas!* — să fiu englez; un *dandy* cu mînușile albe conducînd, lăsat pe coamă, căpăstrul unui cal cu coada retezată pe cotor. Mi-ar fi stat de minune monoclul, pălăria tare și cravașa, atît călare cît și pe jos. Aș fi făcut vînători de cerbi, urmat de valeți în vestă roșie și de cîini și de trîmbiți învîrtite, prin întinderile vaste ale parcului meu din ceață. Soția mea ar fi fost o *lady,* cîinele meu favorit ar fi fost un *pintcher* și chiar scroafele de pe domeniul meu s-ar fi bucurat de extracția aristocratică a rîmătorilor de Yorkshire.

La noi, în țară, distincțiunea mea supără și excită; natural, invidia. Cînd stau de vorbă cu ei, colegii pretind că-i enervez. Cuvintele mele căutate, limba

literară pe care o vorbesc, documentarea mea, logica mea, în sfîrşit, îi exasperează. Ei dau cu toţii un răspuns stereotip idiot:

— Te rog slăbeşte-mă, monsieur Costache.

În această întrerupere, singure cuvintele „te rog" pot să mă aranjeze iar cuvintele „slăbeşte-mă", care nu răspund la nici o idee, pot să mă lase rece. Însă „monsieur Costache" e trivial. Imbecilii care mă numesc monsieur Costache cred că ating întru ceva puritatea distincţiunii mele.

Singurul oraş în care m-am simţit mai bine a fost Parisul, unde mi-am luat şi doctoratul. Zic mai bine şi nu foarte bine, din pricină că locul meu adevărat, unde m-aş fi simţit într-adevăr foarte bine, nu putea fi decît Metropola Imperiului Britanic. Dar comparativ cu Bucureştii şi cu Cîmpulungul, unde am văzut lumina zilei, Parisul e ceva pe cît de măreţ pe atît de delicat. Închipuiţi-vă — o capitală mare şi în această capitală Luvrul şi în Luvru distincţiunea mea.

Acolo, lumea e rezervată, bine crescută; sînt biblioteci mari, e l'Hôtel de Ville, Elyseul, Bois-de-Boulogne, Sena, Quartier latin şi les Quais, cheiurile!... Şi expoziţiile de pictură şi artă, artă peste tot! *Bonjour, monsieur... Bonjour, madame... Entrez s'il vous plaît... Faites comme chez vous... Pardon monsieur... Pardon, madame... Mon petit... Mon chat... Mon chou-chou au su-sucre...*[1]

Ce oameni! Ce ţară! Şi ce femei! Şi la noi ce tragedie!...

Desigur că distincţiunea mea intelectuală şi sufletească se acordă cu genul distins al fizicului meu suplu şi elegant. Poate că numai figura prezintă oarecari inconveniente superficiale, pe care le corectează însă întotdeauna conversaţiunea, sau mai bine zis cozeria mea. Pleoapele cam triunghiulare şi întinse către colţurile dinafară dau, zice-se, ochilor mei o expresie galinacee. Nasul meu, către vîrf, devine, poate, uşor carminiu, de o culoare de început de gu-

[1] Bună ziua, domnule... Bună ziua, doamnă... Intraţi, vă rog... Ca la dumneavoastră acasă... Puiule... Sufleţelule... Mînca-te-ar maica...

turai şi considerat laolaltă cu ochii, poate părea ca o jumătate întreagă de cap de găină rasol, cu pleoapele definitiv închise şi palide. Apoi, în dreptul gurii, pielea obrajilor este anatomic umflată, ca şi cum la rădăcina gingiilor de jos aş ţine cîte un nasture de pardesiu ; dar acest amănunt dă surîsului meu ironic o expresie de satiră crudă, aşa că inconvenientul se prezintă ca un folos. Considerat în perspectivă, totuşi, capul meu se prezintă ca o pungă cu fundul ascuţit, purtînd două mingi în fund şi pe lături iar dedesubt moţul vîrfului, neutilizat. Regret că punga mai are şi două urechi cam depărtate de ceafă şi cojindu-se la cusătura lor de o impalpabilă mătreaţă. În schimb, un păr de toată frumuseţea înveleşte partea superioară a figurii mele.

Uneori, buzele mele secretează o nimica toată de must şi unele cuvinte ale darului meu oratoric apar ca florile de ghiocei cu o lacrimă în petale. E adevărat că în fond toată fiinţa mea se umezeşte la încheieturi şi transpiră. Ca şi cum aş purta în podul palmelor o limbă, mîna, cînd o dau, lasă un scuipat de linsoare. Un confrate obraznic, pe care îl felicitam după o pledoarie strîngîndu-i cu căldură şi decepţie mîna, m-a întrebat, cu neruşinare, dacă nu cumva i-am dus mîna la şezut. Într-adevăr s-ar părea că sudoarea mea e o excrementă fiind nu numai hidrantă dar şi amidonee.

Trebuie să vă destăinuiesc aici şi secretul perfectului meu insucces la femei, fie că abordez, pentru a o cuceri, o cucoană, fie că o servitoare. Doamnele din societate pretind că hainele mele degajează un miros de găinaţ, gura o exalaţie de clor, aliat cu o moleculă de usturoi, iar nasul o suvenire de cafea cu lapte. Am renunţat la dans pentru că doamnele mă refuză. Spălătoreasa mi-a spus că „miroase" a leşie veche şi a ouă de gîscă. Natura m-a zămislit limfatic : am gîlci sub urechi, la subsuori, de-a lungul braţelor, pretutindeni sînt întrerupt de noduri glandulare, pe care le salvează inteligenţa mea răscolindă şi distincţiunea persoanei mele, necontestată.

Aţi observat vreodată ce bine îmi vine haina şi cum

știu să port pantalonii ? Dar cravatele mele ? Fularul meu aruncat cu neglijență împrejurul gîtului e o poemă japoneză. Ați văzut cu cîtă cultă competință îmi duc ghiozdanul cu acte ?

Convingerile mele politice sînt din cele mai moderne.

Cred în imperiu ! N-am ce face cu republica, îmi trebuie o revoluție de aristocrați — și o dictatură, pe care aș exersa-o cu mare stil. În insul meu s-a născut, la Cîmpulung, un mare dictator : Domnul Constanpg ! Aș avea nevoie numai de doi ani și de un telefon ca să îndrept poporul și țara. Primele șase ordonanțe ce se vor afișa pe zidurile Capitalei sînt gata.

1. Interzicerea de a ieși lumea pe stradă și condițiunile pentru libertatea de a rămîne acasă.

2. Imbunătățirea în două ore și cincisprezece minute a valutei.

3. Trecerea duminicii de la finele săptămînii la început și desființarea joiei din mijlocul ei.

4. Scrierea cu mîna stîngă și efectele ei asupra moralului colectiv.

5. Reforma învățămîntului, trecînd abecedarul la clasa VIII-a de liceu.

6. Creșterea copiilor fără țîță, fără biberon, fără lapte, prin sugere de aer, poate că pe gaura ușii.

7. Biletul de voie pentru libera petrecere în interiorul unei odăi, a doi indivizi de sex contrariu, adică adversari, dat fiind că sexele se ciocnesc imediat ce s-au întîlnit într-o odaie.

Ideile mele politice au fost expuse într-o memorabilă conferință, în care am destrămat și analizat țesutul factice al societății actuale și necesitatea imperiului dictatorial. Evident, mulți auditori au avut cuvînt să fie emoționați și să cadă pe gînduri. De atunci, trecînd prin public, auzul meu a fost lovit adeseori de următorul dialog:

— Uite, mă, ăsta e monsieur Costache.

— Dă-l în... mă-si.

In dictatura mea, atari dialoguri atrag după sine decapitarea.

1928

REPEŢIRI IN VARIANTE

Ideile circulă. Timp de cîţiva ani am fost singur de părerea mea şi sînt mulţumit acum să găsesc că numărul meu a sporit. Confraţii care treceau fără păs pe lîngă ferestruia casei, au început să se oprească, încep să suie scara. Cu cîţiva m-am întîlnit chiar şi în camera de sus, pe care am ţinut-o zece ani cu uşa dată de perete. Dacă nu m-au întrebat încă ce caut acolo şi pe unde am intrat, este că ei n-au aflat momentul potrivit. M-a interesat însă atitudinea lor de vizitatori deranjaţi, cînd chiriaşul titular, întorcîndu-se acasă, a dat de patru confraţi culcaţi în patul lui şi ciupindu-se în aşternut. Sînt mulţumit şi o să mă mut. Esenţialul este făcut: ideea începe să fie frecventată de celibatari.

S-a născut nevoia recentă de a se vorbi practic de literatură şi de literaţi, ca de un subiect actual, de orientări în materia culturii, de o serie întreagă de chestiuni, în care se ascunde acelaşi lucru, o veche părere impopulară. Nu va mai trece aşa de uşor o săptămînă fără ca un nou Penkalà, cu pana la ureche, să se ivească în balcon. Să batem din palme, dar să batem din palme cu mînuşi de lînă, discret, să nu trezim susceptibilităţi. In curînd vom citi, reeditate, toate preocupările din vremuri, ameninţate de lipsa posterităţii. E un progres. Inmulţirea scriitorilor de aceeaşi părere va determina strîngerea lor activă laolaltă şi o luptă cu rîndurile strînse.

Rebelă, intactă și impermeabilă rămîne însă clasa muților politici, invitată cîntinuu, de-a surda, la tîlmăcirea în fapte a ideilor exprimate în scris. Ea nu citește pentru că are prea multă minte proprie și disprețuiește sfatul și sugestiile citite, fiind o clasă în toate privințele perfectă și infailibilă. Un scriitor care nu este măcar un deputat din majoritate nu poate să fie citit, în orice caz nu poate să fie luat în serios. Cînd feciorul din casă îi atrage atenția că și-a pus galoșul de-a-ndaratele, ministrul îl ascultă. Dacă un scriitor îi spune că a pornit de-a-ndoasele și că ar fi timpul să o ia drept, conform indicației galoșilor, ministrul nici nu aude. Proprietatea de ministru conferă fericiților proprietari o situație cu totul în afară de ordinar. Ministrul e ca butoniera de la gulerul hainei, în care nu încape nici un nasture niciodată, zadarnic te-ai sili s-o închei: ea nu primește nici o intercalare, afară de rozeta unei decorații și stă îndeobște goală, chioară.

Pînă-a deveni ministru, omul de rînd sau politic este un ins cu care te poți înțelege, animat de cîteva preocupări, posedînd mișcare, culoare și temperament. Îndată ce intră în rangul celor 12, 13, 15, 18 sau 24, după momente și subsecretariate, el începe să facă parte parcă din absenți, transpus numaidecît și totalmente într-alt material, într-o plasmă diametral bizară, devenind ca un înger cu șase aripi, și nu-l mai poți aborda decît zugrăvit și în fotografie. Nu începe să funcționeze numai fabula *Boului cu Vițelul,* dar o întreagă transformare substanțială se produce. Îl saluți: nu vede. Îl înjuri: nu aude. Îl rogi: e impermeabil. Îl strîngi de vîrful urechii: nu simte. Singurele facultăți care par că-i rămîn întregi și că i se dezvoltă sînt, cîteodată, ca să nu se identifice cu mumiile din piramide: pipăitul și mirosul. Tămîia îi descleștează nasul, aghiasma dă pipăitului unui ministru mobilitate. El își recapătă simțurile, și al șaselea simț, al bunului-simț, parțial, în pauze: cînd încetează portofoliul. Atunci începe reeducația surîsului și a bunăvoinței.

Pașalîcul indiferenței a rămas apanajul clasei mi-

nisteriale, la care se adaogă, de cîte ori tinde să fie uman şi condescendent, instituţia binefăcătoare şi inchizitorială a minciunii. Constant şi definitiv, miniştrii acestei discipline şi ai acestei morale nu sînt compatibili cu nici un interes cardinal de cultură. Ne trebuieşte alt soi de oameni politici şi de miniştri. Dar unde să-i găseşti ? Michelin fabrică numai anvelope şi camere de aer.

1928

VULTURII

Piciorul muntelui se încalţă pînă la gleznă cu satul roşu, ca un pantof cu vîrful întors la biserica de ţiglă. O fermă vastă se-ntinde pe munte, bălţată de toate pasările de curte şi zburătoare printre columbare. Mozaicului viu de pene şi găteli medievale i se schimbă locul şi desenul neîncetat şi fiecare vietate cu fulgi fuge cu un petec de steag subsuoară, ca de furat. Zugrăviţi cu flacări de paradă şi moţaţi cu creste, cocoşii, în mare ţinută, fac pasul teafăr, măsurat pe căderea muzicii unei fanfare de alămuri al cărei sunet de grindini îl aude numai urechea lor nevăzută. Cucoanele găini, în şaluri şi scurteici de catifea, schiţează metanii, sărutînd pămîntul. Gîştele purced în papuci ca spre un arhondaric şi o stăreţie. Raţa leşească, neagră, cu ochiul alb şi pătat în roşu ca de o furie violentă, poartă masca de mărgean cu plisc. Cu o cochetărie rămasă în ciornă, în stare de tic, ca o dambla a gîtlejului, ea nu va izbuti să rostească vorba cu care s-a înecat, niciodată.

Se iveşte, în şalvari balonaţi, curcanul, ca un paşà gras după ce ar fi tăiat o sută de arnăuţi. Meticulosul se pregăteşte un sfert de ceas, calcă solemn cu cea mai mare deschizătură a picioarelor, îşi face loc în cîmpul liber, ca şi cum ar fi înghesuit. Din creştetul capului scoate şi-i dă drumul să se lungească şi să atîrne, cu o elasticitate gelatinoasă, un intestin bolnav de apendicită. Credeai că i se ridică un de-

get din cap către cer şi, inconsistent şi dezarticulat, mădularul a luat-o pe lîngă ciocul fudulit, curgînd ca nişte bale de piele. Ce-a făcut? S-a umflat. De ce s-a umflat? Ca să-şi arate penele din coadă, vopsite prost cu apă, cu bidineaua şi cu cărări. Şi ca să nu se umfle degeaba, îi vine şi să cînte. Ghiersul lui abrupt şi insonor imită grotesc lătratul şi zgomotul buturugilor surpate în beci peste morcovi.

In societatea unui berbant fără imaginaţie, curcile, ofilite, pedante şi triste, au rămas ca pe o sală de spital şi de pensionat a vieţii, sărace pedagoage urîte, numite în provincie la un institut luminat după miezul nopţii cu slabe lămpi de petrol. Nimic nu surîde-n curci: pleoapa, linia, culoarea spălăcită ca de cînepă, ciocul, privirea eternizează în gospodăria fermei o mizerie mică de dactilografă anemiată, care şi-a pierdut slujba, ghiozdanul şi umbrela, şi ţine mîinile ca şi cum le-ar mai avea.

Pe gunoiul ogradei, lîngă grajd, circulă balul de funţi, de horbote şi caşmiruri al celorlalte făpturi îndrăzneţe şi vioaie — şi lîngă păpuşa japoneză a fazanului roşu şi-a desfăcut păunul splendorile, de-a surda, ale unui evantaliu de iris şi ibrişim. Impărat cu mantie şi sceptru, în picioarele goale.

Deodată, din cerul albastru, au ieşit doi vulturi, negri soli ai nopţii din depărtare, de dincolo de razele culcate în amurg. Se zăreşte brăţara fină a lunii pe ştofa de ceară a fragedului azur. Vulturii vor să ajungă înaintea nopţii, dar îi împiedecă o luptă pe care au început-o între stele şi o hotărăsc la larg în văzduhul alb. Zburînd paralel, ei se reped unul într-altul cu gheara ridicată şi cu ciocul deschis, ca-n blazoane, înfricoşat fiecare de cangea tovarăşului de drum.

Cînd au ajuns deasupra mea, şi le văd căutătura cruntă, de argint, sub arcul sprincenii, vulturii îmbracă tăria, ca două covoare negre răscolite.

Briganzi fantastici, vulturii au venit să fure. In curînd, şorţul pestriţ de bucătărie al curcii va fi sfîşiat în spaţiu şi mediocra creatură se va putea ridica la înălţimi pe care nici visul nu îndrăzneşte să

le măsoare. Ea va cunoaşte înfăţişarea lumii din înaltul bolţii aşezată ca o pîlnie de cristal cu gura-n jos.

Parcă ţinînd cu dinadinsul să-mi îmbete sufletul cu înălţimi şi să-mi arate că frumuseţea lor poate fi grandioasă, vulturii s-au oprit în lumină, piept în piept. Le-am auzit şi glasul. Unul îşi întinse aripa ca să-l învăluie pe celălalt... Găinile, curcile, cocoşii, fazanii, gîştele, raţele, pichirile se ghemuiră pe lîngă ziduri şi ostreţe.

Dar găinile aveau stăpîn şi stăpînul avea o puşcă. El apăru cu arma ridicată...

Totul se petrecu într-o secundă... Glonţul porni cu şuier. Vulturii se şi găseau vîslind alături înapoi, liniştit, pe căile eternităţii...

Şi cum cădea încet o pană neagră din vîrtejul luptei ce se iscase deasupra curţii cu găini, glonţul o străbătu...

1928

PRELAȚII DIN SENAT

Dacă mai căutăm o dovadă de normalizarea vieții la noi, Prea Sfinții senatori de două rituri, grec și latin, s-au grăbit să ne-o aducă, jonglînd cu retorica și cu Spiritul Sfînt. Episcopul Hossu, îmbrăcat în violet și ras proaspăt papal, s-a jucat de-a mingea inspirată cu vlădica Bălan, purtător de mustață și barbă. Cînd doi adversari se înfățișează, unul imberb și altul flocos, mobilul luptei este grav. Intr-adevăr, ei s-au bătut pentru un lucru esențial: „articolul 45" căruia i s-a mai spus și „devenit 47". Ce cuprinde și de unde vine acest număr 45, nu interesează deosebit; destul că e un număr; omul s-a bătut întotdeauna pentru numere și pentru multiplii lui zero. Dacă n-ar fi fost nici 45 nici 47, numărul ar fi putut să fie 18 sau 32 și dacă n-ar fi fost un număr ar fi fost altceva, o cravată, un nasture, o bilă; luptă fără motiv nu poate să existe. O dată ce partenerii sînt puși pe ceartă și pe prinsori, lucrul în jurul căruia se hotărăsc să se învîrtească e găsit numaidecît. Biserica Romei nu s-a sfădit oare cîteva veacuri cu Biserica Răsăritului pentru conjuncțiunea *și* care separă și astăzi creștinismul clasic în două tabere mari? Curentele religioase pot să-și fanatizeze partizanii și cu mai puțin, cu o virgulă sau cu un accent și să verse sînge pentru litera x.

Prin urmare, s-a isprăvit criza; statul s-a reorganizat perfect, toată lumea are de lucru, moneta s-a

restabilit, vieţuim în pace cu vecinii şi în abundenţă între noi, toată lumea are casă de locuit, impozitele s-au desfiinţat, nu mai e tuberculoză, sifilisul a dispărut din sate, analfabetismul a rămas numai ca o suvenire tristă, străzile sînt bine pavate, cenzura a fost ridicată : o mie de fericiri împletite. Ne mai lipsea articolul 45 devenit 47 : îl vom avea şi pe el şi dacă nu-l vom mai avea de loc, atunci abia va începe descurajarea noastră.

Din pricina acestui articol fac nazuri şi episcopii catolici şi episcopii ortodocşi : unii pleacă din Senat dacă se votează, alţii nu mai pot aştepta să nu fie votat şi pleacă ei. Guvernul, mişcat, se roagă de unii să nu plece şi de alţii să rămîie, căci nici guvernului nu i-a mai rămas altceva nimic de făcut decît articolele 45 şi 47.

Să recunoaştem că e o îndeletnicire de mare lux şi de foarte mare lux. Nemairămînîndu-le nimic de realizat, d-nii senatori îşi fac toaleta creierului şi a conştiinţei religioase, ei care se duc la biserică numai la botez şi la moarte, şi care cînd întîlnesc un preot se strîng de ceea ce le lipseşte, de un ciucure la nas sau de un belciug în ureche. Intr-o oglindă de buzunar, care poartă de jur împrejur o inscripţie creştină, domnii de la Senat examinează cum le vine surîsul mistic şi atitudinea ochilor meditativă. Înţelegem pe un singur senator să se identifice cu Biserica şi cu ambele Biserici deodată şi cu sectele în acelaşi timp, d-l Ignat Mircea, care profesează un sentiment religios remarcabil însă egal pentru orice confesiune, ca ţoiurile şi paharele d-sale, de la care a învăţat să nu întrebe pe consumator cărei credinţe aparţine ci numai cît plăteşte. Bunul senator de la bodega din Bulevard e un religios : d-sa este singurul patron de local de băuturi spirtoase şi gustări care n-a putut să-şi redeschidă sala de consumaţii fără intervenţia mitropoliei şi fără binecuvîntarea şefului Bisericii strămoşeşti la secţiunea fripturilor de porc şi la răcitor. Creştinătatea şi-a dat perfect seama de tendinţele sufleteşti ale senatorului. Gelos de gloria mucenicilor şi pregătindu-şi o intrare sigură în rai, prin uşa din

curte a bodegii, el i-a impus acesteia o arhitectură copiată după Sfînta Sofie şi a prevăzut-o şi cu un hotel în contiguitatea stîngă.

Domnule senator, ne-a ieşit popa înainte. Ce crede domnia ta: n-ar fi venit cumva timpul să lăsăm morţii cu morţii, popii cu popii şi să ne gîndim puţin şi la noi? Cît primeşte un senator în mînă? Mi se pare că abia treizeci de mii de lei pe lună. Viaţa s-a scumpit şi apuntamentele parlamentare ar putea să fie măcar îndoite...

1928

MUSCA

Venind primăvara în colivia lui, Cocò nu înțelese nimic de la soare, care-și vîrîse degetele de aur printre zăbrele, ca să-l mîngîie pe fulgi — și se codi ca un golan la apropierea de umerii lui a unei hlamide scumpe.

Dar odată cu soarele se arătă și musca, intrînd zbîrnîitoare în colivie și ieșind. O pasăre atît de mică, ivită într-un vîrtej atît de mare, cu o voce de violoncel și de vioară laolaltă, Cocò nu mai văzuse și nici instinctul lui, adversar al comestibilului rezervat păianjenilor, nu putea să-l informeze. Limba lui nu morfolise niciodată pîntecul cenușiu al antipaticei viețuitoare, care reprezintă în aerul mic zborul mușiței și muzica pentru viermi.

Musca s-a întors în colivie, a ieșit din nou, a plecat, a reapărut și, prinsă de un sentiment de mișcare perpetuă, a intrat într-o spirală de învîrtire dementă împrejurul lui Cocò. Atent și intrigat de rotocoalele meschinului vultur cu ciocul moale și cu capul de ață neagră, Cocò s-a mutat pe vergele de cîteva ori, s-a suit pe trapez, a ieșit din colivie, s-a ascuns în cărți : filomela imondicelor l-a urmărit tenace în toate ascunzătorile lui, concertînd, fermecătoare și enervantă.

Și de-atunci muștele s-au înmulțit și Cocò a rămas dezolat și supărat. Prezența unanimă a parazitului care contrafăce zborul ciocîrliei și cîntecul rugăciunii, la hore, în pîlcuri și valuri, i-a dat intuiția

puterilor scăzute ale lui Dumnezeu, invadat în cerurile lui de muşte. In umbră şi în lumină îi cîntă musca, împuiată şi în reveria lui. In altare, pe potire, pe odăjdii, pe icoane şi pe crucifix, asimilîndu-şi divinitatea, pînă la deces în timpul iernii şi pînă la înviere în april. Şi o întîlneşti în bibliotecă, pe pagina cărţii deschise, însuşindu-şi meşteşugul cărturarului, corectînd un text şi puind un punct inspirat din abdomen.

Răzbunarea lui Cocò, inocentă, a fost însă radicală. El inventă un bilet de papagal pentru muşte, acoperind prezicerile şi urările cu un strat de gumă transparentă şi muştele rămaseră încleite, unele pe loc şi altele zburînd cu biletul lipit de spinare, ca nişte eroi plutitori în aer, cu pavăza la ceafă.

— Soare, care aduci lumini şi balsamuri lui Cocò şi te joci cu ciocul lui poleit, cum dai tu naştere şi garoafelor, şi bucuriilor, şi gîngăniilor puturoase în văzduhul legănat de plopi şi răzimat în brazi ? Pentru ce preferinţa ta pentru marile infecţii ale existenţei ? Cum dai tu voie gîndacului să calce urmele tale şi să facă pui în raza ta îngerească ? De ce laşi sămînţa viermelui să se rezolve în făpturi tîrîtoare şi îmbălate în năframa ta de borangic ? Ce simpatii abjecte leagă infinitul în care călătoreşti singuratic şi veşnic, de icra păduchelui şi de oul libărcii ?

Eu nu sînt decît un papagal, dar dacă ar fi să fac lumea din nou, aş aduce în reconstruirea universului materialele incoruptibile şi pure pe care le-a scos din neant industria metalului şi chimia electrică, suprimînd înainte de toate umezeala din întuneric şi înlocuind smîrcul, zeama şi purulenţa cu talc şi cu cauciuc vulcanizat...

Ce am fi putut aştepta decît muşte şi gîze de la un Dumnezeu care a făcut pe om într-un ceas de scîrbă divină, amestecînd scuipatul cu ţărîna şi făcînd mocirlă ?

1928

COCÒ LA UNIVERSITATE

Obişnuit să fie indiscret şi să se amestece unde nu este voie, Cocò dă cîteodată cu nasul pe la Universitate. A da cu nasul e pentru un papagal un fel de a vorbi ca pentru profesori, foarte rezervaţi în ceea ce priveşte Universitatea şi atenţi să păstreze între persoana lor şi catedră, afară de o distanţă geografică, relevată de cîteva măsuri luate recent de către Ministerul Instrucţiunii Publice, şi o remarcabilă distanţă profesională.

Ei ţin să turbure cît mai puţin pe studenţi, pe care îi văd mai rar şi decît Cocò, o dată pe an sau la patru ani o dată, la cîte un examen cu totul inevitabil, ca să nu le influenţeze creşterea, la o vîrstă cînd tinerii se dezvoltă rapid şi se pot despersonaliza. Discreţia intelectuală şi stima profesorilor merge atît de departe încît uneori trebuie să te rogi de ei luni întregi şi ani ca să-ţi acorde umilinţa unui examen.

De fapt, profesorii sînt şi foarte ocupaţi ca să mai aibă timp să se îndeletnicească din cînd în cînd, ca o favoare, şi cu obiceiul suplimentar al activităţii lor, o catedră sau un rectorat. La Facultatea de drept profesorii scriu poezii şi vîrsta pensionării îi surprinde în plin lirism şi în reînnoire sentimentală. Pe măsură cu năpîrlirea globului cranial şi jigărirea mustăţii, apar expansiunile literare comprimate. La matematici, savantul şi-a schimbat de două ori măselele şi dinţii ca să obţie un surîs ademenitor şi în timpul

verii se scoboară în toate staţiile, cu pantalonii scurţi şi purtînd pe creştetul capului o bască de adolescenţă, ca un copac de pepene tăiat, cu vrejul crîmpei. Turist varicos şi cu tensiuni arteriale primejdioase, el se sacrifică turismului intens şi poartă-n geantă toată tinereţea lui secretă, lacul de unghii, vopseaua de barbeţi, supozitoare şi pilulele glandei interstiţiale. Celebrul chirurg specializat în operaţiile cu secreţiuni şi în detaşarea infecţioasă a fibromului este un şofer neostenit, maculat de uleiuri, pasionat de diferenţial şi de cutia de viteze, expert în rulmenţi, imbatabil în cunoaşterea oţelului crom-nichel şi a bronzului pentru bucşe. Nu-l poate nimeni înşela decît pe masa de operaţii, unde în locul cancerului căutat se iveşte o glandă esenţială, extirpată din eroare, cu gîndul la un motor cu 8 cilindri pe-o singură linie. Învăţaţi venerabili devin prin divorţ flăcăi cu cîte patru copii însuraţi şi se căsătoresc din dragoste disperată cu fete mici, mai tinere ca nurorile lor.

Apoi, politica — marele regulator al ţării — pictura, clubul, muzica îi fură zilnic pe profesori şi-i transportă în activităţi faţă de care minuscula catedră se pierde ca un scăunel într-o aglomeraţie de mobile mari. Un profesor celebru şi-a ţinut examenele la orele patru dimineaţa, după un supeu delicios cu şampanie care i-a permis să confunde candidaţii cu invitaţii şi materia examenului cu icrele moi şi cu gîturile de raci. Un ilustru savant, care a inventat jazul intelectului cu mulţi ani înaintea jazului pentru picioare, un etern grăbit al căilor ferate, şi-a examinat candidaţii în trăsura care-l ducea de-acasă la gară.

Viaţa e un lucru serios şi catedra poate fi lăsată să aştepte momentele propice, ca un clavecin al familiei, ca un gramofon sau ca un binoclu. Cine are timp să cînte, să danseze şi să se ducă la hipodrom ?

Cocò nu e competinte ca un profesor universitar şi enciclopedia lui nu este nelimitată. Totuşi, între profesori el se poate socoti ca între colegi. Dacă aceştia dau diplome de capacitate, întrebînd cîteodată pe candidat ce mai face şi cum a dormit, el, Cocò, papaga-

lul, e şi mai sumar, căci împarte tuturor licenţe roşii şi doctorate albastre, sub formă de planete, fără să-i întrebe nimic. Şi, în fond, ei fac la fel cu toţii : profesorul asigură viitorul unui diplomat eminent care va ajunge diriginte la gimnaziul din Sulița Nouă iar papagalul prezice un viitor fericit unei bucătărese pe care a doua zi o calcă tramvaiul.

1928

MOȘ NICULAE

Din toate fructele și legumele, pe care omul le cultivă cu drag și le vinde cu profit, Moș Niculae își alesese portocalele, a cărora culoare, bătînd în galben și roșu de văpaie, nu se întîlnește rece decît la aur. Doi singuri aducători de culori a zămislit într-o zi de mare lumină Dumnezeu : pasărea și floarea, celelalte lucruri din lume, afară de stele, spinii de argint și cleștar ai tăriei albastre, sînt cenușii și triste. Pămîntul și lacrimile lui, izvoarele, sînt triste ; pentru că pămîntul a fost făcut ca să-nmormînteze frumusețile iscate din cîntecul mut al firii și din lumini. Pasărea care zboară-n soare cade pe pămînt ; crinul care se leagănă spre luceafăr cade pe pămînt ; omul care calcă pămîntul dar își duce capul drept, purtîndu-și coif bolta carului mare, ca o mitră de arhiereu, cade-n pămînt. Luntre grea prinsă de fundul apelor, întinse între răsărit și apus, pămîntul are menire de cimitir și-i păstrător de zboruri sfîrșite.

— Portocale ! Portocale ! striga Moș Niculae cu o bucurie în glas și în priviri, ca și cum cobora cu cobilița bunele vestiri ale unui lucru petrecut în ceruri. El își alesese portocalele străine și parfumate în locul puilor de găină, pentru că aceste aparate naive de transformat existența în găinaț împuțeau coșurile și lăsau în aerul licăritor al primăverii un miros de ploșniță amestecat cu duhoare de șoareci. Moș Niculae era un bărbat curat, cu pieptul cămeșii alb, în-

cîns peste brîul roşu ca rodia cu un şorţ în prospeţimea căruia se desinau dimineaţa cutele geometrice ale fierului de călcat. Mustaţa lui întoarsă frumos era ca şi şorţul de albă, bărbia îi era întotdeauna rasă de curînd, cizmele luceau şi pantalonul larg, cu creţuri multe, cădea albastru pe genunchi. Moş Niculae era un mahalagiu de vremea veche, unul din seminţia aleasă a mitocanilor aristocraţi, negustori cinstiţi, gospodari vrednici, proprietari de case albe cu cerdac, în interiorul cărora, vara, domnea o răcoare de sulfină, cu plante roşii şi violete în ferestre: muşcate, indrişaim, garoafe şi vanilii. Idealul lor estetic consistă pentru femei într-o aluniţă aşezată împrejurul gurii undeva, de preferinţă la colţ, iar pentru bărbaţi într-o dudă neagră pe obraz, de preferinţă cu fire de păr.

Moş Niculae avea această dudă, iar baba lui avea acea aluniţă. Fuseseră chipeşi amîndoi şi se iubiseră toată viaţa, ca nişte tineri sănătoşi, oneşti şi se mai iubeau tot atît şi bătrîni. Băbuţa lui, harnică şi iute, purta în trup şi pe aerul figurii, o satisfacţie de stăpînire sigură, care este, la soţiile tinere, semnul că din dragostea sufletului se împărtăşeşte şi trupul, fără economie, iar la cele vîrstnice că nici sufletul nici trupul nu au durat zadarnic alături de un bărbat frumos, puternic şi credincios. Baba lui Moş Niculae, în scurteică de catifea verzuie, cu blana galbenă la mîneci şi de jur împrejur, purta barişul alb cu două mărgăritare prinse de carnea urechii, şi o cucoană de ciocoi ar fi ţinut să aibă boieria ei în umblet şi-n şederea pe loc.

— De ce nu mi-ai făcut o fetiţă, Ecaterino? o ţinea de rău Moş Niculae. Dacă făceai o fetiţă, azi ar avea măcar douăzeci de ani, ca Vasile. Dacă-mi făceai o fetiţă, aş fi botezat-o Aripioara: îmi umblă numele ăsta în cap de vreo patruzeci de ani.

— Ce-s de vină eu, dragă bărbate? răspundea Baba Ecaterina. M-am silit, te-ai silit şi tu: n-a vrut Dumnezeu. Las' să ne trăiască băiatul.

— Vasile trebuie să-mi facă o fetiţă negreşit, cînd s-o însura, răspundea unchiaşul, desfăcînd portoca-

lele, din cămăşile mici de foiţă albă, alegîndu-le după mărimi şi uitîndu-se la ele ca la nişte domnişoare mici.

— Crezi că eu n-aş fi voit să am o fată de la tine, Niculae? Bătrîna îi mîngîia capul plecat pe lada cu portocale. N-am avut noroc...

Moş Niculae ducea dorul unei fete, ca zugravii care nemaiavînd viaţă să vadă Mediterana, Stambulul şi Cairo, le privesc în fotografii şi le ascultă citite. El ştergea încet portocalele cu un peşchir alb, surîdea, suspina — şi din toate lăzile oprea cîteva portocale pentru fetiţele din mahala, mai ales pentru cele mici de tot. De cîte ori trecea pe lîngă o copilă, el îi spunea un cuvînt de tată mare întristat, ca doamnele bătrîne, care nu pot întîlni un căţel pribeag şi o mîţă, fără să schimbe cîteva cuvinte.

Fetiţele îl cunoşteau pe Moş Niculae şi ieşeau înaintea coşurilor lui. O vînzare mai bună le asigura bomboane, cofeturi şi cîte o jucărie, pe care Moş Niculae le cumpăra din oraş. Bucuria lui Moş Niculae ţinea toată iarna : portocalele climelor fierbinţi se potriveau cu zăpada ţării friguroase. Primăvara venea salada, se vindeau cartofii, peştele, brînza. Moş Niculae n-a purtat niciodată această marfă în spinare şi n-a vîndut niciodată lucruri care se desfac cu cîntarul. Lui i-a plăcut numai marfa rotundă, vîndută cu mîna, rotundă şi colorată ; i-a plăcut portocala. Nici lămîile nu i-au prea plăcut, din pricina galbenului lor limfatic. Îl supărau la ochi.

Moş Niculae nu s-a bucurat însă multă vreme să mîngîie fetele altora în lipsa unei fetiţe a lui. Fetele din mahala nu mai veniră într-o iarnă să aleagă cu el portocale din primele lăzi cumpărate. S-au făcut mai mari! se gîndea Moş Niculae, oftînd că pruncii trebuie să crească şi bătrînii să dispară.

Oprea copila-n drum, îi dădea o portocală :

— Ţine, puiule... Nu mă mai cunoşti? Sînt Moş Niculae...

Copila se grăbea să fugă.

— Dar tu, fata tatii?... Nici tu nu mai dai pe la Moş Niculae.

Fata întorcea capul şi fugea.

Toate fetele din mahala se ascundeau de Moş Niculae şi Moş Niculae suferea puţin. Intr-o zi, s-a apropiat de un grup de fetiţe cu o grămadă de portocale. Fetiţele se jucau. Ele se risipiră toate la apropierea lui.

— Nu mă mai cunosc fetele de loc! zise Moş Niculae, întorcîndu-se acasă cu portocalele nedăruite şi cu o mare părere de rău în inima lui.

Sîmbătă, el avu o foarte bună vînzare şi venea acasă cu coşurile goale, curate, cu şervete aşternute pe fund. Aducea babei o pungă de parale şi o veselie binevoitoare. Trecînd, el surîdea vecinilor, care stăteau de vorbă la poartă. Dete bună seara şi i se păru că nu i se răspunde ca de obicei. Unii parcă întorceau spatele să nu-l vadă... I se păru deodată că uliţa, plină de oameni, se pustiise. Începu să se uite la ei, unii după alţii, cu băgare de seamă şi parcă toţi căpătaseră aceeaşi figură, ca şi cum la fiece pas se întîlnea cu acelaşi om multiplicat cu el însuşi. Crezînd că se petrece ceva în sus sau înapoi, Moş Niculae încetină pasul, se uită în sus şi se uită înapoi.

Se opri în faţa Anei, fetiţa unui căruţaş. Ana se juca în mijlocul drumului. Se îndreptă spre ea cu mîna întinsă...

— Moş Niculae o să-ţi dea ţie doi lei, să cumperi bomboane, zise Moş Niculae.

Fetiţa voi să fugă. Moş Niculae o prinse de mînă.

— Cum? nu mai cunoşti nici tu pe Moş Niculae? o întrebă unchiaşul.

— Ba da, răspunse fetiţa.

— Atunci? de ce nu vrei să iei?

Dintr-un grup de oameni se desfăcu brutarul, mîzgălit de cocă şi făină, după ce spuse bărbaţilor şi femeilor din grup: „lăsaţi-mă pe mine". El fusese la Paris, în vremea războiului, mobilizat la o fabrică de pesmeţi şi se bucura de prestigiu şi autoritate.

— Moşule! strigă brutarul... Astîmpără-te!

— Va să zică nu primeşti doi lei de la Moş Niculae? zise Moş Niculae turburat.

— Nu vrei să mă auzi ? răcni brutarul.

— Dar de ce nu vrei tu să primeşti ?... Spune !... Zicînd, Moş Niculae ţinea mîna fetiţei, care se lupta să scape.

— Cu dumneata vorbesc !... zbieră brutarul, şi lovind braţul lui Moş Niculae cu palma, îl făcu să dea drumul fetiţei. Cu dumneata vorbesc.

— Ce mai faci, domnule Jenică ? întrebă unchiaşul. Azi mi-a mers cît se poate de bine. Şi întinse mîna către brutar, în vreme ce vecinii se apropiau de ei.

Brutarul îşi ridică şi lăsă capul, ca să fie bine văzut şi murdări mîna rămasă în aer a bătrînului, aruncînd peste ea o gură de scuipat.

— *Vieux Satyre !* zise brutarul pe franţuzeşte.

Moş Niculae rămase gînditor, cu mîna în aer, înmuiată în bale... Parcă ar fi trebuit să înţeleagă ceva şi nu putea. Privirea lui mare, albastră, deschisă ca aripile unei pasări de ape, se înfricoşă, îşi închise aripile, se strînse. Din grupul ce-l înconjura, strigară femeile :

— Porc bătrîn !

Moş Niculae voia să creadă şi nu-i venea să creadă, voia să vorbească şi nu ştia cum să înceapă, rămase uimit şi gîngav şi, lăcrimînd, nu putu scoate un cuvînt şi o porni, obosit deodată, către casă, cu coşurile goale în spinare.

— Are noroc — zise brutarul — că nu sînt dovezi palpabile. Dar le vom găsi. La Paris i s-ar fi tăiat capul de mult.

1928

O MIE ŞI UNA DE SPLENDORI VINOVATE

Răsfoirea gazetelor e cîteodată instructivă. În spaţiul lor se găseşte condensată zilnic varietatea balamucului public străbătută de zig-zagul asasin al marii dezordini şi demoralizări sociale. Cititorul care închizîndu-şi ziarele seara face revizia mentală a noţiunilor se culcă spăimîntat. Nici o directivă nu împleteşte activităţile manifestate parazitar, către o ţintă, ca să le uniformizeze pe o linie desfăşurată în profil. Lumea duce lipsă de un stăpîn, de un ideal, şi lumea romînească, să nu ne ascundem, cu deosebire. Fiecare din noi izbucneşte într-o iniţiativă bruscă, violentă, parcă preocupat să dea golului care se învîrteşte în insul nostru şi cere acţiune un echilibru de disperare şi să acopere sentimentul datoriei cu un diminutiv.

Datoriile noastre le cunoaştem cu toţii, părtaşi ai unei generaţii experimentate, dar nu avem sau nu ne dăm răgazul să le aprofundăm realizate pe planul lor, înfricoşaţi de simpla funcţiune a sincerităţii şi partizani ai faptului surogat şi al compensaţiilor de chilipir.

Putem releva, de pildă, că legea chiriilor şi sărăcia crîncenă a populaţiei se petrec paralel cu izgonirea de către autorităţi şi aruncarea în drum a locatarilor din imobile supuse alinierii. Pentru linie, municipalitatea, apucată de estetică furibundă, uită cartierele

înmormîntate în mocirlă şi, voind să rivalizeze cu marile cutremure din Balcani, dărîmă casele din Bucureşti, lăsînd familii numeroase fără adăpost. Linia cea mai cocoşată, care înţeapă zilnic ochiul artistului municipal, de peste drum de casa Suţu, rămîne acestui ochi totuşi nevăzută ; pentru două motive : întîi că îndreptarea liniei nu mai aparţine unui scrupul oarecare estetic ci unei nevoi categorice de circulaţie şi al doilea pentru că cocoaşa este ocupată de imobilul unui Mare Cetăţean Cu Trecere. E permis copiilor săraci să moară de frig pe un trotuar, dar este interzis să răcească blana şi bastonul unui Demnitar Important.

Un eveniment caracteristic, de care se ocupă pe larg de cîteva zile presa, este inaugurarea unui mare local de bancă, exact în momentul unei crize fără precedent şi în mijlocul unui cimitir de falimente. Zeci de mii de muncitori fără lucru şi de funcţionari concediaţi din negoţ şi industrie au putut citi, povestite în ziare, frumuseţile localului inaugurat, povestite într-un limbaj de adulaţie şi de isterie intelectuală vecină cu provocarea. Din adînc pînă la suprafeţe, materialele cele mai scumpe au fost zidite în pereţi. Marmura, bronzul şi cristalele, care se întrebuinţau în veacurile victorioase ale credinţei, în catedrale, cîntă acum din străluciri şi podoabe izbînda leului devaluat şi împrumutul de patruzeci la sută, zgîit pe pereţii unei bănci. Subtilitate catifelată, s-au căutat reţetele vechi ale cimentului pentru ca tencuielile să aibă în substratul lor evocaţii egipţiene, analogii de Partenon şi reminiscenţe de Vatican. Cît despre sînge de robi, înjugaţi la blocurile de piatră ale Piramidelor, banca nu credem să fi dus prea multă lipsă procentuală şi poate că însăşi apa care a slujit la stins varul a fost importată în flacoane din Eufrat sau servită de lacrimile văduvelor din clientelă. Tavanele, ne spun ziarele, au fost aduse din Italia, desprinse din edificii vechi, şi aparţin epocii Renaşterii. Portretul întemeietorului băncii, date fiind proporţiile fabuloase ale elucubraţiilor care au prezidat la construirea localului, credem că nu s-a putut zugrăvi decît pe basmaua cu care şi-a şters sudoarea de sînge Crist urcînd Cal-

varul, şi rama portretului trebuie să fi fost dată la rindea şi sculptată din crucea răstignirii.

Această regretabilă monstruozitate s-a petrecut în Bucureşti. Nu putem afirma că ne displace stilul nici în actele de simplu comerţ; dimpotrivă — dar un simţ elementar de respect trebuie să împiedice opulenţa de a se transforma în viciu şi viciul de a se răsfăţa în lumina zilei şi de a demoraliza publicul, pe care imensa muncă a Abecedarului, a plugăriei, a ostăşiei şi a intelectului se străduieşte să-l disciplineze pentru fericirile abstracte. Inaugurarea unui asemenea local de zarafie în asemenea timp sfidează şi pălmuieşte răbdarea, batjocoreşte sacrificiul.

E un chef cu lăutari într-un cavou, cu libaţiuni în putregai.

1928

STAI SĂ-ŢI EXPLIC EU...

Am un prieten care le ştie toate şi mai cu seamă este convins că le ştie. Fără să aibă pretenţii de enciclopedist în strictul înţeles al cuvîntului şi fără să cunoască lucrurile prin latura lor descriptivă, care le aşează în serii şi diviziuni distribuindu-le între deosebitele ştiinţe, el cunoaşte ceva mai mult şi mai nobil, cauza lucrurilor brute; el ştie în sensul că descoperă şi comentează. Fiece imagine pe care o prezintă natura, fiece eveniment sau întîmplare banală e-o coajă şi înlăuntrul ei sună, ca un miez de clopoţel, cauza mascată, sensibilă auzului intelectual. Nu e mister cît de consacrat în care să nu poată intra cheia spiritului prietenului meu; o întorsătură şi taina s-a deschis. El ţi-o dă descuiată şi zîmbeşte: iat-o.

Toată lumea suferă de o activitate intelectuală. Bate toba cu degetele-n masă, amuzată ceasuri întregi de muzica monotonă. Îşi freacă mustaţa, îşi trece mîna prin dreptul nasului de zece ori pe minut. Grupează obiectele de acelaşi fel, numără casele, trăsurile, felinarele, paşii.

Prietenul meu suferă de activitatea aristocratică a explicaţiunii. A făcut în tinereţe studii de dascăl universitar şi de atunci încoace se crede obligat nu numai să afle ci să şi dea imediat pe faţă.

De-aci inteligenţa lui a specializat viaţa în enigme şi universul întreg nu e populat — pentru ochiul lui — decît de semne de întrebare obscure cu o stea scîn-

teiată dedesubt, îmbrăcate cînd într-un costum pe măsură, cînd în aparenţele înşelătoare ale unui fenomen sau vegetal. Ca lupul flămînd, care umblă numai după mîncare, prietenul meu Teofil nu trăieşte decît ca să se întrebe şi ca să răspundă.

El întrerupe brusc o povestire a unui vorbitor ca să intercaleze, cu misticism didactic, cuvintele:

— Stai să-ţi explic eu...

De cele mai multe ori explicaţia lui e inutilă căci nu era nimic de explicat, iar întotdeauna orgoliul şi satisfacţia cu care îşi anunţă el operaţiunea indispun, ceea ce-i dă o satisfacţie nouă imediat, căci în acelaşi timp ce este solicitat de explicaţia anunţată, spiritul lui îşi explică şi cauza pentru care vorbitorul întrerupt şi auditorii sînt supăraţi de întreruperea lui: invidia.

„Sînt mai inteligent decît ei toţi", îşi zice în sine comentatorul.

Explicaţia lui cea mai scurtă durează un sfert de oră cel puţin, interesul convorbirii se pierde, unii se scoală şi pleacă, alţii cască, alţii dau din umeri, evident, din cauza geloziei; ochiul explicatorului vede tot, notează tot.

— Cînd mă găseam la Paris, mi s-a-mbolnăvit nevasta în timpul unei plimbări prin Champs-Élysées. Se împleticeşte, o apuc în braţe, o duc pe-o bancă, se adună trecătorii...

— Stai să-ţi explic eu... Cîţi kilometri sînt de la Bucureşti la Paris şi cîţi stîlpi de telegraf?... Fă socoteala: două zile de tren cu ochii pe fereastră sînt de ajuns să provoace neurastenia şi acea stare nervoasă a stomacului care în vapor ia numele de rău de mare...

Nevasta povestitorului era pur şi simplu însărcinată în patru luni.

— Nu ştiu ce am de cîtva timp că nu mă mai pot scula devreme. Pun deşteptătorul să sune, pun servitorul să mă zgîlţîie şi degeaba.

— Stai să-ţi explic eu... Te culci cu pîntecul plin.

— Mi-e lene dragă, lene, ştii d-ta ce-i lenea?...
— Desigur că ştiu, o stare bolnăvicioasă a organismului.
— Mofturi, dragă...
— Lenea în nici un caz nu e normală.
— Foarte normală, dragă, cînd te culci la patru dimineaţa şi vii de la club.
— Nu mi-ai spus că te culci tîrziu.
Comentatorul are în toate cazurile dreptate: îi lipseşte însă un factor.

— Aţi auzit detunătura de azi-noapte?
Nimeni nu auzise nimic. Explicatorul face semn, zîmbind cu superioritate, că el a auzit.
— Să-ţi explic eu... O explozie la Pirotehnie: se lucrează cu dinamită.
— Lucrurile s-au petrecut mai primitiv: mi-a pocnit, dragă, o ureche.
Ilaritatea şi gluma supără pe Teofil. Nu admite să-i ia cineva peste picior. Înţelege să explice serios lucrurile serioase. Ingălbeneşte şi ameninţă, şi societatea trece la masă.
Rasolul constată toţi invitaţii că e tare.
— Să vă explic eu, spune explicatorul... Nu-i fiert îndeajuns... Se întîmplă la carne invers decît la ouă...
Cu alte cuvinte, explicatorul cunoaşte psihologia lucrurilor deşi el n-a inventat nimic de cînd s-a făcut descoperirea că e frig pentru că nu e cald şi e verde pentru că nu e stacojiu. Dar el pune atîta tact ştiinţific, atîta gravitate în pătrunderea fondului celui mai adînc al cauzelor încît impresionează şi e tolerat. Adevărata lui replică, acolo unde explicaţiile lui se impun ca o lege absolută, este la o prefectură de judeţ al cărei director e numit pe baza titlurilor eminente. Subalternii lui, dacă n-au ajuns să ştie totul, cunosc măcar din totul o parte, mulţumită explicaţiilor d-lui Teofil. El reconstituie crimele cu autori necunoscuţi pînă la detaliu, ştie tot ce s-a petrecut, cum a evoluat drama şi, prin deducţii de logică, descoperă imediat şi pe asasini pe care-i scoate de-acasă

ca din cutie, îi arestează şi-i ţine închişi pînă ce sînt descoperiţi adevăraţii autori. Sau, dacă hazardul nu participă la descoperire, arestaţii lui sfîrşesc prin a muri în puşcărie.

— E curios, — îmi spunea odată prietenul meu Teofil — că au fost găsiţi asasinii din Costina alţii decît cei depuşi de mine acum cinci ani. Cum îţi explici ?

— ?...

— Să-ţi explic eu, zise Teofil cu o ironie condescendentă. Adversarii mei mi-au pregătit o farsă. Cu mine însă, ştii, farsele de prost gust nu merg niciodată.

1928

DOI VECINI

Între familia d-lui locotenent I. G. Petrescu şi familia d-lui M. Theodorescu-Fălciu, advocat, exista un vechi conflict, care începuse chiar din ziua mutării lor în aceeaşi curte, din deosebire profesională.

— Am văzut o teacă prin curte, întrebase d. Theodorescu-Fălciu pe soţia d-sale...

— Iacă, o lichea de ofiţeraş... Se crede Napoleon Bonaparte, aşa-i de mîndru cu cei trei sute de lei pe lună pe care-i încasează...

— Ştii, pe mine, militarii mă agasează... Toată ziua zdrîng! zdrîng! Ar fi putut statul să le dea o sabie de pîslă şi nişte pinteni de bumbac: aşa i-ar fi purtat în buzunar. Asupra ofiţerilor am opiniunile mele.

— I-ai văzut nevasta? O scoabă lungă, blondă, de două ori mai înaltă ca el. Cînd ies împreună parcă-i biserica luterană cu mătura mea de la bucătărie. N-ai văzut-o? Toată ziua îşi face unghiile în fereastră. Uite-o, e la geam...

— Nu mi se pare aşa de urîtă. Dar ce halat fără gust!

— Nici n-am mai văzut o femeie atît de slută şi de puturoasă. Toate le face numai soldatul. Dacă nu i-ar fi teamă că-i rupe părul, l-ar pune să o şi pieptene dimineaţa.

— Ştii, eu am un principiu, stabileşte d. Theodorescu-Fălciu. Nici o legătură cu vecinii şi mai ales

cu moştecii. Dacă îţi dă bună ziua poţi să răspunzi, dar nici o vorbă, nici o vizită, nu este-aşa ? şi vei interzice şi lui Marinică să se joace cu fata lor.

— Ştii prea bine că nu mie îmi plac cîrdăşiile astea.

— Ce firmă-i aia de la poartă, Cloclo, întrebase d-l lt. I. G. Petrescu pe doamna domniei sale. Asta-i mai lipsea casei o firmă; mai trebuie şi un clopot.

— „M. Theodorescu-Fălciu licenţiat în drept, advocat", rosteşte cu ironie d-na Petrescu, citind textul firmei din poartă. Nişte mitocani!

— A uitat să-şi puie bacalaureatul şi absolvenţa de patru clase primare ; judeţul şi l-a pus. Nu există specie mai obraznică şi mai dezgustătoare ca tîmpiţii ăştia de civili. Toată lumea trebuie să ştie că-l cheamă Theodorescu, că e de la Fălciu şi că şi-a luat licenţa în drept : le trebuie galon şi lor ! Sînt sigur că a voit să-mi dea peste nas şi să mă provoace cu firma lui, ştiind că alături stă un domn ofiţer.

— Aş ! nu-i atribui atîta inteligenţă. O face din prostie. Uite-l că iese : vezi ce dobitoc e, se cunoaşte după ceafă.

— Mitocanul poartă lavalieră. Tat'su la Fălciu tot lavaliere a purtat. Şi are ghiozdan, ca agenţii de articole de băcănie. Trebuie să fie vreun escroc.

— Să nu te mire... Seamănă cu fostul nostru administrator de moşie, care a ruinat pe papă.

— Ai văzut? are cotlete ca Marghiloman.

— Şi un cercel în ureche.

— Şi ceas de aur...

— Dar pe nevastă-sa s-o vezi... deşi să-ţi spui drept, n-au aerul că sînt cununaţi. O aia mică, neagră şi zbîrcită şi rea ca un şarpe. Toată ziua mătură, spală, freacă. Trebuie să fi fost bucătăreasă.

— Ştii deviza mea, deslueşte grav d-l locot. Petrescu : nici o legătură cu vecinii şi mai ales cu bestiile de civili.

— Se poate să mă crezi atît de lipsită de demnitate, Ionel ? *Voyons !*

Timp de şase luni de zile cele două familii au trăit geam în geam şi uşă-n uşă, fără să-şi adreseze cu-

vîntul. Familia advocatului aştepta să i se vorbească întîi, familia ofiţerului de-aşijderi. Cînd se întîlneau bărbaţii, ca să nu iasă împreună cu politeţele de rigoare atunci cînd nu pot să încapă doi pe-o poartă, unul dintr-înşii se oprea brusc din mers, îşi pipăia cu gesturi exagerate buzunarele, ca să vadă celălalt că a uitat ceva în casă, se întorcea şi aştepta din dosul perdelei.

— Te-ai întors din drum? întreba d-na Theodorescu.

— Idiotul ăla de ofiţer... răspundea d-l Theodorescu.

— Te-ai întors? întreba d-na Petrescu.

— Dobitocul ăsta de advocat... răspundea d-l locot.

Cu timpul, fiecare din membrii celor două familii era convins că familia vecină e compusă din „rîioşi", din „canalii cu nasul pe sus" şi din „pîrliţi obraznici". Locotenentul fuma ţigări de „Damă", advocatul, ţigări „Pelişor".

— Sărăcia asta de ofiţer! observa advocatul.

— Face pe parvenitul! observa ofiţerul. Aruncă în curte mucurile lui aurite.

Copiii împărtăşeau opiniile părinţilor exact. Marinică în vîrstă de patru ani îşi încrunta sprîncenile fără păr ca o fiară, lua gunoaie de jos şi arunca în Bébé. Bébé, care avea cinci ani, asmuţea pe căţelul Benoni, un ghem alb cu vocea de lînă, asupra lui Marinică, pregătit cu un baston ce-i trecea de două ori de pălărie, să-l lovească. In inima lor persista totuşi un dubiu şi se surprindeau zîmbind unul la altul şi poftindu-se din ochi: „vrei să ne jucăm?" Dar atitudinea li se rectifica îndată ce-şi întorceau capetele spre fereastra casei lor, de unde puteau să fie văzuţi.

Singuri se aveau foarte bine, bucătăreasa Mariţa şi ordonanţa Dumitru, care călcau în fiece noapte consemnul primit cu solemnitate de la stăpîni. De la Dumitru afla Mariţa şi comunica d-nei Theodorescu-Fălciu tot ce se vorbea pe socoteala stăpînilor ei în căsnicia ofiţerului, iar Dumitru servea dincolo, informaţiile Mariţei. Şi stăpînii tolerau în definitiv

relațiile slugilor numai în scopul politic de-a cunoaște zilnic opiniile vecinilor despre dînșii.

Un război lung a fost dus între cele două cucoane: cu pianul, cu garderoba, cu oltenii, cu bucătăria.

— Ăla cu portocale, striga d-na Theodorescu-Fălciu... Aici, casa din stînga... Și cînd apărea precupețul, d-na locot. Petrescu ieșea, tocmea și cumpăra portocalele de douăzeci lei.

— De ce te-ai dus la alții cînd te-am chemat eu? îl mustra pe oltean d-na Theodorescu-Fălciu după ce olteanul ajungea la dînsa. Poftim! alege pe cele mai frumoase și-mi lasă gunoaiele. Și d-na Theodorescu cumpăra portocalele de treizeci și cinci lei, întrebîndu-l la plată cu vocea tare dacă are să-i dea restul la o hîrtie de o mie.

În zilele calde ale lui mai d-na locotenent își scotea pe frînghie hainele de iarnă, mantalele, blănurile. A doua zi curtea era copleșită de blănurile mai numeroase și mai scumpe ale d-nei advocat, care ținea să dea rivalei sale „o lecție".

Dacă d-na Theodorescu-Fălciu cînta la piano *Colea-n vale la fîntînă,* d-na locot. Petrescu, provocată, ridica ostentativ mînușa cu *Si j'étais roi* sau cu *Faust,* pe care cea dintîia, mai puțin instruită, nu cuteza să le încerce. Și cînd d-na Theodorescu-Fălciu, cu brațele aplecate, tăia voioasă bucățile de carne în fereastra bucătăriei cu propriile sale mîini, distribuindu-le prin oalele înflorite de grădina variată a legumelor, d-na locot. Petrescu se așeza în geam cu un roman de Anatole France, citit cu băgarea de seamă ca să i se vadă titlul.

— Să nu uiți să-mi trimiți băiatul de la Alcalay cu cărțile cerute, striga d-na Theodorescu-Fălciu, bărbatului care pleca la tribunal.

— La cîte vine automobilul să mă ia? întreba din fereastră pe d. locot. Petrescu, soția sa, după ce-l vedea ajungînd la poartă. *Je m'en vais faire un tour de promenade...* [1]

„A luat-o dracu!" își zicea d-na locot. Petrescu,

[1] Mă duc să mă plimb.

surîzînd batjocoritor către corpul de case locuit de vecina d-sale, care nu vorbea franţuzeşte.

In şase luni atmosfera devenise destul de încărcată pentru ca o explozie să ia fiinţă dintr-o singură scînteie. D-na Theodorescu-Fălciu căuta să arunce scînteia cu orice preţ, pentru ca *situaţia* să înceteze şi să se transforme.

Era într-o seară pe la şase, după o zi sufocantă de arşiţă. Ambele doamne stăteau la aer, pe trotuarul din faţa apartamentului fiecăreia.

— Dumitre, de ce n-ai stropit curtea ? se răsteşte d-na locotenent la soldat...

— Nu e rîndul nostru, răspunde Dumitru.

— E rîndul ălora de colo, vrei să spui ?

Acest „ălora", rostit cu dispreţ scoase pe d-na advocat din ţîţîni şi o făcu să izbucnească :

— Spune ăleia de dincolo să-şi stăpînească gura, zise d-na Theodorescu-Fălciu.

— *Vieille brute !* [1] răspunse d-na locotenent.

D-na advocat rămase interzisă, nu din pricina ofensei pe care n-a putut să o înţeleagă, dar pentru că a primit răspunsul în limba franceză.

— Nu-ţi dă mîna să răspunzi, o iei pieziş... O să te-nvăţ eu romîneşte.

— *Fichez-moi la paix* [2], strigă îngălbenită d-na locotenent.

Tremurînd de mînie, ambele doamne se retrag precipitate în apartamente şi cad pe cîte o canapea. Se aude :

— Mariţo, dă-mi puţin eter...

— Dumitre, adu flaconul cu eau-de-Cologne...

Bărbaţii, cînd se întorc seara acasă, îşi găsesc soţiile cu capul legat, înfăşurat în tulpane ude...

La d-l locotenent :

— M-a insultat ţiganca !... Ai să te duci imediat să-i ceri socoteală.

La d-l Theodorescu-Fălciu :

[1] Dobitoaca !

[2] Dă-mi pace !

— Dacă nu te duci să-i tragi două palme ofiţerului şi ofiţeresei lui, nu meriţi numele de bărbat.

Ofiţerul era agitat ca un acid în reacţiune. Însă pentru întiia oară o faptă afară din cale de eroică i se prezinta în cariera lui, ca să nu o considere cu toată seriozitatea cuvenită. Să se ducă la advocat, să-l ia la palme în casa lui, nimic mai lesne, dar aşa, pe nepregătite... E-adevărat că advocatul nu era decît un civil, dar lucrul i se părea greu. Agitaţia lui dete loc unei înţelepte prudenţe.

— Cum ? mai eziţi ? îl biciuia soţia.

— S-ar putea ? Mă duc imediat... Stai... stai să mă gîndesc.

— Cum, să te mai gîndeşti ?

— Înţelegi, frate, că lucrul trebuie făcut, însă cu socoteală...

— Laşule ! nu mai ţii la mine... striga d-na locotenent Petrescu, înăbuşită în lacrimi de descurajare...

— Te rog, Cloclo, să fii rezonabilă şi să-ţi retragi cuvîntul... Cît despre domnul de vizavi o să vezi imediat ce-o să i se întîmple.

Soţia d-lui Theodorescu-Fălciu, mai convingătoare, izbutise să înfierbînte temperamentul soţului său, care îi descria anticipat scena palmelor :

— Intru fără să bat, îmi iese Moş Teacă înainte, mă reped, lovesc uite-aşa, de mai multe ori şi plec strigînd : canalie mizerabilă !

— Foarte bine, foarte bine ! sublinia d-na Theodorescu-Fălciu.

— Dacă te-am tolerat pînă azi, animal cu chipiu, este pentru că ţi-am acordat oarecare stimă. Încasează acum palmele mele de „mitocan", cum îmi zici... De-un singur lucru mă tem — adăogă cu un ton ferm advocatul — să nu-l omor... Am o mînă grea... din care cauză m-am ferit întotdeauna de scandal...

— Nu te duci ? întrebă d-na Theodorescu-Fălciu.

— Ba da, îndată... Mi-e bine aşezată cravata ? N-am nici o scamă pe mine ?... Dă-mi o ţigară aprinsă... Îl distrug ! Să mă ierţi, dragă, sînt cam enervat...

Şi d-l Theodorescu-Fălciu iese brusc. Se opreşte un moment la uşa exterioară, coboară încet cele patru trepte de la marchiză, îşi adună tot curajul, care i se clatină, străbate curtea îngustă, suie treptele, grele ca un Calvar, de la casa d-lui locotenent, şi bate în uşă uşor...

D-l locotenent se găsea chiar în dosul uşii, pe care o deschide.

— Domnul ? întrebă el iute.

— Theodorescu-Fălciu, licenţiat în drept, advocat...

— Locotenent Petrescu, de la Marele Stat Major...

— Sînt vesel...

— Nu mai puţin... Poftiţi înlăuntru...

Adversarii stau de un moment pe cîte un scaun, deopotrivă de muţi. Amîndoi ştiu despre ce e vorba, nici unul nu ştie cum să înceapă... Soţiile aşteaptă cu inima micşorată, cu urechea atentă, măcelul. Unul din ei va ieşi acum, cît de curînd cu picioarele-n aer pe fereastră... Mai bine nu le spuneau nimic din cele întîmplate. Locotenentul e cunoscut ca un om care nu cruţă şi cine ştie ce poate ieşi din întîlnirea bărbaţilor. Advocatul e-o fire violentă, de la care te poţi aştepta la orice... Dar ofensa trebuia spălată. E prea tîrziu să revie, îşi încheiau soţiile raţionamentul lor.

— Luaţi o ţigară ? întrebă advocatul.

— Cu plăcere, răspunse locotenentul.

— Ce călduri ! se plînge advocatul.

— Intr-adevăr, exorbitante, se plînge locotenentul.

— Plecaţi undeva, anul acesta ? întreabă membrul baroului.

— Dacă bugetul va permite, am de gînd să-mi duc nevasta la munte... Dacă nu, o duc la tată-meu la ţară...

— Tatăl dv. stă la ţară ? întreabă advocatul.

— E preot la Stanca-de-sus.

— Cum ? sînteţi din Fălciu ?

— Chiar dintr-un judeţ cu dv., răspunde locotenentul.

— Ciudat ! Eu sînt de la Stanca-de-jos. Cum, Părintele Ghiţă e tatăl dv. ?

— Insuși părintele Ghiță. A trebuit să ne cunoaștem tocmai la București, răspunde locotenentul...

— Și cu un prilej nu tocmai agreabil... precizează advocatul...

— Ei bine, cine se ia după cucoane ?

— E-adevărat... Va să zică sîntem conjudețeni...

— Am putea zice că sîntem chiar consăteni...

Pauză de entuziasm.

— Să trăiești, domnule locotenent, strigă cu o expansiune subită, advocatul Theodorescu-Fălciu.

— Să trăiești, domnule Theodorescu ! Dă mîna încoace și să căutăm să ne cunoaștem mai bine.

Pauză de reculegere.

— Vrei să luăm mîine seară masa împreună ?

— Nu se poate, e prea repede... Să potolim întîi cucoanele...

— Să o luăm singuri, în oraș...

— De acord.

— Mîine la șapte seara, ne întîlnim în fața Teatrului...

— Înțeles... La revedere...

Scena a durat o bună jumătate de ceas și cucoanele sînt îngrijorate. Ambii adversari par să fi murit în luptă, în salonul de la stradă. Cînd se întoarse fiecare lîngă nevastă, nimic din toaleta lor nu părea deranjat. O tăcere adîncă.

La d-l locotenent :

— L-ai plesnit cel puțin bine ?...

Locotenentul izbucnește într-un hohot de rîs nebunesc...

— Ba bine că nu... L-am învățat eu minte, pe el...

— Hai spune-mi cum a fost ! se roagă soția.

— Las' că-ți spui mîine. A ! dar uitasem să te înștiințez. Mîine seară sîntem invitați în oraș la masă.

— La cine ?

— Ce-ți pasă. Fii gata îmbrăcată la șase jumătate seara.

La d-l Theodorescu-Fălciu.

Soția îi taie drumul, întrebîndu-l.

— Ei !

Tăcerea jenată a d-lui Theodorescu-Fălciu. Aprinde o ţigară. Mirarea cucoanei.

— Ei ! Văd că taci...

— N-ai idee ce băiat cumsecade e locotenentul !...

Stupefacţia d-nei Theodorescu-Fălciu.

— Te-a îmbrobodit, moleşitule...

— Un om şi jumătate... E dintr-un sat cu mine, e din Fălciu şi el...

— Cine ? Locotenentul ?...

— El... Tare de ispravă... un admirabil moldovean. Băiatul lui popa Ghiţă din Stanca-de-sus.

— Dar ofensa ?

— Hai la masă... răspunde d-l Theodorescu-Fălciu. Am pledat cinci ore în şir... Mi-e foame...

1928

UN MIC BINEFĂCĂTOR

Sînt un om chibzuit. Dacă nu eram chibzuit nu se alegea de mine nimic, căci singura moştenire părintească a fost pentru copiii noştri chibzuiala.

Principiul meu este să nu mă grăbesc. Nici nu gîndesc cu grabă, nici nu mă impresionez cu grabă. Cînd trebuie să mă supăr; aşteaptă puţin, îmi zic, să vezi, că poate nu trebuie să te superi. Cu alte cuvinte, între cauză şi efect am pus o scadenţă şi am învăţat asta de la poliţă. Meseria mea cea mai dragă, am mai multe meserii, după împrejurări, este să dau bani cu împrumut. Am avut ceea ce se numeşte geniul afacerilor precoce.

Cînd eram mic — am acum, cei mulţi înainte, şaizeci şi trei de ani — îmi da tata cîte cincizeci de bani, duminica pentru distracţii. Ce făceam eu? Păstram cincizeci de bani şi-i dam cu împrumut. Dam cinci parale luni şi căpătam joi înapoi zece bani. Această operaţie m-a învăţat cum se dublează capitalul. Dar ca să fiu sigur că iau capitalul înapoi cu dobînda lui, ceream „Chimia" sau „Limba latină" şi o ţineam la mine în ghiozdan, pînă joi. Această operaţie m-a învăţat cum se ia o garanţie şi m-a familiarizat cu noţiunile de client, de termen şi de dobîndă — şi totodată am învăţat şi scadenţa. Căci dacă în joia hotărîtă nu încasam (vezi noţiunea: a încasa, incasso), a doua zi, vineri, vindeam „Limba latină" la anticar, luam pe ea un leu şi nu mai dam nimic înapoi. Şi

această operație m-a învățat ceva, cel mai important lucru din viața financiară : cum crește repede capitalul fără noi investiri.

La vîrsta de douăzeci de ani aveam prin urmare un capital, care mi-a permis să pui o bază economică sigură vieții mele și să mă îndrept cu pași mari către milioane. Împrumut, strîng dobînzile, cumpărvînd și trăiesc. Ceea ce este frumos în profesiunea mea e marfa : ce-i mai curat ca hîrtia de bancă și mai ușor de purtat ? Nu e nevoie de depozit, nu se strică, nu umezește, nu are sezon. Și n-am prăvălie, n-am butoaie, mașini, nu-mi trebuie apă ca să se facă noroi, nu e nevoie de cărbuni murdari. Fabrica mea e în cap și marfa în buzunar. Sînt un intelectual.

Clientela mea e mare. Vine la mine o cucoană cu o broșă cu briliante și mărgăritare. „Nu-mi trebuie", zic. „Ia-o te rog — mă roagă — am mare nevoie." — „Ei ! fiindcă zici că ai copii, să văd : ce ai să ceri pe ea ?" — „Mă costă o sută mii de lei", îmi spune. „Bine, dar nu face atît : spune-mi d-ta cine o cumpără, dacă, Doamne ferește, nu poți să o scoți." — „O scot negreșit : e un suvenir de familie." Și mă învoiesc să-i dau douăzeci de mii de lei.

Să vezi dumneata cît merge de frumos și de curat. Îi dau douăzeci de mii de lei, îmi dă broșa și o poliță cu gir și scad dobînda pe un an de zile înainte, șapte mii de lei. Biata femeie, ia treisprezece mii de lei și își poate face treburile și ea. Dacă aș fi pus grîu, trebuia să aștept un an de zile ca să încasez ceva. Cu amanetul încasez înainte : ai prins diferența ? Și totdeauna vînd amanetul, ca „Limba latină", căci în afaceri nu e normal să aștepți două zile peste termen — și iar sporesc capitalul și așa, din capital mic în capital mic, se face capitalul mare.

Am zis că sînt un om chibzuit și că nu mă supăr niciodată. Aș putea să fiu altfel, într-o profesiune care îți impune să faci bine tuturora fără deosebire ? Eu binele îl fac în toate formele și cu bani, și fără bani. Cînd dau bani iau o mică dobîndă de treizeci și cinci la sută, pentru că riscurile sînt mari și-mi trebuie acoperire. Cînd nu dau bani și cînd dacă aș da

bani nu iau în schimb o acoperire, atunci dau sfaturi şi vorbe bune. Servitoarele mele se plîng că le concediez şi nu le plătesc, că le ţiu şi nu le dau să mănînce, ca vitele, mult ; dar care din vecinii mei le dă atîtea învăţăminte şi glumeşte cu ele ca mine ? D-ta ştii că obrazul face mai mult ca banul şi că vorba bună satură mai mult ca alimentele scumpe. Eu însumi consum foarte puţin, căci cine pune preţ pe mîncare e un materialist.

Am un băiat, un băiat ca o fată de sfios. La optsprezece ani el ştie tot ce am învăţat eu şi, feciorelnic, aplică integral, şi sporirea capitalului, şi termenul scurt, şi amanetul. Are un mic defect — dar cine nu are un mic defect ? — se uită strîmb şi deşi se uită numai la rădăcina nasului vede peste tot. L-am introdus, ca să lărgească cercul cunoştinţelor şi al afacerilor : face cronica dramatică la o mare gazetă, deocamdată gratuit. În schimb, mi-a adus cîţiva clienţi de la teatru. Unul vrea leafa pe trei luni înainte, alta vrea o rochie elegantă : artiştii au fel de fel de fantezii. Toată familia merge gratis la teatru, în lojă şi într-o seară am stat chiar lîngă loja regală.

Să nu te superi că te primesc în pat. Stau întins de douăsprezece zile, dar cred că mă simt ceva mai bine... Un nebun de client. Nu înţeleg ce i-a venit : asta mi s-a întîmplat pentru întîia oară în lunga mea carieră. E o noţiune cu totul neprevăzută, o noutate modernă. M-a bătut o jumătate de ceas cu tot ce i-a venit la mînă, cu bastonul, cu geamantanul (avea un geamantan) şi cu picioarele. Şi unde crezi că s-a întîmplat această ticăloşie ? Chiar în Palatul de Justiţie. Şi culmea ! nu a sărit nimeni în ajutor : le era frică de bătăuş... Ai venit să-ţi schimb poliţa ? Nu obişnuiesc, dar o fac pentru d-ta : ai adus dobînda ? Ştii că dobînda s-a îndoit de cînd Banca Naţională a micşorat-o : bursa, piaţa.

— Fiul dv. ce mai face ?

— E în odaia de alături... E şi el în pat... Un cot scrîntit şi două coaste rupte. Ştii, i-a fost foarte rău, are temperatură.

1928

ŞEFUL DE CABINET

Pe vremuri, nu ştiam nimeni ce este un şef de cabinet şi căutam să aflăm, fără să ajungem la o noţiune limpede a personajului misterios. Înainte de război, se pare că şefii de cabinet erau de neam conservator, ca o rămăşiţă civilă a unor atribuţiuni aristocratice şi domneşti, situate în palat între eunuc şi paj. Accesul în ministerele celor trei colegii electorale fiind anevoios, nimeni nu-şi putea face o idee exactă despre funcţiunile pe care le ducea la bun sfîrşit şeful de cabinet.

Avem o şansă de democratizarea uşii de intrare şi în răspîndirea pe toată ierarhia administrativă a spiritului actual aristocratic. Azi, nu mai există funcţionar fără şef de cabinet, ceea ce ne-a permis şi nouă, abjecţilor muritori de rînd, obişnuiţi numai cu fete în casă şi cu bucătărese, să ne dăm seama de marele rol al şefului de cabinet în viaţa naţională.

Experienţa e hotărîtoare. Îndată ce ai venit în atingere cu instituţia şefilor de cabinet, te cuprinde uimirea şi descurajarea că ea nu a fost înfiinţată cu mult mai demult — şi primul gînd care ţi se naşte inevitabil, ca o necesitate fără împotrivire, este: cum aş face să am şi eu un şef de cabinet? Simţi numaidecît că te poţi lipsi la rigoare, de toată lumea, însă îţi trebuie neapărat un şef de cabinet. Ce să-ţi facă dumitale şeful de cabinet nu e nevoie să ştii, aşa, dintr-o dată: funcţiunile lui se vor desluşi logic şi

automatic; important este să-l ai, să-l atașezi persoanei domniei tale.

Căci deocamdată e agreabil. Șeful de cabinet trebuie să fie foarte tînăr și e preferabil să-l scoți din liceu, asigurîndu-i negreșit bacalaureatul și licența, la telefon. De aceste detalii se va ocupa totdeauna cu plăcere directorul liceului, de unde l-ai scos, și decanul. Atît pentru viitorul lui cît și pentru un serviciu ireproșabil, este recomandabil să-ți alegi șeful de cabinet dintre repetenți. Repetirea clasei le-a fixat un temperament și o dată în funcțiune șeful dumitale de cabinet poate să repete de mii de ori pe zi același cuvînt și același surîs fără să sufere de loc. Cu cît va fi fost mai repetent cu atît, pe de altă parte, va putea să obție mai repede, între diverse însărcinări serioase, și un mandat de deputat.

Nu este șef bun de cabinet decît tînărul care zice *„mon cher"* și *„tu sais"*, și cu motiv și fără motiv, și la despărțire: *„au revoir"*.

Cînd îți iei un șef de cabinet trebuie să-ți cumperi și un ghiozdan de piele fină. Cu un automobil, cu un șofer, cu un ghiozdan și cu un șef de cabinet, viața superioară îți este deschisă. Mai trebuie un bloc de hîrtie elegantă și două creioane ascuțite: unul roșu și altul albastru.

M-am deplasat trei luni de zile cu tot felul de vehicule, ca să asist pretutindeni la funcțiile șefilor de cabinet, căci am pentru această specie nouă și unanim adoptată de vestale masculine sau de diaconi îmbrăcați nemțește, o admirație, care mă face să-i fixez cu gura căscată și să mă bucur, fericit impresionat și de politețea, și de legitimul lor orgoliu.

Toți șefii de cabinet poartă părul cu atît mai lung cu cît certificatul lor primar e mai apropiat, și uniforma restului figurii e un omagiu delicat adus bunilor noștri foști vizitii rași ca-n palmă, împrejurare care le permitea să poarte sub nas buza încovoiată a energie și conciziune, a marilor bărbați de stat din Occident. Precocitatea lor vine imediat după a muzicanților. Dacă un mare pianist dă dovezi suficiente de geniu la patru ani, un bun șef de cabinet se arată la

șaisprezece-șaptesprezece ani. Indată ce trece de această vîrstă nu mai e același lucru, el devine în selecțiunea fiziologică secretar-general sau intră în tipul subsecretarului de stat.

Am găsit pe șeful de cabinet pretutindeni unde mă așteptam mai puțin, ceea ce denotă marea lui utilitate. Are șef de cabinet ministrul, care îndeobște trebuie să aibă mai mulți, după cum un mare fumător are unsprezece pipe; are șef de cabinet secretarul-general, are șef de cabinet directorul-general, apoi directorul, apoi arhivarul: mi se pare că numai copiștii și ușierii au rămas încă fără șefi de cabinet. Dar ce e azi? Duminică. Pînă joi vor avea.

Sîntem pe cale să realizăm, pe neașteptate, marea reformă socială de-a obține fiecare din noi, care aparținem statului în vreo categorie, cîte un șef de cabinet, cu tendința de-a ne adăoga și cîte o dactilografă. Abia sîntem trei sute de mii de funcționari de stat și trebuie să devenim nouă sute de mii cît mai repede cu putință, căci lucrările s-au aglomerat, contribuind paralel la progresul arhitecturii și al băncii ministeriale. Ne mai trebuiesc opt sute patruzeci de imobile monumentale și patruzeci și șapte de portofolii noi.

Cocò, în aceea ce-l privește, caută de urgență un șef de cabinet care să știe să joace lawn-tennis și să fluiere subțire.

1928

VISUL MAICII DOMNULUI POLITIC

Cocò învăţînd să scrie, a întocmit cîteva cărţulii, o serie de volume portative, pe măsura etajerei lui şi a biroului de pe flaşnetă, pentru papagalii care vor să înveţe să citească. Colecţia poartă numele neuzitat în librărie de *Visul Maicii Domnului* numai în ceea ce priveşte formatul, conţinutul deosebindu-se prin cuvîntul adăogit. Broşurile, din pricina cenzurii, se trec subversiv de la mînă la mînă, de la labă la labă, în dimensiuni de douăzeci milimetri pe zece, potrivite cu o propagandă nepermisă.

Este nepermis de pildă să faci comparaţii între timpuri şi să ai neobrăzarea să tragi concluzii defavorabile momentului în care trăieşti, care este, faţă de toate momentele imaginabile, cel mai fericit. Nu este mic numărul acelora care arată tendinţa să afirme că altădată lumea era mai mulţumită şi viaţa mai la-ndemîna omului pretenţios, şi care cred că idealul social trebuie să pornească din eroarea unui trai bun şi pentru alte categorii de animale decît cele prevăzute cu un venit de la un milion în sus. Maximum de fericire a fost atins şi poate că şi depăşit, ritmul normal al existenţei, o clipă încetinat de mari evenimente, s-a restabilit o dată cu pornirea automată la automobile, cu producţia naţională a roşului de buze şi cu viteza de 45 HP şi 125 km pe oră.

De altfel este o trădare a epocii în care beneficiezi de lumina soarelui în mod gratuit, de mersul muni-

cipal în băltoacă şi pe asfalt, să te dovedeşti, neîncîntat. După principiile optimiste adoptate de guvern şi de Ministerul de Finanţe, cetăţeanul sănătos la minte şi cu dragoste faţă de partidul liberal este normal ca în fiecare zi să fie cuprins de irezistibilul entuziasm al calului de călărie, să purceadă în trap, să necheze, să salte cu inima răsunătoare într-o necontenită horă voioasă, laolaltă cu muştele şi ţînţarii, care s-au dovedit a fi, în toate împrejurările, în înţelesul politic şi moral al conducătorilor aleşi de Dumnezeu.

Niciodată n-a fost mai bine, niciodată nu va fi atît de bine ca în momentul actual. Smulgeţi frunze pentru anul întreg, ca să aveţi şi la iarnă, şi cîntaţi din frunză duios; şi de cîte ori treceţi prin faţa, fie a prefecturii, fie a poliţiei, strigaţi: „Trăiască guvernul!" şi nu uitaţi că puteţi scoate chiotul bucuriei voastre neîntrerupte şi pe sub felinare, aceşti luminători aparţinînd şi ei unei autorităţi: comunei. Un bun cetăţean strigă „Ura!" şi dinaintea chioşcului cu gazete oficioase, iar noi, alegătorii cei mai apropiaţi, prin cununie şi botez, de naşii noştri deputaţi, zicem „Prozit!" şi „Trăiască!", pe vocea noastră cea mai muzicală, îndată ce zărim o inscripţie de utilitate publică: „La Pas!" sau „Murdăria oprită cu bătaie".

Bunul cetăţean primeşte biletele percepţiilor, imitate după biletele papagalului, cu religiozitatea Sfintei Fecioare Maria mesajul divin adus de arhanghel, îl întocmeşte cu grijă şi-l pune în căptuşala pălăriei ca pe un mir purtător de noroc şi-l lasă moştenitorilor ca pe un hrisov de noblete. Miracolul Globalului şi binefacerea impozitului asupra salariului sînt victorii ale culturii, ale sufletului şi ale belşugului, cu care nu ne mai întîlnim. Ele vor ascuţi simţul politic al urmaşilor, învăţîndu-i să nu tolereze vreodată suprimarea lor, ci continuînd progresiv sporirea dulcilor noastre sarcini de obedienţă, să facă din statul nostru o fîntînă de aur şi din comuna noastră un tezaur de fonduri fără sfîrşit. Una din fericirile noastre încă inexprimate este să ne ştim conducătorii bine aprovizionaţi cu moşii şi vile în toate localităţile cli-

materice şi cu numeroase călătorii politice anuale în toate statele cu care trebuie să păstrăm relaţii de prietenie, începînd cu influentele dansatoare şi cu jocheii.

Cînd i se scoate patul la mezat, cetăţeanul conştient rîde şi joacă. El nu ştie să protesteze şi să încurajeze astfel pe inamicul care ascultă la hotare. Dacă l-ar întreba cineva :

— Ce ţi-i, bă ?

El ar răspunde cu mîndria cetăţeanului roman :

— Sînt fericit şi mă duc să mă înscriu în partidul liberal.

Lui Cocò îi lipseşte această demnitate, el e un sfrijit internaţional, vorbind toate limbile şi nu ne putem aştepta de la el la un devotament exagerat faţă de stat, judeţ, comună şi suburbie. Din colecţia lucrărilor lui politice şi literare am pus mîna pe cîteva în coteţul lui Grivei, care servea de librărie în Calea Moşilor şi de unde se desfăceau printre orătănii. Vom publica rînd pe rînd ideile dizolvante şi dezordonate ale lui Cocò, care după toată probabilitatea trebuie să fie jidan — şi pînă atunci am luat măsuri pentru punerea lui în afară de posibilitatea de a primejdui ideile sănătoase. Se pregătea, în taină, răscoala socială a găinilor şi un complot unanim pusese de acord raţele cu curcanii.

Cocò e la Jilava şi Macmac se instruieşte la parchet.

1928

PLINGEREA LUI OSCAR PE RUINE

Această casă m-a inspirat... Ea fusese dulapul sfînt al moaştelor scumpe şi al amintirilor ; rufăria pură a sufletului meu, de la ciorapi pînă la gulere şi manşete, se învecina în odăile ei, ca în nişte sertare, cu livănţica. Acolo am fost mic şi acolo am devenit mare, m-am născut acolo şi acolo am trăit : cum să o părăsesc ? Alături de casa mea fusese Turnul Colţii, zidit de suedezii lui Carol al XII-lea, şi despre mine pomeneşte indirect şi Voltaire. Puteam eu să mă despart de vecinătatea marilor umbre istorice ?

Copil, ascultam papagalii, vulturii şi raţele chinezeşti de peste drum, din grădina palatului Şuţu, printre care se preumbla cu moţul de mătase al fesului pe umăr, învolt în fustanele, ca un păun alb, arnăutul cu pistoalele-n brîu. Nu pot să uit, nu pot să trădez aceste amintiri.

Vîltoarea municipiului a înecat însă totul de jur împrejurul meu, pînă ce casa mi-a rămas în mijlocul drumului, ca o peninsulă îngustă, expusă valurilor circulaţiei electrice şi automobile. Am rezistat. Mi-am făcut din apartamentul de la stradă un bastion invincibil şi zece ani am rămas pe poziţie, ca vecinul meu cel călare pe bronz, marele Mihai, profesorul meu de răbdări.

Adversarul m-a urmărit pînă-n ferestre. Mi-a tăiat întîi un trotuar, apoi două trotuare, sluţindu-mă ca o pălărie din care rămîne fundul singur după ce i-ai

forfecat marginile rotunde. Am rezistat. Ca să mă jignească, adversarul mi-a mascat un zid cu paravanul verde municipal şi a dat drumul votului universal să-şi golească beşica pe pereţii amintirilor mele. Am rezistat. Oscar nu se dă lesne bătut.

— Domnul Domnilor, şi Puternicul Puternicilor, mi-a grăit municipiul. Ne trebuie casa dumitale.

— Lăsaţi-mi copilăria curată şi aducerile aminte neturburate, am răspuns. Sînt un sentimental. Nu pot.

— A crescut ţara şi a crescut şi oraşul, mi-a răspuns. Ţine două milioane.

— Nu-mi ajung nici pentru batistele pe care le voi uda cu lacrimi de sînge. Felul acesta de lacrimi nu se dă la spălat. Duceţi-vă de la mine. Nu vreau să tîrguiesc.

— Ţine cinci milioane.

— Vai, Dumnezeule! oamenii aceştia mă ispitesc. Nu înţelegeţi voi că amintirile şi simţimîntele nu se plătesc?

— Ia şapte milioane şi hai să facem actul de vînzare. Atunci izbucnii în hohote de plîns. „Ticăloşii aceştia mă vor învinge, mi-am zis... Nu se poate!"

— Nici cu opt milioane nu o dai, Primule Preşedinte al celei mai înalte magistraturi, Omule de bine, Cărturarule mare şi dezinteresatule Patriot?

Atunci am cerut, mut de emoţie, un creion şi spiritul meu, emancipat de voinţa şi de guvernarea mea, scrise în carnetul primarului şase cuvinte extrase din Sfînta Scriptură: „Frate, frate, brînza pe bani", şi dînd carnetul primarului, căzui cu faţa la pămînt, zicînd:

— Doamne, Doamne! cu ce am greşit ţie? Dacă îmi dă zece milioane, mă jertfesc. Oare păcatul nu e cu atît mai mare cu cît lupta e mai uşoară şi păcatul nu e mai mic dacă suma e mai mare? Dar n-are să-mi dea zece milioane...

— Unsprezece milioane pentru amintirile dumitale, vrei? zise Iuda Primarul.

— Facă-se voia Celui-de-sus, şi trăiască Romînia Mare! răspunsei. Sînt cel mai devotat servitor al Coroanei şi al Legilor Ţării, pe care am jurat.

Aşa s-a făcut.

Acum stau în dreptul casei mele sfinte, El Zorab, şi nu o mai găsesc. Dărîmătorii o duc în tărăboanţe şi care, şi o varsă departe, desfăcută în cărămizi şi bîrne. Tîrnăcopul loveşte-n temelii: mă doare. Conu-i de fier mi-a pătruns în rărunchi. Mi se deşteaptă suvenirea năvalnic... Eram copil, mă jucam cu cercul... Pichirii cîntau ca nişte fluiere cu apă, peste drum la Şuţu... Blînda şi venerabila mea familie îmi dăduse numele de Oscar, în amintirea unui unchi care fusese vînător... Sufletul îmi oftează, inima mi-e tristă: vandalii doboară acum butia lui Diogen; camera mea de studii.

— Doamne, Doamne! de ce n-am cerut douăzeci de milioane!

1928

SERGENTUL RĂICULEANU

Un om în uniformă străbate-n două cîrji curtea închisorii. Piciorul stîng, bandajat voluminos la labă, stă îndoit între picioarele de lemn pornite din subsuoară. Trei circonflexe de aur brodate pe mîneca stîngă a tunicii ne fac să ne apropiem de el şi să-l întrebăm. Omul poartă o beretă de marinar şi vîrsta de patruzeci şi unu de ani cu o tinereţe de treizeci ; are o privire bine aşezată, în figura de-o bărbăţie tare şi tăiată în două de grosimea unei puternice mustăţi. Cu trei trese de rănit pe braţ, prezenţa unui erou în puşcărie — unde sînt mai mulţi, ne miră. Il acostăm cu o ţigară.

Să povestim liniştit şi pe scurt păţaniile autentice ale acestui om, care nu se plînge şi înfruntă împrejurările cu o bravură agresivă.

E sergentul de marină Răiculeanu Niculae, oltean din Tg.-Jiu, fiu de medic, şi care a intrat în războiul de front, nu de birouri, dimpreună cu ceilalţi unsprezece fraţi ai lui, în total doisprezece flăcăi. Dacă toţi vor fi fost chipeşi, voinici şi deştepţi ca acesta, ţara putea să plîngă trimiţîndu-i în foc. Din doisprezece, nouă au rămas morţi pe cîmpul de bătaie, iar ceilalţi trei au ieşit din război răniţi. Sergentul pe care-l avem în faţa noastră spînzurat de două lemne a primit întîi o rană în mîna dreaptă, vindecată în exterior dar estropiată pe dinlăuntru, a doua oară o rană în piept şi a treia oară două în piciorul stîng. A luptat

la Turtucaia, a luptat pe valea Jiului, a luptat la Pietroşani şi a căzut la Mărăşeşti în iulie 1917, pe ziua de 15. Are şase decoraţii militare: 1. „Virtutea militară" de clasa I, 2. „Serviciul credincios", 3. „Luptă şi bărbăţie", 4. „Avîntul ţării", 5. „Crucea serviciului sanitar", 6. „Cordonul militar sîrbesc".

Din batalionul de specialităţi de marină comandamentul a constituit o trupă de elită pe uscat, o legiune transcarpatină; iată cum se găseşte un sergent de mare luptîndu-se în munţi. Pricina pentru care a fost dat judecăţii acest brav şi condamnat la trei ani închisoare poartă o dată anterioară cu şapte zile căderii lui la Mărăşeşti... Era în pădurea Nemţoaica, situată între Mărăşeşti şi Tecuci, cînd pe la două jumătate noaptea comandantul lui, maiorul Abramescu, îi dete ordinul să invadeze linia inamică. Inamicul se găsea la opt kilometri distanţă şi sergentul Răiculeanu, socotind timpul de atac, face atent pe ofiţer că se întreprinde o încercare necugetată şi că trupa nu va putea parveni la punctul de invazie înainte de orele patru, în plină zi, cînd atacul ar fi fost o nebunie. Atacurile de asemenea natură se dau în plin întuneric, spune sergentul, la orele unu sau două din noapte. Repetîndu-se porunca, el refuză să se supuie ordinului „absurd". În locul lui se trimise un alt sergent, a cărui trupă fu într-adevăr „făcută praf" fără nici un folos. Răiculeanu e dat în judecata Curţii Marţiale de către maiorul Abramescu şi între acest eveniment şi data procesului, care avu loc la 17 martie 1918, el fu grav rănit la Mărăşeşti...

Procesul s-a judecat de o Curte Marţială din Chilia Veche, în Dobrogea, prezidată de comandorul Ciuchi, colonel de marină, care — spune sergentul — „a băgat mulţi oameni în pămînt". Apărători: locotenenţii Izvoranu şi Chiriac. Sentinţa a fost dată, „fără deliberare". Stupefiat, sergentul Răiculeanu izbucneşte într-o protestare injurioasă, îşi smulge cele şase decoraţii din piept, le aruncă jos şi le calcă în picioare. Curtea, cu linişte, dă în judecată din nou pe Răiculeanu, pe care vrea să-l condamne la moarte. Intervîn însă doi medici militari, care asistau în proces

emoţionaţi şi izbutesc să facă din gestul sergentului un act de nebunie şi din sergent un dement.

Condamnatul făcu cerere de recurs, care i s-a judecat azi, sîmbătă 5 iulie 1919, de către Curtea Superioară de justiţie militară din Bucureşti. Pînă acum, el a stat un an şi jumătate la închisoarea din Galaţi, unde i s-a redeschis rana piciorului, s-a complicat şi a gangrenat. Transportat la Văcăreşti în vederea recursului, i s-au amputat zilele acestea trei degete însă fără succes ; laba întreagă a piciorului va fi amputată.

Membrii Curţii Superioare s-au arătat mişcaţi de romanul sergentului Răiculeanu şi l-au invitat să şadă jos ; o favoare. Sentinţa Curţii din Chilia Veche a fost casată şi sergentul retrimis în judecata altei Curţi. El e ţinut încă arestat...

Mai trăieşte sergentul de marină Răiculeanu Niculae ?

1928

OMUL CARE NU ŞTIE SĂ PLECE

Am primit într-o duminică după-amiaza vizita unui tînăr care voia să mă cunoască. Fusese unul din cei mai valoroşi elevi ai defunctului tatăl meu, fostul profesor de botanică şi floră, căruia îi păstra o recunoştinţă consacrată familiei întregi şi deci şi singurului fiu, subsemnatul. Locuiam pe unul din bulevarde şi deţineam reprezentanţa exclusivă a celei mai eficace vaseline cu formol pentru vindecarea instantanee a micului guturai. Profesia mea era onorabilă, desigur, şi cu atît mai producătoare cu cît avusesem norocul unei serii de şapte sezoane consecutive, cu timpul nehotărît între ceaţă şi ploaie, propice întinderii strănutului şi desfacerii tubului meu cu vaselină în milioane de bucăţi.

— Dumneavoastră sînteţi fiul ilustrului meu profesor ? mă întrebă cu admiraţie vizitatorul meu, aşezîndu-se pe un scaun.

Ca să complac formulei vizitatorului adoptai limbajul important, adică stilul de-a spune şapte cuvinte în loc de unul şi de-a transforma dialogul în paragrafe.

— Într-adevăr, scumpul meu domn, care veniţi din mare depărtare ca să vedeţi pe urmaş, sînt fiul scumpului domniei voastre fost profesor, a căruia descoperire ştiinţifică de căpetenie, senzaţională în epoca lui, a consistat în punerea în evidenţă, neglijată de geniul lui Linné, printre stamine, a unui organ ig-

norat, deşi prezent în toate eflorescenţele, numit de tatăl meu, în cinstea părintelui omenirii : mărul lui Adam.

Mă uitai fix la vizitator. Savanta mea trăncăneală l-a încremenit. Citii pe figura lui un devotament şi o veneraţie, imensă.

— Sînteţi chiar fiul marelui meu profesor ? repetă vizitatorul.

Însă el nu o făcu din lipsă de respect şi din teama că octogenara mea mamă ar fi înşelat în tinereţe pe botanistul, părintele meu. El nu se îndoia că am fost carne ruptă din carnea autorului meu, însă se minuna. Fiul profesorului sta în faţa lui acum, după cum stătuse şi tatăl pe vremuri. Era real însă şi admirabil.

— Va să zică sînteţi fiul ilustrului meu iniţiator în misterele vegetale ? spuse din nou fostul elev.

Mă mulţumii să dau din cap, afirmativ, ca o statuie de bronz, care şi-ar fi găsit pe neaşteptate articulaţia gîtului şi elasticitatea.

— E extraordinar ! strigă elevul, sculîndu-se în picioare.

— Ce anume vi se pare extraordinar ? îl întrebai.

— Nu ştiu, dar este extraordinar, răspunse vizitatorul. Totul este extraordinar şi nimic nu a fost niciodată atît de extraordinar ! mai zise el.

Mirarea lui era de ordin religios şi accentul vocii sale era identic cu al lui Arhimede în ziua în care ilustrului grec, la baie, i se părură picioarele mai uşoare şi alergînd în pielea goală pe străzi, răcnea din răsputeri un principiu, devenit universitar.

— Nimic nu este extraordinar ! declarai eu atunci, adoptînd un al doilea limbaj, ca şi cum aş fi spus că nimic nu se pierde, ci totul se transformă. Natura — adăogai eu — abundă în fenomene, care nu sînt fenomene, şi este plină de lucruri normale şi banale, care nouă ni se par extraordinare. Vezi soarele ? întrebai cu o pauză explicativă — care în scris corespunde cu prezenţa semnului două puncte în text — ei bine, soarele ni se pare extraordinar numai nouă : de fapt el nu e decît o concreţiune vulcanică a primelor rotaţiuni

înflăcărate, concentrate în nuclee, adevărate mămăligi de metale în fuziune.

— O ! zise vizitatorul, fără să-şi schimbe diapazonul, sînteţi fiul marelui dv. părinte !

Se făcu o mare tăcere. Ea semăna cu o plimbare de reculegere pe o alee de cedri, după înmormîntare. Nu ştiu ce se întîmpla în fiinţa sufletească a vizitatorului, care îşi lăsase capul pe piept, ascultînd poate, morile lente ale neantului, deplasate de căderea eternităţilor lichide, dar începeam să mă plictisesc. Vizitatorul luase atitudinea auditorilor dintr-o gravură cunoscută, în care un cerc de admiratori stau trăsniţi pe fotolii, pe cînd Beethoven cîntă din inspiraţie la clavecin.

A stat aşa o jumătate de oră. Am crezut că adormise, hipnotizat de sticlirea vîrfului de lac al ghetelor lui cu nasturi. Făcui ocolul mesei pînă la telefon şi mă aplecai ca un om care îşi caută papucii pe sub pat, ca să-i zăresc figura. Ochii vizitatorului erau holbaţi.

Văzîndu-mă aplecat, el surîse şi răspunse ca unui medic de teatru :

— N-a fost nimic ; o uşoară emoţie : mi-a trecut.

Nu mai aveam ce să-i vorbesc vizitatorului : tăcui. Nici el nu mai avea ce-mi vorbi : tăcu. Observînd că o carte din bibliotecă ieşea din rînd afară, o împinsei înăuntru. Îndreptai un tablou. Mutai călimările din dreapta la stînga, trecui din stînga la dreapta tamponul, luai guma de şters din jgheabul de sticlă şi o pusei pe o bucată de hîrtie, pe masă. Şi mă uitai la vizitator. Mă mai uitai la ceas. Mă mai uitai o dată la ceas, pentru că uitasem ce oră citisem. Scosei ceasul din nou, din buzunar, şi-i întorsei de cinci-şase ori remontoarul. Îmi examinai degetele şi mi le numărai de cîteva ori : din orice parte, erau cîte cinci. Cu un chibrit îmi albii marginea unghiilor rotunde ca nişte paranteze. Mă apucai să şuier subţire şi şoptit un vals din vechime, plimbîndu-mă prin odaie. Puţin mi-a lipsit să-mi pui degetele mari în răscroiala jiletcii şi cu palmele ridicate în aer, ca nişte aripi de heruvim, să încep să joc. Ţineam la conservarea prestanţei.

Nu ştiu de ce, elevul cel mai bun la botanica tatălui meu, se sculă în picioare. „Perfect ! — îmi zisei

— o să plece.“ Surîsei graţios şi mult. Surîse şi el mult.

— Ţineam să vă mai spui ceva, zise vizitatorul.

Eu surîsei din nou şi el tăcu din nou cincisprezece, poate treizeci de minute. Aş fi vrut să-i spui: „Cînd o să mai am plăcerea să vă văd?“, cu făgăduiala că nu o să-l mai primesc în viaţa mea. N-am îndrăznit. Putea să aibă impresia că vreau să plece. Obosit, mă aşezai pe scaun. Se aşează şi vizitatorul pe scaunul lui. Enervat, luai o hîrtie şi o cocoloşii violent. El se uită la mine: eu surîsei. Mă sculai în picioare: se sculă în picioare.

— Imi daţi voie, un moment? zisei surîzînd şi deschizînd uşa. El răspunse cu un surîs aprobativ.

In coridor, mă cuprinse vioiciunea mea normală şi mă repezii la bucătărie. Servitoarea ţinea rîşniţa de cafea în braţe. Construi doi ghionţi cu colţi şi-i aplicai în maxilarele ei, sub bărbie. Servitoarea dete să urle:

— Şşt! îi spusei pe şoptite. Nu face gălăgie că aude din birou cel mai bun elev de botanică al ilustrului meu părinte. Cine ţi-a spus să-l bagi în birou, muiere? Vorbeşte-ncet că te anihilez. Ce ţi-a venit?

Servitoarea se puse să plîngă şi convinsă că-i curge sînge din măsele, făcu o demonstraţie de şantaj cu scuipat pur. Era o senzaţie falsă, măselele erau intacte.

— Abia te-am atins — îi explicai — şi zbieri ca un cangur.

M-am întors în birou. Zîmbeam. Zîmbea şi vizitatorul. Zîmbeam unul la altul. Trecuseră două ore, fără să ne mai spunem nimic. De mai multe ori ne-am aşezat şi ne-am ridicat. Lipsa de idei şi de ţel mă făcea să mă doară muşchii. Căutam o soluţie şi nu ştiam pe care să o aleg. De cîte ori voiam să încep soluţia, vizitatorul surîdea, surîdeam şi eu şi amînam. Auzii cucul ceasornicului din odaia de mîncare, strigînd de nouă ori. Fără greutate puteam ajunge la miezul nopţii şi puteam trece în ziua următoare, surîzînd amîndoi.

Tot surîzînd, îl apucai de mînă, el îmi strînse mîna surîzînd. Deschisei uşa din sală surîzînd şi el surîzînd, ţinîndu-se de mîna mea, ieşi după mine în sală. Il dusei surîzînd la cuier : el se opri la cuier şi surîse. Surîserăm la cuier încă un sfert de ceas. Luai pălăria lui din cuier surîzînd şi i-o pusei surîzînd în cap. Ii dădu-i bastonul surîzînd. El surîdea. Deschisei surîzînd uşa de pe scară, îl apucai surîzînd cu gentileţă de cotul hainei şi el ieşi surîzînd. In faţa uşii stam unul în faţa celuilalt, eu înlăuntru el afară, surîzînd. Stăturăm acolo încă cincisprezece minute. Mă aplecai surîzînd, salutîndu-l adînc : el surîdea. Surîzînd închisei uşa foarte încet, întorsei surîzînd cheia. El, desigur, surîdea şi poate că şi în ziua de azi stă surîzînd pe scară. N-am mai trecut pe acolo.

Mă servesc exclusiv de ieşirea de din dos.

1928

MILA

Aveam o librărie mică într-o staţie de vară, străină, dintre lacuri. Acolo îmi petreceam vacanţele de student, vînzîndu-mi cărţile cumpărate peste an şi adăogînd volume căpătate cu scăzămînt. In patru cufere mi se cuprindea toată prăvălia, instalată pe două etajere şi însufleţită de cîte un grup de porţelan. Anul acesta avui un vultur cenuşiu şi o căprioară.

Mila purta o haină, dintr-o bucată, ca o mănuşă lungă, neagră şi încheiată cu nasturi de sidef, de la grumazul înalt pînă la poalele desinate pe pantofi. De patru ani ea venea şi alegea o carte, o dată pe săptămînă, o citea şi o aducea înapoi. Cărţile s-au deprins cu mîngîierea degetelor ei blonde în palma trandafirie — şi într-o după-amiază a întîrziat. Ziua amorţise, s-a făcut întuneric.

Cuvintele se răreau de la sine, încetinind ca nişte care încărcate cu snopi de umbră şi trase de nişte boi cuminţi. O lampă se aprinse la un etaj de peste drum. Se mai aprinse o lampă. Vitrinele scăpărau. Betèle galbene se urzeau la cele mai depărtate. Mă deşteptasem într-o tăcere dintr-altă tăcere... Cîrnăţarul din faţa librăriei mele ţinea un cuţit lung deasupra unei şunci, aşteptînd să o reteze după indicaţiile unui lorgnon, şi mustaţa lui cărămizie îi fluiera la urechi.

Ca şi el, nu ştiam unde să tai liniştea întunecată a librăriei. Întreruperea cere gîndire şi gîndirea trage la o tăcere ca somnul. Sub o altă lampă aprinsă, ce-şi

azvîrli pe neașteptate raza în ochii ei albaștri, văzui lacrimile Milei; ele curgeau de mult, fără să știu. Obrazul pus în masca mîinilor, ca-ntr-o fîntînă de parc, plîngea încet, ca o statuie.

Aș fi tîlmăcit plînsul ca plîngerea timpului întîlnit cu umbra, ca suspinul cuvintelor din rafturi, rupte cu unghia și lăsate pentru nevindecarea bocetului secret, rănite ca niște pasări. Plîngeau florile, brazdele și pădurile și plîngeau poate și ploile vinete ale toamnei. Un greieriș dulce de viori ascunse începea să se ivească. Se clătinau, pe tulpini fragede, sorii albi cu miezul de aur ai mușețelului sălbatic. Din pomi închipuiți alunecau frunze închipuite pe catifeaua potecii, turburată de un ecou răzleț.

Aș fi sucit robinetul electric de lîngă mine, dar mîna îmi era învăluită de o putere lină, și mă simțeam scufundat într-o calmă undă profundă, caldă, din care nu cutezam să ridic brațele în aerul de deasupra. Umbra se adînci în beznă, și peste cărți și peste lucruri crescuse parcă iarbă, ierburi și bălării.

„Va veni și luna", spuneau și luciolele din plante.

„Se vor înșira de jur împrejur galerii boltite și lăcașuri povîrnite, cu acoperișuri de olane", spuneau lăcustele nevăzute.

„Se va deschide un lac albastru cu păpuriș".

„Cerbii vor trece prin helești la culcare. Iată, ciutele au pășit din mal în undă și ascultă înțelesul vîntului pogorît încet."

„Ascultă cîntecul adînc, de clopote înecate, al broaștelor cu spinări de peruzele, ivite-n vîslirea lunii pe tremurul apei."

O trîmbiță foarte depărtată a sunat undeva într-un loc zidit cu stînci, cu pîrtii de cyclamene. Un om cu o sută de chei încete încearcă porțile de fier mut și pasul lui calcă pe trepte mari de pîslă. Nu știu nimic între toate cărțile mele și Mila e nemișcată, răzimată de rafturi. Limba-mi stă ca limba unei pendule oprite și mă tem să dau drumul tic-tacului. Ce oră poate să arate prin întuneric un ornic care a stat? Ochii văd și nu. Fața Milei e albă, rece. Întind brațul ca să dau

drumul luminii şi mîna mea întîlneşte umărul ei, care s-a apropiat pe neştiute, şi mîna ei face ocolul capului meu, căutat ca un sfeşnic. Cînd toate cuvintele sînt zadarnice, mîinile găsesc vorbele şi gîndurile trebuincioase.

— De ce plîngi? întreba Mila. De ce plîngi?

— Eu nu ştiu să plîng. Dar nesimţit plîngeam, naufragiaţi într-o insulă obscură.

Ne trezi un client, care intră titubînd şi miop.

— Mă rog, e cineva aci?... Aş dori să am un bun tratat de filozofie generală...

1928

ZBOR LA MARE

Din pom în pom, din stîlp de telegraf în stîlp, s-a pomenit în cîmpia de bălţi dintre Borcea şi Dunăre şi a făcut o staţie de odihnă în acest continent de nuferi albi, cu ceruri deschise printre desimi mărunte. Imobilă ca oglinzile, unda purta pe talere de frunze, trandafirii cartilaginoşi ai plantelor cu tubul elastic al tulpinii scufundat în nămolurile tainice din întunericul de la funduri. Grupate în colonii, foile cu flori se reproduceau identice pînă la limitele înăbuşite cu pămînturi superficiale spongioase şi în zorile de argint, păreau tăvile rotunde cu cîte o ceaşcă de porţelan deasupra, pregătite pe faţa de masă a bălţii, pentru gustarea matinală a unor pitici încă neadunaţi la sunetul unui clopoţel.

Răchitele de ciucuri de mătase îşi pieptănau moţurile, umflate ca nişte caiere de fulgi şi un vînt diafan, lin sunător ca o desfacere de dantele, cu mărgăritare cuprinse în urzeli, îşi purta mătura de puf cu o înfiorare pe păturile crepusculare ale dimineţii.

Pe marginile mocirloase călcau adîncindu-se şi lăsîndu-se leneş să le îmbuce coca pămîntului neagră, cirezile de bivoli, rămase ca o aducere aminte a nopţii cînd bivolii dominau apele şi uscatul. Mîlul se restabilea la coarne şi la bot, care simboliza în pustietatea tragică şi fermecătoare a cerului pus faţă-n faţă

cu cîmpul, răsuflarea sforăită a naturii împăcate şi mişunată de şerpi.

Cocò vedea pentru întîia oară pasările zugrăvite pe paravanele japoneze, în fiinţă vie; cocostîrci gheboşi pe picioare de trestii, ciupind sticlirile de printre lintiţă şi păpuriş cu foarfeca lungă a ciocului portocaliu. Ca nişte aparate de suflat în foc, berzele şi stîrcii erau construiţi ca şi nuferii, numai din ţevi şi tulumbe. Stoluri de raţe se iveau în văzduh, ca nişte ciocane de lemn aruncate-n sus. Iar uliul de baltă, ieşit întreg din cutiile lumii, se ridica neaşteptat din răspîntii, vîslind încet, ca un cîrmaci cu aripi, aerul neturburat de temeri şi brigandînd ţinutul stăpînit de înălţarea lui.

Ţinutul singuratic, rămas de la facerea primelor ceasuri dinainte de om, sta covîrşit de mîhnire şi aşternut cu groază.

Şi Cocò trecu Dunărea la Cerna-Voda, unde şlepurile dormitau lîngă mal, unde începea Tebaida uscată dobrogeană, cu dune de calcar şi iarbă vînătă sărată. Salcîmii, palizi ca păunii, forfoteau în roiuri de frunze şi drumurile purcedeau albe, încolăcite cu văile ondulate şi cu munţii de icoană, pitiţi în arcadele albastre ale zării. Caii scunzi duceau pe povîrnişuri dulci căruţe cu turci cu fes — şi o tătarcă îmbrobodită şi cu şalvari săraci împingea din şolduri o vacă fără ugeri în păşunea de spini a cîmpiei sterpe.

Marea pe Cocò l-a prostit. El nu a priceput cum s-au adunat atîtea talaze şi atîtea albăstrimi şi feluri de verde, furnicate de scăpărări. Dunga undei la mijlocul cerului de către soare, crescînd şi descrescînd, se frămîntă ca o cortină pe frînghie — şi pe subţietatea ei se legăna un vapor, care venea din depărtările mari.

Bărci liliput, cu pînza triunghiulară, zăceau dedesubtul falezei de nisipuri, ca nişte pasări lovite, căzute cu aripile frînte în apă amară. Ieşiseră pescarii la scrumbii. Furtuna detuna o dată în mijlocul bolţii şi catapeteasma cerului era crăpată de fulger, arun-

cat din tărie în mare, ca o prăvălire de cioburi înflăcărate. Păretele lumii se întuneca şi pe faţa de cenuşe neagră, din cînd în cînd, scăpăra litera de foc a sentinţelor, scrisă cu semnele vechilor scripturi.

— De ce te-ai întristat ?

1928

DUPĂ EXAMENE

Ni s-a făcut amar înregistrînd în timpul sezonului examenelor de fine de an şi de şcoală cîteva sinucideri. A fost cazul acelei fetiţe, dintre altele, care, sfîşiată de zgomotul focului de armă, ca de toată larma unei vieţi artificializată prin sudorile didactice ale făcătorilor de programe şi de ghicitori, şi-a dat o moarte mută, prin spînzurătoare. Copii care doresc să moară : ce perversiuni de magiştri, vrăjmaşi ai vieţii şi vampiri, ne-au putut gratifica pe noi, copii de plugari şi nepoţi ai muntelui, ai holdelor şi ai pădurii, cu starea sufletească a dezgustului de flori şi de lumină, la vîrsta prepeliţei şi a bobocului de raţă ?

Căutam un timp, ca să asistăm la examenele copiilor acelor muncitori, cu răbdarea care aşteaptă de la o generaţie mai bine pregătită timpuri mai bune şi mai civilizate pentru ţară. Căci aveam de gînd să confruntăm, într-o serie de note, şcolarii între ei şi şcolarii cu profesorii lor. Amînăm cu cîteva luni sau cu un an şi ne mărginim la observaţii de distanţă şi de exterior. Cît despre valoarea şi ridicolul tragic al „manualelor" celor mai multe, puse vraf pe masa redacţiei noastre, vom căuta să dăm seamă cititorilor noştri mai curînd. Părinţi, şcolari şi prieteni dascăli ne-au aprovizionat cu o întreagă bibliotecă de modele extravagante, datorite unor autori din învăţămînt, ale cărora opere cu vînzare silită şi sigură, produc, urîte,

antipatice, scrise prost, încîlcite şi prezintate haiduceşte, cît o fabrică de automobile.

Din întîmplare, am participat într-o sală a liceului Lazăr, de lîngă Cişmigiu, din mahalaua noastră, la examenul clasei a VI-a reală — şi mai precis la împărţirea premiilor. S-a făcut deprinderea bună ca elevilor asociaţi prin meritul sforţării şi al inteligenţei cu cartea, să li se dăruiască pentru vacanţă o seamă de cărţi, care intră în educaţia extraşcolară a viitorilor profesori, advocaţi, ingineri, arhitecţi, ofiţeri, medici, artişti. O lectură concordantă cu gradul de iniţiere intelectuală atins perfecţionează, fără constrîngere, în tăcerea cîmpiei şi în ecourile naturii libere şi calme, funcţiunea facultăţilor, avivate de studiu şi orientate de pedagog.

Iată lista cărţilor dăruite unui elev eminent, a cărui compoziţie de literatură, scrisă în limba franceză, a slujit în cursul anului al şaselea de liceu la aplicarea în două lecţii a unui program administrat de un profesor eminent. Transcrim titlurile şi înfăţişăm cărţile, în număr de şapte:

1. V. Alecsandri: *Trei convorbiri cu Napoleon III.* Publicaţie întocmită de D. Munteanu-Rîmnic, profesor. Nr. 2 din Biblioteca Şcoalei Secundare. Ediţia III. Broşură prezintată prost. 39 pagini, 5 lei. Copertă strîmbă înfăţişînd, cu o sinistră lipsă de gust, un cap mîzgălit cu albastru.

2. Mihail Mora (Don Josè): *Filme. Bucureşti Atena.* Note de călătorie cu prilejul căsătoriei principilor moştenitori. 192 pagini, format de carte. 12 lei. Citäm ceva:

„D-l Pavelescu se agită. Cine este d-l Pavelescu? Un simpatic funcţionar superior al C.F.R. — are titlul de subdirector — ataşat special pe lîngă Casele regală şi princiară, pentru călătorii. Deşi om cu stare şi deşi ar avea dreptul să se retragă, d-l Pavelescu, de 18 ani devotat familiei regale, ţine s-o servească pînă la sfîrşitul vieţii."

3. *50 de ani de la proclamarea independenţei — 1877-1927* Documente istorice. — Autor: d-l Stelian Popescu. Documente: Portretele M. L. Regele Carol,

Regina Elisabeta, Regele Ferdinand I, Regina Maria, Principele Mihai, I. C. Brătianu, M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti, generalul Cernat, I. I. C. Brătianu, Stelian Popescu. Discursuri: mesajul regal. Clișee înfiorătoare, 68 pagini pe hîrtie de ambalaj. 12 lei.

4. Schweitzer-Simonnot: *Deutsches Lesebuch. Deutsche Kulturgeschichte im Wort und Bild.* Carte veche, roasă, jerpelită, cumpărată de la anticar.

5. Gr. Florescu (?): *Arcul de triumf al lui Constantin cel Mare.* 80 pagini splendid de urîte. Fără preț marcat.

6. Gh. N. Munteanu-Bîrlad, profesor: *Galați.* Cu 35 vederi în text, harta ținutului și planul orașului. Capitole: Bănci, Cooperative, Viitorul economic al Galaților, Agenții de vapoare, Canalizare, Abatorul etc. Acest ghid inutil e cartea cea mai prezintabilă din toate; are 202 pagini și costă numai 70 lei.

7. *Calendarul ziarului „Universul".* Nu o să mă credeți. Nici nu insist.

Mai lipsesc din darurile de premiu tariful birjarilor din București, o listă de bucate a unui restaurant central și un afiș al Teatrului Național.

Pînă a discuta, într-altă zi, acest dureros caraghioslîc, să felicităm pe directorul liceului Gh. Lazăr, d-l Alexandrescu, profesor de limba latină, pentru remarcabila d-sale personalitate.

1928

UN TÎLHAR MEDICAL

Un prieten al lui Cocò s-a întors în țară cu titlul de doctor în chimie. Paralel cu munca de laborator, tînărul student a învățat de la natură rectitudinea și simplicitatea mijloacelor ei și, conștiincios și demn, a venit să-și puie aparatele și fiolele în serviciul auxiliar al științelor medicale curate. Undeva, la o adresă și la un număr de telefon, tînărul savant și-a instalat bijuteriile de precizie, construite din cristal și nichel, și a publicat un anunț cinstit și sobru, pentru necesitatea elementară de a se afla că la o adresă anumită un nou profesionist se îndeletnicește cu verificarea și analiza sîngelui și a secrețiilor fizicului nostru inteligent și întocmit din bale.

Clientela nu a venit sau a venit puțină. Chimistul trebuia să trăiască. Un coleg l-a sfătuit să viziteze pe domnii medici, de preferință pe cei cu clientelă, cu înfumurări de lăutari, cu înscrieri anticipate și cu afișul de închiriat pe ușă : „Vizita : una mie lei". Bolnavii cunosc din redactări variate, care uneori fac abstracție nu numai de obraz dar și de gramatică, inscripția de introducere la cîțiva medici reputați și de mare specialitate. Ei costă scump, ca vînzătoarele de grații, cedează numai la sumă rotundă și primesc banii înainte. Din traficul sultanelor medicale masculine lipsește numai instituția patronajului cunoscut sub numele de „Țață", care la unii împărțitori de miracole cu monopol de stat a luat forma unui secre-

tariat. Mîngîierea prostatei : 1.000 lei. Urechea la ţîţă : 1.000 lei. Sînt operaţiile banale. Scara preţurilor creşte ca la dricar şi ca la arhiereu, care îşi trag vitaminele, ca şi medicii mari, din accesoriile pobreganiei şi ale colivei. O moarte sub cloroform : 100.000 lei.

Tînărul chimist a călcat pragul unui asemenea intendent al sănătăţii publice. Secretara l-a întrebat de ce suferă şi i-a atras atenţia că fiind marţi, Idolul dintre irigatoare şi instrumente nu-l poate primi pînă sîmbătă, cînd îl ajunge rîndul. Chimistul a răspuns că suferă de lipsă de clientelă şi a rugat să i se comunice Zeului dinlăuntru, de după perdea, că a venit să-i ceară concursul. Păpuşa misterioasă cu chelie din „sala de consultaţii" a clipit din ochi şi a cerut să fie lăsat să intre chimistul. Chimistul a intrat.

Inscenarea interiorului era prevăzută cu acele sute şi mii de unelte zadarnice, pe care industria inventivă a fabricanţilor de asemenea lucruri le pune zilnic la îndemîna actorilor din circul lui Hypocrat. Flaute de metal sticlos cu cîte şapte, şase, cinci, patru, trei, două găuri şi o gaură, orînduite la rînd în dulapuri cu lemnul de metal şi cu uşile de geam, ca nu cumva să nu le vadă clientul. Piculine de sticlă, ciocuri de raţă, foarfeci cu dinţi, orchestre mute de tuburi învîrtite, rafturi de clondire, lămpi, tăvi, cutii, scaune, robinete — toate licărind de-o lumină răsfrîntă pe o cotitură şi pe un gîtlej. O teroare intenţională domina fabrica de sănătăţi a medicului, filtrînd totuşi un miros antiştiinţific de sarmale, sosit din bucătărie, printre miresmele de iod, carbol şi eter.

Chimistul surîse de acest aranjament de brigand, apreciind cifra sutelor de mii de lei ce se primenesc, ca nişte ape cu permanganat, la penumbra prestigiului cumpărat de la sticlar. Convorbirea cu proprietarul acestui magazin de flacoane fu mediocră, somitatea fiind intelectualmente îngîmfată şi prostănacă.

— Vrei clienţi ? zise medicul. Iţi trimit cîţi poftesti. Cu o singură condiţie : „Reacţiunea să fie pozitivă".

Banditul se manifestase întreg. El cerea, cu alte cuvinte, chimistului, ca toate analizele lui de sînge luat de la bolnavii imaginari să conţie sifilis negre-

şit. Astfel tîrguit, chimistul se asocia cu medicul şi afişînd şi el în laboratorul lui: „Două mii de lei analiza", putea să-şi pregătească o carieră bănoasă. Chimistul rămase încremenit. Cum nu-şi luase revolverul în buzunar — singura sculă care s-ar fi potrivit exact cu bruta medicală — se mărgini să iasă trîntind uşile marelui vindecător.

Povestindu-i lui Cocò contactul lui cu un tîlhar brevetat, chimistul, cu bună dreptate, se întreabă ce încredere poate acorda publicul unui laborator de analize condus de un chimist fără nume bine stabilit — şi face socoteala miilor de modalităţi mijlocii exploatate de medici de soiul celui vizitat, între sănătate şi starea de boală.

Medicul chimistului lui Cocò tratează de sifilis pe toţi bolnavii lui, injectîndu-le în vine şi muşchi, la diverse tării teoretice, apă distilată.

1928

CULEGĂTORUL DE SEMNE

De cînd mă folosesc de colaborarea ta, domnule tipograf, sînt, aş zice, treizeci de ani, dacă nu mi-aş aduce aminte că mă „culegi" de cinci veacuri întregi... Semn cu semn, literă cu literă, mi-ai refăcut manuscrisele în plumb, oprindu-te la punctul meu cu punctul tău şi dînd slovelor dezordonate linia şi simetria unui meşteşug de giuvaere. Ai ezitat la ezitările mele, te-ai împiedicat unde mă împiedicasem eu, ai fost colaboratorul îndoielii şi bănuielilor mele, prezente încă pe manuscris.

Tovarăş bun, tovarăş credincios, vrednic drumeţ cu mine, cum s-a făcut că te-am scăpat din vedere treizeci de ani şi după ce mi-ai scos la lumină miile şi zecile de mii de rînduri, pretutindeni martor mut, nu te-am pomenit în nici unul?

In toate limbile, de la Sfînta Scriptură pînă la stihurile de dragoste şi de amărăciune, degetele tale inteligente, pipăind crîmpeiul de plumb în celulele pupitrului tău, tîlmăcesc pentru ochii cititorilor de gînduri, sămînţa şi pleava intelectului meu. Mîna ta dreaptă ciuguleşte în lada cu despărţituri pătrate, ca şi ciocul lui Cocò în sertarul cu bilete şi scoate mereu o noutate veche, înfrăgezită de cuvintele întoarse la alte înţelesuri şi izvoade.

Năravul nostru s-a îndătinat să facă parte din zestrea cea mai aleasă şi lumea ne primeşte să spu-

nem seara cu slove, cele ce au văzut ochii noştri, necurmat uimiţi de lumină. Cum se întocmeşte gîndul scris, ştie mai bine albina, care din pulberi necîntărite face putini de miere cu lacrimi ascunse-n stup, în alveole. Luăm puţin din cer şi puţin din floare, puţin din cuget şi puţin din chin, puţin din credinţă şi umplem cuvintele, cu măduve dulci.

Tu, din miezurile noastre dumicate cu vîrful penei aşezate unele-ntr-altele şi amestecate, ai făcut cărţi şi biblioteci, încet-încet, secundă după secundă, cinci sute de ani, dragul meu zeţar, care fără să ştii, ca şi noi, te-ai aflat, pe cînd cîntai şi fluierai, că schimbai feţele vieţii, cu o firimitură de cositor şi cu un praf presărat în topitoare, de antimoniu.

Aş aduna cazna ta deoparte şi cazna mea deoparte, ca să le aseamăn şi să le deosibesc, şi mi-e teamă că totul tău întrece de cîteva ori cîtul meu de cîntăreţ şi de povestitor. La covoarele tale groase, ţesute din încrucişări de fire mici, eu nu am adus decît întocmirea chipurilor şi culoarea. Cum aş putea să le despart ca să fac o movilă de urzeli şi o ulcică de vopsele, fără să mă ruşinez ?

Îmi place să stau ore, zile şi vieţi, în atelierul tău, numai ca să mă uit la tine lucrînd, mai mult în aer decît în materie, umblînd cu mîna pe deasupra cutiilor tale mici, ca un organist, care din singura atingere cu fildeşul scoate un plînset şi un hohot al nădejdii.

De la culegaie tu treci la teasc şi din teascul tău iese foaia mîzgălită cu semnele tale, cu litere mărunte negre şi cu începuturi mari. Niciodată n-am aşteptat lîngă „maşină" liniştit ivirea dintre „valuri" a colilor albe pe care se strămută gîndul şi licăririle lui din taină. Şi de cîte ori mîinile tale negre de coşar, murdar de funingini cu ulei pînă la ochi, îmi aduceau pe dedesubt, ca o maramă a lui Crist, purtătoare de reminiscenţe selenare, coala mare de hîrtie tipărită, eu ţi le sărutam cu smerenie, închipuind, şi ţi le-aş fi sărutat cu adevărat dacă nu mă sfiam că ai să crezi că am înnebunit.

1928

PLAJA

Pe catifeaua de nisip a ţărmului plastic, din dreptul soarelui sărbătoresc, s-a deschis bîlciul de fete. Pălăria mexicană ascunde în conul şi-n ciucurii-i subţiri, capul cu ochelari obscuri, care dau egal oamenilor inexpresivi o privire neutră de cranii de strigoi şi înfăţişarea tăunilor cu ochii umflaţi. Prin lentila curbă, natura stearpă, de tibişir, a ţinutului apare măslinie, praful se ridică de pe şosele sulfuros şi talazele undelor par de otravă. Sub cuvînt că albul întristează şi supără văzul, scăldătorii s-au înţeles să-l decoloreze.

Grupuri de femei, cu pulpa modelată pînă la încheietura mlădie a şalelor, pe care prietena îşi culcă obrazul cu ochelari, se aştern sub umbrele japoneze. Unele pîlcuri stau în picioare, potrivindu-se cu ochii bărbaţilor înveşmîntaţi în straie de fantomă şi trecători pe nisipurile mărginaşe, ca nişte experţi din Orient, delegaţi să cumpere cadîne. Cearşafuri albe, aşternute din loc în loc : pogoane depărtate cultivate cu muşeţel şi narcise, păzite de un grădinar cu mantaua verde. Corturile fanteziste cu vîrful împuns în aer sau cu carapacea dreaptă, tărcate cu roşu, cu albastru şi galben, par nişte animale fluide ieşite din bazinul miraculos al fundurilor mării.

Nimfe mici în tricouri pestriţe pescuiesc de-a lungul ţărmului scoici, pe care marea le împinge bancuri pe uscat, după ce s-a jucat cu mărgelele lor goale. Cum se iveşte această omenire, nepăsătoare la vi-

cleşugul costumului, elastică şi zveltă ? Pe domnul cu monoclu şi cu o carte purtată şcolăreşte, nu l-ai întîlnit niciodată, în pielea goală, pe bulevarde, şi ai voi să-l vezi suind aşa, vanitos, îngîmfat şi aparent, scara ministerului în care ocupă un birou diplomatic. Ministrul sau consulul *in partibus* salută din cînd în cînd, măreţ şi demn, şi face o mişcare din spinarea inferioară, crezîndu-se în redingotă. Cartea lui era un dosar cu acte cifrat, pe care le dezlega pe nisip.

Toţi vizitatorii coastei suferă de maladia calmă a superstiţiei aplicată la mădulare. Ei cred că se vor vindeca de boli incurabile sau că vor dobîndi o sănătate nouă. Soarele e un remediu totuşi mai puţin lăudat şi preferinţele merg la nămol.

Două fete nude şi de un desen armonic plastic zac pe pîntec, ca două personaje de gumă de galoşi, unse cu noroiul celebrului smîrc vindecător. Ele şi-au ales, ca să se netezească reciproc cu argila grasă, marginea depărtată a heleşteului, o excavaţiune cu mocirlă. Te miră verdele clar al ochilor şi părul luminos de aramă şi ţi se pare că răscolit de timpuri, pămîntul a dat la iveală, la fruntaria lui moale cu marea, ridicînd cîteva pături de piei de pahiderm, două bijuterii statuare din veacurile negre. Au mulţumit din cap şi au rîs ca nişte fiinţe de azi salutului nostru omagial, trimis de pe maluri, cu pălării de pai de orez.

Din dune s-a ivit un flăcău nebun cu o spinare herculeană şi cu ochii vineţi şi turburi. Nepăzit, singuratic şi hermetic, el se supune unui impuls lăuntric necunoscut, ca şi marea, dansîndu-se din talaze şi murmurînd în profunzimi cu suspine de orgă. El a primit de sus, de la divinitatea care macină piatra cu apă şi procedează cu materii eterne după stiluri imense, chemarea să numere nisipul, ales cu vîrful degetului arătător, ca lintea. Numără de zece zile şi încă nu a isprăvit de totalizat un pumn ; şi, pentru a se odihni, tînărul intră în mare şi merge-ntr-însa departe, cu mîna ridicată spre ceruri, ca un stăpîn care comandă pace sus şi dedesubt pace. Ar fi trebuit să se înece de douăzeci de ori : hipnotizat de veşnica lui mi-

siune, el umblă pe valuri ca Isus şi se întoarce pe ţărm liniştit ca o icoană.

Cîteva sute de copii colonişti stau culcaţi în nisip, aşteaptă clipa misterioasă, care vine zilnic şi miruie cu harurile lui Zoroastru, trupul lor mic, botezat de curînd. Pe plaja gălbuie, în dreptul sublimelor nepăsări ale veacului, gingaşii prunci, zgîrciţi pe o parte, zac ca nişte pui de găină şi broţaci, tăvăliţi în gălbenuş de ou şi pesmet.

1928

MOISE

Din toate meşteşugurile cel care i se potrivise mai bine nu fusese nici zugrăvirea firmelor, nici împărţirea reclamelor în public. Umblase cîtva timp, ca un crucificat pe stinghii, cu o ramă de pînză albă în spinare, strînsă în curele prin subsuori, care vestea cu litere negre şi roşii preţul galoşilor pentru sezonul viitor. Mai tîrziu, şi-a împrumutat speranţele unui produs pulverizat pentru stîrpirea muştelor: reprezintantul mărfii, socotind că a făcut o descoperire, l-a îmbrăcat în roşu, cu jumătăţi de mînecă şi pantaloni, albe, i-a pus o chivără din uniforma vechilor armate garibaldiene cu fundul înalt şi cozorocul mare şi i-a dat drumul să circule, ca un maimuţoi fără coadă, o lună de zile pe străzi.

Moise a izbutit să facă produsul antipatic şi trecu vremelnic la alt costum, participînd, în redingotă neagră şi bicorn, la ceremoniile de înmormîntare, alături de caii îmbrăcaţi cu halaturi negre şi purtînd în creştetul capului o scuturătoare de praf, în culoarea mohorîtă a împrejurării.

Costumul de cioclu Moise îl îmbrăca peste costumul lui, nădragii peste nădragi şi redingota peste haina cîrpită pestriţ. El semăna cu un membru de Academie în marea ţinută Richelieu sau cu un ministru plenipotenţiar cu pantalonii sub toc şi cu gulerul de două ori mai larg ca grumazul, moştenitor al

uniformei ambasadorului precedent, de cîteva ori mai voluminos.

Antreprenorii de pompe funebre nu l-au plătit niciodată după tarif şi în momentul plăţii, după înmormîntare, cînd Moise se întorsese de la cimitir în dric, şezînd între geamuri, pe cînd îşi depunea la magazie gătelile de mareşal, i s-a întîmplat să fie şi bătut.

De la dricar s-a angajat la circ şi tot din pricina costumului. Moise era plătit cu ziua ca să mănînce toate palmele clovnilor, date în derîdere însă cu vigoare. Instruit la repetiţie el era obligat să rîdă din ce în ce mai tare, pe măsură ce primea palmele în fălci şi picioarele în şezut, şi jocul acesta venea bine figurii lui de nerod. Totuşi, de cîteva ori el a ezitat între hohotul de rîs şi de lacrimi, izbucnind în jale involuntar. A fost concediat într-o seară, cînd, fugit din mijlocul unui număr senzaţional la grajduri, îşi alese de confident măgarul circului, de care, răzimat ca de un frate, a plîns.

Cîtva timp s-a ţinut după muzica militară, ritmînd pe asfalturi marşurile cîntate din instrumentele de metal — dar voind să intre în armată a fost respins ca slăbănog. Un umăr îi era ridicat pînă la ureche şi celălalt îi sta la nivelul subsuorii, dînd gîtului vînos, cu beregata înnodată într-un măr al lui Adam cît un coltuc, înfăţişarea unei reptile cu capul mic de găină. O pleoapă roşie îi rămăsese întoarsă de pe urma unui accident, umedă ca bojocul. Mîinile şi picioarele, cu dimensiuni exagerate, sufereau de o nevroză misterioasă, refuzînd să se supuie exact actelor lui de voinţă, răsturnînd paharul pe care îl ducea la gură pe obraji, călcînd anapoda în loc să meargă drept.

Cînd Moise îşi găsi cariera de vînzător de ziare, pe care o şi adoptă definitiv, cursa lui cu teancul de foi subsuoară, după apariţie, se făcea într-un zig-zag irezistibil, între jumătatea drumului circulat de vehicule şi trotuar, şi strigările lui se auzeau din stînga şi din dreapta alternativ şi amorţite ca-n tobă, venind ca din gura subsolurilor cu gratii şi din lăzile cu gunoi.

Gazetăria, Moise o avea în sînge şi el regreta că nu s-a trezit mai de timpuriu la această profesiune de alergare cu ştirile cele mai noi. Ceea ce-l interesa mai ales era rubrica faptului divers, mai colorată decît consideraţiile de principiu şi decît comentariul, forţat din lipsă de conţinut, al unui eveniment politic. Afacerile de Poliţie, de Siguranţă, de Morgă, de închisori, ocupau toată activitatea lui cerebrală prin banalitatea lor zilnic renovată. Accidentele cu sînge şi cu cadavre, care strică monotonia vieţii normale şi o deviază către senzaţional, erau pentru el îndeosebi de suculente. Incendiile, spargerile, cu prezenţa, după descoperire, în uniformă sepulcrală, a conducătorilor executivi, ai societăţii organizate, continuu dezorganizată, ca un orologiu de soare cu preciziunea incertă, şi atacată în fiinţele ei de patima mizeriei şi de invidia asasină, excitau poznirile lui de monstru corcit. Moise semăna cu cîinii hibrizi, pe formele şi instinctele cărora se distinge origina variată şi contradictorie a masculilor succesivi : un cap de viţel pe o reducere a tigrului, avînturi de prepelicar într-un corp de coropişniţă cu coada de măturoi. Ingîmfări obscure ridicau botul lui cu mustaţa roşie năpîrlită şi umilinţe nerostite îi încovrigau şira spinării.

Moise îşi alesese domiciliul în centru, în cartierul redacţiilor, pe o scară negricioasă de beci. El era titularul primei trepte în zidul căreia, cald ca un părete de brutărie, se bănuia că stă îngropat un radiator de calorifer. Nu-l putea disloca nevoia de odihnă a nici unui camarad, tovarăşii lui de gazetărie fiind în majoritate copii fără căpătîi, mulţumiţi să fie toleraţi pe treptele de beton inferioare. Şi între ei se găsea şi o fată de doisprezece ani, pervertită de instinctele celelalte, normale, ale cititorilor intelectuali, care îi plăteau ascunzişul sub poalele feţelor de masă, la cafenea în vreme ce ei îşi consumau, închizînd pleoapele din cînd în cînd, mazagranul. Fata avea un prieten, un pisoi, care dormea pe scara pivniţei la sînul ei de mamă mititică şi care o aştepta să-şi vîndă gazetele şi să-i aducă, într-o hîrtie, mîncări.

Iarna trecută a fost gerul neînchipuit de aspru şi pivniţa clădirii, ocupată de birouri de bănci, de societăţi şi firme importante, cedase viforului, care scotocea pînă în fundul urechii, ca nişte burghie de gheaţă. Tribul vînzătorilor de ziare se scoborî pe încetul, pînă jos. La o nouă scoborîre fetiţa rămase pe treapta ei cu pisoiul torcîndu-i la piept.

— Vino, fă, mai jos ! îi ziseră dîrdîind băieţii.

Fata încremenise. Într-adevăr, ea purta o fustă de stambă din vară şi pisoiul nu mai fusese de ajuns ca să-i încălzească gingaşa făptură.

Moise avu în ochi o mirare iluminată şi, pipăind mîna fetiţei aruncată jos, îşi dete seama, ca animalele, cuprinse subit de un fior de întuneric şi de singurătate, că fetiţa murise. El urlă cu o voce înspăimîntată, răcnetul de titlu al unei întîmplări excepţionale, gemu ca pipăit de măselele unei fiare, şi căzu în genunchi.

Răscăcărat de infirmităţile lui înnăscute şi ţinînd mîna fetiţei, ca o pasăre mică în palma lui de crocodil, Moise o săruta, udînd-o cu lacrimile lui, cele mai diamantine.

1928

UN BASM DE CINCI MINUTE

De unde au ieşit atîtea caise ca nişte ouă ale lunii, la răsărit, în ceaţă, scoase cu năvodul din apele acoperite cu cocă de aur ? Toată lumea le transportă în care şi coşuri, cu gălbenuşul pe dinafară, şi pîlpîirea lor de catifea scoate un miros de tămîie amestecat cu adieri şi amintiri de portocale.

Dar pescarii care au aruncat năvoadele după ele trebuie să fi fost din aceia mici, de-o şchioapă. S-a mai auzit vorbindu-se despre dînşii într-alte basme, cu poduri de aur şi cu palate de peruzele. Pitici cu bărbile lungi şi cu scufiile lungi locuiesc pădurile în scorburi şi malurile de ape, cu cîrtiţele laolaltă sub muşuroaie — şi noaptea, neavînd alta ce face, se joacă-n văzul luminii albe cu bufniţele şi cu peştii. Şi pentru că omului nu-i este dat să fie singur, fiece pitic are baba lui pitică, fetele lui pitice şi flăcăii lui pitici.

Aşa ies ei, pe întuneric şi la stele, cu site de prins şi cu coşuri, şi pescuiesc în apele drepte şi-n heleştaiele luminoase, caise, mărgăritarele de răşină ivite printre nuferi.

Este totuşi adevărat că printre ouăle lunii se găsesc şi bumbii de puf stacojii de la halatul şi din vîrful papucilor unui pitic mai lungan şi cîntăreţ care, necăjit într-o noapte că nu i s-a potrivit un oftat pe scripcă, şi i-a smuls cu scîrbă mare şi i-a zvîrlit în caişi...

Socotind că se găseşte dinaintea unui ghem de borangic, iluzia a dat să-l deşire şi să-l încurce, cum a văzut că face pisica, torcătoare de mătase, şi, din greşală, a nimerit în carne, a găurit-o şi a văzut că mîzga este dulce.

Piticii sînt acum oltenii care păruseră mai pitici decît sînt, dar care desigur se dau năzdrăvani dimineaţa, pe rouă, peste cap, şi se fac oameni cu căciulă, de aduc pe cobiliţă şi pe catîrce poamele galbene în oraş.

În piaţă, de-a lungul gîrlei, de-a rîndul, stau în zorii zilei movili şi munţi de caise sosiţi pe apă, pe plute, mînate de pitici şi piticărese.

Rupînd caisa, se ivi la mijloc un sîmbure de cremene, tare. Alianţa dintre ţepos şi fraged, dintre aspru şi gingaş, dintre amar şi dulce, pe care fructele o înţeleg, cărturarul nu a înţeles-o, fiind sărac cu duhul, ca fericiţii sfintelor pilde şi neştiind că şi fulgerarea, care este fără de fiinţă ca văzduhul, scapără din două pietre lovite.

Nu te turbura. O să ai şi la iarnă caise. Tătucul s-a îngrijit să-ţi facă dulceaţă, versuri de caise. El a învăţat de la un pitic bătrîn, care în lipsă de zahăr, ia fructele şi florile din pomi şi de pe tulpină, le scoate miezurile cele mai mărunte şi le stoarce, ca să le păstreze aroma şi să le guste, ca şi cum sînt vii, la citit... În muşuroaiele proaspete, pe care le scot cu chivăra şi scufia ajutaţi de soboli, piticii citesc din cărţi minuscule, în auzul galeriilor pline de pitici, la scăpăratul stelelor scînteietoare.

Vino şi uită-te-n livadă. Pomii verzi-negricioşi sînt încărcaţi de vrăbii de aur şi de chihlimbar, ascunse ca să nu le vadă ochiul tău de bijuterii încremenite.

Nu te mişca... Să nu zboare!

1929

BĂRĂGANUL

Şes drept, adînc şi larg, cuvîntul cuprinde pusta întreagă şi simţi la marginea lui Dunărea şi Marea. Cîmpul de lut şi cîmpia de apă, două pustietăţi: o singurătate încremenită şi un deluviu frămîntat.

În noaptea caldă, vocea de tăceri a Bărăganului se urzeşte din creşterea paiului cu şapte noduri, din coacerea, bob cu bob, a grîului, care îmbracă pămîntul flocos cu zimţi şi spice, ca o holdă de săgeţi. Atîtea lăcuste minuscule cu ochii mari în coifuri tari, strînse în platoşe pe măsură şi în pulpane negre de metal, cîte fire de săcară se îmbulzesc să ajungă din luminile lunii un reflex, stau de pază şi şoptesc. Lăcustele ţarinei noastre, blînde ca vrăbiile, credincioase durerilor din pămînt şi aer şi fericirilor din ceasul bun, aşteptat.

Copilăresc, gîndul face lumi printre tulpini, pune cîrtiţele să iasă în vileag, melcii să-i ciupească, dă drumul scarabeilor pintenogi, cu cornul în frunte, să zboare adormiţi, lovindu-se de geamurile lunii, scoate din găuri poponeţii opriţi în loc ca nişte inspiraţi, pinguinii fără aripi ai şesului fierbinte. Şi pe cînd iepurii se joacă de-a leapşa şi gîngăniile de-a capra, sărind avîntate, cele care se reped peste cele care s-au pitit gheboase, trece sfîntul cîteodată, purtat repede în cele patru părţi ale cîmpiei de vînt.

Porumburile înalte au pus ciucuri la cîrji, caiere de mustață și țăcălii la știuleți, încercînd în fiece an să dea cîlțul de mătase, pe care îl visează mărgăritarele bătute pe giuvaerul unui ciucalău.

În monotonia gravă și dumnezeiască a Bărăganului, s-a ivit nevoia unui nume sprinten și a unei închipuiri zvîcnitoare și plugarii, obosiți de nemărginire, culcați în arșiță și copleșiți de lespedea pămîntului, au sărit din așternut și i-au zis Ciulnița unui pămînt din ținutul marelui deșert.

— Ciulnița : 15 minute !

Călătorii s-au trezit ca la chemarea din noapte, a unei căprioare care vine cu un urcior de apă rece purtat pe creștetul capului, între coarne. Ciulnița ! nume frumos de fată frumoasă. E creasta porumbului, ca o horbotă ușoară ; e șuierul tăiat în răspăr de foaia lui verde încovoiată ; e îngînarea holdelor sunată din răscolirea prin hectare a ecoului talazelor mării depărtate.

Streașina gării trasă peste orologiu întunecă întunericul nopții, compact pe peron. Un muncitor străin cu coasa strînsă și cu sacul în spinare stă în picioare cu o felie de slănină așternută pe o felie de pîine, între degetul mare și cichie. Foamea lui a găsit în ospătăria gării cea mai ieftină gustare. E' vine din Ardeal să secere și să cosească Bărăganul sub înfățișarea zdrențuroasă a unui ungurean înalt, care trebuie să aibă ochii albaștri, cu chimirul cît un corset și cu pălăria cît o capsulă de sticlă de vin. Cosașul stă de vorbă cu cîinele, care se uită țintă în ochii lui prin întuneric și la briceagul lui de pe felia de pîine. Vorba ardelenească e înțeleasă pe Bărăgan de cîinele ialomițean și pribegia lor, a amîndorura, îi face prietenoși.

— Ține un dărab și tu, spune cosașul, retezînd o dată din pîine și slană, simetric și proporțional, un dumicat. Că am puțin și eu. Dac-o da Dumnezeu bucate multe, o să-ți mai dea batia și ție... Zi boda-proste.

POMUL CU PĂPUȘI

Pentru că ați fost cuminți. Pentru că nu ați bătut azi toba cu vătraiele în fundul cazanului de rufe. Pentru că nu ați aruncat farfuriile pe geam. Pentru că nu ați rupt vîrful de la toate creioanele, pe care le ascut o dată pe zi. Pentru că nu ați lăsat apa deschisă ca să înece casa. Pentru că nu mi-ați uns clanțele cu dulceață. Pentru că nu mi-ați băgat cutia cu tutun în foc. Pentru că nu ați îndreptat ceasornicul cu ciocanul, nici nu mi l-ați prăjit. Pentru că nu mi-ați fiert pantofii. Pentru că nu mi-ați scos nici un ochi și nici nu mi-ați croit hainele din nou, haidem, să vă duc, haidem să mergem, dimpreună cu Grivei, scumpii mei copii, fetița tătuțului și băiatul măicuții, afară, pe cîmp.

Intîi o să trecem prin buruieni amare, prin pături de pelini, prin horbota de mușețel cu nasturi galbeni, și cînd vom ieși puțin din grădina sălbatecă picioarele vă vor mirosi a Poala Maicii Domnului prin care vom merge desculți, eu cu labele mele mari, voi cu călcîiele voastre ca niște coltuce trandafirii. Să nu mă întrebați prea multe lucruri odată că mă încurc. Să nu fiți curioși să aflați de ce este pămîntul negru, iarba verde și cerul albastru că nu știu de loc. O să ne iasă pasări înainte, rîndunele ascuțite, vrăbii grăsulii și cioroi de-ăia marii. Tăceți din gură că nu știu pentru ce zboară și cum. Și să nu dați cu

pietre în mine că mă bag în iarbă, mă culc şi nu mai merg pînă ce fiecare din voi nu mă pupă de zece ori, unul pe o parte şi celălalt pe alta, pe obraz, pe bărbie, pe muchile urechii şi pe un ochi închis.

Ce spusei? A! mi-aduc aminte. Fiindcă aţi fost cuminţi o să mergem să vă arăt ceva, dincolo de apă şi peste drum de moară, unde moşul cu barba cît cînepa şi sprincenile cît peria de haine, macină toată ziua făină de cozonaci. Să nu faceţi gură cînd trecem pe lîngă moară, ca să nu iasă moşul în prag şi să ne amenințe cu degetul lui lung cît un băţ cu măciulie; că dacă iese, eu o iau la fugă şi ne prinde moşul din urmă şi ne pune să-i facem perişoare de mălai pentru şoarecii morii, că are opt sute.

Cînd vom trece apa, o să vă iau în cîrcă pe amîndoi, unul călare pe umărul drept şi altul pe stîngul, ca să nu vă prindă racii de picioare şi să vă gîdile sub talpă. O să vedeţi în apă un prost mare cu doi copii în spinare, aplecaţi pe iaz. Să nu mă întrebaţi cine sînt ăia. Şi să nu rîdeţi de mine că mă pui jos în rîu şi trec apa de-a buşile cu voi şi fac prin apă: coac, oacaca, coac, ca broscoiul ăla de colo care şi-a scos botul verde din apă ca să credem că nu este el şi să ne sperie.

O să vă arăt un pom în care cresc păpuşi, din care pricină pomul se cheamă păpuşoi, adică tată de păpuşi. Păpuşile astea n-au mamă, au numai tată, dar nici nu vă închipuiţi ce mai tată au: cu douăsprezece mustăţi şi douăsprezece ţăcălii de ţap, toate roşcovane: aşa e neamul lor; de stat la soare mult s-a pîrlit. O să vă arăt o pădure care face păpuşi îmbrăcate gata şi încheiate la şapte cămeşi albe, peste care tata lor a tras şi un halat verde deschis. O să vedeţi păpuşile sculate în picioare pe pom şi înfăşurate în stihare.

O să vedeţi păpuşile cu părul roşu creţ. Le luăm cu noi şi le tundem şi le schimbăm hainele: pomul cu păpuşi e un pom deştept, tot el face şi mărgele galbene de chihlimbar pe care le mănîncă iepurii noaptea la lună.

Asta e numai un petic din tot ce o să vă arăt. Dacă o vrea tătuţu, şi trebuie să vrea, că dacă nu îl batem cu ciorapii măicuţii, o să vă arăt o grămadă de lucruri, peste apă, peste deal şi dincolo de locul unde bombăne albinele şi mîrîie ursul.

1928

HOȚUL

În cutia cu pălării vechi sta un urs, de catifea. Dacă nu era galben ca floarea soarelui, el ar fi fost fioros și podul întreg ar fi tremurat de frica lui. Aveam în pod doi berbeci năpîrliți, trei vaci fără picioare și un armăsar care sta în pod fiindcă era de lemn și vopsit cu pensula verde.

Dar ursul era galben și culoarea asta micșorează seriozitatea lucrurilor, nu sperie pe nimeni și au luat-o florile, pentru ele. Și mai avea ursul doi ochi de sticlă, care se uitau drept în tavan. Domnișoara cusătoreasă îmbrăcînd ursul din șase petice croite frumos, cred că s-a înșelat cînd a trebuit să-i puie și ochii, greșind cutia ochilor de urs și luînd dintr-altă cutie, doi ochi de porumbel. Un urs se cere încruntat: ursul nostru din pod se uita cu bunătate.

Ursul stătuse jos, în casă, doi ani întregi, și ajunsese atît de stricător încît am fost nevoit să-l pui deoparte în singurătate și el s-a trezit în cutia de pălării, numai după ce încercasem zadarnic fel de fel de mijloace de îndreptare. Croind ursul din fața unei scurteici, moștenită de la o cucoană bunică, croitoreasa nu se gîndise că fără să vrea îi dă, prin potrivirea mădularilor, niște năravuri, pe care nici scurteica, nici catifeaua nu le avuseseră în timpul lor. Tatăl ursilor, care umblă nevăzut prin lume și îngrijește în munți de copiii lui săpîndu-le peșteri, răstur-

nînd iarna cîte un pietroi pe bîrloage, spălîndu-i în somn, pieptănîndu-i şi tăindu-le unghiile cu un fierăstrău de argint, face ce face şi trece şi pe la urşii de pîslă, pentru copii, şi le dă cîte un crîmpei de nărav.

Ursul nostru se nărăvise să fure şi nu fura altceva decît bomboane, ciocolată, dulceaţă, fructe şi rahat. Cînd tătuţu aducea o cutie cu lucruri dulci, ursul mirosea şi golea numaidecît cutia, fără să-l vadă nimeni.

— Cine a mîncat ciocolata ?

— U'su, răspundea băiatul, ridicînd din umeri. Nu mai e.

— Dar cutia cu bomboane englezeşti ?

— U'su, răspundeau fata şi băiatul.

Îl văzuseră amîndoi. L-au prins de cîteva ori cu cutiile în braţe, fugind sub canapea. L-au şi bătut. Odată i-au rupt o ureche de bumbac. Doi ani de zile ursul a mîncat toată dulceaţa de zmeură şi de chitră, caisele verzi, nucile, şerbetul. Însă el nu mînca tot borcanul, lua cîte puţin, ca să nu se cunoască, scotea cîte un pumn de bomboane, cîteva bucăţi şi le mînca pe toate cu încetul.

Aşa s-a făcut că am trimis hoţul în pod, ca să-l pedepsim şi să cruţăm dulceţurile copiilor. Însă el fură şi acum. Vine din pod. Noi nu l-am întîlnit niciodată pe scară, se fereşte de noi, însă copiii l-au văzut de mai multe ori cum vine, cum deschide dulapul, cum desface borcanele şi cutiile, cum le goleşte şi cum fuge îndărăt. De copii ursul nu vrea să se ferească. Strămutarea lui în pod a fost cu atît mai binevenită cu cît învăţase de la urs, să mănînce zahăr, şi mielul cu părul creţ. Şi de la miel a învăţat şi mingea să pape dulceaţă furată, cofeturi, cozonac şi prăjituri. Ba mi se pare că ursul niciodată nu a mîncat ce mănîncă acum toate mingile, care înconjoară borcanele şi cutiile şi sug din ele tot.

Tătuţu nu bate ursul, nici mielul, nici mingile, pentru că el ştie că trebuie să crească şi lasă dulapurile descuiate, cutiile cu capacul niţel ridicat, borcanele cu ţipla nelegată, pentru că mingile, nu au degete ca să dezlege sfoara şi să descuie dulapul. Totuşi, în-

tr-o zi, tătuţu o să se puie la pîndă, chiar în dulap. Cînd ursul şi mielul vor veni cu linguriţa în lăbuţă ca să se înfrupte, o să-l găsească pe tătuţu între borcane. Şi atunci nu ştiu care din trei va fugi mai repede speriat : mielul, ursul ori tătuţul.

1928

PLOAIA

Prin universul nostru, ducem în dăsaga spinării mărgăritare necunoscute şi frumuseţi taciturne, laolaltă cu mămăliga şi cu opincile picioarelor goale. Viaţa se iveşte, durează şi se schimbă, la noi, după regulile presimţite, prezente însă nevăzute, care însufleţesc mîinile supuse ale ţesătoarelor de scoarţe şi peşchire. Brazii cu lănci înalte, paralele, s-ar încerca zadarnic să crească încovoiaţi şi să renunţe la gîndul de-a căta cu vîrful steaua corespunzătoare acului lor.

Pădurea de molifţi a pornit către piscuri. Zece mii de cruciaţi au îngenuncheat, unul în spatele altuia, pe piatră, ca să se roage cu frunţile aplecate, lîngă steagurile înfăşurate şi lîngă suliţi — şi, legendară, se ridică, peste zale şi coifuri, pavăza de lumină a lunii.

Nu poate să nu fie frumos mistreţul, care, buimac în codrii prinşi de farmece şoptite, se trezeşte fulgerînd în oglindirea izvoarelor cu luciul neclintit. S-ar sili peştele să se urîţească, pasările să-şi strice desenul, florile culoarea şi conturul şi nu ar putea. Şi dacă ar izbuti, cazna lor de a se prosti ar da o nouă ediţie de frumuseţi. Lumea cristalelor depăşeşte roca şi în cuprinsul ei încape dimpreună cu diamantul toată carnea de sînge şi de sevă, de la fluture la crini şi de la iarbă la om.

Bătrînii meşteşugurilor, care urmăresc frumuseţile şi le strîng în icoane şi cuvinte, au crezut, în strădania lor de-a înjuga dansul la un precept, că numai cîteva linii şi cîteva lucruri sînt în univers frumoase, din pricină că ochiul lor de piatră albă, defunct în pleoapele statuilor, a văzut frumuseţea stagnantă, oprită şi degerată. Un singur profil de femeie era frumos şi o singură vîrstă putea să aibă o frumuseţe. Viaţa urma să dureze şi să sporească, slobodă ca pădurea, departe de recile lor tipare.

Dar un ghiveci cu măghiran e tot atît de frumos ca o Vinere decapitată, un pepene deopotrivă de frumos ca Pompeia, o fată cîrnă care adună fînul cu grebla din livadă şi un fierar care ţchioapătă la strung, şi un stol de vrăbii, şi un melc, şi un bolnav, şi un unchiaş, au intrat în frumuseţea mare, în mişcare, şi muzeele şi statuile au rămas ca nişte cutii cu viori închise. Atelierul universului nu ştie să facă nici praf urît, nici noroi urît.

A început ploaia să cadă. De-a dreptul în arşiţă, cerul s-a spart ca un urcior cu apă într-o vatră de jar, şi a stins-o, şi un fum negru, de incendiu potolit, mocneşte pe rîpi şi se desface mototolit ca o hîrtie. Geamul de aur s-a acoperit pe dinafară cu o fereastră de sită şi depărtările se istovesc cernute. La marginile de sus şi de jos ale lumii zguduie tunetul şi scapără lutul : undeva muntele se loveşte, creştet în creştet, de munte, şi beciul serii scoboară turlele în pămînt. Şi pe măsură ce aspectul idilic al zărilor s-a dezmembrat şi se reorganizează în atitudini de mare tragedie şi cîntecul naiv al frunzelor este absorbit în orchestra giganticelor prăvăliri, s-au săvîrşit şi toate devastările şi crimele care însoţesc dezlegările cumplite.

Ucis într-o peşteră şi răsturnat în sînge, voievod pribeag, prins fără escortă şi tîlhărit, soarele a fost măcelărit ca un bivol rotund şi trupul lui însuşi a fost furat şi îmbrîncit în golul cenuşiu. Îmbrăcămintea de azur a fost maculată şi pe urmă jupuită pînă la tencuială şi toate apartamentele, saloanele şi dormitoarele, pînă la poduri, desfăcute. Stelele au fost

prinse ca niște pui de privighetoare, una cîte una și li s-au înțepat ochii cu ace. Masacrul a ținut o noapte și desfrîul, început cu sete, sfîrșește fără gust.

Frumuseți de liniști, frumuseți de răscoală, frumuseți de viață și de neant în mișcare, universul nostru nu știe să se lipsească de ele și noi alergăm după secretele lui de compuneri și descompuneri aparente și esențiale. Cu un cuvînt sîntem siliți să facem și lumină și întuneric, și foc și mocirlă, noi care nu avem din materialele sale decît nomenclatura și exponenții verbali, meșteri de noțiuni de fum și ucenici îndărătnici ai apropiatului prin sinteză.

Cimpoaiele vîntului cîntă pe șapte găuri de lemn de cireș...

1928

BEL AMI

Inaugurîndu-se localul somptuos al unei mari bănci din Capitală, Cocò a surprins un preot binecuvîntînd ghişeurile ca un bun al lui Dumnezeu şi într-o predică ocazională cîntînd acaftistul împrumutului cu dobîndă compusă, după cele mai secrete învăţături ale Mîntuitorului, care umbla desculţ şi postea, hrănindu-se cu spice culese din cîmp şi frămîntate în mînă, din simplă cochetărie. De profesie, înainte de-a se fi manifestat într-însul harurile cele de sus, Mîntuitorul a fost, precum se cunoaşte, preşedintele consiliului de administraţie al unei societăţi anonime, înfiinţată cu scopul de a împrumuta bani cu procentul modest de 45%, viaţa fiind încă de pe atunci cît se poate de grea.

Preoţii şi arhiereii, şi cîteodată unii şi mai mari peste ei, şi-au dat seama din vreme de importanţa banului în viaţa religioasă şi s-au silit din răsputeri să-l strîngă cît mai de aproape şi în cît mai mulţi ciorapi, pentru a-i ţine la îndemîna Fiului lui Dumnezeu, cu prilejul judecăţii de apoi, cînd se va face o mare distribuţie de fonduri la săraci. Mitropolitul Nifon, ctitorul unui seminar, utiliza în loc de ciorapi şi saci, o piele de bou, pe care umplînd-o cu bani, a cusut-o la loc şi, cînd a fost bine îndopat cu aur, boul stătu în picioare. Unui prim-ministru, care îl supăra cu cercetările şi întrebările, prea fericitul Nifon, neştiu-

tor că ocupă jilțul unui viitor patriarh, i-a trimis vorba următoare :

— Spune-i că am un bou plin cu aur și că îi voi tăia capul și i-l voi trimite, numai să mă lase-n pace.

Povestea nu spune cum s-a împărțit animalul și cine l-a fost doborît, dar tradiția comorilor pe pămînt, în vederea cerurilor, s-a continuat. De piele de bou sau de vițel nu mai sînt decît portofelele și ghiozdanele — și uneori credincioșii, care ajută după puteri, la păstrarea, umflate, a pungilor făcute din materialul lor.

Un ministru de industrie dintr-o guvernare liberală trecută, al căruia nume se tipărește numai cu portret în toate ziarele, de obicei neilustrate, și se scrie cu doi *ss*, ne informa cum se apropie preoții din Ardeal de sfintele comisioane.

— Avem, domnule ministru, de exportat o mie de porci. Vă rugăm să ne liberați un permis. E pentru *beserică.*

Preoții erau escortați de cîte un ales al națiunii, pentru ca să dea prin prezența lui în cabinetul ministrului, nu numai o pildă de dezinteres personal, dar și greutate cererii de permis.

Nu e nevoie de prea multe pilde ca să știm că, într-adevăr, preoții adună bancnote pentru viața de veci, unde nu este plîngere nici suspin ci viață fără de sfîrșit.

Dar preotul care și-a pus darul omiletic în serviciul blagoslovit și întru Treime închinat al băncii în chestiune, se numea părintele Chiricuță. Diminutivul venind de la Chirică, un diminutiv mai mare de la Chir sau Chiriac, Cocò și-a închipuit că proprietarul unui nume atît de chircit nu poate să fie mai înalt de-o șchioapă și mai gros decît un pumn, purtînd un pui de barbă spînatec pe o față cît o alună.

Amară dezamăgire! Găsindu-se într-un birou, Cocò i-a fost prezintat preotului Chirică și preotul Chirică lui Cocò.

— Dumneata ești acela care?... (Pauză.)

— Eu, să mă iertați, acela care... (Pauză.)

Cocò a încremenit de admiraţie şi nu şi-a putut opri admiraţia în piept, limbut cum e din neamul lui. Închipuiţi-vă un preot de dimensiunile trei metri pe unul, care, ca să fie fotografiat, are nevoie de un aparat cît Palatul de Justiţie. Închipuiţi-vă un preot afară din cale de frumos, care se ştie frumos şi se găteşte frumos cu de-amăruntul, într-o oglindă probabil cît Cercul Militar. Cocò s-a apropiat de el şi l-a examinat de-a fir-a-păr. Barba neagră autentică, bogată, licărea de o briliantină fin parfumată, de amorez. Mîinile îşi defineau ungulatura, croită cu rafinament de o foarte bătrînă, desigur manicuristă şi fuseseră unse cu glicerina prelaţilor, un mir care albeşte, catifelează şi împrumută un subtil miros de smirnă cu tămîie. Din lobul urechilor, de-o carnaţie de cald carmin, lipseau numai nişte cercei cu două perle şi dedesubtul perlelor cîte o lacrimă lungă de diamant. Anteriul de *voile Georgette* 2.800 lei metrul cu reducere (în Lipscani, lîngă biserica Zlătari). Cămaşa 2.200 lei bucata, de *soie lavable*. Căptuşeala mînecilor de *crêpe de Chine* a 2.100 lei metrul pătrat. Încălţămintea, pantofi Richelieu de *chevreau* moale, 2.400 lei părechea, cu şireturi. Ciorapii *bourre de soie,* 725 lei 90 bani părechea. Mînuşile *peau de Suède* gris per. 800 lei, aşezate pe o pălărie *Borsalino* autentică, 2.080 lei. Anteriul era parfumat cu *Coeur de Jeanette* şi rasa mirosea a *Je m'en fous* şi *Tant pis ou tant mieux.*

Cocò rămase intimidat şi, pricepînd că păretele unei bănci se poate învecina agreabil cu păretele altarului, zise cîntînd pe glasul reglementar: „Slobozeşte Doamne pe robul tău" — ca Simion.

1928

SIMPLĂ SCENĂ AUTENTICĂ

Se ciocnesc două automobile. Un şofer din doi e mai vinovat. Sînt porniţi la un comisariat din Bucureşti. Anchetează un subcomisar. Un automobil aparţine unei societăţi industriale, celălalt e al unui proprietar fără firmă, un mic proprietar care nu exercită nici o fascinaţiune asupra cugetării d-lui subcomisar.

Orele 1 noaptea. Subcomisarul preferă să nu dreseze procesul-verbal fără prealabilă discuţie — şi mai preferă să nu cheme din doi proprietari decît pe cel presupus mai bogat. Telefon. Să poftească societatea. Soseşte directorul societăţii.

Culpabilul real nu era şoferul societăţii : corpul delict o dovedea. Maşina societăţii primise botul celeilalte maşini în şale.

Subcomisarul: Nu. Eu cred că e vinovat ăsta. A întors pe cînd celălalt venea.

Directorul: Nu înţeleg de ce m-aţi chemat pe mine, cînd vă ajungeau şoferii şi nu înţeleg că m-aţi chemat numai pe mine.

Subcomisarul: E grav.

Directorul: El a stricat maşina mea, eu am stricat maşina lui. O soluţie : repar eu, pe socoteala mea, în atelierele societăţii, ambele maşini. Maşinile vor intra mîine dimineaţă în atelier. Conflictul s-a stins. Daţi-le drumul şoferilor să plece.

Subcomisarul *(fără plăcere)*: Mai este ceva.

Directorul: Atunci, trimiteți șoferii și să stăm de vorbă.

(Subcomisarul ezită. Directorul repetă.)

Subcomisarul *(asigurat)*: Duceți-vă! *(Șoferii ies.)*

Subcomisarul: E grav. Șoferul nu are carnetul la el. Va trebui să fac proces-verbal.

Directorul: A fost autorizat să umble cîteva zile fără carnet, după ce și-a dat examenul practic.

Subcomisarul: Amenda este de...

Directorul: Domnule comisar, ce amendă o să ia băiatul? Să zicem cinci sute de lei. Uite cinci sute de lei.

Subcomisarul *(stupefiat)*: Cinci sute de lei?... *(Subcomisarul trece în biroul vecin și aduce Legea.)* Legea spune textual: amenda de la cinci mii la treizeci de mii de lei și închisoare pînă la trei luni. Ați auzit? Trei-zeci-de-mii-de-lei...

Directorul: Domnule comisar: cinci sute de lei de la băiat. Mai pun eu cinci sute de lei din partea societății și plătim... o amendă de o mie lei...

Subcomisarul: La trei-zeci-de-mii?...

Directorul *(negustor și conștient că a cîștigat)*: Să te întreb și altfel: cît te costă?

Subcomisarul *(solemn)*: Domnule director, sînt un om cinstit și înțeleg să aplic legea riguros! *(Confidențial.)* Dar mă găsesc momentan într-o mare jenă financiară: Două mii de lei...

Directorul *(retractînd)*: Ca director al societății nu am dreptul să dispun decît de o sumă de maximum o mie de lei. Trec mîine dimineață și ți-o aduc. La ce oră te găsesc?

Subcomisarul: Stau pînă la nouă.

Directorul: La opt jumătate voi fi la d-ta. Însă nu conta pe mai mult: e imposibil. În cel mai bun caz, o mie de lei.

Subcomisarul *(retractînd)*: La urma urmei pot să fac proces-verbal și mîine dimineață.

Directorul: Bună seara, domnule comisar.

Subcomisarul: Bună seara, domnule director.

(Pauză de trecere și de ieșire. La ușa din urmă se apropie subcomisarul.)

Subcomisarul: Dar mîine dimineață veniți, nu-i așa, domnule director? La opt și jumătate.

Directorul: Cum? te mai îndoiești? Ți-am spus-o de două ori.

A doua zi, la 8,30 dimineața.

Directorul *(scoate tabachera)*: Fumați?

Subcomisarul: Da. Mulțumesc.

Directorul *(stîngaci)*: L-au prins și pe Bălan.

Subcomisarul *(uitîndu-se la pipăitul directorului. Evaziv)*: Mi se pare.

Directorul *(neîndrăznind)*: Frumoasă vreme azi!

Subcomisarul *(elocvent, la director)*: V-ați ținut de vorbă. E exact 8,30.

Directorul *(încurajat, ia din buzunarul jiletcii un glomotoc de bancnote pregătit și, pe sub mînă, îl strecoară subcomisarului)*: M-am ținut de vorbă.

Subcomisarul *(desface fără sfială hîrtiile, le numără încet)*: O mie cinci sute?...

Directorul: Da. E tot ce s-a putut.

(Subcomisarul pune banii în buzunar. Directorul își ia pălăria, Surîsuri de despărțire. Strîngeri de mîini. Directorul ajunge la ușă.)

Subcomisarul *(sufletește)*: Domnule director: încă un cuvînt. Sînt într-o foarte mare jenă financiară... Mai dați-mi, vă rog, o sută de lei...

1928

LUPTA CU TAURII

Neizbutind să introducem în ţară fascismul italian şi întorcîndu-ne către ceilalţi fraţi latini, din peninsula iberică, am adus de la dînşii luptele cu taurii. Afişe mari, cu un portret de vacă masculină şi cu atitudini de berbec feminizat, ne invitau la spectacol. Ne-am dus grămadă, ca oile inteligente, ca să vedem cum se înghimpă torerul cu cornul şi cum gîdilă el pînă la sînge cu spicul lui de oţel, muşchiul excitat al animalului dîrz.

Citisem lupta cu taurii şi văzusem la cinematograf. Cu o satisfacţie de mare latin îmi butonam bretelele dinaintea oglinzii, gătindu-mă, în seara de energie şi sînge, pentru o emoţie mediteranee.

E inutil să vă descriu costumele noastre (acest plural cuprinde totdeauna exclusiv două persoane: pe nevastă-mea şi pe mine) de circumstanţă, făcute să evoce Castilia şi Sevilla. Şalul nevestei, galben, cu ciucurii cărămizii, o jumătate de şal, impregnat cu detalii de broderie botanică, îi cădea de pe umeri ca nişte aripi de proteză, fără oase, cu penele căscate, ca dinţii unui pieptene de cal. Pălăria ei cenuşie, cu fundul moale şi cu marginile mari rigide, obţinea un şic de Salamanca de la funta panglicii de tot neagră. Într-o panglică mare de mătase lucie i-am încins pîntecul, înnodîndu-i-o pe carnea, capitonată cu douăzeci de ani de amintiri conjugale, a pufului din şold. I-am creionat sprîncenele intens şi buzele cu roşu electric.

Şi i-am pus în sfîrşit un punct, o aluniţă de catifea, la colţul gurii, între măsea şi bărbie lipită cu cel mai pur scuipat al sărutărilor candide.

Gătindu-mă şi eu în apaş costeliv cu ocheada enormă şi cu zbîrcitura încruntării pe pipă, am aruncat în jurul grumazului o basma cu nod portocalie. Costumul regenerează. Simţii în mine acel entuziasm de latinitate care face pe fascişti italieni să fugă optzeci de kilometri neîntrerupt din faţa arabilor în Tripoli şi pe vitejii lui Cardona să se predea cîte şaizeci de mii odată, cîntînd un marş de izbîndă. Îmi lipsea limba spaniolă şi o armonică mare cu burduf. Începui cu nevastă-mea un viu dialog simili-iberic, terminînd cuvintele cu *orero, reruro, ituro, trinubro, poduri,* zicînd *mio,* strigînd *Tobozo* şi numindu-mă coborînd în genunchi : *Miguelo del Rodrigo Carburatore de la Hispana-Suiza Daldebio di Mauratore.*

Impresionată, nevastă-mea m-a confundat cu un cabalero şi se retrase într-un colţ de odaie. *Furor hispanica* m-a cuprins. Am imitat cu sinceritate dansul apaş, confecţionat din motive argentiniane, portugheze şi cordeliere. Strigînd : Braganţa ! am prins-o de mînă, am înşfăcat-o de mijloc şi făcînd roată, cum se face, cu ea, am izbit-o cu capul de dulap şi am muşcat-o de ceafă.

Se făcuse nouă şi un sfert şi sub pălărie încolţise în părul nevesti-mi un cucui, pe care îl tratai douăzeci de minute cu apă rece, cerîndu-mi evident, însă nu fără un sentiment de satisfacţie de toreador, scuze cavalereşti.

La orele zece, ne făcurăm apariţia în circul cu tauri, examinînd păretele, pe unde ar fi fost mai aproape de sărit în cazul cînd, întărîtat, un taur fioros s-ar fi luat prin staluri după mine. În această privinţă, făcusem exerciţii cu toată familia timp de două săptămîni, încălecînd canapelele şi scaunele din apartament suprapuse.

Circul era plin de spanioli sufleteşti şi emoţiile se frîngeau ca nişte blocuri de turtă dulce, în toate inimile publicului spectator. Zece ore şi un sfert. Un gong : un oftat general.

Din culise apăru însă prefectul. În uniformă, el salută sprinten, în vreme ce muzica de alămuri intona *Sîrba popilor* şi publicul stete în picioare cu pălăria în mînă şi frunţile plecate. «Domnilor şi doamnelor — zice prefectul — am reflectat mult asupra luptelor cu taurii şi am ajuns la concluzia că luptele trebuie să se petreacă fără tauri, fără luptă şi fără sînge, adică amicalmente. Spadele luptătorilor vor fi de bumbac mercerizat şi taurii de vată hidrofilă. În curînd ei vor fi construiţi în faţa domniilor voastre din pachete, oferite gratis de Crucea Roşie, care ne trimite un camion, de către cinci maeştri artişti sculptori. A ! mi se pare că a şi sosit. Aud „mac ! mac !“ băşica automobilului. Pînă la începerea spectacolului, o să-i daţi voie d-lui Vintilă să vă citească douăzeci şi două de articole ale d-sale din *Viitorul* în care sînt expuse ultimele d-sale principii în legătură cu ideea „prin noi înşine“ corectată de adaosul „prin ăla de nu ştiu unde“.» (Aplauze melancolice.)

D-l Vintilă se arătă numaidecît surîzător, urmat de un cor spaniol, cîntînd, cu însoţiri de tamburină, imnul lui Primo de Rivera, în dialect madrilen: *La mora la hartza partza.*

Anemicii şi limfaticii rămaseră să asculte lectura şi să aplaude un spectacol de cîrpă şi cîlţi. Noi ceştilalţi, sangvinii şi sangvinarii, pornirăm la abator, în costum naţional spaniol.

1928

CÎNTECUL DRUMULUI

Era odinioară antiestetic să lipeşti două grinzi de fier paralele, de pămînt. Era inestetic să întinzi un fir de sîrmă de la răsărit la vest. Stăteau prost peisajului vagoanele tîrîte de locomotive şi portativul telegrafului supăra ochiul fostului om de gust, pentru că, scris noaptea cu stele, cuprindea între liniile-i fine muzica marelui firmament.

S-au rostit toate injuriile declamatorii, pe timpuri, pe timpurile de curînd, împotriva penelor de fum al carului de foc. Esteticii sufereau de tren, ca de un păduche mare, ivit în grădina înflorită a naturii. I-a stricat unuia castelul, altuia parcul. De vreme ce trecea pe lîngă ele o caravană de coviltire de fier, se pierdea farmecul drumului hodorogit de căruţă. Cînd apărea expresul între munţi şi gîrle clocotitoare pe prunduri, literaţii şi pictorii scuipau după el cu sinceritate. Cu alte zeci de ani înapoi un parlament străin batjocorise în unanimitate prostia unui inginer care pretindea că în loc să se coboare la douăzeci de metri în fîntînă sau să o ia în gură ca să se spele pe ochi, el face apa să vie singură cu douăzeci de metri mai sus.

Astăzi, magiile murdare diavoleşti şi principiile lor dezagregante constituiesc meşteşugul pitoresc al cantonierului cu lopată şi tărăboanţă. Reprezintanţii naţiunilor se spală, fără să se revolte, în odaia hotelului în două ape din perete, una rece şi alta caldă, şi

esteții, a cărora sensibilitate a pîntecului este tot atît de vie ca și a marilor brute, și-au pus pancreasul la adăpost în tren, ocolind din toate puterile faetonul și poștalionul.

Nu-i mai stă rău colacului negru opac în zarea azurie. Esteții rumegători de idei s-au învățat cu el ca și vitele cuminți, care pasc neturburate linia ferată, între kilometri.

Estetica aparținuse cîteva sute și mii de ani obiectelor de piatră și lut. Unui artist neinteligent și lipsit de har i s-a părut că fierul urîțește pămîntul, de unde fusese scos, și părerea lui a fost împărtășită și purtată pînă ce, în sfîrșit, din fier, s-a născut tinicheaua, care a pus pe esteți de acord.

Cuvîntului vorbit i se rezervase, slobode pentru posteritați, marmura și pergamentul și nu era academic să-l utilizezi decît scris cu peceți. Agățat de sîrmă și trimis, pe nevăzute, la mii de kilometri, cuvîntul devenea trivial. Vocabularul se simțea ofensat de firul telegrafiei și al telefonului. Cît despre îndrăzneala de-a trimite focul stins și rece de-a lungul unui cablu, inestetica purta cu dînsa și pîngărirea.

Un amurg de toamnă arămie... Vatra jarului solar, scufundată în țările de munți și păduri romînești, incendiază codrii și poleiește cu pluș cărămiziu cetățile de corturi ale brazilor negri. Pe piatra iadului incandescentă se ascut în vîlvătaie de scîntei și-n furnicare, coasele, secerile, topoarele, securile care vor doborî avuția unui anotimp de munci. Trenul urcă spre piscuri, cu poveri de suflete și de mărfuri; o fantasmă de ceață caldă se ridică la răspîntia dintre ceruri.

Două vine de aur i s-au așternut dinainte. Zece strune de aur, de ghitară, aleargă alăturea de el, din stînga. Alte zece strune de aur îl urmăresc din dreapta. Firele cîntă, șinele cîntă, mașinile cîntă; în cîntecul adînc al vîntului și al căderilor de ape.

1928

DAȚI-VĂ JOS ÎNCET

Din colivie mă uit pe fereastră la slobodele rîndunele. Libertatea, mie nu mi-ar folosi nicidecum. Ca să mă bucur de aer și zare, ar trebui să fiu în țara mea de rodii, unde văzduhul, mai pictural decît în exil, pune floarea vie și-n penele pasărilor, într-alte părți întunecate.

Pămîntul cu adevărat de aur și rubin, în care pădurile în întregime sînt de cristal cu frunze și ramuri, se găsește la sfîrșitul cîmpiilor semănate cu floarea-soarelui și grîu, în apropierea basmelor și vecin cu parcurile fermecate, cu moșiile și proprietățile lui Dumnezeu. Să zboare atît de mult, aripa adormită de umbra ceții și degerată în avînturi de lungile nopți ale unui emisfer contradictoriu, s-a dezvățat. Aținirile, fără sfîrșit nici leac, în colivia de fier, construită în colivia mare a lumii, au îngreuiat încheieturile și le-au îngrășat — și pînă-n patria visurilor, care acolo, la ele acasă, nu se mai visează ci se trăiesc obicinuit, ca pe aci, la noi, suferințele și amăgirea, vulpile și pisicile așteaptă căderea unui zbor obosit, ca să desfacă repede pasărea pestriță, ca un ciorap de catifea.

— Rămîi, mai bine, în colivia ta cu zăbrele, în care ți-am spînzurat de un cîrlig o jucărie și o minciună, făcută dintr-un colac de os, pentru a te consola legănat. Prins cu ghearele sau cu ciocul de încovrigarea lui, închide ochii, fă-ți vînt încet, între semințe și apa

din farfurie şi mulţumeşte-te să semeni cu o cheie galbenă atîrnată de o verigă sau cu o lampă de dormitor de prunci.

Rîndunelele s-au adunat pe şoseaua mare, din toate streaşinile împrejmuirii, din bisericile boltite, din turlele cu vîrf, cu cruce sau cu stea, din clopotniţi, din gospodării şi pătule, din grajduri şi din şcoli. Nu ştiu dacă sînt cîteva mii, cîteva zeci de mii, cîteva sute de mii, cîteva milioane, căci ochiul se deprinde să numere pîlcurile, stolurile, roiurile şi frunzele. Sforile telegrafului, de-a lungul drumului, sînt ca nişte metanii de abanos lăsate între stîlpi, şi seamănă, rînduite treptat, cu un gherghef.

O cale, încă nestrăbătută de puii lor, începe din cătun şi duce poate dincolo de Cartagina şi Piramide, ai cărora, şi întemeietori şi prădători, amestecaţi cu sutele de veacuri şi cu pulberea umflată de crivăţul fierbinte al pustietăţilor de nisip, le-au văzut venind şi plecînd şi tricotîndu-şi, din lînă de lut, cuiburi, pe şoldurile Sfinxului încremenit.

După cît se poate cunoaşte, zburătoarele au organizat rîndurile şi au hotărît plecarea. Ascultătorii stau locului, întorşi cu ciocul într-o singură parte. Apusul pune zăbranic de ploaie cernit şi numai cîteva ceasuri au rămas pînă ce fulgerul îşi va zvîrli săbiile ţăndări, din negura tăriilor în rîpile trăsnite. E o plecare de îngeri, de heruvimi săraci. Fără merinde, fără bagaje, înveşmîntaţi în singura lor cămaşă de fulgi.

Totul e pregătit şi ora exodului trebuie să se fi rostit pînă la secundă. De cîteva ori stolurile s-au ridicat, au voit să plece şi s-au întors, prinse pe firele şoselii, ca nişte cravate şi funţi. O întîrziere, o îndoială...

Zburătorii erau agitaţi de o preocupare. Cîte un stol pleca din rînduri şi ocolea de cîteva ori o şindrilă, în subsuoara căreia atîrna plosca unui cuib de pămînt şi, desfăcîndu-se din stoluri, cîte două-trei călătoare se opreau grăbite pe cuib, vorbeau din gura cuibului cu cineva dinlăuntru şi se întorceau să dea stolului ştiri.

O gospodină mică a întîrziat să-şi deretice, pesemne, odaia pentru anul viitor şi surorile o dojenesc şi o ceartă — şi o mai aşteaptă două minute, trei minute, cinci minute, ca să puie totul la loc. Pentru a treia oară stolurile s-au ridicat şi, prin lumină, trecură laolaltă, dese, ca o velinţă lungă — şi nu s-au mai întors. Pe acoperişuri se iviră, cenuşii, vrăbioii, bucuroşi să puie stăpînire pe camerele goale.

Am luat o scară şi am pus-o în dreptul cuibului de sub şindrilă, la care s-au oprit rîndunelele nerăbdătoare. A rămas o rîndunică, singură, cu ochii închişi, în agonie...

— Şşşşt ! daţi-vă jos încet. A murit.

1928

TIRLA

La miezul nopții, trec din munte spre baltă, clopotele tîrlei. Cînd au adormit copiii de mult, și plugarii și boii și, de somn, au uitat să cînte cocoșii, oile călătoresc. Bordeie în peregrinare, ațipind poate în mers, ca soldații lui Bonaparte, ele urmează linia drumului albindă, strînse de aproape, cojoc lîngă cojoc, copite mici lîngă copite mici, ca o insulă de umbră care se mișcă lin prin întuneric. Și, solidare cu osteneala și răbdarea lor, merge cu ele, împovărat de samar, și profeticul măgar, mitul turmelor și tovarășul de slavă și de izbîndă al Mîntuitorului nostru. El duce încă în cîrcă, răsturnată ca un semn al înmulțirii, pe șira spinării, crucea de care atîrnă țoalele și dăsagii. Și, pe de lături, cîinii, caraula ciobanilor, numără oile și berbecii, pe căprării, la răspîntii, în dreptul cantonului, unde șoseaua se taie cu șina, și dinaintea bisericii luterane, cu vîrful de creion ascuțit al clopotniței, ridicat în văzduhul de ceață.

Locomotiva nu le sfiește, electricitatea nu le miră, motorul cu explozie al automobilelor, care scoboară din cerul zării cu luna în faruri, le lasă indiferente, credincioase unicului strămoșesc instinct, că oaia merge după oaie, și pe drumul de tibișir al beznei, și în abis. S-a oprit un berbec fudulit cu perciunii lui de os, încovrigați de cîte trei ori, în poarta școlii

primare: oile toate se opresc. Berbecul s-a gîndit: oile se gîndesc. S-a urnit berbecul: oile au pornit. Pantofii lor minusculi, cu două vîrfuri de lac, nu le strîng peste măsură, atîta timp cît consimt, berbecul şi asinul, să umble. Dacă aceşti doi suverani se culcă, oile dorm.

Un şir de care cu coviltir, trase de cai, se duc la tîrg cu oale, doniţi şi castraveţi, ca un cătun care s-a hotărît să se strămute. Oile trec liniştite făcîndu-le loc, şi cîinele cu lanţul legat sub car se uită la cei de-o seamă cu el, cîini slobozi ciobăneşti, nomazi între Dunăre şi munţi.

Vocea clopotelor stînii, ca un piano vechi, trăgănează, în sunetul lor de toacă, reminiscenţe. În ţărîna cîmpiei şi în piatră, ea pare glasul, articulat din două silabe mute, al pămîntului, cu care turma vorbeşte, aplecată pe mirişti şi păşuni, la şoapta guturală. O vecernie neîntreruptă însoţeşte turmele, călătorind singuratice şi închinate, cu pasul împleticit în mătănii, între sihăstrii, între mînăstiri, între Tebaide.

Ascultă cum loveşte-n lemnul nopţii limba de şiţă a clopotarilor tîrlei... Ascultă pasul ei mărunt: zgomotul unui convoi de cîrji prin întuneric... O găleată s-a ridicat pe cumpănă goală şi cad în fundul ei mere şi corcoduşi... Satele dorm, oile merg. Păşunea negurii se întinde.

Şi, în urma turmei, după ce au trecut şi măgarii şi cîinii, iată ciobanii, povîrniţi sub sarici, ca nişte oi mai mari. Ei calcă tăcuţi planeta sfîntă a belşugului şi-a sudorii, ascultînd ruga unuia din ei, rostită din fluier.

1928

FATA DE DEMULT

O fată cenușie cu jarul ochilor în plete negricioase, ca bălăriile sărate ale mării, a fost osîndită odinioară să i se reteze capul cu securea, pentru o greșală. Pe vremea din poveste, stăpînii puteau să scurteze viața cui pofteau, cu nejudecată, pentru că nici o judecată nu era mai dreaptă decît a lor. La necaz și la chef, numai muzica și sîngele, amestecate, puteau să-i potolească și nici o ispravă, nici bună, nici rea, atît se asemănau isprăvile bune cu isprăvile rele ale stăpînilor, nu se putea trece, după rînduială, fără tăiere și înjunghieri.

Fata cenușie a cerut stăpînului să o cruțe, făgăduindu-i să-i spuie seara povești, să-i legene cruzimea cu basme frumoase, dacă se va îmbuna să o ierte pînă la isprăvitul poveștilor ei; și numai după aceea să o trimită gîdelui împărătesc.

Împăratului i s-a părut făgăduiala plăcută. Dete porunci și primi pe Fată la picioarele lui, să șadă pe o papură de catifea, cusută cu aur și să-i depene, în auzul lui, furca de basme. În copilărie, Fata făcuse covoare, care începeau tot din furca de tors, se răsuceau în suluri și gheme, se vopseau cu coji de copac și buruieni fierte în vase de aramă, se prindeau în războaie și, urzindu-se tari, se țeseau bătute cu pieptenele de fildeș. Acum, la curtea celui mai puternic împărat din țara depărtată a răsăritului de soare, ea se legase să scoată de-a dreptul covoarele din furcă,

fără războaie, fără văpsele, fără nici lînă nici mătase ci numai din vorbe, așa cum fac stelele lumină numai cu văzduh.

Împrejurarea era grea și munca Fetei cumplită. Din pămînt, din zare, din flori și din închipuiri, trebuia să se zămislească poveștile care îi întîrziau zilnic moartea cu o zi. Cînd nici nu începuse, ea se temea că se va opri odată, într-o seară, pe negîndite, și firul povestirii se va rupe.

Întîia poveste, a serii celei dintîia, fata o întocmi povestind, în clipa în care stăpînul binevoise să-și deschidă urechea și să asculte. Păsind stăpînul în odaia de sidef, unde îl așteptau roabele cu brățări de aur la mîini și la glezne și sofaua de întins în ascultare, Fata încă nu știa ce are de povestit și îngenunchind înfricoșată, căuta în mintea ei un început. Ea se bizuise, nu pe o ispravă știută, ci pe o taină sufletească, pe o pornire a inimii, plăsmuitoare, ca atunci cînd din necunoștință scotea, pentru covoare, chipuri și împerechieri. Dacă va tăcea, stăpînul o să se supere și va trimite neîntîrziat la moarte pe Fata mincinoasă.

Închinîndu-se la ivirea lui printre slugile împărătești, ea găsise, ridicată pe genunchi, taina din tainele sufletului, aceea care face din nou cu putință meșteșugul dintru început al lui Dumnezeu și scoaterea vieții din nimic. Ea povesti în prima noapte pînă la revărsatul zilei și stăpînul, izbutind să nu adoarmă, rămase vrăjit pe sofa și făcu semn cu mîna că Fata poate pleca la hodină.

De atunci, în fiecare seară, în fiecare noapte, Fata cenușie a povestit și în fiecare zori de zi viața îi sporea cu o zi. Și i-a stat capul pe umeri încă o mie și una de zile și de nopți. Stăpînul avu timpul să uite osînda și Fata rămase în palatul împărăției, în cancelaria cu hrisoave, zapise și sigilii, cu însărcinarea să scrie tot ce a povestit, pe piei de căprioară tăbăcită cu lustru, ca să rămîie împăraților urmași zestre și podoabă a gîndului și a cuvîntului, în ceasurile de hotăriri pripite și de nehotărîre.

Scriitorul de povestiri din împărățiile de mai tîrziu,

urmează pilda Fetei cu pielea cenușie, care s-a destrămat de-acuma cîteva mii de ani și s-a topit, din preajma rîului Eufrat, în lutul moale, de sub o piatră albă, pusă pe mormîntul ei, nedezvelită de valuri și șacali. Ca să nu piară și ca să i se pară că trăiește ziua îndoit, o dată cu el și o dată cu împrejurarea povestită, el povestește zi de zi, a sufletului și a pămîntului, o împrejurare. El trebuie să îndreptățească zi cu zi fărîma de pîine pe care o gustă și picătura de vin care i-o înmoaie. În ziua cînd nu a știut să povestească nimic, simte gîdele apropiindu-se cu săcurea și mînia împăratului, care-și scoate mulțumirea din chinul povestitorului, poruncind pitarului să-i taie merticul de pîine și să-i sfărîme urciorul.

Fata povestise împăratului ei timp de o mie și una de nopți, împreunînd năzăreala gîndului și basmul cu lumea, puind cîntecul să viețuiască și să zburde ca omul, ascunzînd pe oamenii de pe poteci printre dălii și stupi și pitind fetițele în leuștean și busuioc. Scriitorul are timpul mai mic, pentru că și împăratul lui e mai mare — și va povesti, ca Fata cenușie, de la care a învățat taina dulce a sufletului amar, turburată de vărsarea pîraielor lucii din întunerec într-însa, o mie și una de clipe...

1928

SCRISORI DE PRINȚI

Dragă Tatiano, sînt cutremurată de citirea povestirii tale. Va să zică împăratul dispărut, prinții, prințesele, marii duci, ducii, conții, marchizii, baronii, toate organele indispensabile vieții organizate, în surghiun sau dispărute. Ce popor nefericit! Și toți termenii de domnie și guvernare uzurpați. Cine și-a permis în trecut să aresteze, să sechestreze, să dea în judecată, să osîndească și să execute, fără consimțămîntul împăratului? Masacrul, deportațiunea aparțineau prerogativelor imperiale și nu orice nespălat putea să tragă-n streang și să împuște. Toate acestea se făceau cu o regulă, cu o poruncă divină, dată de sus, de foarte sus, de la palat.

Te plîng, Tatiano, că ți-au rămas moșiile, minele, cirezile și hergheliile în mîna bandiților care au destrăbălat imperiul și l-au împărțit la golani. Tot ai avut un noroc, că ai scăpat cu un sac de briliante și bijuterii. Aflu că alte personalități din împărăție au trecut granițele numai cu ceea ce aveau pe ele și că silite — închipuiește-ți ticăloșie! — să muncească, servesc printre farfurii, în restaurante. Nu pot concepe ca mîna care a stat pe aur și diademe și care a primit de la metalele și pietrele scumpe reverberațiunea lor selenară, ca frunțile sfinților în contact cu fosforescențele cerești — să treacă pe cîrpe și farfurii. Și dacă ar servi pe ai noștri! Dacă ar duce

tava prințului, ceașca împăratului, aș înțelege. Dar marea ducesă Olga mi s-a spus că își împlinește oficiul de garson într-un birt pentru toată lumea și că funcționarii de bancă din clientelă o strigă pe nume: Olguțo.

Îți mulțumesc că vrei să mă vizitezi în țara mea, care nu seamănă cîtuși de puțin cu țările voastre, ale celor rămași fără misiune, fără tron, fără sceptru. Dacă îți va plăcea țara și poporul, putem să-ți înființăm un loc de ducesă în rezervă, punîndu-ți la dispoziție un cadru fără de care noi ne ofilim. Nu conta pe mare lucru; tot ce-ți putem consacra din bugetul statului e modest însă sigur: un castel, o pădure de vînătoare, o baltă pentru pescuit, cinci automobile și zece milioane anual. Recunosc, e puțin, însă deocamdată poate fi ceva. Pînă la restaurarea imperiului și reintrarea exilaților în drepturile lor, să ne mulțumim cu porții mici. După ce te vei reinstala, e de văzut dacă vei porni, în cinci ani sau în douăzeci, războiul împotriva noastră.

Cîtă deosebire! Popoarele, ca și oamenii în parte, nu se aseamănă și se contrazic. La noi pot să-ți spun, e o „pleașcă" (nu mai știu cum se zice „pleașcă" pe englezește). N-avem noi destulă posteritate și destule rude, că am putea trăi mii de prinți și de nobili, fără să simțim. E țara de viligiaturi ex-coronate. Dacă ar fi voit, toate aristocrațiile de mare blazon ale Europei ar fi găsit loc în excelenta noastră țară și în buget. Toată lumea bună autohtonă ține să ne facă plăcere și să ne întîmpine dorințele. Zic: lume bună, dar, știi, pot să-ți spun la ureche, toată lumea lor bună e de o extracție inferioară, rurală și semirurală. E de ajuns să le zicem *merci,* pe franțuzește, că se simt măguliți și își dau și cămașa. Cînd ai grîu cu nemiluita îl dai cu lopata. De multe ori, lista civilă a fost îndoită și întreită, fără să ne gîndim, din devotament, din datorie — și nimeni nu s-a opus. E o țară în care parlamentarii voind să cîștige cît mai mult, din toate întreprinderile alegătorilor, nu se uită la cîteva sute de milioane în plus, destinate să sporească prestigiul princiar în călătorii și

cheltuieli. E un gen de abundenţă. Oamenii politici n-au precupeţit niciodată necesarul şi au acordat cu bucurie superfluul. Cînd e vorba de economii — o tristă vorbă în circulaţie — ei găsesc de unde să le facă şi, ca să se ajungă unde e nevoie, sus, rotunjesc de jos.

Cît priveşte poporul, ţi-aş spune că el e de-o bunătate care merge pînă la absenţă şi uneori e chiar supărătoare. El nu se amestecă în nimic şi cu cît i-ar păsa mai mult cu atît nu-i pasă de loc. Nici urlete, nici ţipete, nici gloate agitate, nici ameninţări. Nimic! Alaiul nostru trece în goana motoarelor, transportîndu-ne între diversele noastre numeroase palate, din mare în munte, din munte într-alţi munţi şi în şesuri, prevăzute fiecare de un personal complect, şi nimeni nu ne vede, nimeni nu ne aude, nimeni nu ne simte: un popor de o discreţie uneori exagerată. Sute de kilometri de drum nu se ridică o pălărie. Singuri peizanii — nişte tipi interesanţi; dacă vii o să-i vezi — sînt emoţionaţi cînd limuzinele noastre trec în fugă accelerată pe lîngă boi şi ţîşnesc ca nişte lăcuste. Ei scot căciula, scuipă-n pămînt, se scarpină-n cap şi zic:

— Ucigă-te toaca!

La revedere şi scrie-mi cînd să te aşteptăm.

1928

POVESTEA PRINȚILOR SAȘII

Trecîndu-și inelele din degetele stîngi în degetele mînei drepte, povestitorul vorbi :

A fost odată un împărat bun, învățat și bătrîn, care avea douăzeci și doi de prinți și prințese, adică de copii, urmașii împăraților nefiind nici de-o seamă nici de-o carne cu moștenitorii oamenilor de rînd și părînd numai după înfățișarea dinafară că ar fi la fel cu ei.

Prinții crescură an de an cu prințesele, depănîndu-se liniștit prin gaura de ac a timpului, ca niște mătase, și împletindu-se unii cu alții. Cînd cel mai mare avea douăzeci și doi de ani, cel mai mic era născut de curînd. Pe cînd unii începeau să guste vinul și tescovina, alții se găseau cu țîțele în gură, ale doicilor, aduse din țările străine, iar cei care începeau să călărească se întîlneau cu cei care umblau de-a bușile sau pe băț poleit. Cu ajutorul bunului Dumnezeu, împărăteasa dete naștere în fiecare an la cîte un prinț și prinții creșteau și se făceau frumoși.

Inzestrată cu prevedere, împărăteasa puse să li se facă fiecăruia din ei cîte un palat în oraș, cîte un palat la munte și cîte un palat la mare, zidind șaizeci și șase de palate, în care prinții, în vîrstă de a umbla singuri, petreceau cîte trei luni pe an, după timp, fugind de căldură în palatele reci și părăsindu-le, ca să se mute în palatele calde iar al patrulea rînd de trei luni petrecîndu-l în călătorii, ca să învețe deprinderile bune ale altor popoare, făcătoare de corăbii care plu-

tesc pe apă și pe tărgi care zboară-n vînt. Cele șaizeci și șase de palate fură dăruite cu șaizeci și șase de moșii, cucerite în războaie pentru ca prinții să se bucure și să se desfete și împăratul se pregătea să-și împartă puterea și țara în douăzeci și două.

Un preot după rînduiala lui Melchisedec făcu într-o zi socoteală de belșugul care va pogorî pe spinarea țării cînd fiecare din cei douăzeci și doi de prinți va da naștere la cîte alți douăzeci și doi de prinți și prințese, făcîndu-se patru sute optzeci și patru de prinți cu o mie patru sute cincizeci și două de palate și cu tot atîtea moșii — și rugă pe Dumnezeu să se întîmple acest lucru cît mai deplin, ca să nu mai rămîie nici o bucată de pămînt rîndășesc ci binecuvîntarea Domnului să se lase peste fiecare fir de legumă și iarbă, ca să se facă astfel împărătești.

Socoteala și rugăciunea preotului nu se împliniră însă, căci prinții sufereau de o meteahnă, umblînd ca vînturile și fierbînd ca valurile, găsindu-se rău fieștecarele din ei ori în ce loc s-ar fi aflat, ca niște suflete ale argintului viu. Cînd se duceau pe apă voiau să fie pe uscat și îndată ce se aflau pe uscat se întorceau pe apă și toată viața lor se trecea, neștiind unde să fie mai bine din două și din trei. Dacă se întîmpla să aibă a se hotărî dintre patru, sufletul lor nu mai avea astîmpăr și ochii lor nu mai cunoșteau somn. Apoi, obișnuindu-se să fie trași în cîte două părți deosebite, le-a rămas prinților deprinderea minții de-a face cîte două lucruri la fel dintr-unul singur, care le ieșea înainte. Pricină a fost că li s-a zis în cronici „prinții sașii" adică simțind îndoit, după cum sașiii ochilor văd în loc de un cal doi, dintre care unul verde.

Împăratul, căruia îi plăceau hulubii, avea o curte plină de cotețe cu porumbei, înmulțitori ca și neamul lui, fie-i numele lăudat. După ce se năștea cîteva rînduri, rîndurile de mai nainte piereau în zări și nu se mai întorceau, tîrîte pe tărîmurile altor împărați, de către cîte un hulub năzdrăvan, crescut într-adins prin columbare, ca să fure și să aducă acasă, la stăpînii lui, stolurile dintr-alte ținuturi.

Ca și hulubii, prinții au pierit în văzduhurile care se îngroașă la marginea pămîntului. Unul stătuse locului, de teamă să pornească iar după ce a pornit și a ajuns, a rămas lipit acolo unde a poposit, de teamă să se întoarcă, vroind necurmat să se întoarcă, pentru că nu putea să rămîie și rămînînd totuși, pentru că nu putea să se întoarcă. De cîte ori îl apuca dorul de-acasă el poruncea să i se umple cuferele și după ce cuferele-i erau pline, le desfăcea, întrebîndu-se de ce le umpluse și după aceea pentru ce le-a golit. Atunci îl apuca un necaz de la început, că plecase, și povestea semenilor lui că el nu a plecat niciciînd și că prin somn a fost scos de către strigoi și strămutat, fără să știe, departe ; și cum împăratul se ruga de el, prin solie, să se întoarcă, el răspundea că nici nu a plecat, însă cu toate acestea că nici nu se va mai întoarce.

Și așa, au trecut anii și de cîteva ori s-au ivit frunzele din nou în păduri, frunzele care ning toamna și îngroapă. Pe sub pătura mormîntului a mai umblat cîtva timp mișcarea lui și în urmă s-a stins. Și tocmai cînd nu se mai vădea nimic de sub pămînt, a plecat la drum nemărginit și prințul următor, care crescuse, și nici de urma lui nu s-a mai știut, de este viu sau de este mort, pînă ce toți copiii împăratului au plecat și nu s-au mai întors, dorind să se întoarcă și dorind să rămîie, deopotrivă și în același timp.

1928

CARTOFII

Pîrlite de brumele lui octomvrie, lanurile de cartofi, ca niște maidane de cioburi, par o vegetație de vechituri ruginite. Dedesubt, în pămînt, se ascund gîlcile libere ale rădăcinii, pe care hîrletul le aruncă afară, cîrtițe încremenite. Cîmpul mișună, în ceața de cădelniți a muntelui, de oameni, căutători ai acestor oseminte.

Ei merg de-a-bușile și de-andaratele, în patru labe, animale cu pălării și fuste, ca un cîmp de nebuni, osîndiți la demența deplasării încovoiate și par a citi în găurile păianjenilor și a dezlega taine de furnicar. Iată un rînd ca de vreo douăzeci de bărbați și femei. Către seară, s-ar crede că se supun cu toții unui rit al slăbănogirii.

Din nopțile trecute, țarina rămăsese ruptă și răscolită, ca un așternut de paturi după un vis chinuit, de s-ar fi zis că la lumina vînătă a lunii o herghelie de centauri ridicați pe copite, ar fi alergat-o, cotropită pînă în luncile zării.

În mușuroaie s-au dospit misterios tuberculele sădite acum cîteva luni, și săteanul, din alianța lui cu principiul reproducerii și al sporirii, care colindă nevăzut, ca o purcea cu ugerile pline și însămînțează cu lapți ogoarele muncite, simte, poate, bucuriile că a nimerit orbește, împărecherea sudorii cu pravila lui Dumnezeu. El a pus un nod și scoate o dăsagă. În vîrful uneltelor cu furca încovoiată, se ivesc, ca din

uimirea mării pescuite, părechi de roade încălecate și ciorchini de pungi.

Din loc în loc, identice, momîile sacilor lungi, dormind în picioare, stau prosteşte, ca nişte rumegătoare cilindrice cu digestia greoaie, şi şuierul vesel, subit, al locomotivei, ivită-n şes din teatrul cu piscuri, cu sute de galerii şi ranguri, de mare spectacol ilustrat, nu face să tresară nici oamenii, nici sacii, nici cartofii. Asemeni unii altora, saxoni cu privirea incoloră, maghiari cu pielea de argil, oamenii par fiii cartofilor şi sacii fetele oamenilor, întoarse întotdeauna cu faţa în partea ceealaltă şi prezintînd expresia uniformă a cefii, una cu spinarea.

O schiţă de ploaie ridică din pămînt ciocul cu coadă al sculelor şi coada cu picioare a cioclilor, care dezgroapă cartofii. Atitudinea lor întreabă Nordul şi cercetează Vestul, cu urechea, ca o pendulă cu cuc, ascultînd tic-tac-ul punctului cardinal şi aşteptînd un moment o ştire de la sine. Apoi, s-au adunat laolaltă din marginile cîmpului, scoţînd picioare plumbuite din nămolul uscat şi potcovite cu lut. Femeile, cu mîna la gură, motivate în gestul lor de un invincibil instinct de pudoare a gingiei, ascultă hotărîrile bărbaţilor, care vorbesc cu degetul în aer, strîmbat caricatural şi părînd de patru ori mai lung decît desenul proporţional.

Dar la ploaie se adaugă altă ploaie şi colaborează toată împrejurimea cu disponibilităţi şi rezerve, bumbac cenuşiu, gogoloaie de grafit, fulgi negricioşi de aer ; în munţi se bat saltelele, covoarele, se scutură păturile, cu o gălăgie exagerată pentru un dereticat, din care ştim ce are să iasă. In aburi de leşie se spală rufele purtate o vară întreagă, cu simple schimburi de argint, de aur şi azur, care trebuiesc toate păstrate pentru la anul, cînd revine marea expoziţie de zdrenţe divine. Peisajul s-a făcut zincografic, ca un clişeu tras pe întunericul marilor cotidiane, la rotativă, şi în care un prînz diplomatic fotografiat pare un staul de vaci, mulse în legenda textului explicativ.

Boii, săracii, au intrat în acţiune, mulţumiţi că sezonul a ucis muştele şi că acum coada lor se poate

juca în fantezii inocente cu răcoarea. Carul, pe jumătate cu cartofi şi pe de-a-ntregul cu oameni, chiorîţi de mărgelele văzduhului şi contemplînd în drum cu o grimasă profesională a nasului şi a buzelor, scîrţiie propriu zis. Oamenii se duc la nevreme acasă şi vor vedea ce va mai fi mîine.

— Bună ziua! oamenii buni. Nici un răspuns.

— *Guten Tag!* Nici un răspuns.

— *Ionopot chevanoc!* Nici un răspuns.

Oamenii tac, fără pricină, ca nişte plicuri tăiate, din care a fost scoasă, citită şi aruncată scrisoarea.

1928

PARLAMENTUL

Cu începerea sezonului ploios, lumea politică se adună dedesubtul unei umbrele și merge, idilică, toată iarna, pînă la înmuguririle lui april, acoperită. Majorități, minorități, putere și opoziție, artistul baletului anual a denumit surîzînd factorii în activitate cu nume curtenitoare feminine. În realitate, sînt două umbrele, una pentru amoroșii bătrîni ai Senatului și alta pentru calvițiile și cărunțeniile precoce deputățești.

Lucrul se petrece cît se poate de agreabil pentru a parveni la categoria de strengar politic și a putea șase luni pe an, departe de căscatul provinciei și de o familie monotonă, să faci cunoștință, cîteodată activă, cu ultimele croieli de rufărie purtate la Viena, la Pesta și la Paris. Căci Parlamentul are cîteva ședători, mai plăcute chiar decît strictul exercițiu al amorului politic, cu cîntărețe, dansatoare și negri, adunați de un chelner sagace în alcovurile cu staluri și șampanii din București.

Parlamentul își găsește astfel perfectul echilibru moral, fără de care s-ar simți că se prostește, între gospodăria moșiei, unde proprietarul e grav, preocupat și dur, și între viața lui sufletească și estetică din localurile de noapte, gîdilat cu degetele diamantine și cu solzii lustruiți ai unghiilor de opal ale atîtor gingășii de export. Cîteodată viața politică devine mișcare literară, reprezintanții politici ai provinciilor

compensînd absența lecturii cu romanul trăit în scrisori, în fotografii și în răpiri benevole. Supremă stare literară, ei pot vibra de dor, ca într-un cîntec de dragoste, și se pot pocăi, stropiți de reminiscențe și de rouă astrală, ca niște grădini involte, între coșarele de acasă.

Parlamentul a rodit în ultimii ani temperamentul unui preot bălan ardelean, căruia chivăra cu confetti îi venea infinit mai bine decît culionul. Tînăr, frumos, zvelt și bogat, el găsise în politică un vehicul vesel pentru transportarea cucuruzului în Capitală și schimbarea lui divină în beutură și în mezeluri, cu fuste scurte suprapuse. De la Cameră misticul parlamentar se ducea la șantan și de aci la Cameră, fără altă pauză decît la modistă sau croitoreasă ca să plătească notele suplimentare, în admirația negustorilor de podoabe internaționale. Cită diferență, nu e vorba, între acest prezviter și poezia d-lui Trancu-Iași care s-a fotografiat, cu sentiment și lacrimă, de curînd, la mormîntul lui Corneliu Botez, ținînd o mînă la stomac și citind un discurs pe o foaie.

Viața parlamentară începe cu o liturghie civilă, rapidă, executată la mitropolie. O dată pe an toți bărbații politici participă, cu o sensibilitate de bal mascat, la slujba religioasă, încinși cu cordoane, înfloriți cu panglici și stele — și capătă anual convingerea că Dumnezeu există și că biserica lui Crist servește la propășirea neamului romînesc. Prezidentul guvernului iese de sub clopote alături de mitropolit și, desigur, în lipsa unui subiect adecuat, șeful politic și șefui bisericesc discută, pînă la cuierul parlamentar, unde două drumuri de blăni de samur se deschid ca niște pereți cu armure, dacă Sfîntul Duh purcede într-adevăr numai de la Tatăl sau și de la Fiul, cum afirmă schismaticii catolici. Atunci, salută șeful portarilor, înveșmîntat în culori de Vatican și soldații de la intrare, cu baionetele sticloase, prezintă arma cu zgomotul scurt, caracteristic. Convorbirea va fi reluată la 15 noiembrie viitor, căci e interesantă.

Al doilea act solemn, după *Te-Deum,* mesajul, se petrece într-o tăcere de mister, turburată prin inter-

călări subite, de zbierătul poliției de circulație și al birjarilor și șoferilor de pe platoul patriarhiei, unde, ca pe muntele Sinai, Dumnezeu a încheiat o alianță veșnică și disciplinată cu partidul liberal, alegîndu-și în lipsa unui munte, un deal. „Buikuri", „Chryslere" și „Lincolnuri", lustruite și noi, strălucesc din lacuri, din nichel și cristale, de jur împrejurul altarului brîncovenesc al domnitorului tăiat de turci și arată mizeria profesională a oamenilor aleși la fericirea țării, pentru a dota dezordinea și fantezia cu legi spartane, proprii să întețească aspra energie a poporului, determinată către țelurile mari.

La cîteva cuvinte, destinate să înfățișeze vigoarea și suveranitatea poporului, aplauzele sînt unanime. Cuvîntul „neam" declanșează entuziasmul. Președintele a rostit cuvîntul „cinste" și aclamațiile n-au mai contenit o jumătate de oră.

Trăim în embleme, în principii și în azur. Cu ajutorul lui Dumnezeu, înainte!

1928

TOCILA

A ieşit în tîrg tocilarul şi s-a oprit la porţi. El are o fabrică pe roată şi roata e toată fabrica lui. Roata-n pămînt, fabrica lui e o uzină. Cheltuieli de instalaţie, ca în poezie, nimic; capitaluri: în har. Motorul în talpa piciorului, calcă manivela şi munca porneşte. Semnalul, ca la uzinele mari, fluierul: „Foaie verde măghiran, bani n-am mai văzut de an". Fumul vine din lulea: o ulcică roşie cu coadă. Localul, al păsărilor, al florilor şi al Răstignirii: zodiacul. Iarna, ploaă prin acoperiş. „Bună dimineaţa, căţel; al cui eşti?" „Ham, ham!" E prieten cu ciinii, ca poetul, recunoscuţi amîndoi cu leneviri din coadă şi melancolii de ochi. Un instinct antiuniversitar îi pune de acord. Cînd s-a întîlnit flămînd, cu Isus Hristos, primul cîine s-a uitat la el, s-a pitit pe brînci şi a venit să-i lingă mîna şi să fie netezit pe moalele capului, lin. Hristos a fost un tocilar fără instalaţia nici a meşteşugarului de ascuţişuri, nici a cîntăreţului de vorbe.

Dar a pornit şi tocila, şi fabrică marfa fină, scăpărată şi stinsă numaidecît, a scînteii.

Aduceţi bricege, cuţite, foarfeci, topoare şi brice! S-a oprit în poartă tocilarul. De sus pică apa, dedesubt fuge tocila: se culcă oţelul pe lat: din apă naşte fulgerul şi roiesc stelele de aur — şi pe cînd cîntă armonica, joacă tocila şi se desface beteala scînteii.

Cuţitul de măcelărie e un pretext ca să fie înşelată clientela. Căci cine plăteşte un aur care fuge şi o avuţie care nu stă ? Tocilarul s-a ivit cu o patimă dumnezeiască şi din strungul lui de silex scapără soare şi se improvizează luceferi, ziua nămiaza mare. Vrei o cometă ? o cale lactee ? steaua polară ? Stăi puţin, să puie piciorul pe spetează şi o spadă pe piatră : ia-le, prinde-le, du-le ! Nu te supăra că nu a rămas nimic.

Tocilarul fabrică iluzii şi scapără idealuri şi lui îi izbutesc întotdeauna. Unchiaşul zice că s-a întors din lume, de unde a luat şi o maimuţă. E adevărat, dar el nu spune că-i un apostol al sfîntului Petru, trimis într-adins ca să trezească ochii mari ai copiilor şi să-şi oglindească funingile de lumini în adîncul lor.

De jur împrejurul tocilei aleargă acum o altă roată, de aur. Nu se văd stelele pe cer ? Cum să fie văzute ? Azi-noapte tocilarul a tîrît, cu o prăjină cu cîrlig, perdeaua licuricilor după el, a mototolit-o şi a vîrît-o în cutia lui dintre roţi. Le dă drumul la cîte una, la cîte zece, la cîte o sută şi o mie, ca la nişte albine aprinse, dintr-un stup din vatră. Polenul constelaţiilor s-a grămădit ca o făină de jar în cureaua şi în roata lui cea mare şi scapă şi se întoarce. Visteriile împărăţiilor au intrat simbolic în descîntecul tocilarului : focuri de diamante, safirele, smaraldele, ametista, rubinul.

Incet-încet se lasă seara şi roata fuge mai repede, ca un vîrtej. Scînteile zboară treptat mai departe, aruncate în preajma tocilarului şi, pe întuneric, el ţine cuţitul prin pipăire. Ora înnoptată pîlpîie ca un cimitir de candeli. Ora următoare străluceşte a biserică de înviere ; dune de lumină, vînturi de scîntei, vifore de ghimpi şi de furnici se aruncă unele peste altele, într-un haotic incendiu de reci vîlvătăi. Ca dintr-o stropitoare de garoafe, plouă încovoiat şipotul electric de metale sfărîmate. Aruncătorul de aştri seamănă aştri. Tocila se amestecă de-a dreptul cu bolta şi cu nemărginirea şi tocilarul călcînd pedala roţii mişcă firmamentul şi roteşte pămîntul învăluit în trîmbe de stele.

Şi făcînd miracole şi vrăji, cuţitul ajunge la plăsele, tocit pînă la unghii. Şi cînd foamea opreşte tocila, e noaptea în toi, bat catedrale încremenite, din clopotele din întuneric. Şi nu e pîine, şi s-a dus cuţitul în vînt şi în scîntei.

1928

JUCARIILE

Am făcut pentru tine o povestire mică, mică de tot, cît o batistă. M-am deşteptat din somn dinaintea ferestrei, acoperit pe de-a-ntregul de soare, şi ridicînd capul din perini, ca dintr-o groapă cu nimburi, m-am uitat în munţi şi am rîs. Mi s-a părut că mă scol de unde nu mă culcasem azi-noapte, dintr-o albie de rîu, care cîntă, furnicată de soare şi de-a lungul căreia curge borangicul printre năframe şi giulgii de mătase. Se întocmise fără să ştiu, din nou, toată împrejurimea, şi materialele divine ale miracolului din aer şi din pămînt voiau să dea o pildă de zi fericită, pierdută fără alţi martori decît viţeii, în eternităţi.

Mi-am încercat cuvintele în dreptul urechii ca nişte ulcele smălţuite, de pămînt, ca să le văd cît pot să sune şi cît ar putea să tacă, şi mi le-am încercat şi-n zarea soarelui, ca nişte ouă proaspete de găinuşă albă. Mi-ar fi trebuit alte cuvinte şi nu am, sărac dar fermecat în gospodăria mea fulgerată din patru părţi, prin toate ferestrele, de soare. În fundul cerului un munte, care trebuie să fi fost foarte înalt, avea un pisc în zăpadă de sidef şi dinaintea casei mele un cal vişiniu păştea în iarba verde pînă la munţi. Din ce să rup povestea mea mică, pentru tine, şi de unde să o încep ? Sînt ca un lăcătuş de aur, care vrea să făurească un belciug şi ar trebui să strice o trîmbiţă sau un chivot, ca să facă belciugul pentru staul. Şi i-ar trebui fier şi are aur, şi i-ar trebui cuie şi are mărgăritare. Aş vrea

să fac un lacăt pentru coşarul iezilor de curînd născuţi şi să fie gata pînă diseară, cînd noaptea se va strecura la ei prin crăpături.

O povestire mică, moale ca un fir de aţă trecut prin ac şi tocmai atîta cît este nevoie ca să coasă doi nasturi de sticlă la pieptul păpuşii. Mosorul e plin şi nu-i găsesc căpătîiul şi aţa nu trebuieşte ruptă şi desfăcută din înşirarea ei liniştită pe mosor.

Ai băgat de seamă, copila mea, aceea care nu ştii să citeşti povestirile scrise şi niciodată n-ai să auzi povestirile grăite, jumătate de umbră şi jumătate de nefiinţă, cum te găseşti tu, undeva în închipuire şi, desigur, nicăieri, dar totuşi continuu prezentă în aşteptările mele? Ai băgat de seamă, tu, că aş vroi întotdeauna să povestesc, şi numai pentru tine, lucruri leneşe, cugetate fără zgomot, fără tumult şi fără sînge, lucruri înăbuşite de un oftat, desenuri curate şi simple, broderii cu scamă mai puţină şi cu firul golului şi al aerului mai mult, împletite împreună; povestiri din toată închipuirea?

Meşteşugul nostru este cel mai delicat şi mai mincinos, fata mea de lumină şi de răcoare — şi cel mai scump plătit din pricina gingăşiei lui. Am alergat vara întreagă ca să prind în palmă un bondar cît o coacăză coaptă şi l-am ţinut o iarnă în pumnul închis — şi nu era nimic, atunci cînd într-o noapte cu bolţile pline de struguri, i-am dat drumul către stele din închisoarea lui. Baba Gherghina îşi aduce acasă, din pădurile scuturate, ramurile şi gătejile în spinare; în vatra ei o să trosnească jarul şi va învia cenuşa. Noi culegem, una cîte una, crengile care cad, vîrfurile prea depărtate ale plopilor, frînte de greutatea platoşelor de stele; culegem în poală nucile seci, cu voce lăuntrică, ale tuturor copacilor din grădină, ale aducerii aminte, dragostei şi suferinţei; rodul cu găoace al tuturor livezilor şi pomilor, care nu rodesc. Născocim cu buna-credinţă a grădinarului, care adună fructe adevărate pentru gură, şi livada, şi recolta.

O povestire e o jucărie. Ţi-am spînzurat pe pereţi o mie de jucării şi toţi copacii din pădurile muntelui alb, la piciorul căruia paşte lumină verde calul nostru roşu,

sînt plini de maimuțoi cocoșați, de îngeri cu elastic, pe care i-a prins în codri dorința noastră de a da vocilor vîntului o îndreptățire și pustietății molcome dintre frunze o viață împărecheată cu oameni reduși în mucava.

Ți-am făcut o povestire, cu gîndul. Nu știu ce povestește gîndul. Din cioburile de porțelan ale azurului spart azi de dimineață de ciocnetul soarelui în toartele lui, adun cu pensula unui fulg răsucit broboane de lumină. E o povestire mică, scrisă fără slove, pe un solz de pește și care trebuie citită cu ocheanul. Ca să o citim, trebuie să o ducem diseară sus, în dreptul lunii și să o așezăm pe polița Casiopeii. Vom păși la noapte încet pe turla bisericii din sat pînă-n scînteia crucii și acolo, în vîrful picioarelor, ne vom întinde pînă la constelații.

1928

O FOAIE DE CARNET

Într-o gară de răspîntii doi oameni aşteaptă sub ceasornic o încrucişare. Unul, în uniformă verzuie, poartă puşcă. Celălalt e civil ; mîinile îi sînt legate laolaltă cu lanţ şi încuiate cu lacăt. Liniştea lui normală de pasager liber e uimitoare. Pare un călător cu treburi, apucat de o fantezie şi care voiajează încătuşat. E frig, povara spînzură în răceala vastului peron. Oamenii vorbesc şi se uită pe linia gării, de unde va veni trenul aşteptat, cu o atitudine de negustori. Legatul gesticulează cu amîndouă mîinile odată, în dreptul pîntecului, părînd în rugăciune, ca un om care ar întreba pe Dumnezeu : Ce ţi-am făcut ?

Prizonierul e un biet golan, în capul căruia s-au oprit, ca-ntr-un buştean, topoarele legii, înfipte la nod. Societatea se apără întreagă de un singuratic, inexpresiv şi sărac, neutralizîndu-l. Lanţul ce-l încatenează poate stăpîni un elefant. Omul e slab şi fantomal ; i-ar fi fost de-ajuns o sfoară de împachetat. Mîinile i-ar putea sta lipite împreună cu o picătură de cocă. Dimensiunile-i de afiş evocă posibilitatea de a suspenda de-o panglică de hîrtie o grindă. Încheieturile suferă vizibil de greutatea şi strînsura lanţului, ca şi cum vinovatul, îngenuncheat, ar avea mîinile zidite sub piramide. Încălţămintea îi e trasă fără ciorapi şi gulerul hainei ridicat de-a dreptul pe piele. Cu bărbia, enigmaticul tîlhar îşi ţine învălit pieptul ;

vîntul aspru îi strecoară degete de gheață printre nasturii răriți și de-a lungul peronului de beton au îngălbenit răsadurile decorative. S-a pustiit și a dispărut priveliștea întreagă, altădată plină ca un coș cu fructe : o alee de copaci a devenit un drum de mături cu coada înfiptă strîmb în marginea unui drum fără hotar.

Tăvile cu plăcinte și cornuri ies la plimbare, calde, pe dinaintea vagoanelor unui tren care nu-i al celor doi călători. Un soldat se alătură și întreabă, lanțul sună, mîinile vor să arate, vocea se aude și un sfat în trei se schițează în fața unui vagon de dormit. La fereastră se arată figura de ghișeu a unei doamne somnoroase cu inelele părului ridicate exagerat, ca un clăbuc negru de săpun. Ea privește peronul chiorîș, ca prin gaura ușii ; un ochi încă doarme și cel împăienjinit visează. A uitat un lucru esențial. Adaptîndu-și un al șaselea deget, cu buricul roșu, la mîna dreaptă, doamna și-l trece inutil pe buze, topindu-l încet : în gară sînt numai doi soldați și un fugar în lanțuri. A observat și își deschide și ochiul cel din întuneric. Probabil, se întreabă la cine stă cheia lacătului de pivniță belciugat în lanț. O are în buzunar închisă-n plic sentinela, ori s-a generalizat sistemul cu două chei, care controlează autenticitatea conținutului bidoanelor de lapte, încuiate la lăptar și descuiate la client ? Trenul doamnei a fugit către Paris. Un nătărău vlăjar nimerește să salute, dindărăt, gara goală cu batista, din vagonul-restaurant. Punea unt și dulceață pe franzelă.

A început să plouă, cenușiu, dur, ca-n gările deșarte și să se coboare ceața printre tampoane. O locomotivă pe o linie de orizont face pif-paf, pif-paf. Niște oameni agită niște steaguri cu coada scurtă, de la stînga la dreapta și de la dreapta la stînga și unul fluieră perle. Iar dintr-un clopot cu ciocan cad vaierele de semnalizare, ca-ntr-un cavou. Semnalul e cu tril, bitrilic și quatril, punctat după o pauză pustie : șeful gării, încercînd din ușă, cu dosul mîinii, desimea ploii, deschide umbrela, ca o pasăre cu douăzeci de ciocuri, se

piteşte-n sine, face ghebă, pleacă : sub tălpile lui vorbeşte, lustruit de burniţa veche, pietrişul.

Soldatul e un ţăran obişnuit şi sceptic cu drepturile boiereşti şi cu nenorocirea. A răsucit o ţigară groasă şi o aprinde — şi cu două degete o pune în buzele prizonierului, ca o canulă de clismă, atent şi progresiv, şi o întoarce apoi în gura lui. Trage un fum şi Justiţia şi trage un fum şi Osînda, din acelaşi muc, amestecîndu-şi scuipaturile împreună şi gustîndu-şi-le reciproc.

Un pohod apocaliptic de corbi trece din infern către miazănoapte.

1928

SCRISOARE POLITICĂ SCURTĂ

Sînt un admirator al domniei tale, stimate domnule Ubibene şi îţi adresez o scrisoare de confidenţă consternată. Eşti un enciclopedist practic, a căruia biografie trebuie intercalată în *Self-Help*[1], o carte împrumutată pe care n-am mai dat-o îndărăt. Dumneata n-ai obicei să restitui nici obiecte mai utile, aşa că o să mă înţelegi. Între Jaquard şi Spinoza e un loc pentru dumneata, care dacă nu ai născocit un război de ţesut, ai descoperit un sistem de urzeală nevăzută, iar în lipsa unei semnături pe o carte ţi-ai pus iscălitura pe cîteva programe din cele mai variate.

Dumneata poţi să împaci contrariile, să armonizezi contradicţia şi să îmbraci ghimpii cu un cauciuc inofensiv. Totdeauna ştii mai mult decît binevoieşti să spui şi aerul d-tale distrat mărturiseşte adîncuri, peste măsură de sondat. Saluţi absent şi după ce te-ai oprit cu cineva în drum, dai un deget evaziv şi pleci încet, în pas episcopal, covîrşit de o problemă interioară şi îngroşat de un pardesiu voluminos. Porţi în mîna cu care ştii să dai degetul o mănuşe-n palmă şi o măciulie de baston.

— Ce mai faci, domnule Ubibene? te întreabă cineva.

— Cordul, monşer... şi regionalizezi cu degetul lo-

[1] Ajută-te singur.

cul care te ambetează. Dumneata ai cord, n-ai inimă, niţel inimă şi niţel sentiment, ceva abstract şi complex, care se arată cu degetul tărăgănat. Şi dumneata zici *monşer*, pentru că îţi plac patru cuvinte franţuzeşti remarcabile, între care se găseşte şi *mersi*.

Eu te-am apucat în tramvai şi pe jos, alergînd cu un ghiozdan în care, nici în el, nu am ghicit niciodată ce s-ar putea afla, la începutul unei cariere misterioase. Nimeni nu ştie în ce strălucești şi toată lumea te cunoaşte. Unii te-au crezut advocat şi nu erai, alţii profesor, doctor, intelectual imprecis şi nu erai nimic din toate acestea. Cînd ai oprit lîngă un automobil propriu în faţă la Capşa, din care ai scoborît ca un om mare, puţin cocoşat, puţin plictisit, ca din coteţ, purtîndu-ţi pulpanele pardesiului între baston, ghiozdan, o mînuşă palidă şi un ziar; cînd ai pus pasul ca o talpă de catifea pe asfalt şi cînd ai dat şoferului un ordin veştejit de o distinsă melancolie, nimeni nu te-a invidiat. Cei care te socoteau medic şi-au închipuit că ai făcut o avere rapidă din spălături şi masajul prostatei şi cei care te vedeau advocat au crezut că ai vîndut unui minister un palat cu o diferenţă de preţ, aplicînd pledoaria şi principiile juridice într-o cofetărie. Dumneata ridicaseşi sprîncenile suferinde ca Iov şi ai articulat:

— Cordul...

Cordul dumitale era, cu alte cuvinte, şi mai este şi azi, ca un flacon fără dop, ameninţat să se răstoarne, dacă nu este dus cu băgare de seamă pe două pingele sau pe patru roţi de gumă. Acoperiseşi cu cordul indiscreţiile, felicitările şi-l invocai cu un oftat în momentul cînd cîte un concetăţean brutal simţeai că ar fi dispus să te înjure sau să te supuie unui chestionar analitic. Aveai un cord, într-adevăr atît de bolnav, sau căutaseşi o maladie de mimoză? Dacă se simţea în jurul dumitale neplăcerea, duceai chiar mîna la inimă drept, suspendai ochii, crăpai buzele, stăteai o secundă aşa şi ieşeai din încurcătură.

Dar ce gust eu la dumneata nu e numai cordul, dar şi suava dumitale obrăznicie. În interiorul delicatei afecţiuni tratată cu digital, se răsfaţă floarea

impertinenței. Cu cine știai că nu ți-ar fi putut tencui buzele cu palma, puteai să fii un obraznic delicios. Fără să te cheltuiești în idei și răspunsuri, rîdeai cînd nu trebuia, întorceai nasul sprinten sau bosumflat, făceai botul gros și-l ridicai sus, din înghițitoare.

Admirația mea fizică e mai ales politică, iubite Ubibene, și dacă mi-am permis să-ți adresez acatistul meu cu cădelnițî, m-am gîndit de preferință la capacitățile dumitale de ubicuitate. Te văd lîngă un guvern care nu avea nevoie de harurile dumitale, strîngînd tîrcoalele împrejurul șefilor lui și vorbind de cord pe canapeaua miniștrilor. Ieri te-am văzut tîrcolind, cu același succes, pe celălalt guvern, care nici el nu avea nevoie de o personalitate nouă, după ce te văzusem cu bătaia inimii șovăind la alt guvern și la alte două guverne. Elegant și egal, înscris și angajat, ai trecut în cîțiva ani prin toate partidele, pipăindu-ți plastronul și buzunarul din stînga. Vreau să te întreb să-mi spui: cum izbutești? Căci un cititor mi-a pus o întrebare, într-un limbaj, recunosc, nepolitic: „Invață-mă, Cocò, cum se succed aceleași lichele regulat prin partidele care vin la putere, căci simt în mine prezența unei imense cantități de știfă neutilizată. Aș vrea să deviu consilierul și informatorul fiecărui ministru din orice guvern și să fiu luat în serios și răsplătit ca un organ indispensabil ritmului politic".

Ce-i spui eu, acum, cititorului, stimate domnule Ubibene? Ce speranțe să-i dau că te poate imita cu consecințe? Omul are, se vede, scuipat mult și o limbă la discreție, ca să spîrcîie și să lingă. Stimate domnule, învață-l te rog cum să devie mai repede lingău.

1928

GAZETA POLITICA

Omul politic are, desigur, o concepție sfîntă pentru țară, dar omului politic nu-i lipsește nici concepția sfîntă a intereselor lui. Mulți oameni politici au nădăjduit în opoziție că li se cuvine un minister și că valoarea lor e indispensabilă în formă de ministru, exclusiv. Intr-altfel, ei nici nu s-ar fi identificat cu principiile pure ale unui partid anumit, și ar fi preferat să facă o căsătorie cu principiile virginale ale altui partid. Politica e de felul căsătoriei, o contractezi cerebral cu zestre ; dacă socrul nu se ține de cuvînt și temîndu-se că ai să toci averea lui la cărți se codește să-ți dea banii pe mînă, divorțezi și te recăsătorești. Omul politic se poate însura mereu, ca omul alegător, trecînd de la brună la blondă și de la slabă la grasă. De altfel, pentru ce are un ministru portofoliu, ca să-l ție gol și la guvern ? Intîi cumperi ghiozdanul, apoi vîri în el decretul de numire, care nu se poartă în căptușală.

Pînă la două-trei păcăleli, omul politic poate să suporte de la șeful lui. Cineva trebuie să iasă totdeauna păcălit, dat fiind că nu sînt tot atîtea ministere cîți și miniștri în perspectivă. Ca să nu fie păcăliți de tot, unii sînt numiți subsecretari, organe divizionare ale unui minister, iar pentru alții se imaginează provincii și guvernămînte, oferindu-li-se portofolii fără ministere, ceea ce echivalează cu o pungă

mare dăruită unui om fără parale și buzunar. E o noblețe fără marchizat sau un comitat pe hartă, fără pămînt, fără cereale, fără vite: ceva care corespunde în importanță și în prestigiu cu titlul purtat pe vremuri de mitropolitul Ungro-Vlahiei. Locțiitor al unei abstracțiuni numită Capadochia și beneficiar al dregătoriei teoretice de exarh al plaiurilor.

Dacă un șef de partid însărcinat să formeze un guvern ar ține cu dinadinsul să-și facă din toți miniștrii partidului miniștri adevărați, el i-ar numi pe județe și cînd nu s-ar ajunge județele, miniștrii ar fi resortizanții comunelor cu cîte opt sute de suflete cel puțin; dar șeful nu poate să-i facă miniștri pe toți partizanii. Șeful le refuză titlurile legitime, pastorale și bucolice, nevrînd să-i instaleze măcar miniștri ai izvoarelor reci, miniștri ai brazilor de la 85 cm diametru în sus, miniștri ai cocorilor din Deltă sau ai florii-soarelui. Ministeriabilii se revoltă și fac ceea ce se numește, în limbajul politic, presiuni. După temperament, educație și venituri, ei insultă guvernul la cafenea, își dau demisia cu zgomot sau... scot un ziar. Ziarul e anunțat cu litere roșii pe afișe albe.

O mișcare neobișnuită se petrece în casa ministrului fără minister. Specia inexistentă a gazetarilor devine subit existentă și e chemată la telefon și invitată la masă. Se numește directorul, primul-redactor, redacția. Pentru administrație omul politic are „un băiat extraordinar". „La început, vom face economii și mai tîrziu vom angaja tot personalul: avem un ideal, ne sacrificăm. Țara suferă, poporul e sugrumat, constituția e călcată în picioare. Ajunge un milion? Dumneata, care ai un condei fin, vei trata politica externă, după ce vei primi indicații de la mine: nu-mi place cum se poartă Franța cu Italia. Dumneata, apoi, vei face reportajul politicii interne, nu fără să mă întrebi zilnic ce cred eu, de marți pînă miercuri, despre politica internă. Sînt toate socotelile făcute? Bine. Treci te rog peste șapte zile. Gazeta apare la zece ale lunii."

Între momentele grele pentru statul care e în stare să repudieze personalitățile de valoare, omul politic

capătă ceva, nu exact ceea ce a voit, dar cam pe jumătate.

— Am venit, domnule ministru, pentru ziar.

— Nu înțeleg : care ziar ?...

— Ziarul pe care vreți să-l scoateți de urgență.

Omul politic nu înțelege, își aduce aminte cu greu și dă mîna voinicește.

— Să mai lăsăm, dragă, cîteva zile... Aveam de gînd, într-adevăr, să scoatem o mare gazetă culturală. Închipuiește-ți că iubiții noștri săteni nu au învățat încă să citească... Vino joi negreșit. Ești punctual ? Să nu mă faci să te aștept. La revedere.

1928

ROBUL

Dragă băiete, noi trebuie să ne tragem prin timpuri dintr-un lung şir de robi. Nu-mi explic într-altfel gîndurile ce ies treptat din întunericul meu adînc. Cineva îmi spune mereu „Nu e voie!" tocmai atunci cînd mă pregătesc să mă bucur de ceva. Şi ascult!

Cu vremea, am aflat tot felul de plăceri interzise şi m-am obişnuit cu suferinţa că nu e voie nimic. Am ascultat porunca dar m-am ascuns mereu într-o ipoteză: „Nu e voie! bine: stăpînirea mea începe acolo unde a celorlalţi sfîrşeşte". Şi, încet, ferindu-mă de bunătăţile ţărînii, m-am apropiat, fără să vreau, de o zare, care seamănă cu cerul şi de un tovarăş care seamănă cu Dumnezeu. Bine, nu e voie: la urma urmei, am bucuriile mele.

În fiinţa mea de pămînt au intrat, cîte puţin, ceara azurului şi icoanele de argint ale apelor şi nu mai semăn nici cu ceilalţi, nici cu mine. Poetul şi apostolul au dreptate: lucrurile se înţeleg pe marginile cuvintelor şi cuvintele nu sînt de ajuns ca să înţelegi: e nevoie de har. Aci, niciodată vocea nu s-a sculat de pe salteaua ei ca să mă oprească: aci e voie. Aci mă simt în casa mea, în casa codrilor, a fîntînilor şi a vulturului negru.

Beat de voie bună şi cu paharul ridicat, m-am oprit în mijlocul dănţuirii, am căzut pe gînduri şi am aruncat cupa de cristal de părete. „De ce nu mai joci?" m-a întrebat cobzarul. „Nu e voie", am răspuns. A

rîs cobzarul şi rîsul s-a dus învîrtindu-se în vîrtejul horei, din gură frumoasă în gură frumoasă. Mai tîrziu, a venit la mine un moşneag trist şi m-a întrebat: „Ai spus că ceva nu e voie — şi am aflat în capul pădurii şi am venit să-ţi spui că ai dreptate: nu este voie". Şi a mai venit un flăcău cu sprincenile îmbinate şi tot aşa mi-a spus.

Dar mă răzvrătesc. Cum să fie voie pentru toată lumea şi numai pentru mine să nu fie! „Este voie! am strigat, uite că este voie", şi cu pieptul înainte, ca o platoşă ameninţătoare şi cu o spadă lucie în pumn, am pornit către ceruri. Şi de colea, din sulfină, a ieşit un greiere şi a zis: „Nu e voie!" Şi de dincoace, din păpădie, a ieşit o veveriţă roşie şi mi-a spus: „Nu e voie!" Şi a trecut peste mine şi o pitulice şi tot aşa spunea zburînd, că nu este voie. Într-adevăr, nu era voie. Pieptul mi s-a încovoiat şi-am pierdut scînteia lungă a spadei din cotor. Răzvrătirea mea era răzvrătire de rob.

Dacă n-aş fi fost neam îndătinat de robi nu m-aş mulţumi să fac bine mereu şi să mă mulţumesc pentru mine cu greutăţile, cu corvezile iubirii, cu aratul din şira spinării a bucuriei altora. N-aş zice în fiecare ceas: „Lasă, eu pot să mai aştept; nu e nimic, ei să fie veseli şi fericiţi". Am un dar de a cădea în genunchi şi de a mă duce vreme lungă pe genunchi, cu bunăvoinţa în spinare, de robitor. Unde se strînge iaz mai adînc tocmai acolo iau oamenii în circă şi-i trec pe uscat. Sînt carul tuturor, sînt barca tuturora, sînt hambarul lumii şi mie, pentru mine, nu-mi rămîne nimic. De ce să-mi rămîie? Lasă, aşteaptă! Veniţi, cîini bătuţi, flămînzi şi bolnavi, voi care nu aveţi nimic în tot întinsul cuprins între stele: veniţi şi culcaţi-vă în mine: lăsaţi-mi mie rîia şi bubele voastre, lasă, eu pot să aştept. Cîtă-mi va mai fi aşteptarea mea veşnică, de clopotniţă singuratică, pe un pisc? Bun e Dumnezeu! lasă, aşteaptă.

Şi cînd nici nu caut, nici nu mă bucur, nici nu surîd; atunci cînd sînt cu totul singur în viaţa ce-a fost şi în viaţa ce are să vie, aş vrea, în puterea nopţii, să mă lenevesc puţin, întins între zodii şi mîngîind

Capricornul. Mi-e frică. Nu știu de ce mi-e frică. Nu e voie ! Nu e voie să te răsfeți. Și pentru că nu e voie nici de odihnă, ca nu cumva să visez frumos, muncesc. Sînt un rob : trebuie să muncesc. Și muncesc cu toate vitele sufletului meu înjugate la întuneric. Și mă izbăvesc. Nu mai mi-e teamă de nimic. Din mormîntul ostenelii mele îngropat în bulgări de piatră, mă ridic. Ce bine a fost ! Și, deodată, lumea care mă stăpînește, lumea cu voie, mi se arată ca o gîndăcărie măruntă cît meiul și grișul, adunată pe un coltuc de pîine cu unt.

Lasă, nu e nimic, așteaptă...

1928

TRISTUL SCĂRPINIŞ

Un ironist de temperatură rece ar face o carte interesantă cu măruntaiele oamenilor, purtători de oarecare marcă, ofensaţi sau biruitori. Supunîndu-i unui interogator cu aparenţe grave, mascat într-o atitudine tămîioasă, ironistul concentrat ar putea scoate mărgăritare, ca să zicem aşa, şi de la porci.

In principiu — verificat principiul cu majorităţi zdrobitoare — nimeni nu rezistă mîngîierilor de la distanţă, cu care poţi să te apropii de un personaj, să-l atingi şi să intri-n el de-a dreptul, ca-ntr-o savarină, cu linguriţa. Odată instalat, îl scobeşti în tot interiorul şi-l reduci la strictul conţinut.

In politică şi în teatru, în bancă şi în literatură, somităţile, triste sau resemnate, sînt aceleaşi, fiecare cu buba ei sau cu reţetele ei, ridicule deopotrivă. Greutatea pentru un întreprinzător de anchete psihologice nu mai e mare de cînd s-au pus la modă, pentru dezalterarea cititorului însetat de autenticul mofturos, interviurile cu portret şi de cînd sfielile unei prudente ipocrizii, mai mult sau mai puţin s-au terminat. E de ajuns să te arăţi pătruns de un real sentiment de admiraţie şi preocupat de schema generală a existenţii prin directive — şi zicînd „maestre" sau „excelenţă" introducerea este făcută.

Dacă domnul a trecut de mijlocul curbei astrale, el are să te puie în confidenţa marilor lui intenţiuni

nerealizate din pricina împrejurărilor şi mai ales a proporţiilor acestor intenţiuni. Un oftat subiectiv de fiece secundă escortează zborul columbarului agitat, de idei. Personajul are soluţii unanime, de mare calibru, şi se întreabă, ca *le pauvre Gaspard: „Suis-je né trop tôt, ou trop tard?"* [1] El se ofileşte de probleme şi de soluţii.

Pentru un asemenea om totul se înfăţişează în proporţii de neam, de naţie, de stat, de viitor depărtat şi de viitor apropiat şi, un moment, care poate să dureze o viaţă întreagă, omul interogat din întuneric reprezintă aspiraţiile nerostite şi realităţile în ou sau în intenţia pribeagă încă nefăcută ou. Se înţelege lesne că activitatea de orientări nu poate porni, cu folos decît de la un nivel al stărilor actuale în sus şi că primul pas de semănător în agricultura conştiinţei şi a „fenomenului social" se face dintr-un cabinet de ministru. Dacă nu-l consacră nimeni ministru, nu numai că ţara îşi înmulţeşte numărul marilor ei nefericiţi, dar ea îşi refuză o posibilitate de a fi puternică, mare, corectă şi bine administrată.

In triumf, adică la locul lui, personajul îşi răsfaţă dinaintea cercetătorului, amator de măgării suave, satisfacţiile cu de-amăruntul şi se propune cu o dureroasă şi amuzantă inconştienţă, pildă şi lege de neclintit.

Infirmităţile fizice par făcute ca să corecteze infirmităţile morale. In plină umflare de sine, ţi se rupe un picior sau îţi putrezeşte ficatul. Şi te duci, de-a surda, la medic. Ultima consultaţie a medicului la căpătîiul bolnavului trebuie să fie cu ironistul de temperatură rece, care trecuse cel dintîi.

O cantitate de mari reformatori, de profesori de vanităţi şi îndreptări, de capi de lucruri şi de şcoli, se zbîrcesc anual şi cad fără zgomot, din atracţia gravităţii universale, cu nazurile, cu ifosele şi cu inutilitatea lor.

Ca frunzele şi ca hîrtiile cocoloşite.

1928

---

[1] M-am născut prea devreme, sau prea tîrziu?

PRIETENIA

Puțini sînt oamenii care au învățat să prețuiască prietenia. Unii nu știu că ea e discretă ca dragostea, nu știu să-i dea nimic și îi cer peste puterile ei. Îndeobște, te împrietenești și te dezlegi de fiecare; întîi, prin absență din tine însuți și de urît; al doilea, prin necesitate. De ce te-ai împrietenit? De ce te-ai desprietenit? Așa, peregrinînd.

Noțiunea prietenie acoperă cu o nuanță toate sentimentele care pornesc de la politețe și bună creștere și se înșiră pînă la milă și dincolo de ea, pînă la idee și jertfă. Ea participă la toate actele noastre sau nu ia parte la nici unul.

Prietenia curentă e o prostituție neîncetată, cu coruperea sentimentului preferinței în indiferentism. Devotamentul devine profesional și e colportat continuu de la om la om, de la partid la partid, de la program la program; calul e viu și trăsura e goală. Politica a dat un tip de politician birjar. O cursă duce la parlament și a doua și a treia cursă tot la parlament va trebui să ducă.

De obicei, partizanii trec prin toate partidele care vin la guvern. După ce publicul s-a deprins și cu această activitate de glorioasă lichelie, ceea ce pare mai ciudat este că transfugii și voiajorii sînt primiți; ba uneori, reprimiți. Exemplul e profund demoralizator și haimanalîcul politic a contribuit, ca o școală

vie, de fiece zi, la descreşterea nivelului sufletesc al publicului nostru, altădată mai tenace şi mai constant. Sînt oameni politici care au ajuns la cîte a cincea şi a şasea formă politică, fără să se simtă mai rău. Transfugerea se face nu numai după o şedere lungă în opoziţie, dar mai ales instantaneu, trecînd într-o gară mică dintr-un tren într-altul, la o încrucişare. Cazurile care mai atrag atenţie sînt ale partizanilor credincioşi, care după o lungă stabilitate părăsesc terenul de-a fuga şi trec la numărul de alături: ei pretind că genialitatea lor înnăscută nu se poate învoi pînă la urmă cu inactivitatea; şi geniul lor consistă într-un frac purtat cu nasul drept şi în eleganţa cu care ştiu să se scoboare din automobil la scara unui tripou.

E adevărat şi contrariul, că o fidelitate corectă şi totală este recompensată de cele mai multe ori cu o strîngere de mîini însoţită de un surîs. Numeroşi miniseriabili, cu care un guvern nu are totdeauna ce face, văd, trecîndu-le toate răsăriturile pe dinainte, cu berze noi, recrutate dintre transfugi în orizont. Ei se dezgustă dar rămîn: în necrolog, şeful partidului în persoană va recunoaşte că a închis ochii un soldat devotat. Drept vorbind, un pergament aşezat la catafalcul unui asemenea om politic echivalează cu o decoraţie pe mormîntul soldatului necunoscut, excelentă pentru reportajul fotografic, dar fără consecinţe. Slova fidelităţii nu aduce urmaşilor nimic şi cu pergamentul obţinut familia nu poate să capete nici un bilet de cinematograf.

Cunoaştem în literatură diverse calibre de prieteni. Prietenul care te conservă intact şi îţi recunoaşte merite excepţionale, un an, doi ani, trei ani, cinci ani, pînă ce a căpătat credinţa că speranţa de a colabora cu el, cum au colaborat şi alţii, e zadarnică. El zice atunci: „Monşer, m-am înşelat, ştii că amicul nostru are oarecare talent, dar nu un talent aşa de însemnat cum mi-aş fi închipuit". Apoi, prietenul, care tot recunoscîndu-ţi însuşiri şi trîmbiţîndu-le şi-a dat seama că atitudinea lui nu rentează o atitudine analogă şi te lasă. Puţin îi lipseşte să nu te înjure cu aceeaşi

grabă, pe neașteptate, și caută și găsește. Dar prietenul omenesc, care, falsificat de literatură în personalitatea lui sentimentală, preferă dragostei de camarad cuvintele bombastice, goale, trimise unei sterpe și întristătoare infatuări ? El te părăsește din pricina cailor verzi pe pereți : inferiorul orgoliu bubează sufletul lui cu un furuncul literar veninos.

In prietenie, ca în căsătorie, omul e monogam. Prietenii lui nu se recoltează în toate zilele și nopțile vieții. Pleci cu cinci prieteni la drum ; dacă ți-au rămas doi, e, poate, mult — și facultatea împrietenirii nu se reproduce la infinit. Prieteniile condiționate de suferințe comune sînt cele mai gingașe și mai rezistente, prieteniile de bucurie și succes fiind, probabil, de felul foalelor îndopate după un prînz porcesc satisfăcător.

Un scriitor țăran, care era să fie împușcat în 1907, pe motivul exagerat că răsculase țărani, prieten cu șeful unui partid cu afinități, care fusese odată la guvern, s-ar fi așteptat ca prietenul să-și aducă aminte de sărăcia lui, să-l cheme și să-l întrebe de se simte în stare de vreo ispravă sprijinită de guvern. Nevăzîndu-se chemat, s-a dus de la sine. Prietenul lui, ministrul, i-a dat mîna prietenește, dar l-a ținut de rău că este prieten și cu un fost ministru adversar pe care îl vedea adeseori și care îl ținea de rău mai înainte că este prieten și cu un șef democrat. Bietul om, bietul scriitor, era într-adevăr un păcătos. Făcuse anticameră cîțiva ani la fostul ministru advesar, extrem de sufletesc și de surîzător și fusese amînat pentru o infimă nevoie personală de cîteva mii de ori și duioasele relații de la guvern continuau și în opoziție, neștirbite. In vreme ce își sufleca pantalonii noroioși de la țară, în cabinetul ministrului, totdeauna dispus să facă literatură verbală, ochiul lui scăpa pe cîte o listă de gazetari plătiți pentru marile rațiuni de stat, cu sute de mii de lei, însumate în milioane. Scriitorul sătean îngălbenea : nu mai era zvon, era dovadă. „Cînd te mai văd ?“ întreba ministrul... Prietenia primului fost ministru fusese neutră, prietenia celui de al doilea

ministru era inoperantă. În schimb, listele s-au menţinut.

Omul, se pare, cel mai greu încercat e acela pe care o lăcomie fioroasă şi un egoism abject l-au împins să-şi indispuie rînd pe rînd şi prietenii pe care a crezut că-i are şi prietenii pe care i-a avut. Aparent triumfător, el uită esenţialul şi în ziua ameninţărilor constată ireparabilul faliment moral. Gemetele nu le aude nimeni, nu are cui să îngenunche şi lacrimile şi le bea în singurătate, ca un sfinx cu obrajii de lut, pornit să plîngă în cimitirul piramidelor din pustietate.

1929

MAMA

Pe şantierul pustiu, pregătit pentru o clădire de primăvară, a pus stăpînire un suflet mic din metempsicoză. Dintre scînduri, varniţe şi betoniere el a ieşit pe ploaie şi a cerşit printre zăbrele. E o căţea flocoasă ciobănească, tăcută şi tristă. Botul ei pestriţ are nara fină şi capul, smălţuit cu arabescuri şi simbole, prezintă un caninism heraldic, de blazon. A mai fost văzut pe scuturi domneşti şi însoţind pe Diana în scînteia de lună a unei nopţi de vînătoare. Frumuseţea înfăţişării poartă accentul aristocratic al ochilor, încheiaţi în cheotorile prelungi ale pleoapei, ca doi nasturi de sidef cu tonul de aur. Podoaba de mătase a urechilor cu scîrlionţul negru e pusă din creştetul frunţii şi strîmbată puţin ca să-i stea mai bine, ca o funtă alsaciană cu vîrfurile atîrnate. Gura ei puerilă păstrează nuanţa de surîs a mîinilor unei ghitariste, care zîmbesc printre degete şi din inele, la comisură. Laba desinată cu detalii echilibrate dă un sprijin just pieptului curbat ca la berze iar coada, ca o pană de struţ, cu ondulări de salcie adiată, pare să fi fost la o pălărie medievală, un panaş.

Totul e ales şi gîndit, fir cu fir, mădular cu mădular, şi exprimat în linia cea mai exactă, din cele douăzeci de conture, în care se cuprinde un animal prins de pămînt cu patru picioare mutate de umblet.

Blana întreagă, vînătă şi albă, pare să-i fi fost aruncată în spinare dintr-o căldare cu cocă de marmură topită, şi căţeaua cerşetoare pare în mersu-i cu ciucuri, învelită într-o broboadă spaniolă, tîrîtă peste grinzi.

Pe o zi de ger cumplit, străina ieşi pe sticla pămîntului împietrit, însoţită de şase perini de puf cu coadă, care se clătinau pe nişte crîmpeie mobile. Fiind încă naiv depărtate unul de altul ca picioarele scurte ale unui taburet, şi necoincidente, căţeii se răsturnau ca nişte tampoane pe-o singură parte, dintr-o dată, unul cu burta trandafirie-n sus, altul pe un şold, instabili ca nişte mingi şi greoi ca nişte ipopotami. Înaintînd pe buşi, grupul se dărîma întreg şi se reconstituia cu greu.

Apariţia senzaţională a precizat starea de maternitate a blîndei căţele şi cei dintîi vizitatori ai menajeriei fură copiii, care aplaudară familia ca un număr de circ. Fiecare fetiţă şi fiecare băiat avură cîteva zile taina lor fericită, dragostea lor ascunsă. În secret, bunătăţile casei fură discret jefuite, învelite în hîrtii colorate, şi duse cu nerăbdare la zăbrele şi desfăcute. Miţu a furat o bucată de zahăr şi oase. Am prins-o făcînd ca o persoană mare, surizînd şi aşezînd într-o batistă o tartină cu unt, două bomboane şi un ou, pentru familia ei de pe şantier. Însă am păstrat cu strictete marele secret. Baruţu, într-un colţ al lui, stîngaci şi mai mic, se silea să adune într-un jurnal tot soiul de merinde, pe care le pierdea, pe măsură ce le ridica de jos. Nu le mai era copiilor frig şi toată lumea îşi dete seama, după însufleţirea ochilor şi şoaptele confidenţiale, că se petrecea un lucru suspect. Într-un pachet era un săpun mic de toaletă şi un ciorap. Descopeream fetiţa contemplînd tablourile şi cărţile, preocupată de obiectele noi pe care trebuia să le mai ducă şi să le dea căţeilor ei.

Copiii din toată mahalaua procedaseră la fel. În momentul cînd am dovedit complotul, ne-am întîlnit în dreptul zăbrelelor vreo douăzeci de părinţi, spionînd actele fiicelor şi ale fiilor, absorbiţi în opera lor de ajutorare. Miţu s-a gîndit să le aducă şi o pă-

pușă, iar Barutu s-a lipsit de unealta lui cea mai activă, de biciul cu fluier.

Notabilități ale sectorului, ne-am salutat, ne-am prezintat, am făcut un schimb de intenții și am plecat acasă șase inși cu cîte un cățel în brațe și, unul din noi duse acasă și cățeaua, ca să nu rămiie singură și intristată.

1929

DE PROFUNDIS

Sînt silit să întorc velinţa sentimentală şi să-ţi arăt, acum, povestea mea de mătase şi catifea pe dedesubt, în căptuşală.

Îţi aminteşti de mama căţeaua, cu puii frizaţi, pribegi, născuţi în uliţa noastră? Intre lemnăriile schelei pentru o clădire viitoare, sălăşluise un trib de cîini şi copiii noştri le duceau de mîncare. Fiecare căţel fusese adoptat de cîte o familie vecină şi căţeaua fusese luată de către un proprietar. A doua zi, i-am văzut din nou adunaţi între lemne. Nedeprinşi cu covoarele şi parchetul, puii s-au purtat prost iar muma îşi cînta în urlete dorul şi deznădejdea. Tiptil, părinţii adoptivi aduseră puii înapoi, cîte unul, şi le deteră drumul pe sub poartă şi căţeaua, scăpată supravegherii stăpînului de peste noapte, veni de-a fuga în mijlocul lor. Ei şi-au povestit cu toţii într-un grai de chiote bucuria reîntîlnirii şi muma îşi puse darurile pline dinaintea lacomelor cîrtiţe albe.

Au mai trecut cîteva zile peste bordeiul lor şi noaptea de ieri fu încremenită de îngheţ. Ne-am gîndit pe tăcute la ei; pe tăcute din pricina ruşinii oamenilor mari de-a vorbi tare de nişte căţei, şi ne-am auzit unii pe alţii oftînd încet.

— Ce ai, tătuţule, întrebară copiii? Mi se pare că te-ai gîndit la ceva, zise fetiţa. Şi tătuţul, mincinos şi grav, pentru că se simţea ghicit, răspunse măicuţii:

— Mi se pare că nu se mai face împrumutul... E o criză !... Dar mi se pare că voi aţi oftat cu adevărat : vă e somn ?... adause tătuţul pentru copii.

Copiii se uitară în ochii tătuţului şi tremure de lacrimi nestăpînite s-au ivit în luminile lor.

— Mergem mîine şi-i luăm pe toţi la noi, hotărî tătuţul, covîrşit. O să-i ţinem întîi în bucătărie...

Copiii săriră pe el şi-l pupară cu poftă.

— Ai văzut ?... zise fetiţa. Tu te gîndeai la ei... Spune drept !

— Nu vream să ştiţi că mă gîndesc şi eu acolo... Sînt om cu mustăţi şi oamenii cu mustăţi nu se gîndesc la căţei... O să vedeţi voi mai tîrziu, că ei se gîndesc la datoriile cetăţeanului faţă de stat...

— Spui prostii, zise măicuţa.

Copiii, ca şi mine, fură de aceeaşi părere cu măicuţa.

— Nu vrei să mergem acum ? întrebară vioi şi nerăbdători copiii.

— Viscoleşte : ascultaţi. Vîjîie vîntul şi trosneşte piatra. E întuneric şi nu putem intra la ei. Poarta lor e încuiată.

— Sărim peste zăbrele, propuse băiatul, stropşind consunele tari.

— Nu se vede nimic... Dar mîine, dis-de-dimineaţă mă duc şi vi-i aduc pe toţi.

— Te duci tu singur ? întrebă fetiţa.

— Nu-i totuna, dacă vi-i aduc vouă pe toţi ? Îi aşteptaţi în casă, la cald, şi vă jucaţi cu ei lîngă sobă.

O speranţă atît de repede împlinită îi făcu să bată din palme, sfădindu-se cum au să-şi împartă căţeii a doua zi. Le plăcuse ambilor copii cu deosebire căţelul cu o pată neagră la rădăcina frunţii, care da iluzia că preferatul avea trei ochi aşezaţi la rînd.

M-am sculat, foarte de dimineaţă, ca să aduc căţeii şi căţeaua. M-am dus în dreptul zăbrelelor închise şi am fluierat ca să vie muma şi nu a venit ; am fluierat de cîteva ori şi nu a venit. M-am aplecat şi am chemat, cum se cheamă căţeii, bobocii de raţă şi purceii, prin imitaţii şi onomatopee, şi familia nevăzută nu a venit! Şi m-am uitat mai bine. Căţelul cu trei ochi murise

chiar lîngă locul de unde-l chemam. Şi toţi fraţii lui căzuseră care încotro, în zăpadă. I-am numărat, împrăştiaţi, culcaţi pe o parte, scuturaţi ca nişte miei cu bomboane înlăuntru, dintr-un pom de Crăciun.

Unde era căţeaua ? Am stat şi am cercetat un ceas.

Invaţă-mă ce să le povestesc copiilor noştri ; căci nu le pot spune că puii au murit. Şi nu pot nici chema, profetic, puterile vechi din cer, din soare şi din pustietăţi, ca să învieze căţeii...

1929

VÎRSTA FERICITĂ

STENOGRAMĂ

La masă. Nu se ţine lingura cu stînga. Bagă de seamă să nu pici şervetul. Nu mai ştiu ce să mă fac: copiii ăştia murdăresc cîte cinci rînduri de rufe pe zi. Nu ţi-am spus că ai să te pici? Ridică mîna, că-ţi intră cotul în sos. Nu se găureşte felia de pîine ca şoarecii, se rupe şi se mănîncă miezul odată cu coaja. Stai! suflă-ţi nasul. Iar ai pierdut batista. Mai tare. Încă o dată. Nu înţelegi să sufli cu toată puterea? A! scîrbosule! Schimbă-i farfuria. Porcule! Ai să mănînci ce-ţi spui eu, nu ce vrei tu. Cine vrea să se facă frumos mănîncă şi tăiţei. Ia-l repede de urechi, Dumnezeule! n-am mai văzut copii atît de neascultători. Cine te-a învăţat, prostule, să pui ciulama în compot? Şterge-ţi guriţa. Nu cu mîneca, ţigane! cu şervetul. Te-ai mîzgălit pînă la ochi. Ţi-a rămas un tăiţel pe nas. Apă! apă! copiii nu beau vin: mai tîrziu.

Te rog să nu faci pe supăratul, că în loc de pere îţi dau calcavuri. Nu se poate mînca para necurăţată. Lasă cuţitul jos, că ai să te tai. Da, vezi tu? ai învăţat să tai perele singur. Scuipă coada în farfurie. Vezi că te-ai înecat? Să nu mă mai asculţi, că o să păţeşti şi mai rău.

Te-ai săturat? Pupă mîna şi zi: mulţumesc. Pupă mîna! Nu aşa uscat, pupă mîna cu toată inima. Bomboane mai tîrziu, acum nu se poate. Stai colea jos

şi joacă-te frumos pînă mîncăm şi noi, dacă vrei să te iau la plimbare. Ţi-am spus să stai jos? Să nu te mişti! Mergem să facem o plimbare frumoasă. Aşa.

La plimbare. M-aţi înnebunit. Unde ţi-ai murdărit rochiţa şi cînd? Nu v-am spus să staţi locului pînă mă îmbrac şi eu? De ce părete te-ai frecat? Dar tu, cu pantalonii descheiaţi? unde s-a mai văzut? Staţi să vă ridic ciorapii. Poftim, ciorapi sînt ăştia, cu pungi, nesimţitorule? Ţi-ai pierdut nasturele. Daţi mîna să trecem drumul. Nu se poate: dacă vine un automobil? V-am mai spus, înainte de-a trece drumul, te uiţi în dreapta şi în stînga şi dai mîna mamei. Luaţi-vă de braţ şi mergeţi frumos. Cum? nu vrei să-i dai braţul sorii tale? Ce, eşti de capul tău? Dă-i braţul numaidecît. Ia te rog să nu bombăneşti. Ce ţi-a spus la ureche? De ce ai înjurat-o, măgarule? Dă-i drumul, că vreau să-l pui la colţ. Ai să stai aci, nerușinatule, pînă vine să te ia vardistul, aşa, cu nasul la zăbrele. Uite, afurisitului îi place să-l lăsăm singur, a început să se urce pe gard. Işi rupe hainele. N-auzi! vino-ncoace. Nu mă face să strig, vino numaidecît, să nu viu eu la tine. Incăpăţînatule! Acum cred că ai să fii mai ascultător.

Nu, nu sînt bune, nu sînt pentru voi. Lăsaţi căţelul în pace, că sare cu labele şi vă umple de noroi. Du-te, cuţule, acasă. Uite, căţelul e mai cuminte: a înţeles şi a plecat.

Baloanele se dezumflă numaidecît. Aveţi destule muzici acasă. Nu, tobă nu iau, îmi asurziţi urechile şi fără tobă. Capul sus! De ce te cocoşezi, măi băiete? Ai să rămîi aşa. Nu lua de jos! e càca. Nu se poate: florile sînt ale primăriei. Nu călcaţi pe iarbă, că vine ăla cu mustăţile mari. Apă nu bem în oraş. Cum o să mîncaţi voi cornurile astea puturoase? Rahat este acasă mai bun. Lasă că aveţi jucării destule. Nu pune mîna! Aici stă regele. Tot voi mereu? trebuie să mă mai uit şi eu la cîte o prăvălie. Ciocolata face rău la stomac. Nu, astea nu sînt pentru copii. Nu-ţi mai freca picioarele, n-auzi? Nu te apăsa pe

geam că se sparge. Ce-ai făcut? Scoate degetul din gură.

Dacă m-ascultaţi şi mergeţi frumos, ne ducem acasă şi o să vă spui o poveste, ştiţi, cu ursul şi ariciul.

Acasă. Întîi vă spălaţi şi pe urmă. Scoate-le hainele şi pune-le comizoanele de noapte. Dă drumul la baie. Să fie apa căldicică. Cum, tot mereu avem scandal, la spălat? Nimeni nu mănîncă şi nu se culcă murdar. Fără săpun? Dar ce-are săpunul? Cu săpun şi cu apă caldă. Nu mai plînge, că te faci urîtă. Am mai văzut un şobolan mîzgălit ca tine. Astîmpără-te! Ai să răstorni măsuţa şi spargi toate lucrurile. Vezi că s-a întins după oglindă, ia-o din mîna lui. Nu trage faţa de masă. E şapte şi jumătate şi nu v-aţi culcat. Copiii la orele opt trebuie să viseze. Nu se poate! trebuie să vă culcaţi numaidecît. Nu mai sînt poze. Nu v-am spus că pînă mă-ntorc să vă găsesc dormind? Ce sînt perinile astea pe jos? Ia, vă rog să nu rîdeţi de mine. Imediat culcarea. De ce dai din picior? A! te-am prins cu mîna pe dedesubt. Te gîdilă? şi nu-ţi place de loc. Eu am adormit...

Ticălosule! Stai să chem pe moşu, să vedem el ce zice. Vino, moşule, cu sacul şi vezi de ce nu sînt cuminţi dracii ăştia de copii. Ai zis că nu este moş? Îndrăzneşti să zici că nu este moş? Nu. Nu. Hai să dormim, şi mîine, cînd ieşim la plimbare, o să vedem...

Băiatul doarme în braţe cu o babă de lemn. Fetiţa strînge la sîn un popă catolic roşu, cu pălărie şi ochelari.

— De-abia i-am potolit, zice mama. Să vezi ce dă din ei!... dragii mamei.

— Sărută-i încet, să nu-i deştepţi, zice tata, intrînd îmbrăcat, cu căciula şi bastonul, în camera de culcare. Şi haide la masă... E nouă şi jumătate...

1929

PISICA

A intrat acum două luni în casă, cu tihnă şi simplicitate. Venea pentru întîia oară şi totuşi s-ar fi zis că a mai fost şi că-i aparţinuse ceva din casa noastră, atît de familiară îi era căutătura galbenă, atît de sigur pasul, mut şi lin, cu care îşi ducea catifeaua siluetei prin odăi. Împărăteasa pămîntului întreg nu ar putea să aibă o gleznă mai fină, o linişte mai aristocratică şi un stil mai suav decît pisica noastră străină.

— De unde vii tu, neagră ca bezna tare şi suplă ca o ceaţă din întunecime şi cum s-a întîmplat să-ţi alegi căminul nostru sălaş? Ai mai fost vreodată pe la noi, pe cînd lipseam, în timpul somnului nostru sau al călătoriilor noastre pe lacurile dintre trestii? Cum de-ai nimerit aci? Poate că te-a trimis cineva, pe care nu-l cunoaştem şi care se gîndeşte la noi...

— Miau! răspunde pisica şi luminile de aur ale ochilor ei lunatici se ridică spre noi, cu ştiinţa că ne întîlnesc privirea. Dumnezeu a dat un semn de înţelegere lumilor pe care le-a născocit, ochii, suvenire de ceruri. Întocmit în afară de urzeala sîngelui cu carnea, ca o floare, ochiul duce cu sine o firimitură de stea.

— Fiindcă venişi neaşteptată, fii binevenită, mîţă. Uite sofaua: ţi-o dăruiesc. Uite oglinda în care ai să te găteşti. În farfuria de porţelană cu două vişine de smalţ, vei avea un izvor de apă pentru guriţa ta, ca

o foaie de garoafă palidă și roză. Copiii ți-o vor umple în fiecare zi cu doniţa lor de cristal. Uite și copiii...

— Miau! răspunde pisica, miau! Blana ei de lutră se desfăcu lungă și începînd cu tîmpla și sfîrșind cu sfîrcul cozii trecu de cîteva ori și se întoarse, frecîndu-se caldă de picioarele copiilor, goale pînă la genunchi.

Băiatul, care n-a mai văzut pisică, e mișcat din adînc și fetiţa e impresionată de culoarea negru-n negru, de mînușile labelor, moi ca niște pensule de pictură. Bunica, știind mai multe lucruri adevărate ca noi, tîlmăcește pisica și blana ei, purtătoare de noroc.

Pisica nu a mai plecat. Pe o perină mare de mătase ușoară, ca o umbră cu broderii de fir, ea doarme zi și noapte, ca și cum trebuie să se odihnească toată viaţa de grelele corvezi pe care le-ar fi îndurat din răsputeri într-altă existenţă. Și pentru că noi muncim fără răgaz, ne bucurăm că putem adăposti idolul repaosului și al lenii surîzătoare, în gospodăria noastră de unelte. Camera unde doarme pisica ne-am împodobit-o cu moaștele noastre de preţ: candela, cărţile, icoanele, amintirile de la bătrîni, ceasornicul cu bătaia rară de dom, preșurile de lînă tărcată, ca niște drumuri scurte boite cu soare. Un ciucure de borangic al șervetului mesei gîdilă urechea pisicii, oprită ca un fluture negru pe tîmpla ei cu mustăţi.

— De ce face așa pisica?

— Toarce ca fusul, murmură ca marea, cîntă ca vîntul, șuieră ca grîul. Așa boceşte pădurea, așa curge apa, așa geme salcia și bombăne furtuna. În somnul ei, cu auzul la pămînt, mîţa ascultă lăuta lumii, care cîntă pretutindeni, în cele de sus și-n cele de jos, în prăpastie și-n piscuri și-n creasta tăriei, și visul ei se aude ca un ecou al viorilor din ape...

1929

SLOVELE

Tare-mi place în odaia ta, în care stai şi-ţi cheltuieşti luminile ochilor la lumina lămpii. Ce faci tu? Cînd mă culc şi cînd mă scol, tu ţii o surcea neagră în mînă şi o duci pe o hîrtie albă. E tot ce-i mai negru în casa noastră şi tot ce-i mai alb. Mă uit cum iei în ciocul condeiului o picătură de cerneală şi cum mergi cu ea o bucată de vreme, pe foaia de hîrtie. Slove faci? Aşa mi-ai spus. De ce-i fi făcînd slove? Şi pentru cine le faci? Mai ai tu o fetiţă pe care nu o ştiu, un băiat?

Nu-i adevărat. Tu faci slove pentru tine, fiindcă eşti, cu toate mustăţile tale şi cu toată vocea ta groasă, un copil bătrîn. Tu nu eşti serios. Dacă ai fi mai serios te-ai fi apucat de alt meşteşug şi ai fi plecat de acasă cu ghiozdanul, la catedră sau la tribunal, sau măcar ai vizita în fiecare zi niscaiva domni miniştri. Te-ai fi ales măcar deputat şi ţi-ai fi găsit şi tu un stăpîn. Ai fi rîs cînd rîde el, te-ai fi supărat cînd se supără el, i-ai fi dus cucoanei lui cîte un buchet de flori, i-ai fi dus la nevoie o servitoare, un stacoj, un cantalup, şi te făceai, tătuţule, cum ziceţi voi, indispensabil. Sînt şi alţii, tătuţule, de teapa ta, care fac slove, dar slovele lor, mai bune ca ale tale, se dau cu chirie şi se cumpără înainte de-a fi fost scrise, ca nişte cărucioare mici, care duc vorba cu tîlcuri de colo-colo, cum ne aduce nouă lăptăreasa găleata ei

dimineaţa, măsoară şi face colaci şi linii pe uşă cu tibişirul.

Peste drum de noi mai stă o fetiţă şi tătuţul ei face slove şi el. Am auzit că nu le nimereşte şi nu le face frumoase ca tine dar, vezi, el a cumpărat casele în care stă şi încă vreo cîteva şi el călătoreşte prin minunatele ţări străine cu bani mulţi şi cu însărcinări pe care tu nu le ai. El e, tătuţule, în zece comitete şi cinci comisiuni şi ai văzut ce frumos stă cînd se întîlneşte cu tine, după ce te-a înjurat pe nevăzute? Cum te mai laudă, cum te mai iubeşte, dar te cam întunecă lauda lui: el stă ca Benoni şi pentru că nu are coadă face codiţe la ochi şi la gură şi dă din toate codiţele lui.

Să te întreb ceva. Ori de cîte ori ai ieşit cu mine şi te-ai întîlnit cu lume multă, de ce toată lumea asta te mîngîie şi te face că ai talent? Este ceva, talentul, care se vede, că-l vede orişicine? Şi n-am înţeles nici altceva, tătuţule: de ce cînd ai tu nevoie de un lucru nu ţi-l dă ţie nimeni, cum îl dă altora, ci bătîndu-te pe umăr, îţi zice: „lasă, scumpe maestre, dumneata ai talent". Ce înseamnă asta, tătuţule? Că ai dreptul să rabzi şi să aştepţi? Ce va să zică toate astea, tătuţule? Tu n-ai nici o trecere nicăieri şi la nimeni. Tu eşti veşnic om de talent. Atîta tot?

Mi-a spus măicuţa, tăicuţule, că ai cerut şi tu cîteceva, din cînd în cînd, şi că totdeauna ţi s-a făcut jurămîntul că nu se poate. Ţie ţi se împotriveşte, tătuţule, totdeauna, o lege, un ordin proaspăt, o circulară, o pricină, o şedinţă, o Academie, o adunare generală. Aşa se întîmplă cînd ai talent? Ba ceva mai mult, dragă tătuţule. Pe tine te şi vorbesc de rău, într-adevăr, oamenii care sug toate grăsimile, şi pe cele proaspete şi pe cele rîncede, mînjiţi de untură pînă la sprîncene, pe musteţi şi bărbi, neputincioşi, cum zice vecinul nostru dogarul, de o faptă de dragoste cuvenită, şi mişei că te urăsc fără pricină dreaptă şi că strică înaintea ta potecile curate.

Dragă tătuţule, fetiţa ta nu înţelege nimic. Ia-mă niţeluş încet pe braţe şi leagănă-mă, ca să adorm, şi

plimbă-te cu mine printre slove, şi cîntă-mi cîntecul ochilor mei:

Foaie verde din pădure,
Are tata două mure;
Umblă ursul să le fure,
Să le pape...
Mîrîie pe-aici, pe-aproape.

Ursul să nu fi simţit
C-are tata şi cuţit?

1929

MORAVURI DE BOGĂTAȘI

O doamnă, după o căsătorie de douăzeci de ani, cu un bărbat care pînă în ultimul moment al căsniciei s-a condus ca un perfect gentleman, se îndrăgostește de un advocat mai tînăr decît doamna, cu vreo cincisprezece ani, secretarul soțului, divorțează și intră în aventură romanescă și teatrală, cu o facilitate de profesionistă. Seria se isprăvește cu un asasinat: amantul este împușcat. La ora de față, doamna e la spital și tînărul s-a mutat într-o lume fără licență în drept și fără cucoane mai bătrîne.

Întîi, o foarte proastă mențiune pentru tînărul secretar care a sedus pe soția patronului. Acest ideal de vizitiu, de-a pune mîna pe gazdă, nu are decît un corespondent care, cu toate că neexecutat, face parte abstractă din crima secretarului: asasinarea stăpînului cu ajutorul soției. O a doua mențiune proastă pentru el: și-a luat amantă mai bătrînă, și divorțată, și fosta soție a stăpînului, și a dus-o în casa mamei lui, care, regretabil, a primit-o. A treia mențiune proastă ar rămînea de adaos mai tîrziu dacă obiectul ei va deveni o cauză reală, după mărturiile doamnei din spital: doamna era proprietara unei sume de două milioane de lei, dăruită soției nedemne, la despărțire, de către soț.

Al doilea, o mențiune proastă pentru doamna din problemă. Ea își schimbă soțul cu un salariat al so-

ţului şi, soţie, înainte de divorţul devenit inevitabil şi moral, primeşte în patul ei pe soţ şi pe amploiat; izbuteşte să aibă după douăzeci de ani de camaraderie o stare de spirit dublă. Dacă se va adeveri ceea ce crede toată lumea, că autorul asasinatului este pur şi simplu doamna, nu poate fi exclusă ipoteza că o tovărăşie de asasinat a soţului ar fi fost cu putinţă. Şi iar scoborîm în mocirlă.

Teatrul şi romanul variază la infinit tema dragostei care justifică totul pentru o societate prea sătulă şi căzută, prin stomac şi sex, în laşitatea marelui scepticism şi în putregaiul moral provocat de această formă de a fi cinic şi abject. Autorii de teatru şi de roman sînt în genere oameni de subiect, lipsiţi de cei şapte ani de acasă şi de o educaţie a demnităţii. După cum viaţa prinţilor nu se poate asemăna cu viaţa comună, fără mari primejdii, care dau şi coroanelor şi politicii şi statului un puternic miros de puroi contaminant şi fac să degenereze toată societatea unei epoci, idealurile, credinţele, datinile ajungînd nişte caricaturi batjocorite, tot aşa, viaţa soţilor nu poate fi copiată după viaţa spectacolului de varietăţi.

O familie este cu totul altceva decît împreunarea amoroasă a doi îndrăgostiţi, care constituie numai un fragment din căsătorie. Căsătoria e un angajament între două demnităţi integrale. Bărbatul care ciupeşte servitoarea sau croitoreasa, ori nimereşte în casa prietenului absent, într-o după-amiază, din punct de vedere teatral este un subiect tratabil; dar din punctul de vedere al integrităţii respectului de sine e o murdărie. Bărbatul, ca şi femeia, trăieşte mai ales prin stima pe care trebuie să o merite din partea tovarăşului. Dar parcă situaţia e şi mai gravă atunci cînd căsnicia este ruptă de femeie, care se identifică preferinţelor sexului mult mai pronunţat ca bărbatul şi cade în sclavia simţului genezic. O femeie care-şi datoreşte sieşi înainte de toate un sentiment nu poate să-şi înşele bărbatul — şi credem că acest sentiment nu vine numai de la natură, dar că el este determinat de educaţia şi de pilda continuă şi rectilină

a părinților. Dacă doamna care își calcă onoarea a cunoscut mai de aproape moravurile mamei sale și și-a surprins părintele în baie cu bucătăreasa, nu mai e nevoie de argumentat. Clipa penibilă a evoluat...

O literatură întreagă răsfață infidelitatea și o hrănește și o pilduire de fiece zi o întreține; iar infidelitatea familiei e legată de infidelitatea profesională și socială, pe care le facilitează.

Dar atmosfera care înlesnește îndeosebi crima și infracțiunea este pentru demoralizați bunul trai excesiv. Dacă doamna în chestiune nu ar fi fost soția unui advocat cu clientelă mare și cu o avere adunată desigur cu eforturi, însă cu eforturi relativ improprii; dacă nu i-ar fi fost urît în căsnicia ei, căutînd să și-o facă variată și zgomotoasă; dacă ar fi fost o spălătoreasă, demoralizarea ei ar fi avut mult mai puține șanse să fie consacrată de un mediu de lichelie socială.

S-ar părea că prima datorie a soților este să muncească și să trăiască mulțumiți cu stricta contravaloare a muncii, refuzînd beneficiul oricărui produs parazitar, ca o pricină de impersonificare și decădere.

Vai vouă, bogaților! Mai ușor îi este cămilei să treacă prin urechea acului, decît bogatului să intre în împărăția lui Dumnezeu...

1929

CE TREBUIE SĂ ŞTIE UN TINĂR DE OPTSPREZECE ANI

Iubite băiete, mă întreb dacă sînt dator să te mint. La optsprezece ani trebuie să-ţi alegi o carieră. Dascălii mei de hîrtie mă silesc să te sfătuiesc aşa :

Apucă-te de meseria care crezi că-ţi va plăcea mai mult şi lasă-te-ntr-însa cu totul, la fund, pînă ce meritele cîştigate în meşteşugul ales te vor scoate singure la suprafaţă. Învinge încet şi, luptînd cu obstacolul profesional, învinge-te cîte puţin şi pe sineţi. Ca tine au făcut toţi oamenii care au trecut drept meşteri în meseria lor, de jur împrejurul timpului de-acum. Satisfacţiile pe care nu ţi le poate da averea, culege-le din tine şi opune biruinţei exterioare biruinţa conştiinţei. Casele somptuoase sînt ziduri de morminte goale : ca să învie au nevoie de frumuseţile tale ascunse, ivite-n singurătate, studiu şi meditare. Tu eşti cartea scrisă într-un bordei şi zugrăveala vopsită în văzduhul cerurilor nude : fără tine nici o bucurie în vatra cu şase rînduri de săli şi odăi. Tu eşti şi muncitorul şi artistul şi tu eşti şi Isusul Hristosul cu icoana şi candela lui.

Te-aş învăţa totdeauna aşa, dacă aş fi sigur că te-ai născut cu o tărie în stare să nu se înfricoşeze de bunurile altora şi să nu le rîvnească. Dar tu nu eşti decît rareori făcut ca să slujeşti de piatră bisericii care se înalţă încet în cinstea omului slobod, stăpîn şi drept. Indeobşte, tu te-ai ivit cum ai putut, încă

mînjit de suvenirea mormolocului şi a maimuţei şi, ameţit de prestigiul momentan şi fragil al bunurilor care permite celor proşti să fie obraznici şi celor deştepţi să fie trufaşi, ai voi să iei într-o seară loc la masa cinei lor. Pentru că te iubesc în carnea şi-n erorile tale, în slăbiciunile tale, n-aş vrea să-ţi dau să bei, chiar de la izvoare, apa lor de fier, şi ţi-aş îndulci-o luînd-o de la robinetul municipal şi ţi-aş roşi-o, ca să nu se mai poată cunoaşte, cu o pastilă de sînge. Pentru ce să te mint ?

Uită-te înaintea şi înapoia ta şi, ca un om pe care-l duce şuvoiul, mergi cu paşii tuturor. A te strădui pentru păstrarea şi perfecţionarea unei individualităţi precise, devine inutil şi primejdios. Limba latină, pe pe care o înveţi, te face dascăl într-o provincie nulă. Matematicile, nici ele nu-ţi vor putea da mai mult decît o catedră. Ingineria îţi va sluji ca să măsori terenurile unui înavuţit din nimic, care se poate numi fie Tancred sau Mrazec, indiferent, şi să-ţi pui iscălitura servilă pe actele lui de ministru. Chimia te va pregăti asistent şi băiat de băcănie în prăvălia unui farmacist. Medicina te condiţionează spălător cu canula, injector cu siringa şi racleur. Dreptul te cere, ca să-l slujeşti cu folos, nu destoinic în argumente, ci dibaci în samsarlîc. Ca să te faci preot, trebuie să te deprinzi să pîngăreşti învăţătura şi să o spurci.

Sfatul meu este să te faci om politic, omuleţ politic, lichea politică, gînganie politică. Şase luni de guvernare cu partizanii tăi au doborît toată munca pe care m-au silit dascălii mei de hîrtie să ţi-o propovăduiesc. Cel din urmă dintre politici bate cu o sută de lungimi pe cel mai destoinic dintre cărturari. El parcurge mizeria care l-a despărţit de opulenţă, cu viteză accelerată. În prima zi de guvern ia o mită sau un comision de cîteva milioane. Vinde statul zilnic în fragmente de pămînt, de ape, de mine, de păduri. Preface totul în diferenţe, în plusvalută şi, dedesubtul morii de măcinat averea publică, la zece ministere, îşi deschide buzunarul. Stîrpitura se face personaj. Hoţul se transmută în potentat. Clientul pre-

zumtiv al codului penal e legiuitor şi paznic al drepturilor şi datoriilor obşteşti.

Ioane! te-am văzut alaltăieri legat cu funii de coate şi dus între baionete, dimpreună cu patru sute de spărgători, de asasini şi de banditi. De ce nu m-ai întrebat la timp, să te învăţ? Tu ai luat drumul cel mai lung şi mai anevoios: prost ai mai fost, Ioane! De ce ai stricat uşa unei biserici, ca să furi banii uitaţi în altar, sub potir? A! înţeleg: te-au ispitit rîndaşii cu cipici de piele moale şi proxeneţii morali care circulă în automobile strălucite şi au zidit un palat în cîteva luni. Trebuia să faci ca ei, de la început. Să te înscrii într-un partid politic, cu atît mai sigur pentru rezultatul tău cu cît e mai nou, mai virgin şi mai idealist. Tu aveai stofă de om de stat, Ioane, nu de puşcăriaş. De ce n-ai venit să mă-ntrebi sau de ce nu mi-ai scris?

1929

ŢIGANII

În primele săptămîni ale noului guvern dispăruse spectacolul oamenilor legaţi cu funii de coate şi unul de altul de cot. Sentinelele îi escortau dinapoi, fără baionetă, de-a lungul străzilor, către autorităţi şi gări. Trăiam într-o democraţie nouă şi însuşi hoţul de buzunare şi însuşi asasinul erau fraţi ai noştri în suferinţă.

Obiceiul a biruit. Paralele cu solul, armele au reapărut cu baioneta-n vîrf, purtate, gata de străpuns, în spatele oamenilor legaţi cobză. Alaltăieri scoborau către gară o sută, destinaţi ocnei şi închisorii. Ieri veneau sugrumaţi de frînghii în subsuori doi ţigani, conduşi de o carabină cu săgeată. A purta hoţii zdrenţuroşi în priveliştе, printre hoţii din automobile, borfaşii arestaţi printre briganzii liberi, pare, într-adevăr, o sălbăticie.

Dar atmosfera în care păşeau spînzuraţi de umeri cei doi pungaşi era sentimentală şi dovedea un spirit de categorie pronunţat. O femeie tînără, cu ochii răscoliţi de-o flacără neagră, însoţea pe arestaţi, nesupărată de sentinelă. Şi dinapoia jandarmului cu carabina veneau vreo douăzeci de ţigani slobozi, gesticulînd motivul nevinovăţiei. Femeia se oprea cîteodată în loc, scotea din cămaşă, din sîn, un pachet de tutun şi o cărticică şi răsucea o ţigară. Convoiul întreg aştepta ca ţigara să fie lipită cu limba vînătă

a ţigăncii — şi aştepta şi jandarmul. Apoi, cu atenţii de moaşă, care pune un clistir cu sondă, ţiganca introducea în gura deţinuţilor ţigara după ce-i da foc în gura ei şi cîştiga un fum.

— Gata? întreba sentinela.

— Gata... răspundeau legaţii de coate.

Femeia îi învăţa ce vor avea să răspundă comisarului, judecătorului sau regelui care îi va lua în cercetare. Unde îi ducea baioneta la carabină nu ştia nici unul şi magistratul însărcinat cu adevărul ştiinţific al „afacerii" pentru care doi ţigani cu ghetele scîlcii fuseseră arestaţi în numele legii putea să fie cine nici nu pomeneşti.

Erau douăzeci de ipoteze de avut în vedere şi de prevenit, pentru a construi acuzarea. Totul consista în a pune o latură bine falsificată la temelie şi un beton fragil.

— Să juri, Haralambe, că nu ştii nimic! îndemna ţiganca.

Haralambe era un spirit dubitativ şi nu putea să-şi individualizeze cantitatea de argumente, produse torenţial.

— Mai stai, ho! să mă desluşesc, obiecta Haralambe. Că mă mai poate lua şi altfel şi dacă m-o întreba de-a-ndaratele, trebuie să mă chibzuiesc şi aşa.

Unul din ţiganii din escortă, înţelegînd că dialogul devenea prea tare, se apropie pînă în rîndul celor legaţi, dete un ghiont în şoldul femeii, simbolic, atrăgîndu-i atenţia că înţelegerea trebuie să aibă un caracter secret. Aşezîndu-şi profilul aşa încît să nu fie văzut decît de interesaţi, el joacă din ochi, din sprîncene şi din tot obrazul o mimică întortocheată care spunea: „Vă aude sentinela; aţi uitat că sînteţi arestaţi?"

Ţiganca se întoarse către soldat şi înfrăgezindu-şi gura şi scăpărînd din trupul întreg o scînteie, a cărei combustiune nu dă niciodată greş, zise:

— Zice că să ne ferim de dumneata, domnule căprar: omul ăsta nu are minte.

Soldatul îşi puse privirea pe glezna ei elegantă, desculţă, plimbîndu-şi-o pînă sus, ca un fier de călcat a cărei lenesă apăsare caldă ţiganca o simţi ca o batistă.

— Parcă eu ascult ce spuneţi voi ! răspunse caporalul. Vedeţi-vă de treabă.

O solidaritate mai puternică decît legea şi nedeclarată, aceea care leagă cocenii cu pămîntul şi aduce în vîrful ştiuleţilor firul de aur asudat al porumbului, înfrăţea pe toţi oamenii aceştia, pe ţiganii liberi, cu ţiganii legaţi, cu femeia şi cu soldatul. Frînghia era un păienjiniş, baioneta o formalitate şi viitoarea puşcărie un fapt divers inevitabil şi trecător. Oamenii se comportau cu toţii ca şi cum ar fi ştiut că sub aceste aparenţe se ascund realităţi pe care ei le cunosc şi le apreciază la justa valoare.

Şi de acord cu ei erau toţi trecătorii, vizibil indiferenţi, trecătorii pe jos, tramvaiele şi maşinile automobile. Dacă ai fi întrebat pe fiecare în parte : „Ce crezi ?“ fiecare ar fi răspuns, ca sentinela : „Vedeţi-vă de treabă“.

Istoria lumii e plină de momente istorice. Pauze, intervale, tăceri, respiraţii suspendate. În ele se petrec mai mult decît o uitare şi decît o somnolenţă : creşte ceva, se intercalează ceva.

Fără să ştie, ţiganii străbăteau, cu ţigara în gură, un moment istoric...

1929

BIETUL OM

Îl cunoşteam suferind şi mizer şi ne obişnuiserăm cu forma lui socială definitiv trasată, ca o literă de alfabet. Împresurat de nevoi şi reflectînd o mare tristeţe, el nu ştia să ne vorbească, de cîte ori îl întîlneam, decît de monotona lui nedreptate şi de nişte necazuri, dese şi mlăştinoase ca nişte gîrle, prin care zilnic trebuia să plece şi să se întoarcă. Bietul om era sau dascăl, sau funcţionar, sau ziarist sau individ fără o profesiune precisă, bietul om era divers şi unanim şi pe toate drumurile am dat zi cu zi de cîte un asemenea biet om, strivit între vagoanele deraiate ale vieţii.

Intr-o zi, pe cînd asudam, pe jos, cu neamul nostru, făcînd o plimbare duminicală higienică, departe de oraş, bietul om a trecut pe lîngă noi într-o admirabilă limuzină cu cîte o tolbă de merinde în spinare, distribuită familiei, înecîndu-ne siluetele în leşia uscată a prafului de pe şosea şi aproape să ne calce. Trecînd, bietul om ne-a văzut şi s-a emoţionat vizibil.

— Cine era în automobil? Parcă ne-a salutat.

— Era bietul om, împovărat de mii de nenorociri.

După cîteva zile, bietul om ne întîlnea pe jos, în cetate, gîrbovit, jerpelit, cu ochiul stins. Ducea subsuoară un ghiozdan burduşit cu cărţi. El ne-a explicat, fără să-l întrebăm, cum de s-a găsit, duminica

trecută, într-o mașină splendidă și ne-a violentat cu insistența lui. Era mașina unui prieten bogat, care i-o pune cîteodată la îndemînă, ca să respire și progenitura lui cîțe puțin aer de munte. Fugise pînă la Bușteni, ca să se folosească de prilej. Seara a fost înapoi în București și tare s-a temut să nu i se întîmple un accident; nu lui și tribului personal, dar mașinii. Noroc că a învățat să conducă și că este extrem de prudent. Ia virajele încet și la răspîntii încetinează de tot. Proprietarul mașinii, care-i un bogătaș generos, i-a dat și benzina gratis, numai ca să-i facă plăcerea cît mai puțin costisitoare. Restul s-a petrecut ca și acasă: acasă bietul om nu tot mănîncă? Se transpune masa din Capitală la munte.

Altă dată, bietul om își construia o casă. L-am găsit poruncind cu vocea tare, printre căldări și gropi cu var, pe marginea unui trotuar — și cam înjurînd de mamă. Ne-a văzut și a redevenit duios și dulce, ca și cum niște urechi, agresiv ciulite, i s-au lăsat brusc pe ceafă și i-au intimidat profilul. Bietul om era sfios, fără să fie încurcat. Bietul om a socotit oportun să ne dea o explicație detaliată. Nevasta lui moștenise pe un fel de unchi depărtat, decedat fără urmași direcți. Suma căpătată era destul de modestă dar a dat familiei curaj să-și aducă aminte că avea un prieten foarte bogat, care-i făgăduise pe datorie, ca să fie plătită cînd va putea — nimeni nu-i pune sula în coastă — o bucată de teren. Cărămizile le-a împrumutat de la un fabricant, căruia îi merge afacerea prost și tot el i-a făcut rost și de lemnărie și de var. Ce s-a gîndit, bietul om? Să înceapă, să se încurce, căci de descurcat, cu voință și energie și mai ales cu credință în Dumnezeu, omul se descurcă. O cocioabă, după o viață de muncă, se cuvine fiecărui biet om. Tot construia o cocioabă: ca să poată plăti mai repede datoriile, a construit cocioaba mai mare. Nu te uita că are șapte apartamente, argumentează bietul om, căci totul e zidit cu o economie înspăimîntătoare și cu materialele reduse la minimum strict.

Bietul om ici, bietul om colea, pretutindeni bietul om se străduiește să-și ușureze puțin mizeria, pe

niște vremuri de criză cum nu s-a mai pomenit. Pe nesimțite el încetează de a mai fi biet om și devine om obraznic. El invocă, amenințînd cinstea, economia, organizarea, munca, stăruința și toate virtuțile prin care bietul om își face o casă mare, un automobil mare, o moșie mare, o avere mare, candid cînd a furat și îndrăzneț cînd a izbutit.

Bietul om ! face și el ce poate...

1929

VIERMII

Ni s-a citit scrisoarea unui oltean, întors în județul lui, în Vîlcea, cu părere de rău pentru locul pierdut, din București. Văzusem oameni din Gorj căutînd la noi de lucru și veniți pe jos de acasă pînă în Dobrogea. În Gorj nu se mai găsește de multă vreme un strop de mălai. Săteanul din Vîlcea scrie că grîul a degerat în toată Oltenia, dar se obicinuiseră plugarii cu pomii curați după iernile lung degerate.

S-a isprăvit și această veche realizare. Florile pomilor gătiți cu funde albe n-au mai scăpat, ca odinioară, cu fructul ager și fecioresc. Livezile, după uscarea boabelor de grîu și păpușoi, sînt în anul de față leagăne și spitale de omizi. Zarzării, prunii, piersicii s-au împăducheat monstruos. Colcăie viermii pe cele cinci sute de lumini aprinse în soare, din candelabrele livezilor oltenești. E o inundație apocaliptică, o tălăzuire, un flux cu gigantice revărsări de tumulturi de viermi. Judecați : săteanul Constantin Zgondoiu din Băești scrie textual și mai frumos ca noi: „Sînt foarte înspăimîntat. Omizile vin peste noi în casă și le scoatem din curte cu măturile, grămadă".

Scrisoarea poartă data de 11 mai și Zgondoiu pare să nu fi simțit că peste el trecuse cu o zi mai înainte fiorul unei sume de multe zeci de milioane, cheltuite pentru înviorarea cu becuri electrice a sentimentului național de către un guvern democratic, care la 25

mai tăia simbria funcţionarilor de stat şi recupera pierderea cu strangularea pîntecului flămînd.

Mîngîie-te, Zgondoiule, cu ceea ce a fost la noi în Bucureşti. În fundul cornetelor de tinichea licăritoare, din care nu se poate reconstrui nimic, oamenii statului şi ai comunei au înşurubat gogoşi electrice, întrebuinţate o singură dată. Cîteva vagoane cu becuri au fost cumpărate pentru ca într-o singură seară să poată sluji două ore. Sute de mii de steaguri au golit prăvăliile de clasicele lor vechituri, puse la pod, trîmbe albastre, stoguri galbene, pînze roşii, prăjini aurite, rozete de lemn.

Pe fiecare fost havuz, vopsit cu verde, geniul decorativ al municipalităţii a găsit un loc ca să plaseze o băşică luminoasă de sticlă, pentru a se putea contempla şi în timpul nopţii grupul statuar, turnat în fontă, al îngerului vărsînd cu urna, pe umerii unei divinităţi, un întuneric de doniţă goală. Planul, rectificat de estetica de peste regatul întreg, prevedea ca statuilor să li se atîrne la deget o minge de tărîţe cu elastic, pusă în mişcare, de aruncare în public şi de săritură înapoi, de păcăleală, cu ajutorul unui motor, închis în sertarul din stînga al biroului d-lui primar. Gheorghe Lazăr şi Eliade trebuiau să scoboare la ora fixă şi să se plimbe pe Bulevard, iar Mihai Viteazul să se dea jos de pe cal ca să execute un vechi deziderat din culoarea de Albastru. Nu s-a reţinut din desenurile personale ale d-lui primar, care în orele libere a schiţat şi cîteva machete de miez de pîine aglutinat cu sifon, decît pilaştrii monumentali, din piatră imitată în pînză de saci, întinsă pe speteze şi cofeturată cu bumbi electrici multicolori. Pe stîlpii cei mai înalţi s-a echilibrat o turtă vastă pe cîte trei picioare de pirostrie, ca să sintetizeze viziunea interioară hindusă şi asiriană arhitectonică a d-lui primar, care ne-a dat în cîrpă, tinichea, şipci şi ghirlande, un model anticipat despre cum va fi Capitala după o conducere a d-sale de patruzeci şi cinci de ani. O amărăciune cu care a rămas este că n-a fost timp să schimbe cursul Dîmboviţei, trecînd pe la Şosea şi de acolo, apărînd şi dispărînd, cînd la o vitrină cînd la alta,

iluminată cu cîte un bec oranj. În schimb, credeam că operele d-sale literare complecte, reeditate într-o serie de ordonanţe, în care se recunoaşte stilul personal şi ucigător al unei cugetări plastice cu o imaginaţie ardentă, înlănţuirea logică, vîna polemică, scandarea genială a ideii şi mîrîitul profetic vor fi distribuite cetăţenilor ceva mai tîrziu, în volume cartonate cu carton asfaltat, laolată cu pledoariile sale de împărat al baroului.

Zgondoiule, mătură-ţi viermii, adună omizile cu lopata — ce-are a face! Că seacă sămînţa şi că ţi s-au scorojit maţele pe dinlăuntru, asta e floare la ureche. Bucură-te că ai un guvern „democrat" şi că peste cîteva zile, la Alba Iulia, biletele de călătorie, distribuite gratuit, vor costa 60 de milioane.

1929

BILET DE INCEPĂTOR

M-ai întrebat şi d-ta, Băiete, simţindu-te, crezi, oarecum determinat să scrii, cum trebuie să începi. Adică vrei să ştii cum începe întîi să scrie un scriitor care şi-a cîştigat un nume oarecare, căci încă nimeni nu ţi-a lămurit într-o carte meşteşugul lui.

Trebuie să ştii că întrebarea precisă supără ca o insultă şi că autorii de literatură te vor lua peste picior cu ferocitatea breslei, faţă de începători. Un scriitor e îndeobşte un înfumurat şi un individ destul de mediocru. Oglindit exclusiv în platoşa lucie a trufiilor lui, el crede că „mai mare" ca personalitatea lui îngîmfată nu este nici una şi lumina soarelui îi slujeşte ca să-şi frece ziua oglinda. Specia ridiculă parcurge toate generaţiile de la cele cu ghebă pînă la sugacii mici de tutun.

Un scriitor are un început, fără îndoială, care începe în fiecare zi. Cînd îi dispare stîngăcia faţă de sineşi, cînd nu se mai scoală în picioare la bătaia în fereastra lui a unui mugure de gînd, trebuind înflorit şi miruit cu rod, scriitorul şi-a pierdut frăgezimea, suavitatea lui rîncezeşte, zîmbetul s-a transpus în rînjet şi urzeala morală, întreagă, lăbărţată, curge pe scheletul lui sufletesc, ca zdrenţele unui năvod, prin care scapă peştele de aur şi luna... Din răscoacerea individualităţii, strecurată de la sfială la cinism, de

la idilă la lupanar și la cabinetul medical, nu mai este de așteptat nimic.

Literatura-în-viață este în bună parte un cimitir de cărți și reviste, așezate pe lat, ca pietrile pe morminte, printre buruieni și lăcuste, cu o inscripție funebră pe copertă. Nu-ți pierde niciodată, dragă Băiete, naivitățile și temerile delicate și nu-ți fie rușine cu ele: e marea avuție sigură a unui artist. Și să nu-ți închipui că omul poate să fie dublu, și artist și porc, și selenar și mocirlos, că poate fi spurcat în aer și divin pe hîrtie. Cel care poate să afecteze două sensuri în contrazicere și nu în prelungire, nu e un artist, nu e un poet, nu e măcar bărbat; e o corcitură de două corciturі cățălite în atitudine literară. Trebuie să te simți fericit cînd scrii, împărtășindu-te cu trupul și sîngele miracolului din mister tălmăcit în pasul cuvintelor, în luminișul cuvintelor, în reflexul cuvintelor ascunse.

Nu uita că atunci cînd gîndești și cînd scrii, cînd împaienjinești ipotezele și icoanele cu vorbe, alese pe firul lor întreg și încrucișate la timp, nu uita că tu te rogi și că fără rîvnă și fără văpaie nu poate să fie nici rugă, nici rug. Așa, să începi, virginal, cu adevărat și simplicitate, stropit cu aghiasmă de luciole.

Dragă Băiete, eu am primit la foița mea, multe spovedanii, cu stihuri și fără stih, în care m-a făcut să tresar tocmai ivirea cîte unui răsărit pe cîte o papură depărtată, și o lumină într-o picătură de cerneală. Dar am aruncat la coș, cocoloșind un orgoliu în deșert agresiv, o grimasă neizbutită, o infatuare proastă, din manuscrisele cîte unui autor care nu mai era de mult la nici unul din începuturile unui scriitor, destul de greoi ca să nu se știe urca în Carul Mare și destul de vulgar ca să contemple stelele cu pantaloni descheiați. Toate lucrurile vieții sînt sfinte. Viața e zidită, pardosită și învelită cu catapetesme și cu odăjdii și tu, de cîte ori purcezi, fie către viață, fie către vis, abstracția albă a vieții, faci o intrare în Ierusalim și măgăreața care te duce calcă pe purpură și pe ramuri de finic.

Începutul tău să fie cu cărbune sau cu tibișîr, cu negură sau cu zare, ca al unii copil care zgîrie piatra

cu un ocol de arşice. Pune-n pana ta lucrul ce cade atunci, o surcea sau un mărgăritar şi du-te cu pana pe marginile lui, pînă unde te duce ; şi să iasă ceva din pana ta, care să fie puţin mai mult ca surcica şi puţin mai mult ca mărgăritarul...

1929

MANUAL DE MORALĂ PRACTICĂ

Metodele vechi, uzate, banalizate şi dispreţuite de ducaţie şi conştiinţă continuă să dea automatic ezultatele de la început, ca maşinile de fabricat cutii e metal prin presiune. Omul din 1929 se lasă linguşit xact ca şi colegul lui de acum şaptezeci şi şapte de ecuri. Analiza, morala, teatrul, epigrama, satira şi njurătura directă n-au dezarmat pe curtean şi n-au utut îmbrăca slăbiciunile paralitice ale potentatului u armătura trebuincioasă.

Reţeta ieftină a elogiului cu orice preţ e practicată u mare succes. Ca un purgativ urmat de efectul lui natematic invariabil, lauda, în special cea nemeritată, roduce evacuarea întregilor bunevoinţe şi cufureala ufletului în acte folositoare. Omul care deţine o pu- ere oareşicare se lasă scărpinat ca porcul şi se tăvă- eşte de plăcere, pretutindeni unde-l apuci, să-l nete- eşti pe uger şi mamele.

In ipnotism, manualele recomandă, ca să adormi un subiect", să-i repeţi monoton, şoapta la ureche: ormi, dormi, dormi... şi cînd ai zis : te simţi foarte ine, ai adormit — subiectul, într-adevăr, se simte ine şi, într-adevăr, sforăie, doarme. Această practică cunoaşte subiectul din vremurile de adormiri ale strologiei şi ori de cîte ori a fost reluată, s-a în- heiat cu somnul. Omul se simte rău sau nu, inteli- ent şi extraordinar, după sugestii.

Un om politic mediocru, nedeterminat şi sfios, în
capabil să cumpere şi să cîntărească un kilogram de
fasole, devine, după ce i s-a dat puterea, un emiţător
de idei, un organizator de viaţă, un întemeietor de
legi. El găseşte în fiinţa lui energia falsă, care i-a
lipsit în caracterul ei autentic, cînd a ezitat să cum-
pănească o pungă cu marfă. El vorbeşte, dă sfaturi
judecă şi chiar osîndeşte, fără să se îndoiască un
moment că acţiunea lui nu e fenomenală şi utilă.
Faptul de-a pune cu autorizaţie măcar o ştampilă
dedesubtul unui text, dă omului putinţa să-şi compui
pentru sine şi să-l impuie şi altora un prestigiu factice.

Dacă ar fi într-altfel, optzeci la sută cel puţin din
oamenii care primesc o funcţiune ar refuza-o, pe motiv
de incapacitate. Purtînd biciul şi stînd pe capră, devii
vizitiu. Inconvenientul, pur fabulistic, al împrejurării
şi destul de ridicol, desigur, este că rămîi cu ticul
biciului şi după ce eşti concediat şi dai cu el, absent
din mînă, prin aerul mare.

Mecanismul sugestiei la omul politic cu suprafaţă
este elementar. El n-a crezut niciodată documentar în
valoarea lui, căci evenimentele nu s-au apropiat nici
odată să scapere, de cremenea lui. A doua zi după ce
i se încredinţează puterea, presa lui îl exaltă — şi el
o citeşte, fără să dea afară de la gazetă pe toţi redac-
torii ei. Ba, se face a crede că presa nu-i aparţine, că
e o forţă dinafară, care se manifestează liber pentru
cazul lui. Şi lîngă presă apar curtenii, viitoarele or-
gane ale puterii. Curteanul mîngîie, şeful se întinde
şi se întinde cu atît mai lung cu cît e mai vulgar,
dar acest lucru nu se socoteşte.

Omul e iniţial destinat mîngîierilor şi aprobării. Un
sentiment hidos de infailibilitate, pe care creştinis-
mul călugăresc l-a modificat numai la suprafaţă, ofe-
rind în schimb, sub formă romană, infailibilitatea le-
giferată, parazitează inteligenţa omului la putere. El
doreşte atît de violent, de indelicat şi agresiv, să fie
luat drept ceea ce nu este, să fie legănat, răsfăţat,
uns la inimă şi frecat pe uger, încît criteriul ascul-
tării şi supunerii e guvernat exclusiv de codul penal
cu aporturi sentimentale. Critica este urmată de re-

)resiune şi gîndul slobod, iscat între Dumnezeu şi umină, e pedepsit cu întemniţare. Îndată ce condeiul e deplasează din presa care cîntă în presa care geme, pare procurorul. De ce n-ai mîngîiat scroafa şi nu ai ărutat-o pe ţîţe ? de ce n-ai lins-o între unghii ? Fă-înd suma pedepselor distribuite într-o sută de ani, sasinatul cu tîlhărie este o atitudine recomandabilă aţă de actul gîndirii, şi un pungaş de buzunare e mai impatic şi mai îmbrăţişat decît un om care a pornit in educaţia lui şi dintre cărţile lui cu zece idei şi ece porunci.

Prin urmare, este folositor şi alintător să te ali-eşti şi de punctul de vedere, şi de persoana omului, e care mediocritatea lui sau credinţele tale te obligă ă-l deteşti. Adoptă, deci, toate măgăriile ca nişte rientări cardinale şi de cîte ori se va uita stăpînul a tine să te vadă surîzînd, exuberant şi fericit. Abili-atea de-a te potrivi pe ceasornicul vizitiilor din impul tău nu aparţine arcanei, ci-i o elementară eflo-escenţă a sentimentului de lichelism.

Nu te sfii niciodată să pui în acţiune mijloacele pe are le-ai găsit osîndite în bibliotecă, sub cuvînt că ecanismul ipocriziei este cunoscut şi că mijloacele e văd. Poate că uneori se simt, însă de văzut e greu ă fie văzute de omul care te interesează să-l induci. roarea celor mai buni din generaţia lor este că iau iblioteca şi cronica vieţii colective în serios. Ei îşi similează pînă la suprapunere şi martiriu, pînă la enunţarea de sine, cele zece principii, aproximativ, are fac nefericirea lor paralelă cu fericirea porcească mediului de sateliţi. Ca ţăranii, ei au încredere în ile negre din cîmpia albă, scoţînd căciula dinaintea elui care le paşte.

Fii atent, dacă vrei cu orice risc să te aşezi deose-it în timpul tău, pe o piatră din singurătate, fii atent u literile şi nu primi în raftul tău de cincizeci de cărţi rice carte se înfăţişează pe masa învelită cu năframă. i porcii scriu cărţi şi scriu şi lichelele cărţi. Le cu-oşti după sunet : pune-le să sune.

929

9*

GREIERIŞUL

Odată cu stelele, se iveşte glasul clopoţeilor ne văzuţi, ca un sunet al lor. Explicarea că greierii sîn nişte gîngănii iuţi, care scot un şuier monosilabic dir frecarea unor surcele anatomice proprii, ştiinţifică ş aparent exactă, nu satisface nici copiii, nici pe tătuţu pedagog. Obişnuiţi din instinct că nu sună decît ma teriile metalice sau cristaline sonore sau sufletul în traripat al cîntecului, aruncat prin fluierul unui cio sau prin trîmbiţa vocii, imaginea scobitorilor de dinţ frecate pînă la melodia punctată pare o stupiditate d zoolog.

Căutăm alte pricini şi alte imagini, mai bine pri mite. Clopoţelul face parte din muzică şi este accep tată şi ideea stelelor cu clopote mici. Ele sună chia în cer, cele mai depărtate, ca nişte boabe de plum introdus în găocile stelare. De alte stele, spînzur pînă la fereastră, pe fire de argint, păienjenoase, clo poţeii minusculi, în felul acelora de nichel, cusuţi p cingătorile căţelului cîrn. Un vînt slab mişcă beteal firelor şi leagănă sunetul în întuneric.

Dar mai repede, greierele e o pasăre care colind întunericul cu un clopoţel legat la gît cu o panglic albastră, ca la porumbeii imprimaţi pe cărţile poştale destinate felicitărilor anuale, porumbei mărunţi c nişte colibri, sau şi mai mici, ca nişte fluturi. Ba nu clopoţeii, de mărimea gămăliilor de ace negre, sîn

legaţi cu o bucată de mătase la grumazul de catifea
al fluturilor chiar. Nu a intrat într-o seară, pe cînd
tătuţu spunea poveşti, un fluture mare pe geam,
urzit din funingini aurii şi negre, cu ochii ca două
mărgele de briliant cărămiziu şi-n creştetul capului
cu un scîrlionţ de agată? El trebuie să fi avut un
clopoţel atîrnat pe piept. Dacă nu a sunat intrîndu-ne
pe fereastră, este că se găsea la oameni buni, unde
luturii mari şi mici intră fără frică. Dar afară, în
spaţiul cu bufniţe şi cucuvăi, care sînt şi ele nişte
luturi cu pene şi cu ochi de gheaţă, nu se ştie ce se
ntîmplă şi domniţa Pulheria, regina de-o şchioapă a
luturilor, vrea să ştie cu auzul cîţi clopoţei la cîţi flu-
uri zboară-n lume, după ce mîna ei, deschizînd cufe-
ele de sticlă, le dă drumul la fiece scăpătat.

Clopoţei singuratici şi nebuni nu pot să fie, umblînd
ribegi ca puful de păpădie, după vînturi, mînate lin
le-a lungurile lumii. Poate să fie, cine ştie? cîntecul
obzelor mici, de la vitrina magazinelor de jucării,
nde o mîţă cenuşie cîntă, şi o mîţă albă, cu tambu-
nă, joacă după cobză — dar cine ştie dacă o fi ade-
ărat? Tătuţu spune şi minciuni.

Adevărul este că nimic nu se localizează mai greu
a sunetul greierilor de noapte. E o voce fără situaţie,
ără dimensiuni şi fără direcţii. Ţi se pare în acelaşi
imp că e în zece locuri în pămînt şi de jur împreju-
ul văzduhului tău. Toate sunetele au o localitate,
afară de greierişul universal şi unanim. O sută de
greieri în cîmpie par o sută de mii de glasuri care
se frîng şi se întind neîncetat, ca nişte degete de
sîrmă şi cleştar, cu cîte zece falange, cutreierînd pe
lîra cîrtiţelor şi printre tulpini. Metaniile de chihlim-
bar se deşiră şi se înşiră, şi noaptea pare locuită şi
olindată de călugări mici, mii de călugări mici, care
ziua stau la mînăstirile sobolilor, ridicate ca vîrful
ăciulii în căldura soarelui fierbinte.

Dac-ar fi prin apropiere nişte salcii, cu petalele de
mărgean, care-şi ciocnesc în răscolire sforile verzi cu

muguri vibrători, am crede că a intrat în lac luceafărul să se scalde şi că salciile s-au înfiorat. Dar nici salcii, nici ape încete nu sînt în bătaia auzului din zarea pridvorului nostru.

1929

UN OM PROVIDENȚIAL

Proprietarul hotelului în care locuiesc sta pe gînduri. Are optzeci de camere toate pline și treizeci din ele, rezervate clientelei cu schimbul, se reînchiriază la fiece oră. El inspectează, pe rînd și de cîteva ori pe zi, toate etajele. La nr. 45 aude un geamăt de satisfacție. Cine e la nr. 45 ? Perfect ! La plecare va plăti de două ori prețul odăii pentru că a turburat liniștea pasagerilor într-un chip antifamilial. Locatarei de la nr. 73 i se va întrei chiria, pentru că dovedește o activitate îmbelșugată și schimbă șervetele des. Cine face baie la al doilea etaj, la ore nepotrivite ? A ! da, bine. Se va încasa un supliment.

Portarul, i se pare, este un hoț. Nu trece în registru toate închirierile uneia și aceleiași odăi. L-a prins de cîteva ori cu nereguli grave. De pildă, camera 14 spunea că e momentan goală. Proprietarul ducîndu-se și punînd urechea la ușă s-a edificat. Și nici madamele distribuite pe grupuri de odăi nu dau probă de moralitate, întîrziind peste timpul cuvenit serviciului în camera cîte unui provincial, amator în București de cucoane îmbrăcate în roz și cu ciorapii palizi. Proprietarul le-a pus de mai multe ori în vedere că asupra beneficiilor deosebite, sînt obligate să lase un procent la casă, întrucît beneficiile se realizează pe proprietatea lui, în cadrul capitalului lui, și în mobilierul lui. Numai metrul de covor costă patru sute șaptezeci și cinci de lei și regia localului e enormă.

Proprietarul cîştigă de la toate articolele un atî la sută. Rufele trimise la spălătorie, ale clienţilor suferă o urcare de preţ de sută la sută, şi îndeoseb albiturile clientelor. Bărbierul preferat din vecinătat plăteşte şi el un procent şi fiecare cafea cu lapte fiecare corn, fiecare ţigară, transportate sus, de l cafeneaua de alături, plătesc un impozit de pătrun dere în hotel. Proprietarul ar avea prin urmare cu vînt să fie mulţumit că pune anual cinci milioane d lei deoparte, că şi-a măritat fetele cu gineri fini ş că, materialmente, contribuie la bunul mers al colec tivităţii şi la ordinea socială.

Totuşi, proprietarul e foarte nemulţumit. La u venit ca al lui nu se poate trăi fără idealuri politice după cum nu se poate deceda fără cavou şi fără sta tuie. Mai cu seamă cînd te gîndeşti că atîţi oameni cu o stare mult mai neînsemnată decît a lui şi cu u simţ de administraţie inferior şi mai puţin amănunţit joacă un rol în naţiune şi în stat, sînt de multe or deputaţi şi senatori şi cîteodată chiar miniştri. Dac nu cunoştea el, din experienţa lui de hotelier, pe mi niştri, pe care i-a auzit sforăind, spălîndu-se, înjurînd cine să-i cunoască ? Apoi, el are un program de în dreptare generală care în mic i-a ajutat să devie pro prietar al imobilului, după ce fusese în tinereţe liftie în local, şi căpătase încrederea văduvei fostului pro prietar şi drepturi asupra aluniţelor cu păr dintr nasul voluminos şi o întreită guşă graţioasă. Mii d gînduri îl asaltează şi făcînd socoteala seara la birou sufletul lui oftează profund.

— Observ că vă frămîntaţi, domnule proprietar, d cîteva luni de zile, de cînd vă sînt chiriaş. Vi s-a întîmplat ceva iremediabil ? îl întreb.

— Merge din ce în ce mai prost, domnul meu, răs punde proprietarul.

— Hotelul e plin de geme, domnule proprietar.

— Crezi dumneata că la hotel ne gîndim acum zice vexat proprietarul de hotel. Hotelul trebuie să meargă — adaogă el — fiind bine organizat şi supra vegheat de mine personal. Mai e vreun local compara bil cu „Hotel Naţional" ? Altceva mă chinuieşte, dom

nule, se înhoalbă concentrat proprietarul. Ţara ! Dumneata ştii că mergem la revoluţie şi că sîntem conduşi de un guvern de incapabili ?

— Bine că m-ai asigurat, domnule proprietar, răspunsei rîzînd cu poftă. Dacă e vorba de ţară, ţara o să mai aştepte. Credeam că încasările au mai slăbit.

— Ştii dumneata că nu mai pot să dorm ?

— De ce, de ce, domnule proprietar ? Domiciliul dumneavoastră personal trebuie să fie cu totul scutit de pricinile noastre de insomnie.

— Cum, n-ai înţeles ? Ţara !

— A ! tot ţara.

— Şi principiile ! domnul meu. Politicianii ne-au demoralizat. Demagogia ne destrăbălează. Nu mai merge. Nu mai poate să meargă. Sînt decis să intru în acţiune.

— Dumneavoastră ? Proprietarul „Hotelului Naţional" ?

— Te miri, domnul meu ? Oare mă crezi nedestoinic, pe mine, care am dus întreprinderea la o dezvoltare splendidă ?

— Ce obiectiv aţi ales pentru acţiunea dumneavoastră viitoare ? dacă nu sînt indiscret.

— N-am să-ţi ascund nimic, domnul meu. Halul în care se găseşte ţara cere o sforţare considerabilă. Ne trebuie o dictatură. Dar repede, ştii, fără nici o amînare. Pînă miercuri... Sînt, pot să-ţi spun, omul care nu se teme nici de Kemal, nici de Mussolini...

1929

EXAMENUL CONȘTIINȚEI

Un cetățean din București își face bilanțul săptămînii sîmbătă seara, aplicîndu-și un tratament de potolire a nervilor, care îi va întîrzia moartea inimii sau sinuciderea prin aruncare pe fereastră, cu un semestru.

Luni s-a dus pentru a douăzecea oară să plătească dajdia, pe care, după numeroase somații pe hîrtie multicoloră, autoritățile comunale o refuză. Mai trebuie să treacă prin unsprezece direcții și patruzeci și trei de birouri. Totalul sumei datorite — una mie lei și trei sute. A făcut anticameră la un minister extrem de aglomerat, două ore: ministrul a adormit și l-a primit cu gura amară de-un banchet din ajun și cu ochii umflați. Ministrul a constatat cu mîhnire că nimeni nu mai muncește.

Marți a fost dat judecății corecționale pentru că nu a închis prăvălia la ora reglementară. Vroia să facă dovadă că, fiind profesor de matematici, nu ține prăvălie, însă judecătorul, șiret, nu s-a lăsat convins. După-amiază a plătit amenda de 6.000 lei pentru că nu și-a clasat la cercul de recrutare motocicleta. Era prea tîrziu să adune probele că nu are motocicletă și că a fost judecat fără să fie citat. Dacă nu plătea, trebuia să facă zece zile închisoare.

Miercuri a pierdut procesul cu proprietarul și a fost silit să sporească cifra chiriei. Măcelarul i-a trimis acasă carne împuțită. Cizmarul i-a stricat o pe-

reche de ghete. Croitorul i-a stricat un rînd de haine. A trebuit să plătească totul, ca să nu se facă scandal. Un profesor trebuie să plătească şi să tacă, dînd exemplu de disciplină. Ceasornicarul i-a distrus un ceas de buzunar.

Sifonul are acid sulfuric. Laptele e vopsit. Vinul, de-o admirabilă culoare de urină, l-a otrăvit. A mîncat la un restaurant excremente gătite cu sos şi la cofetărie un excrement violaceu. Vizita medicului : 1.000 lei ; reţeta : 837 lei.

In examenul şcolar a primit 426 de cărţi de vizită şi presiuni de la notabilităţi pentru copii leneşi. Apartamentul e plin de ploşniţe şi gîndaci. Bărbierul l-a tuns mai mult într-o parte. Partidul politic în care este înscris l-a destituit imediat după venirea la guvern din două funcţii mediocre şi i-a mutat catedra la 680 kilometri.

Vineri i s-a făcut o injecţie pentru poftă de mîncare şi pentru cruţarea dragostei de viaţă şi prin urmare de ţară, un profesor trebuind să fie înainte de toate bun romîn. Copiii lăptăresei, ai brutarului, ai croitorului, ai cizmarului trebuie să primească o educaţie sufletească aleasă şi să fie împinşi, prin discursuri potrivite, către faptele glorioase. A cumpărat gulere strîmbe, cămăşi cu o mînecă mai lungă. Butonii plesnesc, ciorapii se sfîşie, aţa nu ţine, fructele se vînd necoapte.

Toate negustoriile sînt asociate cu un stil protector, cu care împart beneficiile abuzive şi produsul unui jaf sistematizat.

Toată săptămîna telefonul a funcţionat fantezist şi fiecare număr cerut a fost oficial înlocuit cu altul, de loterie. Un sfert de oră centrala moţăie şi brusc se deşteaptă succesiv sute de voci care zic : „numărul !" şi dispar. Telegramele au ajuns cu şapte zile întîrziere sau n-au mai ajuns la destinaţie de loc.

A voit să se plimbe : a mîncat o tonă de praf. A voit să şadă : n-a găsit bănci. A voit să bea apă curată : nu erau fîntîni. Totul este organizat cu meşteşugul ca un cetăţean să nu aibă niciodată echivalentul sumelor plătite.

Bilanţ: muncă de-a surda, descurajare, oboseală. Legalitate şi ordine: ghiulele la suflet, pe lanţuri. Speranţe: alcool. Rezultate: colb.

— Mai dă niţel duş rece pe spinare... Măcar atît.

1929

DOMNUL ŢIPARU

Ieri d-l Ţiparu m-a salutat într-un chip neobişnuit de respectuos. Îl văd că trece drumul cu mîna întinsă.

— Ce luaţi ? Vă duceţi negreşit la masă...

Nici nu i-am putut răspunde că nu *iau* niciodată nimic, atît eram de mirat. Mă gîndeam : „Omul ăsta vrea să-mi ceară ceva ; ce mi-ar putea cere el ?“ Căutam, şi mă trezii pe un scaun la berăria din faţă, unde mă duse de braţ d-l Ţiparu.

— Două, zise el atunci, cu un gest discret, către chelner.

— Eu de obicei — zic în sfîrşit — nu iau nimic...

— O mastică nu poate să vă facă rău...

Aştept acum ce are să urmeze. D-l Ţiparu se uită la mine lung, curios. Zîmbeşte cu un fel de entuziasm şi parcă ar şti despre mine ceva care simt că mă intimidează... D-l Ţiparu se uită *în* mine. Se uita în mine cu faţa lui întreagă, cu obrajii-i cărnoşi, cu bărbia îndulcită de o guşă incipientă, dată proaspăt pe curea, la bărbier. Mustaţa îi sta pe conştiinţa mea. Mă simţii foarte stîngaci şi-mi venea să dau din mîini. Gulerul mă strîngea de înghiţitoare. Imi îndreptam umerii, îmi scuturam mîneca de un praf inexistent, mă ţinea pălăria.

— Douăzeci de bani pentru dumneata. Chelnerul zice : mersi.

— Ce vreme frumoasă, încerc eu cu greutate, şi nu mai pot zice nimic...

D-l Ţiparu mă analiza mereu. Cînd îşi ridica sprînceana ca un cozoroc, spre ochii mei, îndată o şi trăgea înapoi şi zîmbea cu un zîmbet complex.

— La Ploeşti n-a mai plouat de treizeci şi cinci de zile, întrerup eu... Am văzut pe Gogu, ştii că s-a făcut mare!...

D-l Ţiparu se dă atunci puţin pe spate. Mişcarea trebuia să aibă o semnificare, şi poate îmi aminteam că atunci cînd întorci scoarţa unei cărţi, o poţi începe. Era adevărat.

— Nu ştii ce bine ai potrivit-o!... Îmi venea să te sărut... zise d-l Ţiparu.

Ah! mă uşurez. Mă gîndesc ce-am făcut. Mă gîndesc la una din minunile pe care eşti dispus să crezi că le-ai făcut, fără să te fi mişcat cel puţin. Nimic nu-ţi poate face plăcere mai mare decît să te ştii autorul unei isprăvi neefectuate. Poate din pricina vanităţii că eşti în stare, nefăcînd nimic, să faci foarte mult, nu ca alţii...

Îmi aduc repede aminte de o povestire morală ce publicasem într-o revistă bisericească. Desigur e vorba de ea. Cu d-l Ţiparu n-am relaţii intelectuale şi d-l Ţiparu habar n-are de asemenea mofturi. Ce-are a face; complimentele încîntă totdeauna pe un om cu o pată de cerneală la deget.

— Un moft! domnule, un moft... Eşti prea indulgent... Am scris-o într-o jumătate de ceas, zic eu cu un accent de minciună evidentă...

— Ce tot spui!... Eu n-am cuvinte să-ţi mulţumesc... Iţi spui că ai potrivit-o... Nu te credeam atît de *fin*. Ca să zică „fin" d-l Ţiparu se rosteşte ca şi cum ar zice friptură. Sînt silit să-i primesc complimentul, n-am ce face, cu o plăcere ce adaogă masticii un parfum, la care fabricantul nu se gîndise. Văzînd că d-l Ţiparu e prea scurt:

— Ce anume ţi s-a părut aşa de fin, cum zici? îl întrebai. Trebuie să fie un loc, care ţi-a plăcut mai mult decît restul. Poate vrei să faci aluzie la... partea cu harul necondiţionat. Nu prea mi s-a părut reuşită. Aş fi voit să dau senzaţia...

— N-ai idee cum ai nimerit-o de bine! Îmi venea să te sărut...

— Poate că nu te înşeli, zisei, conştient în sfîrşit de meritele mele. Eu am despre om un ideal deosebit, nene Ţiparule, spun eu, apropiintdu-mă sufleteşte... Băiete: două mastici!

— A! nu! Îţi jur că nu... Te-am poftit eu... Plătesc eu tot...

— Căci înţelegi, caracteristica omului e cu desăvîrşire de...

— Ai văzut ce mutră a făcut?... N-oi mai uita-o niciodată... A tăcut lemn...

Aici d-l Ţiparu rîde cu hohot. Mă uit la el. Stau...

— L-ai pocnit cum nu mă aşteptam... Şiretule! Dă-mi voie să-ţi spun că eşti dat dracului... Mă ierţi, eşti preot... Dar îţi sînt recunoscător... Mi-ai uşurat inima...

Examinez mintal încă o dată povestirea publicată, uitîndu-mă cu ochiul zbîrcit, în pahar. De unde trage concluzia asta Ţiparu? Mă mai uit la el. Nu poţi şti toate înţelesurile unei bucăţi pe care o scrii, şi adevărata lucrare literară trebuie să aibă cît mai multe, gîndesc eu. Şi-mi trece pe dinainte opinia măreaţă a unui critic despre o altă povestire morală a mea *Racii*. Acela se pricepea incomparabil mai bine decît d-l Ţiparu în ale scrisului şi făcuse un articol critic, ca să demonstreze „împuternicirea ce asupra lui însuşi o ia scriitorul acesta, cu un temperament atît de vehement simbolic, cînd ne vorbeşte despre cugetarea omului asupra sistemului indicativ ce face durerea omenirii înălţătoare". Nu era nici un sistem indicativ în istorioara mea şi nici o durere înălţătoare, e adevărat, ci numai nişte raci. Dar desigur că mă şi înşelam. Trebuie să fi fost. Era. Cititorii culţi le-au găsit. Că unii admirau mai mult sistemul indicativ şi alţii preferau durerea înălţătoare, nu e nimic: asta dovedeşte că erau amîndouă acolo. De asta sînt astăzi convins. Aşa că primii interpretarea d-lui Ţiparu cu mulţumire.

— Din pricina asta — începe iarăşi — era să mă bat cu el... A zis că eu te-am învăţat...

— Cu cine, d-le Ţiparu ? zic eu deodată.
— Te mai faci că nu ştii ?...
— Iţi jur...
Imi aruncă o căutătură piezişă.
— Cu Costică !
Costică... Costică...? Costică Ţiparu, fratele lui... Nu pricep. Mă înholb.
— Va să zică ai uitat !... Ia adu-ţi aminte... Nu ştii, sîmbătă, cînd ai venit la noi...
— Ba da !
— Ei, ce-ai spus ?
— Nu ştiu...
— N-ai spus că Costică are venin ?...
— Eu ?... N-am spus.
— Cum n-ai spus ? Nu ştii că m-ai bătut pe stomac şi m-ai felicitat că-mi merge bine ?...
— E adevărat...
— Ei ! ce-ai spus pe urmă de Costică?... Ai spus că e slab de al dracului ce e... Şi că are *bilă* multă...
— Am spus aşa : „D-ta nu te temi de grăsime. D-ta eşti un temperament bilos".
— Păi, ce spui eu ?
— O, domnule Ţiparu, am vrut să zic altceva !...
— N-o mai întoarce... Nu-ţi închipui cum s-a potrivit... Imi venea să te sărut... Eu înţelesesem ceva... dar nu de tot, ştii că eu nu mă prea *ocup*... Dar era la noi nepotu-meu, studentul în medicină... El ne-a dat explicaţia... Să fi văzut pe Costică !... Ai avut noroc că plecaseşi ; de nu, cine ştie ce se întîmpla... Fii însă pe pace. Eu am spus : Costică ! să nu cumva să te atingi de părintele că e vai de tine... O să mă cunoşti...
— Băiete : două mastici !

1929

SACRIFICIUL SPECIAL

Un mare negustor, pe care îl cunoaştem cu toţii, era un mic negustor, cu un venit de vreo două-trei milioane mici anual, adică atît cît cîştigăm laolaltă vreo douăzeci-treizeci de indivizi numiţi intelectuali. E adevărat că el vinde ţuică şi limbi afumate, ceea ce nu-i acelaşi lucru cu mărfurile noastre subiective. Însă ca să cîştige trei milioane, negustorul în cauză, mare cîrciumar din centru, afirmă în petiţia înaintată justiţiei pentru o amînare şi o scădere de plăţi, că s-a sacrificat. Fiind licenţiat în drept — argumentează proprietarul bodegii — puteam să-mi fac o profesiune strălucită, de frîntor intelectual: am preferat să iau „din fragedă copilărie" calea spinoasă a comerţului de băuturi spirtoase şi mezelic şi m-am jertfit acestui ideal nenorocit, trezindu-mă cu o avere în spinare de una sută milioane lei.

Însă jertfele mele le-am făcut nu o dată pe toate, ci, ca un mucenic prevăzător şi practic, „treptat". Am deschis întîi, sîngerînd, prăvălie. Apoi, suspinînd, am cumpărat toată casa, în care se găsea prăvălia. După aceea, îndurerat pînă la lacrimi, am cumpărat şi casa de alături şi, suferinţă peste suferinţă, am băgt în reparaţii patruzeci de milioane. Pe încetul, am făcut a mea o casă din bulevardul Pache, o casă din Sfîntul Ştefan şi o vilă din Buşteni, unde mă refugiam să plîng la răcoare nenorocirile ce mă izbeau atît de re-

petat. Nu vă mai vorbesc de alte plăgi, pe care mi le-am asumat în subsidiar, terenuri la Sinaia, la Predeal, la Techirghiol : pretutindeni m-a purtat setea de sacrificiu.

M-am născut, ca Isus Hristos, cu pasiunea de a mă crucifica. De altfel, cu Isus păstrez legături familiare : am acasă, la masă, totdeauna un episcop şi, pe cînd nu devenise împărat, patriarhul ospăta în paradisul meu, unde se vinde jos, în prăvălie, vinul eminenţei sale. Vă aduceţi aminte că transformîndu-mi bodega i-am dat încăperea şi stilul unei mitropolii şi că binecuvîntarea : „Luaţi, mîncaţi, acesta este trupul meu ; beţi, acesta e sîngele meu“ (optzeci lei litrul) de inaugurare a dat-o în sublima mea cîrciumă însuşi patriarhul cel plin de daruri.

Am voit să mă pedepsesc şi m-am flagelat din răsputeri. De ce să cîştig numai un milion şi să nu cîştig două ? De ce să cîştig două milioane şi de ce nu trei ? De ce trei şi nu cinci ? De ce cinci şi nu douăzeci ? Şi aşa s-a făcut că m-am spart.

Ce vă cer acum, domnilor judecători. Un bagatel şi tot în spiritul virtuţilor mele de martir. Vă cer să nu mai plătesc la timp şi să nu mai plătesc dobîndă, să nu mai plătesc, dacă se poate, nimic şi să rămîi aşa cum m-a făcut Dumnezeu, cu bodegă, cu imobilul bodegii, cu hotelul de alături, cu casa din Pache, cu casa din Sfîntul Ştefan, cu vila din Buşteni, cu tragediile mele virane din Sinaia, Predeal şi Techirghiol. Să mă lăsaţi copleşit de toate aceste suferinţe, care nu-mi produc decît zece milioane de lei anual — şi să nu mai plătesc. Dacă plătesc, pe mine mă costă franci ; pe cînd, dacă hotăriţi dv. să nu mai plătesc, pe dv. nu vă costă nimic şi nici pe mine nu mă mai costă nimic ; lăsaţi-mă să urmez calea sacrificiilor mele, apucată din fragedă copilărie.

Eu am mai făcut şi alte jertfe. M-am făcut senator şi am purtat joben şi decoraţii în automobilul care m-a transportat la palat cu prilejul răspunsului la mesaj, încadrat de escorta regală. Am luat parte la legiferarea ţării, căreia i-am dat pravile bune, pe care nu le merita. Puţin mai a lipsit să nu fiu regent cu

narele meu coleg din Biserică. Dacă-mi acordaţi con-ordatul preventiv, mai este timp să devin şi să accept şi acest imens nou sacrificiu (trei milioane şi ceva nual).

A plăti sau a plăti la timp este ceva care se prac-ică obişnuit în vulg şi în clientelă. Pentru plata ţui-ilor şi masticilor consumate la mine, eu am organi-at chelneri şi ţali. Dar ce e francul faţă de milion şi le sute de milioane? Milioanele se plătesc cu oarecare greutate şi în ceea ce mă priveşte aş prefera să nu le plătesc de fel. In vremea noastră de stricăciune şi ipsă de bună-credinţă, sacrificiile mele pot constitui n merit şi un merit chiar naţional, care ar atrage n mod natural scutirea, ca o recompensă sufletească a calităţilor morale. Sînt un apostol.

Să nu credeţi, domnilor judecători, că este bine să ii om bogat. Toată viaţa m-am silit să deviu un sa-ariat şi nu am izbutit. Fericesc din toată inima pe oţi cîţi n-au pus o sută de milioane la ciorap, ca să se mpovăreze cu ele. Fericit cel ce nu are hotel şi bo-legă, căci se va mîntui, zice psalmistul cu bună drep-ate. Şi nu sînt singurul martir al ţării acesteia. Au mai fost cîţiva, între care un mare negustor de per-lele şi covoare, un mare comerciant de flanele şi alţi ertfitori de sine. Cel dintîi, nefericitul, e poate prea gras, însă a fost şi ministru, chemat ca un mare gos-odar, ca şi mine, să gospodărească statul şi liber-ăţile cetăţeneşti. Ca să nu i se urască afară din cale le mult, el şi-a cumpărat şi cai de curse, ostenindu-se şi în alergări în trap, nu numai pe singurele lui două picioare. Voia să ia parte la bucuriile ţării cu cît mai multe picioare şi cu ele potcovite, şi să ajute prospe-itatea cu activitatea unui grajd de iepe şi armăsari. Pe aceşti înaintaşi ai mei i-aţi pus la punct: pune-i-mă la punct şi pe mine.

Pizmuiesc, vă repet, fericita sărăcie şi binecuvîntez pe Dumnezeu cînd îl văd înmulţind în jurul meu oa-menii care mănîncă o ceapă cu pîine. Cît n-aş da să fiu în locul lor, dacă nu ar fi prea tîrziu! Insă m-am învăţat rău, domnilor judecători. O viaţă întreagă am dormit pe saltele de puf şi m-am învelit cu plapumă

de mătase. Am mîncat homard, Roquefort şi Brie, vinaturi franceze, fazani, icre moi. Am băut Sauterne şi Veuve Cliquot şi am isprăvit masa cu Chartreuse. Dacă mi-aş schimba regimul acum şi m-aş întoarce la mălai fiert şi la fasole, m-aş îmbolnăvi de stomac. Nu e voie să i se întîmple acest lucru unui fruntaş al statului, care trebuie să supravegheze de aproape rinichiul, ficatul şi băşica udului nostru. Pentru ce au mai existat Ştefan cel Mare, Tudor Vladimirescu şi Horia, dacă guvernul şi justiţia s-ar dezinteresa de buna funcţionare a organelor noastre esenţiale? Pentru ce m-am jertfit eu dacă trebuie să mai plătesc şi o sută de milioane?

Sînt şi un bărbat model, un soţ model, un părinte model, un model de şef de familie; vă rog să nu uitaţi. Am ajutat orfanii cu şaptezeci şi cinci la sută din veniturile mele, am sprijinit văduvele, am vindecat bolnavii, am adunat cerşetorii şi i-am îndestulat. Hotelul meu este locuit, cum vă puteţi uşor da seama, ca şi diversele mele imobile, exclusiv de oameni săraci. Cînd se iveşte un încasator de la o foaie pe care am primit-o doi ani de zile, zi cu zi, îl iau la goană, numai din distracţie şi tot din distracţie dau pe mîna sergentului din post pe omul flămînd care ar voi să se înfrupte din bugetul bodegii mele. Dar cine nu e distrat, cine nu-i dus cu mintea la cele superioare?

Concordatul preventiv, permiţîndu-mi să mă chinuiesc a strînge alte zeci de milioane noi, îmi va da posibilităţi noi ca să fiu util şi indispensabil epocilor mele de dulci bancrutari şi frauduloşi.

1929

FEMEIA CU COPILUL

O femeie cu un copil în braţe a greşit vagonul electric de gară. Taxatorul o ceartă că nu ştie să citească numerele şi direcţiile, şi regulamentul vrea să-i aplice o amendă corecţională prin controlor, care ţine curs public despre fraudă şi îndatoriri. Femeia rabdă injuria, lipită de uşă, în picioarele goale şi cu pieptul desfăcut fără decenţă. Un copil scheletic suge din ţîţa ei de schelet, obosită. E cu neputinţă de suportat aspectul de mizerie fantastică al grupului consacrat de icoanele împărăteşti şi mai ales ideea că femeia a putut să fie rîvnită şi fecundată. Sau mai ales că ochii ei morţi au putut licări, că braţele ei au putut cuprinde şi că pîntecul ei s-a putut bucura femeieşte. Ţi se strînge pumnul şi ai voi să izbeşti natura dur în gingii, inconştientă şi vicioasă.

Între cele două staţii de asfalt, pe un bulevard orfotit de lume, femeia şi copilul sînt mai singuri decît într-o tăcută sală de disecţii. Cîtă vreme ei au făcut numai un rău strict personal, nimeni nu întreabă ce caută şi de unde vin. Libertatea lor e la fel cu a tuturor persoanelor care-şi plătesc biletul şi au învăţat să deosibească vagoanele şi să nu le confunde. Nimeni nu e obligat să caute femeia singură cîngă un copil singur şi în tăcerea vijeliei mute, pe care o străbate, mamei i s-au acordat răspunderi şi drepturi.

Răzvrătirea înfăţişării dovedeşte că femeia din va
gon e nebună. Un petic de fustă o îmbracă toată, d
la umeri la genunchi. Ea surîde cînd nu trebuie ş
între spaimă şi beatitudine îşi priveşte citeodată co
pilul care-i mănîncă leşul. Singur instinctul datorie
pare intact, cu care se duce la gară.

— Unde vrei să pleci ? întreabă cineva.

— Nu ştiu, răspunde femeia corect. Mă duc l
gară.

— Şi de la gară unde pleci ?

— Nu ştiu.

— Atunci de ce te duci la gară ? întreabă un logic

— Nu ştiu, răspunde netulburată femeia.

— Ţine un pol, îi spune cineva, întinzîndu-i o mo
nedă nouă.

Fără să ştie să ia banul gălbui, femeia se uită l
strălucirea lui, ca la o ţigară aprinsă şi zîmbeşte, c
şi cum nu ar avea nevoie.

— Ia-l, să cumperi ceva copilului cu el, o în
deamnă o femeie din vagon.

Femeia zîmbeşte iarăşi, vorbeşte cumva din och
mişcîndu-şi buzele.

— A murit ! zise femeia cu copilul, tocmai cînd s
dete jos din vagon.

1930

REȚETE

„Lingăul" și „licheaua" sînt două din rolurile unui aceluiași personaj numeros, hotărît de evenimentele unei epoci să ia asupră-și terminologia deficitară a vocabularului social. Și amîndoi, și licheaua și lingăul, sînt mai repede niște bolnavi ai unei epoci decît niște temperamente, renăscuți, numai făcuți. Făcuți nu în sensul creațiunii, ci obținuți prin deșet. Uleiul de motoare e o creație, însă rămășița lui puroasă, din asudarea părților murdare ale carterului, e o mocirlă, care în atelier se aruncă, pe cînd în societate se păstrează. Impuțirea echivalează cu experiența și cum acțiunile în care mocirla e utilizată sînt murdare și clasic murdare, pentru așa trebuință nu e nevoie de ulei luminos, căci nu costă moralmente ieftin.

Personajul lingău și personajul lichea nu vin în viață niciodată singuri, ci recomandați, ca slugile care nu dispun de un prestigiu propriu, fie și detestat. Recomandația nu a precedat personajul și întîi a trebuit să fie lingăul și apoi referența. O civilizație superficială, de forme, promovează totdeauna însușirile lingăului și ale lichelei. De pildă, examenul și certificatul, unul stabilind selecția și altul consemnînd-o într-un act, în asemenea civilizație degenerează și decad, de la valoare la conduită. În definitiv, valoarea e incomodă căci concurează, imediat ce

se naşte, o seamă de false valori şi le ridiculizează numai prin simpla prezenţă între ele; pe cînd conduita, raportîndu-se la individ şi slujind fără simbrie industrială ci exclusiv pe bacşiş, flatează şi mulţumeşte. În cursul primar, învăţătorul distinge pe băiatul care îi va căra lemnele din pivniţă şi va da o mînă de ajutor la spălatul vaselor, în bucătărie. În şcoala secundară dascălul preferă pe băiatul care va secunda în facerea fişelor necesare unei opere documentare. În universitate, ochiul alege un viitor gi nere pentru o fată, care trebuie măritată cu un succesor. Bastonul de mareşal cu care orice soldat trebuie să plece, după o vorbă a lui Bonaparte, pe cîmpul de luptă, în viaţa civilă poate să fie găsit între umbrele, mături şi perii.

Sînt, într-adevăr, momente, lungi momente uneori foarte lungi, în istorie, cînd o lume întreagă poate fi atinsă de morbul lingăului şi de febra lichelei, fiecare individ silindu-se să se supuie unui lucru şi să-i facă o declaraţie publică: profesia de credinţă din timpurile inchizitoriale. Psihologi, bacii pun în rîndul turmei cîte unul, doi măgari, ca să-i vadă oile obişnuite să se uite în pămînt şi să zărească la doi coţi de lungul nasul, şi să se ia după ei. Pe măgari îl poartă baciul şi măgarul, fără să ştie, poartă berbecii. Momentele culminante ale lingăului şi lichelei sînt momentele de admiraţie, ceea ce în viaţa mecanică este griparea motorului. A intrat ulei prea mult în cilindri, de calitate ieftină, nerezistent marilor temperaturi de explozie şi a şchiopătat armonia mişcărilor. În atelier, un motor gripat se demontează, se scoate şi se pune pe banc. În viaţa socială reparaţiile fiind necunoscute şi tendinţa intimă a mişcării fiind înlocuirea cu piese noi, admiraţia merge pînă la consecinţa ei, tocirea şi plesnirea.

Deci, iubitule, dacă nu te simţi în stare să-ţi duci încheieturile şi schelètul pînă la capăt şi dacă viaţa cu orice preţ te tentează mai mult decît căpătarea ei prin efracţiunea de toată clipa a individualităţii, caută din vreme să pui mîna pe un tutore.

Franţujii numesc tutore şi băţul care se înfige o dată cu sămînţa, ca să se urce pe el ca un zuluf, firul gingaş de fasole. Dacă nu-ţi iese de la sine protectorul înainte, caută-l, căci îl găseşti întotdeauna, undeva pe lîngă tine. Întîi, nu are de unde să te cunoască : salută-l. Ţine-i calea şi salută-l pînă ce va începe să te cunoască. Poţi să-l saluţi şi numai în scris, dacă faci una din meseriile scriitorului public. După trei saluturi nu mai rezistă decît acela — un ins foarte rar — care după repetarea salutului se simte nervos şi gata să te ia la palme. Asta e o intrare în materie şi o acomodare cu un stadiu preliminar. O dată intrat, te orientezi mai departe şi progresiv mai departe, abandonînd, rînd pe rînd, fazele precedente şi eventual contestîndu-le.

Ţi-am mai spus că pentru a deveni lingău şi lichea cu oamenii, de care îţi atîrnă o situaţie, este util să fii aşa cu instituţiile şi cu concepţiile curente. Unora, mai delicaţi şi mai discreţi, le va fi ruşine să se declare de pildă patrioţi şi iubitori de Dumnezeu, socotind că asemenea gingăşii suferă să fie dobitoceşte parcurse cu copitele şi cu coada ridicată. Nu te sfii ; fii ostentativ creştin şi mai ales ostentativ de nuanţa adoptată prin capriciul evenimentelor, de locul unde te găseşti. Adoră cu o sfidătoare neruşinare publică pe Dumnezeu, pe Crist, pe Maica Domnului ; urlă pe dinaintea icoanelor, dă fuga după popi şi sărută-le marginea veşmîntului, mănîncă prescură cu apă, cu vin şi ţuică, indiferent. În aceste lucruri pe care bieţii oameni le cunosc de cîteva sute de ani, fă-te cel dintîi care le-a descoperit. Şi, ca să intimidezi pe cei distraţi din obişnuinţă, ia şi pietre şi dă, pe sub perdeaua lăsată pe sfintele daruri. Acest accent de violenţă vei şti bine că nu-ţi procură nici o complicaţie : căci faci revoluţie cu apă şi sifon, aperi ceva care nu mai are nevoie de apărare, roata, răstignirea şi alte canoane fiind înregistrate de acum aproape douăzeci de veacuri, de nişte predecesori nesubvenţionaţi.

A ! şi vorbeşte gălăgios de morală, cînd toată lumea, afară de puturoşi, preferă să nu insiste. Morala,

moralitatea, Dumnezeu, naţia, poporul, neamul, pămîntul — chiuie cu atît mai strident că îţi aparţin, cu cît tei vei îmbăta mai des şi vei vomita mai des. Vărsătura ta nu se aseamănă cu a ciinelui ; din ea trebuie să se împărtăşească intelectualii, preoţii, copiii. Singurul inconvenient al prozei tale, fiule, cînd vei face şi în scris asemenea proză, va fi insonora ei banalitate, dacă nu vei şti să te opreşti la timp şi identificîndu-te prin repetire şi stăruinţă cu un subiect mediocrizat, vei crede că obţii lacrimi din nişte ochi cu scuipat.

Evident, vei evita din răsputeri ideile şi durerile timpului tău viu şi aspru, ca să nu te strici cu lumea şi să nu fii nevoit să-ţi constrîngi viciile la răbdare şi abnegaţie. A raporta toate chestiile la trecut, a masca ziua de azi, înăbuşită în eclipsa veacurilor de almanah pe care nu le-ai trăit, şi a le oferi soluţii pentru acum o mie de ani, este a fi un bun lingău şi o lichea binevenită.

1931

ARTA DE-A FI IDIOT

— Mi-ai prezintat adineaori pe tînărul cu ţăcălie care stă lîngă sobă. Cine-i idiotul ăsta ?

— Vorbeşte mai încet că se aude.

— Şi dacă aude, ce face ?

— Numaidecît nu face nimic, pentru că trebuie întîi să se gîndească amănunţit. Mai întîi suferă, fiind întîi simţitor şi numai în rîndul al doilea analitic. Acţiunea vine pe urmă.

— M-ai înţeles ? Vorbesc de ăla, care a vrut să zică „Imi pare bine" şi a zis „Mulţumesc".

— Exact. Cîteodată, dacă nu tace se încurcă.

— Va să zică e idiot.

— Să-mi dai voie. Atîrnă de origini. Cînd încurcătura este de la limbă, nu este de la creier. O să-mi spui că distanţa, pe dinlăuntru, pe la înghiţitoare, dintre amîndouă, e numai şase centimetri...

— E gîngav ? Fleorcăie ? Mănîncă silabe ?

— Are o dicţiune admirabilă însă trebuie să se gîndească bine. Şi n-are vreme decît seara.

— Va să zică e idiot.

— Mă cam contrariezi. Dar să-ţi fac o mărturisire. Nu ştiu ce este un idiot. De fapt, ce este un idiot ? Tînărul de care vorbim ţi-a fost prezintat.

— I-am întins mîna şi el a dat din picior.

— Ce indicaţie este asta ?

— Că nu ştia pe care din labele lui să o aleagă.

— Şi ţi-a întins-o pe cea dintîia, dacă numărăm de la dreapta.

— Pardon. Mi-a întins-o pe a patra.

— Cum ? El ştia că are mai multe ?

— De ştiut nu ştia. Aici e chestiunea. Instinct, dragă ! Piciorul ştie mai bine cui aparţine decît proprietarul lui.

— Vrei să zici că piciorul lui e mai inteligent decît el ?

— Tînărul a simţit o bucurie cînd a fost prezintat şi a dat din coadă. O coadă abstractă...

Desigur, tînărul a pierdut-o, dar piciorul şi-a adus aminte că a avut-o. Amintirea picioarelor rămîne intactă în toată evoluţia. Idiotul a tradus cu mulţumesc... La ce te gîndeşti ?

— Mă gîndesc dacă un poet poate să fie idiot. Cred că nu se poate.

— Dar ce ţi-a venit ? Nu cumva ?...

— Ba da. E poet, poet mistic, în strana din dreapta.

— Ce ţi-am spus ? Nicăieri idioţia nu se nimereşte mai admirabil ca în poezie şi nu străluceşte mai splendid ca în misticism.

— Vezi ? El scrie. Miroase şi pune punct. Se gîndeşte şi scrie. Fuge, şi pune punct. Şi tocmai după ce a iscălit îi vine ideea adevărată. Nu se îndură însă şi dă la tipar. Foarte numeros la cugetare, ideile îl îmbulzesc şi-i vine subiectul după ce trece. Asta se cheamă idioţie ? Cînd vrei să spui ceva şi iese altceva, cînd nu vrei să spui nimic şi totuşi iese ceva, nu e profunzime şi talent ?

— Dacă îţi îmbogăţeşti argumentaţia, mă convingi.

— Am admirat meşteşugul, care ştiind pe unde se fată ouăle găinii, le scoate amatorilor din sală, pe nas. Adică în artă, în poezie, nu se găseşte ideea în stare latentă în tot insul, cu facultatea de-a ieşi pe unde găseşte loc ?

— Vrei să spui, mi se pare, că dacă oul iese pe nas, ideea poate să-şi facă drum pe calea găinii. În poezie, e posibil.

— Poetul de lîngă sobă nu e idiot cînd scrie, e tîmpit numai cînd vorbeşte. Uită-te la el... Compune...

Cînd îi place un compot, zice „Ha !“ cu entuziasm. Apoi se corectează, dîndu-şi seama că era mai bine să strige „Ai“ şi preferînd să fi tăcut. În conversaţie e monosilabic şi interject, admiră cu vocalele pure şi protestează tot cu ele, concentrat pînă la cinci şi pînă la diamant. E inferioritatea de totdeauna a limbajului grăit faţă de cel scris : nevoia de a te roşi numaidecît şi de-a nu da din picior. Numai cine ştie cît material intelectual conţine exclamaţia „Hi“ şi cîte nuanţe deosebesc pe „adică mă-nţelegi“ de „ca să zic aşa“, poate contempla cu seninătate şi respect regiunile poeziei.

În scris nu se cunoaşte cînd pune poetul al doilea cuvînt şi dacă l-a pus înainte sau după cel dintîi, în trei luni, în şase luni. Ochiul lui deschis asupra universului aşteaptă.

— La urma urmelor, nu e nici jignitor nici antisocial să fii poet şi idiot. De multe ori nici nu e nevoie să fii poet, e de ajuns să fii idiot ; dacă la idioţi adaogi poezia este desigur mai bine. Poetul cel mai mare al ţării e în Parlament. Conversaţia lui e şi ea agreabil monosilabică şi artistic onomatopeică. Exclamaţia el o însoţeşte tuşind cu scuipat şi scărpinîndu-se în ceafă. Vocabularul lui are un lătrat sufletesc şi un guiţat intelectual pentru tot dialogul. Ştie să zică „Zău“ şi tace. „Nu mai spune !“ şi tace. „Poftim !“ şi tace. „Aşa e !“ şi tace. E telegrafic şi cu stop. „Zău“, e politică naţională, „Nu mai spune“ subînţelege ştiinţele economice şi financiare. „Poftim“ include filologia, contabilitatea şi algebra. Aşa e sintetizată enciclopedia.

E idiot : dar e poet. E idiot : dar e deputat. E idiot : dar e ministru. Dar e şi poet.

Acelaşi ac indică pe acelaşi cadran poezia pură şi stupiditatea sublimă.

1932

APA CU FĂINĂ

Fruntariile n-au fost rupte şi calul nici unui năvălitor nu le-a călcat. Fruntariile s-au topit de la sine, fără luptă, săgeţile s-au înmuiat; ştirbite, spadele s-au ştirbit în răzătoare de noroi. Prin disoluţie, s-au dezagregat metalele şi piatra. Imperiul de cocă a pus o dulce stăpînire pe întinderi; epoca de apă cu făină.

Concesii, toleranţe şi absenţa preferinţei. Aş iubi ceva şi nu mai sînt în stare: aş urî şi nu mai pot — surîd ca să plac şi ca nu cumva să se creadă undeva, n-aş putea hotărî unde, că m-aş îndeletnici cu un gust sau sentiment personal. Mi se pare că aş fi suspect dacă n-aş rîde o dată cu toată lumea şi dacă aş merge cînd ea stă pe loc la o răscruce de limuzine şi echipaje. Ah! lacrima, să nu aud de ea, oftatul să nu-mi ajungă la ureche; scrîşnetul să nu-l percep, nici în fotografie. Viaţa trebuie să-mi pară suavă şi dacă gîndesc, dacă scriu şi dacă mă urc la tribună, tonul trandafiriu e de rigoare.

Nu e adevărat că scrii prost şi că gîndeşti strîmb. E fals că suferă cineva. Nu e nici mizerie nici mortalitate maladivă la netimp. Nimeni nu e imbecil, nici nepregătit, nici lichea. Toţi sîntem inteligenţi şi admirabili. Epoca reprezintă apogeul colectiv: mai mult nu se poate concepe.

Nu vreau să supăr pe nimeni, căci unii cu alţii ne găsim în cele mai bune raporturi. Dacă am supărat

unul, se supără toţi, fiecare supărîndu-se standard. Necazul, ca şi tihna, şi-a găsit un tip, conform căruia eşti indispus identic. Să nu te îndoieşti şi nu mă îndoiesc. De la îndoială vine tot răul. Să crezi cînd mînjitorul ţi se propune pur şi inefabil şi să pui temeiuri atunci pe ipocrizie şi laşitate şi dacă impostorul şi escrocul intelectual şi politic îţi recomandă dogme şi principii, să zici amin şi să-i pupi umbrela şi pălăria din cuier.

O serie de lucruri e o convenţie unanimă să nu apară în minte şi sub condei. Să nu zici hoţ: vocabulul e inelegant. Să nu zici: nulitate, incapacitate — nu ştii cine se poate simţi atins şi trebuie să-ţi menajezi viitorul apropiat. Să nu ţi se pară că nişte cuvinte de scris tîmpit şi dobitoc sînt în legătură cu epoca şi să le utilizezi în abstract. Abstractul şi indefinitul supără cel mai mult. Să nu vorbeşti de barbă, ca să nu ofensezi o caricatură. Să te fereşti de termeni ca student, profesor sau savant; cine ştie ce se poate ascunde şi mocni sub un cuvînt.

Să nu vorbim niciodată de zahăr, de ciment — de pildă — oricît ai plăti sacul şi kilogramul. De hîrtie vom vorbi foarte rar şi foarte puţin şi numai atunci cînd nu e nevoie.

Oricare ar fi revoltele şi scîrbele tale, tace-le, zîmbeşte-le; trăieşti în epoca de cocă şi de şpriţ. Cîrciumarul care a imaginat amestecul hibrid al vinului de struguri cu sifonul a fost un mare psiholog şi el a creat fără să ştie o ţară nouă: Şpritzland. Tace-le, zîmbeşte-le şi dacă vrei dezgustă-te numai de tine: nu are consecinţă.

Să-ţi faci o educaţie a odraslelor, liniate ca un caiet de socoteli, în pătrate mărunte, uşor de supravegheat. Învaţă-ţi copiii să mintă cu agerime şi să se falsifice cu entuziasm. Dacă printre picături îţi vei putea decide nevasta să iasă la anumite ore şi să se absenteze oportun, beneficiile sufleteşti vor putea să fie sporite cu importante aporturi conjugale. În special, îngrijeşte de viciile şefilor tăi şi furnizează dacă se poate şi dispui de o familie bine aprovizionată, de toată ierarhia. Vicii feminine şi vicii

masculine, le poţi satisface pe toate şi pe cele din urmă cu împărtăşaniile-ţi proprii, lauda, mersul pe burtă, transportarea scuipătorii, articolul de gazetă. Partea întîia se numeşte: închide ochii, iar a doua: deschide-i bine.

In literatură şi politică, bineînţeles toată lumea e talentată, valoroasă, incomparabilă şi toate cărţile sînt fenomenale. Stupiditate nu există nici aici. Vei face o literatură şi vei inaugura o activitate de presă, care să producă foarte multă plăcere. Arta scrisului şi apostolatul ideilor trebuiesc întoarse la menirea lor, să facă bine la stomac şi să puie vanitatea în stare de spasm delicios. Flatează dacă nu oamenii direct, măcar ideile lor cele mai false şi mai comune. Lectorul se împacă foarte bine şi cu o agresivitate care-i în fond o mîngîiere profundă, căci nu mai lingi o mînă pe dinafară ci un abdomen pe dinlăuntru. Sînt cîteva atitudini eroice extrem de rentabile pentru cel care le poate îmbrăca fără falsă pudoare, în ideile admise şi banalizate. Pune mîna pe o idee banală şi admisă şi fă-ţi din ea un steag revoluţionar. Intinereşte un zeu şi fă-te că regreţi cu pumnii şi cu zbierătul un timp acceptat în istorie. Iţi recomand două mari şi infailibile surse de succes şi procopseală: credinţa strămoşilor şi naţia. La fiece treizeci de ani, cîte o serie de exemplare au făcut excelentă carieră cu acest capital. Insă să-l exploatezi la o temperatură, pe care un vocabular inept a însemnat-o cu calificativul: nerușinare. Că strămoşii tăi au păscut caprele la Adrianopole, că au fost nişte splendizi şătrari însă ţigani, nu importă. Invăţătura prinde şi învăţătorul prinde şi el.

Unde se grăbesc atîţi oameni îmbrăcaţi corect în haină cu coadă neagră, forfotind paralel şi în zigzag, fără o ţintă imediată? Fiecare duce o tavă nevăzută şi un şervet nevăzut subsuoară şi fiecare vrea să servească. Sînt chelnerii epocii, pasionaţi de un stăpîn, care-i aşteaptă şi-i utilizează pe rînd.

O singură neplăcere poate să se ivească şi să strice atîta armonie şi reciprocă regulă de concesii şi consimţiri. Un eveniment. Un eveniment care nu va pu-

tea să le folosească nici la birt, nici la cafenea, nici la bucătărie, la şcoală şi biblioteci, mîinile lor fiind mult prea fine, sufletul lor mult prea gol şi personalitatea lor mult prea abdicată. Atunci, o să putem asista la spectacolul de fracuri, de smoching, de redingotă şi de chelneri, alergînd să fugă, lăsînd greutăţile dure în seama celor care nu s-au întrecut cu ei. Şi nu va mai fi nici un drum destul de neted şi de lung, pentru lamentabila lor şchiopătare.

1933

EPISTOLĂ DE FLĂCĂU

Desigur, dragă prietene, că atunci cînd te arunci în cerneală, e pe toată viaţa, ca în marină: trebuie să înveţi înotul. Unii înoată numaidecît, ca gîsca, nu-i pizmui. Tot ce ţi-aş dori înainte de toate e o totală absenţă de precocitate: mă îngrozeşte capul de bătrîn al unui copil rahitic şi omniştiinţa lui de mai tîrziu, obraznică e pedantă şi timidă e sfîşietoare.

În copilărie, camarazii mei de şcoală înaintaţi credeau că sînt în tratamentul unui medic de boli venerice. Era un punct de onoare şi un fel de-a fi orgolios, să sugerezi că eşti bărbat. Dintre porcii primari şi secundari, cu care a trebuit să trăiesc paralel, mi-a rămas figura de pupon rumen a unui copil integral. Încolţit odată, pentru că era sfios şi curat de acasă, de chitele şi pumnii repetenţilor, el a voit să înjure şi nu a putut, aşezînd verbul într-o formă neuzitată şi, după opinia adversarilor lui, negramaticală... Salva de hohote cu care au primit injuria caricaturală trebuia să-l facă pe autor de ruşine şi, într-adevăr, camaradul nostru plîngea că nu izbutise să dea mîniei un grai înţeles.

Dacă vreau să veştejesc precocitatea celorlalţi, îţi recomand în schimb originalitatea lui. A doua zi, el şi-a ales dintre atacatori pe cel mai vechi în clasă şi mai zdravăn, un găligan care cînd nu ştia lecţia trîntea uşa profesorului în nas şi pleca la plimbare. Păros la netimp, ca un urangutan, şi buzat ca un ab-

domen înjunghiat cu o lopată, însul sta jos pe o treaptă de scară, înconjurat de auditor de recreație. Candidatul găsise un bolovan de granit în curte și venind cu povara de piatră, greu transportată, pînă în dreptul uriașului școlii, se opinti și i-o trînti în cap. Se făcuse dreptate.

Autoritatea copilandrului se stabili deodată în toate clasele și în corpul profesoral și i-a fost deajuns pînă la doctorat. Fostul prunc e un mare învățat matematician, necunoscut aici în lumea specialității și ascuns în gradele superioare ale unei inginerii de stat. Știe poezia veche greacă, franceză și germană pe dinafară și o recitează urcînd încet în prăjina lui de alpinist, cu vîrful de fier, piscurile lungi ale Carpaților de cîteva ori pe an.

A fost prietenul meu, cum vei fi și dumneata, într-o zi, cînd ne vom gîndi unul la altul, din depărtările vieții...

D-ta vrei să scrii, nu vrei să fii matematician și inginer, cu toate că un inginer ar putea să fie un foarte bun scriitor pe liniile disciplinei lui. Și ai voi să cunoști, ca la solfegiu „principiile". Sînt capricii și la scriitori? ai întrebat. De bună seamă, îți răspund. Numai că fiecare, presupun, are de ale lui, personale, și pentru că e vorba, cum spuserăm, nu de un capriciu dar de o viață întreagă, fiecare și le definește clar, după ce i se pare că și le-ar fi descoperit. Așa că nu ți-aș putea preciza ceva decît în marginile preferințelor și regulilor personale, bune sau rele: asta nu mă privește.

Ți-aș mărturisi o crîncenă slăbiciune. Nu-mi place scrisul spălăcit în idei și diluat în ceea ce privește vocabularul. Nu-mi place lucrul scris în douăzeci de pagini, care poate fi strîns în patru cuvinte. Îmi displace limbuția și trăncăneala. Vreau cuvîntul dur, ca să mi se împiedice pana de el și socotesc succes dacă nu mă lasă cuvîntul să trec și-mi rupe în asprimile lui penița. Ca să-l întăresc mai bine, m-am uitat cum fac pietrarii care își cunosc meseria și lucrează într-un genunchi: dedesubt nisip și sub nisip trei degete groase de beton. Îmi place să nu intre ciubota

în pavajul meu și să șchioapăte armăsarul, care s-ar încumeta să-l spargă cu potcoava.

Și mai vreau, nu știu dacă am putut ajunge la ce vreau, dar este vreme și o să ajung negreșit, cu multă răbdare : vreau ca fraza, cum i se zice — și te asigur că nu e frază, că e altceva — să fie articulată ca un animal elastic și voinic în același timp, să stea bine în patru picioare, să nu se tîrască moliie în zmîrcuri de negreală și să umble, ageră, zveltă sau grea pe cuvinte împietrite.

Și mai trebuie să nu semene nici toată literatura dumitale ,nici pagina desprinsă din ea cu nimic. Scriitorul nu poate să fie numai scriitor : nu mă împacă decît scriitorul artist, răzvrătit împotriva monotoniei și însetat perpetuu de lucrul nerostit și nou. Dacă ne-am asemăna unii cu alții concesivi, comunicanți și drepți în front, n-am avea nici un soi de rost pe lumea asta și nu am răspunde la nici o trebuință. Vrei să spui, poate că nimic nu e nou și că nu poate să fie nou : te înșeli grozav, totul e nou, ca și cum nici una din frumusețile lui nu s-ar fi cheltuit în cîteva mii de ani pînă azi. Suprema datorie, bagă de seamă, este să fii dezangrenat și dezaderent și să fii unic.

Asta nu pentru vanitatea dumitale : urît nu ți-ar sta ! Așa cîntă Pan. La naiul lui cu șapte țevi, fiecare dansator, dacă vrea să danseze și să nu doarmă, trebuie să vie cu figura unei mișcări proprii, întrucît Pan detestează horele, valsurile și cadrilul și este cîntărețul dansului individual, cu sine însuți.

Va să zică, numai născocire. Îți lipsește motivul, îl născocești. Născocești cuvintele, născocești culoarea. Și născocești și genul... E un meșteșug ticălos, dar cine te silește să ți-l iei și apoi să rămîi în el, dacă nu te poți rupe de isonul corului, în care vocile se pierd ? Și nu seamănă cu niciunul altul, dintre meșteșugari, care dau stofa, foarfeca și tiparul de-a gata, pentru zece tipuri de corpolențe. M-ai întrebat și nu te pot minți : toate preferințele și sensibilitățile corespondentului d-tale sînt consacrate singurului lucru valabil, unicului pur.

Ai auzit cuvintele viață, construcție, logică, analiză,

cu care se verifică o copie fidelă şi un vulg prezent. Dacă literatura ar fi numai atît, ea ar fi numai tipografică, editorială, de librărie şi chioşc, şi n-ar comporta zbucium, suferinţă şi asceză — gentilă şi de agrement. D-ta trebuie să porţi oglinda minusculă cu reflexele mari ale luminii, ca o lună personală printre sensuri şi sentimente, ca să sileşti ochii cititorului să tremure şi să clipească — şi inima lui abstractă să tresară. Animalul verbal citat are două luni în privirile lui de argint. Dacă nu înţelegi, nu pierzi nimic; mai repede cîştigi ceva: sfiala de-a pune piciorul pe talaze. Numai Crist şi poetul au putut fi răbdaţi să calce pe mare...

Dar să ştii, dacă începi să scrii şi nu te lasă inima să arunci nouă sute nouăzeci si nouă de ori dintr-o mie manuscrisul în foc, e de prisos.

1933

AFACERE COMPLICATĂ

Terminîndu-mi cu bine asasinatul, m-am prezentat viitorilor mei advocaţi. Cu toate că luasem bune măsuri să nu fiu descoperit, ce mi-am zis ? Poate că pune poliţia mîna pe mine şi trebuie să fiu prevăzător. Cîţiva agenţi începuseră să-mi dea tîrcoale. Haide, ia-ţi inima în dinţi, băiete, şi îngrijeşte-te de cîţiva jurişti, de preferinţă doctori în drept, eventual, de la Bruxelles. Tot un drept au învăţat şi cei care or să mă acuze şi cei care mă vor apăra : chestia este cum vezi chestiunea.

— Domnule doctor — i-am spus advocatului — am trebuinţă de luminile dumneavoastră. Prevăd că o să am un proces greu. Se va putea să fiu şi arestat : cîte nu se întîmplă în această ţară !

— Dacă eşti cumva un comunist, declin orice competinţă. Nu e vreme de turburări şi dezordini. Societatea are nevoie de linişte şi reculegere şi fiecare nebun are o atitudine şi o idee, neconformă cu marile cerinţe ale momentului. Totdeauna trecem printr-un „moment" şi cel de faţă este cel mai penibil. Te rog să-ţi vezi de treabă. Caută alt advocat : mă aşteaptă clienţii.

Nu l-am lăsat să se scoale şi să mă concedieze.

— Am venit pentru altceva, domnule doctor.

— Zi : maestre. Doctor se zice numai la moaşă.

— Domnule maestru, află pricina ce mă aduce la dumneavoastră, i-am răspuns.

— Nu se întrebuinţează domnule cu maestru, primul fiind conţinut într-al doilea, observă viitorul meu advocat. Faliment fraudulos ?

— Nu, maestre. Altceva.

— Falsificare de bani ? De un pol, de o sută, de o mie ? Ia loc.

— Nici asta.

— Eşti un caz şi mai interesant : cît ai delapidat ?

— Am ucis ! zisei.

Maestrul zbîrci sprinceana — mă crezu gelos şi răzbunător din iubire.

— Nu vă mai lăsaţi de aşa dragoste, ce dracu ! O să înfunzi puşcăria (maestrul era feminist). Cum, adică — reluă maestrul — nu are şi femeia dreptul să vă înşele o dată pe voi, că numaidecît scoateţi revolverul ?

E adevărat că prin vîrstă maestrul, care fusese un mare crai pe vremuri, nu mai aparţinea pluralului nici la persoana a doua. El se îndrepta spre ambigen.

— Onorate maestre, am răspuns, otova şi monoton. Am ucis pe mătuşă-mea, pe mama ei şi pe nevastă-mea, într-adevăr, însă nu pentru motivul bănuit de dumneavoastră.

— De ce n-ai spus de la început ?... Neînţelegeri familiare ?... Nepotrivire de caracter ?... Furie motivată ?...

— Nu, maestre. Bani !

— Cum bani ? Precizează, zise maestrul, niţel însufleţit.

— Pentru bani, maestre...

Şi cum simţeam că maestrul se indispune, confundîndu-mă cu un asasin ordinar, care ucide ca să fure o poşetă, i-am pus inima la loc.

— Bani mulţi maestre, i-am zis. Douăsprezece milioane... Avere... moştenire.

— Aşa spune, domnule, zise maestrul. Hai, stăi colea lîngă mine şi povesteşte... Nu iei o cafea ? Poftim o ţigară... Te-ai adresat mie, nu este aşa, ca unui penalist cunoscut şi încercat.

— Desigur, maestre, dar să nu spuneţi că am asasinat : asta e pentru dumneavoastră, aşa, personal...

— În justiţie, lucrul se schimbă, zise maestrul. Nicăieri nu se schimbă lucrurile ca în justiţie. Cum ai făcut ?

— Pe una am strîns-o de gît pe la spate şi celeilalte i-am dat nişte picături de stomac. Ca să meargă repede, pe a treia am lovit-o cu toporul în cap : dormea.

— Eşti singurul hered ? întrebă cu tecnicitate maestrul.

— Da.

— Fără nici un copărtaş, nici de aproape nici de departe ?

— Fără.

— Pot să văd actele ? întrebă maestrul, ajustîndu-şi monoclul.

După examinarea actelor, maestrul zise :

— O să te coste 250.000 de lei... Şi poate că încă ceva în plus. Afacere complicată.

Avui o mulţumire. Asasinatul meu începea să se numească „o afacere" şi maestrul, ca să se simtă mai bine, avea nevoie de termen juridic. „Afacere complicată" era şi mai bine, dîndu-i asasinatului un sens politic. Şi riscai o întrebare, cam turburat de o duhoare, ce-mi venea de la suflet.

— Ce-i sîngele, în juridic, maestre ?

— Corp delict, zise maestrul.

— Dar toporul, maestre ?

— În juridic nu este topor — zise maestrul — şi chiar dacă e vorba de un corpt tăios ori contondent, nu pomenim de el. Obiectele intră în vocabularul trivial numai al judecătorului de instrucţie şi al procurorului, care nu contează... Noi discutăm dintr-un punct de vedere abstract.

— Nu e cam mult 250.000 lei, maestre ? întrebai, cam jignit.

— La douăsprezece milioane, fă socoteala cît vine la sută. E derizoriu.

Maestrul avea în principiu dreptate, dar cînd ai douăsprezece milioane procentul e supărător.

— Şi îţi voi face o apărare demnă de acest sacru cuvînt. Ipoteza mea e categorică : nu eşti vinovat şi nici nu poţi fi vinovat. Ştii cine-i vinovatul ? Procurorul. Justiţia e mai vinovată decît orice delicvent...

— Îmi place şi acest cuvînt, maestre, zisei măgulit. Şi mi se pare că mai sînt şi altele.

— Cîte vrei, iubitule, zise maestrul. Politeţea noastră este pentru acuzaţi, pentru deţinuţi şi preveniţi. Chiar închis şi judecat, încă nu eşti un condamnat, căci ani de zile poţi fi un apelant, un recurent. Şi pînă în doi ani uită toată lumea, uiţi şi d-ta şi uităm cu toţii.

— Nu mai lăsaţi ceva ? mai întrebai o dată.

— Nici nu se poate vorbi. Speţa e dificilă.

Devenisem speţă şi plecai reconfortat. „Acum poate să mă şi aresteze", mi-am zis.

Pentru că nu aveam numerar la mine, i-am lăsat maestrului un gaj acont : părechea de cercei cu mărgăritare mari, ale mătuşii. I-am smuls din urechile ei, după ce a căzut, fără să-i mai desfac, cu carne cu tot, şi poate că mai aveau un grăunte de sînge pe montură, cînd i-am pus maestrului în mînă.

El, ironic :

— Nu cumva or şti şi cerceii ăştia ceva ?...

Şi-i închise într-un sertar.

— S-ar putea să credeţi, maestre, una ca asta ? Ar fi din partea mea o măgărie.

— Glumesc, zise maestrul. Adu mîine banii.

Ce-mi place mie la advocatul pe care mi l-am ales, este că e un om săritor. El sare şi pentru un sfert de milion dar şi pentru zece mii de lei şi nu există pentru el nici tîlhar, nici escroc, nici hoţ de buzunare caracterizat. Avînd psihologie, judecata lui e nepărtinitoare şi largă. E un chemat, chemat să apere şi să scape omenirea ; un mîntuitor. Cu o linişte a conştiinţei admirabilă, el ascultă confidenţele scîrnave, umblă cu păturile de sînge şi cu bandajele cu puroi, senin ca un înger care zîmbeşte. Era pe scările frumosului apartament cubist pe care îl ocupă toată clientela puşcăriei şi el primea pe fiecare, cu aceeaşi

milă, cu aceeaşi bunăvoinţă, împărţind cu zlătarul, cu geambaşul, cu spărgătorul, dacă nu pe din două cel puţin în proporţie de douăzeci şi cinci la sută onorariul muncii acestor nefericiţi ai codului penal. El nu alege, ştii ? Să zici că ar prefera o victimă unui asasin, că ar putea să refuze un proces sub pretextul că ar fi scîrbos, o cauză puturoasă. Pentru el, ca pentru medic, toate bubele sînt operabile, şi cele din fundul gurii şi cele din intestin. E obligaţia lui morală, determinativul lui ceresc.

Singura speţă care îl jigneşte în aşteptările lui juridice şi în idealul lui umanitar e a clientului fără parale, imbecil, care după ce a înjungheat o familie întreagă în somn, n-a fost în stare să găsească şi să păstreze pentru interpretarea legii şi a dreptului, măcar una sută mii lei, plătiţi înainte.

1933

DE CRACIUN

Vecinul meu, un căruţaş, are şapte copii, două vaci, trei cai şi o căruţă, cu care pleacă dimineaţa, goală, după muşterii. Seara, veselă, uneori căruţa se întoarce plină : cîteva furci de fîn, o dăsagă cu grăunţe, o ultimă ediţie de pîini calde, un colcovan de carne şi o sticlă cu vin, două.

Dar aproape în fiece seară, căruţaşul mai aduce pe cîte cineva. Vine vorbind cu el, făcîndu-i descrierea situaţiei locului, prevenindu-l ce poate să-l aştepte şi atrăgîndu-i de repetate ori luarea-aminte să fie cuminte, dacă vrea să trăiască aproape normal. Străinul din căruţă e întotdeauna un cîine, un căţel cules de pe stradă şi învelit în fîn. Vecinul meu opreşte căruţa, vede cîinele, stă în faţa lui, determină diagnosticul suferinţei lui, se apropie încet şi-i zice :

— Vino cu nenea.

Cîinele vine şi căruţaşul îl aduce acasă.

În majoritatea cazurilor cîinele este un cîine aruncat, cum se zice la mahala, „din cauză" de rîie. Ce-are a face! rîia se vindecă şi un cîine mai mult la casa omului nu-i rău, cîinele poartă noroc. Vecinul nu are în ograda lui decît douăzeci şi trei de cîini din toate neamurile, corcituri, caricaturi, schiţe şi scheme de dulăi şi căţelandri. E un depou. Şi proprietarul cîinilor îi dăruieşte oricui cere, cu condiţia bine subliniată să se poarte bine cu ei. Stocul se complectează şi se primeneşte continuu.

Nevasta lui, care-i în permanenţă grea şi prezintă o graviditate neobicinuit de voluminoasă, îl mustră de fiece cîine nou sosit şi a doua zi se obicinuieşte. Consiliul de familie al copiilor face botezul, cu nume alese aşa încît să nu se înşele auzul colecţiei şi să nu dea loc la confuzii, cînd un copil vrea să strige un cîine anumit. Vecinul se împacă binevoitor cu mustrările soţiei şi încheie dialogul, care se petrece şi la venirea neîntreruptă a copiilor, cu vorbele: Unde mănîncă cinci mai mănîncă unul. Singurele cuvinte care îl supără pentru cîini este „jigodia" şi pentru prunci „broaştele" — şi supărarea lui e adîncă: vecinul se întoarce cu spatele şi tace mîhnit, cu lingura în fasole.

S-a întîmplat însă că vecinul căruţaş are şi copii şi cîini, deopotrivă de buni; adică, să deosebim: copiii sînt buni pentru că sînt într-adevăr buni iar cîinii sînt buni pentru că sînt răi... In satul nostru întreg, populat cu cîteva sute de cîini, nici unul nu se poate împotrivi cîinelui lui şchiop, o jivină neagră, cu unul din picioarele din faţă pe jumătate mai lung decît perechea lui. Indrăzneţ şi rapid, el atacă deodată cu toate răcnetele lui şi, fugind în trei picioare ca altul în opt, el îşi duce piciorul înţepenit şi lung ca o cîrjă luată la subsuoară.

Vecinul nu mai dăduse pe la mine de multă vreme. Mă vedeam cu el în treacătul căruţei, el salutînd cu pălăria şi eu întrebîndu-l: „Bine?" şi el răspunzînd: „Mulţumesc lui Dumnezeu". L-am găsit în ajunul Crăciunului la uşă, cu căciula în mînă, în mijlocul unei zăpezi de o frăgezime şi frumuseţe uimitoare.

— Ce vînt te aduce? l-am întrebat.

— Ca omul! mi-a răspuns.

— Intîi pune-ţi căciula, i-am spus. Văd că-ncepi să chelesti şi nu-i bine să stai în frig cu căpăţîna goală.

Vecinul zise:

— Aşa e, şi-şi puse căciula. Nu ştiu de unde să încep, adaose vecinul îngîndurat.

— Fă şi dumneata ca mine, cînd n-am ce scrie şi scriu.

— Păi, cu dumneata este altceva! răspunse căruţaşul, confirmîndu-se cu un rîs, care ar fi reprezintat opinia unui al treilea.

— Tot un căruţaş, îi zisei. Numai că de alte mărfuri.

— Pe dracu! Ce, parcă nu şiu eu? hotărî vecinul.

— N-ei fi venit la mine să facem literatură, îi zisei. Hai spune!

El dete să-şi scoată iarăşi căciula, ca o introducere la subiect.

— Căciula, ne-am hotărît să stea în cap, zisei. Zi!

— Să vedeţi, zise el, apucat de o necesitate de plural... Am să vă spui ceva...

— Bunînţeles, i-am răspuns. Că altfel nu veneai la mine.

— Ceva personal! preciză vecinul căruţaş.

— Spune ceva personal! îi răspunsei şi el se apropie mai mult de mine şi nu spuse nimic.

Am înţeles că personal însemna că nu putem vorbi în curte. Il stingherea, pesemne, cîinele meu de curte Formidabil, un ciobănesc irezistibil, în război cu cîinele lui şi care printr-o mirosire insistentă împrejurul căruţaşului anunţa o izbucnire.

— Haidem în casă, îi zisei.

— Sînt cam murdar, zise căruţaşul cu cizmele de o puritate albă, înfăşurate în zăpadă, ca şi cum s-ar fi născut cu picioarele de porţelan.

— De la Dumnezeu, zisei. Nu-i nimic. Ei, ce e? îi zisei în cămara scării.

— Ce să fie? răspunse vecinul. Bine?... Şi se gîndea, făcînd fără să vrea stil. Vin de la nevastă...

— Cum de la nevastă?...

— Păi, nu-i acasă...

— Nu pricep! zisei, speriat de un gînd...

— E la spital.

— La spital? mă mirai consternat...

— Dar nu-i aşa rău, cum aţi fi crezutără, zise vecinul, încurcat într-un optativ de nuanţe... Am să

dau niște parale și de! acum în preajma sărbătorilor... Aș vrea să fiu scutit...

— Cui să dai niște parale?...

— Nu v-am spus? Spitalului.

— Nu mi-ai spus... Vrei să fii scutit de taxe?

— Uite, nu știam să spui vorba asta. De taxi.

— A fost operație? am întrebat ezitînd.

— A fost...

Cuvîntul operație simții că nu era înțeles...

— A fost tăiată?

— Păi de ce să fie tăiată? zise vecinul, uitîndu-se cercetător în ochii mei.

— Zic și eu așa... Mă omule, îl întreb hotărît. E la spital nevasta dumitale, ori nu e la spital?

— Aș mai fi venit la dv. dacă nu era la spital? zise logic vecinul.

El tăcea. Nu știam cum să ocolesc întrebarea relativ la afecțiunea de care suferea femeia, ca să nu-l contrariez. Mă uitam la el. Figura lui fără expresie nu mă ajuta de loc. „Hai s-o iau de-a dreptul", îmi zisei.

— Dar de ce suferă soția dumitale? îl întrebai. Mă așteptam să-l văd izbucnind în lacrimi.

— Nu suferă de nimic, răspunse căruțașul.

Vecinul mi se păru nebun.

— Ziceai că vrei să-mi vorbești personal, zisei.

— Vă vorbesc personal, zise vecinul.

— Ce fel de personal? îl întrebai. Că nu-mi spui nimic.

El mă pironi cu ochii, nedumerit.

— V-am spus personal! zise căruțașul.

— Ce mi-ai spus, omule?

— V-am spus, să nu mișc din loc, personal, zise căruțașul că a făcut doi copii... Un băiat și-o fată...

— Să-ți trăiască, vecine! oftai în sfîrșit liberat.

— Și-ai dumneavoastră! zise el mulțumit deodată. Ziceam că dacă ați pune o vorbă la domn' doctor, că știu că vă e rudă... să nu mai plătesc... Diseară o iau acasă cu căruța... și-i aduc pe toți...

— Bine, dragă vecine. Mă-mbrac şi mă duc la doctor numaidecît... Dar şapte cu doi face nouă, îi zisei.

— Sărut-mîna, răspunse căruţaşul, adresîndu-se scutirii de taxe. Ce mi-am zis ? zise el învîrtindu-şi căciula. Unde mănîncă şapte mai mănîncă doi...

1933

COMORILE

Stai de vorbă cu tine mai des, omule, fricosule, nebunule!

Tu ai o carte-n sîn, pe care nu o citeşti. Tot omul se naşte cu cartea lui în sîn.

Rupe-o din cămaşa ta, unde a prins rădăcină nesmulsă. Nu o lăsa necitită, căci se întunecă lumea şi nu mai poţi cunoaşte slova. Cauţi cartea altuia şi a ta îţi rămîne străină. Răsfoieşte-o la timp, înainte ca limba ei să treacă şi să o uiţi.

Pune-o colea pe masă, rupe-i peceţile, deslipeşte-i foile tencuite, desfă-o. Ţi-a fost dată învăluită într-o pînză de plumb. Cartea ta are patru cotoare. Cu băgare de seamă întoarce-o pe latura bună, ca să nu-ţi zboare foile cînd le vei despica şi ca să-ţi rămîie adunate la o cusătură. E Sfînta Scriptură a ta. Fiecare ins are Sfînta lui Scriptură, şi Apocalipsul lui deosebit.

O poţi începe de unde apuci, de la mijloc, de la sfert, înainte şi îndărăt. In cartea pe care ţi-o ascunzi de frică, speriat de ameninţarea şi de blestemele celor ce nu vor să ţi-o citeşti, înţelesurile sînt toate adevărate şi drepte; rupe rîndul sau ia-l de la punct, pretutindeni cade literă mare. E o carte care tot începe şi nu mai sfîrşeşte. Înţelesurile ei se încovoaie şi se întorc şi, împletite, se urzesc în orice fel laolaltă. Cum de nu ai găsit-o încă şi pentru ce fugi de ea?

Omule, nebunule, tu poţi trage din fier cu mîna firul nevăzut care-i împînzeşte tăria, poţi să scoţi măduva

pietrii, ca un vierme din lemn, ca un melc din găoacea lui învîrtită. Strînge cremenea şi va ieşi picătura ei de sudoare. De unde izvorăşte timpul? şi timpul tău din ce loc al lui se desface, ca un pîrîu întors din matca în care s-a vărsat?

Nebunule, tu faci minuni fără să ştii şi nu cunoşti puterea gîndului tău. Tot ce ai închipuit este şi se face, dar te fereşti să stai de vorbă cu tine şi să te închipuieşti.

Ce face noaptea din tine? o movilă zăcută. Ia potriveşte pe întuneric în lacătele tale cheile tale: sufletul are o sută de porţi, toate încuiate, dar cheile sînt în lacătele şi broaştele lor, şi tu nu le vezi în întuneric, pentru că nu cauţi în întuneric. Poartă-ţi mîna pe ziduri de-alungul şi ai să ţi-o loveşti de ele, şi atunci nu te înfricoşa, nu fugi; întoarce cheile şi deschide. De ce nu citeşti cartea care deslueşte locul comorilor?

Cînd ai fost slab, trebuia să citeşti şi cînd ai fost bolnav şi cînd te-ai simţit şovăind şi deznădăjduit. Minunea închipuirii dă slăbiciunilor tale vîrful şi sunetul lancei. Alunecuşul povîrnişului ţi se podeşte neted sub talpă. Boala ta piere, deznădejdea se leapădă de tine. Nu e nevoie să te sileşti, să vrei şi să crezi; a fost de-ajuns puţin: că ţi-ai închipuit.

Şi ca să trăieşti în tine, îţi vei închipui că eşti acela care ai fi rîvnit să fii. Tu nici nu poţi să fii decît acela.

1934

CEASUL RAU

Ocolindu-se o vreme, cocoşii s-au găsit faţă-n faţă, brusc, la un colţ de casă. Răfuiala prestigiului ar fi putut desigur să mai întîrzie, dar acum nici unul nu mai este permis să dea îndărăt, fără să-şi rişte reputaţia de spadasin. Unul venea pe la dreapta şi celălalt din stînga, fanfaroni, spirituali şi glumeţi, escortaţi de cîte zece cucoane. Dac-ar fi simţit la timp, se schimba toată împrejurarea. Un pretext: cîrdurile şi-ar fi ales un drum mai potrivit, fără să se cunoască nimic, şi cinstea profesională era salvată.

Explicaţia nu mai admite amînare şi strămoşeasca vrăjmăşie a bărbaţilor trebuie lichidată. O regulă cavalerească porunceşte, într-adevăr, ca doi cocoşi să se măsoare numaidecît... Dar era timp şi de excepţii, mai ales că nici un cocoş nu este garantat şi slăbiciunea nobilului adversar constituie o problemă. Ah! şi ziua era frumoasă, găinile se arătau drăguţe, primăvara era dulce. Păcat! Peste zece minute totul poate să devie un mormînt. Ce-ar fi, dacă cedînd unui sentiment de prudenţă, ne-am face amîndoi nevăzuţi?... Tu te-ai face că te scarpini şi că ai uitat ceva, eu aş închide ochii... De la o distanţă suficientă ne-am arunca o sfidare binevenită, tu de la miazănoapte, eu de la sud.

Ce ticăloşie le-a putut trece cocoşilor prin cap! Faceţi loc!

Femeile, în scurteici de pene, se deteră deoparte şi în mijlocul parterului de jupîniţe, se desfăcu de la sine arena. Victoria dăruieşte haremul cocoşului doborît, cocoşului biruitor şi marchizele se supun atunci ca nişte spălătorese. Cadavrul stăpînului ucis pentru slavă e abandonat. Gătit cu turbanul şi arborînd în coadă pana lui cea mai lucie dintre verzi, întoarsă ca un hanger cu licăriri albastre, noul sultan ia imediată posesiune, imobilizînd moţata unui capriciu de cuceritor.

Loc s-a făcut de ajuns.

Opliţi puternici, împovăraţi de zale, de odăjdii şi pinteni, cocoşii se provocară, ridicînd fruntea şi dîndu-şi coifurile pe ceafă. După datini, ei puseră ciocul la pămînt, ca doi luptători antici, săbiile întîlnite în punctul vulnerant. Aprinseră ochii. Se învîrtoşară. Proptiţi în grinda pămîntului şi răzimaţi pe picioarele crăcănate, pentru păstrarea stabilităţii, orice s-ar întîmpla, ei deteră lupta.

Întîia năvală s-a isprăvit cu eleganţa amatorilor experţi, savanţi în demonstrarea subiectivă a unei figuri dificile, fără angajament personal. Un clăbuc de fulgi, o forfotă de sărituri fără desen — şi ciocurile s-au aflat încă o dată vîrf în vîrf, precis, ca două stilete. Diamantul plăselei scînteia întunecat. Ura-scăpărase.

A doua repriză, fragmentată în trimiteri de săgeţi în creste, nu dete rezultat. Combatanţii căzură în transa contemplării decorative. Numai aripile, umflate şi desfăcute de subsuori ca nişte scuturi, atingeau tîrîş cu marginea, arena. O bravură leală nativă interzice atacul din spate şi lateral, iar cînd adversarul face înconjurul tehnic, cocoşul respectă pregătirea şi permite răgazul recompunerii pozei.

Al treilea act, parcurs într-o secundă, s-a terminat cu sînge. Pe lîngă ochi, se strecura, ca dintr-un baton de peceţi, un fir de mocirlă. Ceara galbenă a picioarelor era pătată cu carmin şi croiala cu o intenţie de stilizare florală a crestei, fusese ştirbită. Pleoapa clipea şi rămînea închisă sub prelingerea de ulei a sîngelui fierbinte. Îndîrjirea jucătorilor nu

mai admitea ca mijloc decent și unic de viață decît exterminarea. Prețul victoriilor definitive este vînătoresc : prin gaura craniului, învingătorul se împărtășește cu creierul proaspăt al antagonistului bătut.

Al patrulea act nu l-am lăsat să fie dus la capăt de cocoși, intervenind colaborarea prozaicului pahar de apă, în aristocratica dispută. Cocoșii au bătut din aripi, s-au întins, și s-au depărtat cîntînd, fiecare cu trîmbița și cu femeile lui.

1934

BROASCA

Neputînd să ajungă în climele calde, unde crocodilii răcnesc la soare şi şopîrlele zac înmuiate în arşiţă, ea s-a vîrît în pămînt şi a postit şase luni pline, de schivnicie. Am căutat-o cu plugurile şi cu sapa şi nu am dat de dolmenul ei ascuns, în care a dormit în genunchi, metalizată de o voinţă de fachir.

Dacă astăseară picioarele ei au uitat să sară şi pasul şovăielnic şi tiptil de şoarece gros duce împleticita povară a unui trup, în care se găseşte mai mult văzduh decît plămădeală, Haiduc, tu nu trebuie să te miri. Ochiul tău consternat se deprinsese anul trecut cu broasca broască, sprintenă şi rapidă, e adevărat, dar şi asta tot broască e, numai că modificată. Pămîntul a tescuit-o şi o foame venerabilă i-a uscat resorturile şi uzat încheieturile. Cînd te uiţi tu, ea se întinde şi se încearcă. Nu ştiu de ce i-a ieşit în cap un cucui cocoloşit, care o face să semene cu un ciorchine şi n-aş putea să presupui pricina pentru care i s-a boboşat spinarea. Opărită la subsuori, ea merge, vezi bine, ridicată în patru labe şi tocmai cîrjile jivinii te interesează.

Nu mai lătra-o, că nu te aude: urechea e încă nedestupată şi nici nu te mai feri; puiul ăsta de mîţă berc nu-i în stare să-ţi facă nici un rău şi nu ştie cel puţin să-ţi răspundă. Şi dacă te repezi să pui gura pe ea, te păcăleşti şi te sperii şi poate că te vei simţi

obligat să fugi din ogradă, izgonit de un morb senzațional. E rece, Haiduc, rece ca nimic din toate cele reci de pe fața pămîntului, rece și moale, și searbădă și inconsistentă. Îți strepezește dinții prin simplu contact, bagă de seamă. Ai mai pățit-o tu o dată, vara trecută, cînd te-ai dat la omidă și ai crezut că o poți birui. Îți aduci aminte ce ți s-a întîmplat. Te-a gîdilat păinjenișul ei și ți-a rămas lipit de nas, ai strănutat și te-ai simțit nebun.

Lumea e plină de lucruri care nu se mănîncă, ia aminte, dragă Haiduc. Discursul meu instructiv e experimental; nu te mai încrede în asmuțirile creierului tău zănatic și primitiv, ia-te după creierul meu, căruia nu i-a chelit pieptănătura degeaba. Eu am citit și am observat: tu nu citești și ție îți lipsește spiritul de observație obiectivă. Ești un animal cu coadă și păr și n-ai dezlegat încă nici o enigmă. Auzi?

De unde naiba să mă asculte Haiduc! El m-a auzit și atît, și de înțeles să mărturisească Axinte, că nici el n-a înțeles. A dat ocol de mai multe ori broaștei, care venise să ceară luminii niscaiva muște și țînțari ademeniți de lampa streașinii și fulgerați. Și-a arătat măselele splendide, a sărit în sus de cîteva ori, dintr-o bucată, și broasca, răbdătoare cu lungimea și rigorile monastice ale sezonului, și-a pierdut răbdarea cu Haiduc, s-a pus în poziție și l-a stropit pe bot... Terorizat de un amănunt și stupefiat de asemenea armă, care seamănă cu o șotie de bîlci, cîinele a căzut îndărăt și, sculîndu-se cît a putut mai iute, s-a pus pe goană și nu s-a oprit pînă în fundul grădinii.

— Am uitat să-ți spui — strigai în gura mare, ca să mă audă Haiduc — că avea pulverizator.

1934

COCORII

Cîteva zile de soare cald au ispitit păsările cu picioarele de trestie ale bălții, să se întoarcă. Linii de puncte au înseilat cerul senin și tigheluri unghiulare l-au brăzdat pe margini și-n colțuri.

Cîrdurile veneau ca niște inscripții animate și se risipeau ca o frază dintr-un text, înconjurînd cîteodată cu un chenar de siluete cifrate în zig-zag pîntecul albastru al marelui urcior de azur, întors cu gura pe pămînt.

Mințiți, și mugurii au ieșit pe ramuri și cotoare, deasupra stupilor rînduiți între pomi, ca și cum albinele din toată prisaca s-ar fi mutat din alee pe crengi. În caiși tăbărîseră roiurile unei muște albe, care distilează în știubeie necunoscute o miere de mărgăritar și sidef. O noapte de gheață a fost de ajuns să-i scuture de atîtea aripi.

Berzele se pare că s-au răzgîndit. Din Dunăre și heleștaie, de pretutindeni, s-au ridicat ca un vîrtej de hîrtie și de steaguri, frămîntate în golul cenușiu. Șaluri deschise larg trec pe deasupra cîmpiei, încrucișate cu stoluri de ștergare, din care se desfac și pornesc singuratice petice de batiste. Un viscol a ridicat rufele de pe frînghii, le amestecă și le aruncă... La marginile norilor cu dogori de zăpadă, păsările cerului și ale mlaștinii lipită de șesuri s-au micșorat ca niște scrisori rupte în mii de bucăți și aruncate dintr-o clopotniță în vînt.

Cine a putut crede că berzele sînt tot atît de multe ca broaştele din smîrcuri şi ca şerpii smulşi din viermăria în care rîmă, cu cleşte de aur, cu foarfeci de chihlimbar ? Din noroiul în care au călcat cu băgare de seamă şi au încremenit, cu capul sucit, pe speteaza de aramă a unui singur piciorong, pînă în împărăţia lumii, ca să ajungă, ele au bătut din aripi numai o dată, şi acum între găinile mele şi văzul lor, cuprinzător al basmelor depărtării, e un drum ca de la şoarice la îngeri. Ele par hotărîte să facă înapoi călătoria din sud.

Strigătele, chemările şi răspunsul dau, din miazănoapte, vijeliei voci de popoare răzvrătite şi în orchestra catacombală a puterilor de cîntec şi geamăt, glasul violoncelului se taie cu melodia uraganului adînc.

1934

BUNUL SAMARITEAN

Vroia să-ţi fie prieten cu orice preţ şi nu ţi-a plăcut. Îl supăra că nu-ţi place. Sînt genuri, cărţi, mîncări şi oameni, pe care nu-i guşti. Pe el trebuia să-l guşti obligator. Şi-a făcut o meserie ca a dumitale. Meseria trebuie să implice solidaritate şi camaraderie. Refuzi precis să-i fii camarad. Nu se lasă. Te asaltează, rînd pe rînd, pe toate potecile care duc într-o împrejurare, de la el la dumneata. Rezişti şi respingi concentrat. Umfli spinarea, ai scos un ghimpe şi l-ai înţepat. Examinează. Crede că s-a julit accidental. Îl înşală politeţea generală, căci trebuie să fii politicos, dar cel care o preţuieşte ştie că politeţea nu aduce normal dincolo de ea. Dacă i-a surîs o doamnă cînd i-a sărutat mîna, el crede că surîs înseamnă sofa şi toarce un vis. Doamna îşi va lăsa soţul, copiii şi gospodăria, dar îşi va lua bijuteriile la plecare şi va fugi cu el, Casanova de Zimnicea sau de Călăraşi.

Mai rămînea o latură neabordată. Te asaltează pe acolo. Ar fi voit să înceapă să te viziteze numai cinci minute, pentru plăcerea lui dezinteresată, să stea trei ore, să vrea să plece la ceasul mesei şi să-l opreşti şi să ia şi cafeaua şi să întîrzieze pînă seara. Categorie cunoscută: de la „dumneavoastră" trece la „dumneata" şi „tu", şi de la „domnule" la „mă". Îţi zice pe nume şi dacă-l ţii strict în formulă îţi dă amical peste umăr şi, enervat, crede că e o prefacere de trufie, neputînd concepe distanţă şi contact indi-

rect. Dacă l-ai primit o dată, te obsedează. „Ce frumos e la dumneata! Eşti foarte bine instalat!" Vrea să ştie „cum ai făcut". Îi trebuie reţeta răbdării, a punctualităţii, a străduinţei, a voinţei şi abnegării, după un codex facil la îndemîna proştilor şi care trebuie să fie echivalent cu un lichelism complicat. La cafenea, te povesteşte ca pe un „burghez" şi te dispreţuieşte artistic şi literar.

Şi nu mai pricepe nimic, că din sărutările cu care te-a luat la ochi nu s-a lipit nici una. Îţi atribuie răspunderea confuziei. Nu-ţi acordă dreptul să-ţi alegi prietenii singur şi să refuzi. Nu ştie ce-i omul disociat. El are timp şi suflet pentru toată lumea şi de toate împrejurările, e unanim.

A sfîrşit prin a bănui parcă o realitate, dar neîncredinţat. Mai nădăjduieşte, aţîţat de lucrul interzis. „Nu se poate — se gîndeşte el, într-un ceas penibil, în care a fost pus forţînd nota obrăzniciei — să nu mă intercalez acum".

1935

ACASĂ, LA NOI

— Ai băgat de seamă... De cinci ani, de cînd ne este casa gata, nu a venit nici o pereche de rîndunele să-şi puie cuibul în streaşina noastră... Nu-mi place. Nişte rîndunele sînt o binecuvîntare. De ce ni se refuză nouă ?

Am pregătit într-adins locuri adînci de cuiburi. Am aşteptat mereu primăvara. Au zburat împrejurul casei toate şi nu s-au oprit. Le-am chemat din pridvoare cu gîndul : „Nu veniţi şi pe la noi ?“ urmărindu-le zborul ascuţit.

Singure vrăbiile, care zboară puţin, s-au vîrît printre grinzi şi ţigle, ca nişte şoarici cu aripi. Le preţuim. Le-am lăsat locuri şi lor, să intre de-a gata în dosul bîrnelor din acoperiş. N-au aşteptat să fie rugate, şi pretutindeni chenarele casei sînt pline de ele. Cînd s-au tencuit balcoanele, am găsit un întreg hotel de vrăbii instalat într-un tavan, o mînăstire de chilii cu galerii. Le-am lăsat o firidă deschisă, ca să se poată vîrî stolurile, care se pogoară în meiul şi mălaiul de la găini.

Vrabia e a noastră, stă cu noi toată iarna şi cînd curge vîntul pe găurile podului, cînd plînge noaptea şi trosneşte zidul, mă gîndesc la aţipitul ei în paiele adunate din toată lumea şi făcute colac.

Rîndunica e o străină fără patrie şi care vine la noi din ţările depărtate, ca dansatoarele creole : aş fi

vroit să plece toamna cu o amintire bună de gospodăria noastră, şi să o povestească pe la Piramide. Dezlegarea lor de pămînt şi puterea de a se despărţi de cuibul întemeiat, locuit două anotimpuri, interzic familiaritatea obişnuită cu vrăbiile casnice, gata totdeauna la mîncare. Ai aruncat o mînă de boabe : vin de nu ştii unde o sută, şi dacă le dai firimiturile de la prînz, sînt atît de prezente încît ţi s-ar părea că ai scuturat un pîlc, din faţa de masă, ca un prestidigitator. Destinul lor îngust şi cîmpenesc, de şesuri sure, n-are glorie şi tragedie. El nu se măsoară cu furtuna, cu marea, cu trăsnetul, cu piscul. Zborul pitic din ungherele mici e utilitar şi scurt şi calculat pe balega proaspătă a calului de căruţă. Între zburătoare, aripile lor sînt ca nişte papuci de lînă, pentru trecut peste drum. Vrabie gospodină, tu te simţi fericită că ţi-ai asigurat un apartament şi că ai cumpărat lemne de iarnă. Acum poate să viscolească, ţi-ai zis. Tu o să stai la cald, ascunsă lîngă coşul bucătăriei. Să fim fără grijă : omul din casă nu stă nemîncat şi nici nu mănîncă tot. Vrabie durdulie, te pomenea Isus pe tine, cînd a vorbit de păsările cerului, care nici nu seceră, nici nu ară ?

Orişicum, firea ta potolită mă mulţumeşte, şi dacă vii ca un stol de cartofi din grădina sfîntului Francisc în livada mea, tu nu-mi turburi nici amorţirea, nici lectura şi nu ţii să mi te arăţi cu coarne şi picioroange, să mă sperii cu o podoabă agăţată şi cu fanfaronada unui ghiers plagiat. Tot aşa şi ţarca se înalţă ca un hieroglif şi viermele de păr şi catifea spînzură cu un deget de mînuşă al păpuşii, de firul de mătase întrerupt care l-a tricotat.

1935

BUNA-VESTIRE

Două rîndunele s-au hotărît în sfîrşit să-şi prindă cuibul de casa noastră.

Lucrul nu e atît de simplu pe cît mi l-am închipuit atunci cînd le vedeam din depărtare. Migraţiunile lungi şi repetate pe an de două ori nu au făcut din rîndunele nişte aventuriere şi nişte boeme, mulţumite cu puţin şi indiferente la confort. În provizoria lor sălăşluire printre solstiţii, ele se comportă ca şi cum s-ar fi asociat cu eternitatea şi nu le-ar sta în drum viscolul şi îngheţul. Toate prudenţele sînt prezente şi nici o socoteală nu lipseşte la zidirea unei încăperi pe patru luni.

Părechea s-a oprit în toate pridvoarele, a examinat fiecare ungher şi locul ales a fost vizitat de mai multe ori, cîteva zile în şir, pe lumină, pe umbră, pe linişte şi pe vînt. Dimineaţa, la ora răsăritului se întorc să se documenteze din nou. Pe uşa deschisă a balconului ele mi-au intrat în odaie şi s-au asigurat că nici o primejdie nu vine dinlăuntru. Mi-am deschis ochii cu două rîndunele aşezate pe stinghia de la cap a patului meu şi am surîs. Ele au văzut ochii şi surîsul şi au zburat, ocolind plafonul odăii. Din perină le-am putut urmări conturele, liniile aripii, despicătura elegantă a cozii cu egreta fină, spînzurată încovoiat, culoarea negricioasă-albăstruie, pata de vişină a guşii, într-un înconjur alb şi litera ciocului caligrafică de peniţă. Nu văzusem niciodată atît de

aproape o rîndunică, şi pasărea care săgetează lumina şi azurul mi se păru uimitor de frumoasă.

S-au strîns înainte de a începe lucrul mai multe; inginerii, tehnicienii sau şefii de echipă însărcinaţi de comunitatea rîndunelelor să ia cunoştinţă în vederea marilor convocări viitoare de adresa fiecărei părechi. Consilierii s-au aşezat în dreptul locului ales şi au deliberat. Instinctul fusese desigur exact şi logodnicii simţit autorizaţi să-şi construiască un cămin.

Clădítul începu de la fund. Temelia trebuia să fie creştetul unui mosor de porţelan, izolator al firului electric, zidit sub streaşina de adăpost.

Nădăjduind să le uşurăm sarcina, am făcut o groapă cu mămăligă de noroi. Materialele noastre nici n-au fost cercetate. Se găseau altele mai departe... Le-am surprins, niţel jigniţi, adunîndu-le de la o distanţă de o jumătate de kilometru, dintr-o băltoacă, luînd cu ele o fărîmă transportată la cuib. De vreme ce nu o purtau în vîrful ciocului, am putut deduce că o păstrau în interiorul gurii, din care o vărsau ca dintr-o linguriţă pe un punct. Probabil că nu greşeam prea mult bănuind că minusculul hap de pămînt ud trebuie cimentat cu o salivă aglutinantă.

Intîia zi, capsula de porţelan a fost înconjurată pe circonferinţă cu un cerc de mărgele de lut — şi s-a făcut seară în absenţa noilor căsătoriţi. A doua zi, dunga fundului a crescut într-o parte şi în şase zile, mi se pare, atîtea cîte acordă Sfintele Scripturi facerii lumii, cuibul a fost isprăvit.

Două zile nu s-a mai arătat nimic. Un suspin secret ne spunea că în cele din urmă locul a fost găsit defectuos. Ne înşelam. Ne-am bucurat. Prietenii plecaseră în căutarea altor materiale noi, pe care le-au descoperit, este sigur, la mare depărtare. Întoarcerile lor se făcură rare şi soţii veneau şi plecau o dată. Folosindu-ne de o absenţă, am pus un scaun în pridvor şi ne-am uitat. Pe fundul cuibului concav se aşternuse o saltea de fire de păr de cal albe, întocmite împletit, fiecare fir fiind trecut printre celelalte şi urzit cu ele: operaţie făcută cu două ciocuri.

Începură să vie fulgii. A cincea zi, puful crescu pînă la gura cuibului şi se revărsa ca o spumă peste margini. Din această zi cu puf, unul din soţi n-a mai lăsat cuibul singur şi dacă nu ne temeam să nu ne găsească spionîndu-le viaţa, am fi încercat să vedem dacă pe pilota de fulgi fuseseră ouăle ouate.

Ne-am obişnuit să presupunem că tovarăşul din cuib era soţia. Seara, soţul se despărţea de ea, cu un cîntec de armonică amestecat cu mandolină. El nu are loc în odaie şi pleacă. Unde-şi petrece noaptea? Într-un pom, în vreo altă streaşină? Bănuiam că în vreme ce femeile păzesc ouăle, fiecare în cuibul ei, bărbaţii se adună pe undeva şi petrec noaptea împreună, după o rînduială care trebuie să menţie solidaritatea stolurilor permanent pînă în toamnă, cînd se vor strînge toate triburile de plecare. Sau poate că paza şi-o asumă noaptea eroul căminului, şi poate că femeile sînt acelea care se retrag într-o utrenie necunoscută...

Destinul romantic pare corectat de creaţia cuibului şi soţii intercalează în raporturile lor distanţe şi o moralitate de severităţi pentru garantarea progeniturii, în datoriile căreia fac amîndoi abstracţie de plăcerile independenţei. După ce au iubit, ei se devotează. Viaţa lor nu are altă semnificaţie. Amanţii de pe firul electric sînt acum nişte tovarăşi consacraţi unei generaţii, fără să fi putut să trăiască pentru dînşii peste iluzia unei secunde.

Şi pe cînd monotonia se repetă cu singurul scop aparent de-a trece viaţa dintr-un exemplar într-altul, păstrîndu-se datina şi forma, dincolo, în prisacă, albinele se nasc cîte două mii pe zi într-un stup şi viaţa lor istovită de corvezi ia sfîrşit înainte de a se fi folosit, ca nişte gospodine pricepute la dulceaţă, de agoniseala celor cincisprezece ore de muncă din zori pînă la înnoptat.

Sînt amănunte pe care le cunoşti de mult şi pe care le afli noi de cîte ori ţi le aminteşti. Cine a numit-o regină pe mama stupului, osîndită să ouă şi să

procreeze de trei şi de patru ori pe minut? Tragica suverană vede o singură dată lumina zilei în cele o mie de zile cît îi durează viaţa, în ziua nupţiilor cînd se îndrăgosteşte în văzduh, îmbătată şi orbită de slavă, cu un amant, pe care nu are nici o curiozitate să-l cunoască. În marea seninătate a zărilor s-au întîlnit două puncte de întuneric dens. Bărbatul moare în aer şi regina se călugăreşte, refugiată în schitul din care nu mai iese a doua oară şi în care va muri, ucisă de o pretendentă, de o nouă regină, încă ameţită de starea ei larvară şi trezită subit la succesiune şi la dragoste de o secundă.

Bărbatul e acest bondar bondoc, fără treabă, grosolan şi naiv, inutil, întreţinut şi nul. El nu ştie să muncească, din inocenţă; ştie numai să mănînce. E singurul pericol al prezenţei lui în stup, unde regula chinoviei nu permite nici o tresărire de instinct. În interiorul mînăstirii, sexul este suprimat şi, ca să se simtă flăcău un minut, bărbatul are nevoie de văzduhul înălţimii. Muncitoarelor le este interzisă dorinţa; ele nu cer nimic, muncesc, roabe — cîte douăzeci de mii — ale stupului, cu frenezie. O singură femeie poate să cunoască dragostea şi o singură dată, o singură secundă — regina. Dar, pe încetul, bărbaţii sînt eliminaţi... Albinele îi împing jos de pe faguri. Ei se deplasează cu greu, biruiţi de presiunea aproape amicală a cîte zece, douăzeci de lucrătoare.

Şi îndată ce-au căzut în fundul stupului, nu li se lasă răgaz: tăbîrîte pe bărbaţi, albinele lucrătoare le rod aripile, ca să nu mai poată zbura înapoi prin stup, şi neputincioşi, flăcăii virgini sînt scoşi afară şi aruncaţi, pe urdiniş. Nici o putere dumnezeiască nu-i mai poate scăpa de moartea nopţii reci, îngenunchiaţi la porţile republicii şi pocăiţi fără păcat.

Ei bine, albinele lustruite pe care le vezi, au plesuvit, şi-au pierdut scama care le catifela, înfruntînd vîntul şi florile şi trecînd de cîteva ori pe zi încărcate, cîteva zeci o dată, îmbulzite pe tăietura de puş-

culiță în urdiniș. Legea e aspră, dar e singura lege: albinele cară și regina face pui.

Trebuia cineva să mănînce recolta dulce a străduniei, fructul ascezei.

O mănîncă omul.

1935

ASCENSIUNI

Fluturii urcă viermii-n văzduh, în zboruri nevinovate de serafi şi grămezile lor din vişini şi zarzări dau iluzia reînfloririi. În trandafirii deschişi, luna bate cu frumuseţi compuse din reverie, miracole şi efecte de balet. Perfecţiunea delicatelor lucruri, cărora nu le lipseşte nici o reminiscenţă şi asemănare, evocă imposibilele albituri şi răsfrîngeri, cristalul, porţelanul, mătasea, mierea, laptele şi parfumele, şi splendorile imposibile ale amănuntului exact rafinează senzaţia pînă la ilaritate. Ţi se pare că participi la un sistem de snoave inventate pentru copii şi ilustratori, că lacrima de rouă nu trebuie să fie atît de diafană şi conturele atît de gingaşe. Dar însuşi cîinele ciobănesc, care trebuia să strice atîta ideală şi evanghelică armonie, printr-o săritură în trandafiri după un arici, a rămas încremenit în demenţa superfinului şi mîrîie împresurat, asaltat de picătură şi pastel.

Ghimpii ascunşi sub gulerele înfoiate înăspresc abia orgiile excesului de inefabil.

Mute, broaştele de pămînt, ca îndrăciţii şi leproşii ieşiţi tîrîş pe genunchi şi coate din gropi, la apropierea Mîntuitorului, se mută din loc în loc, ca nişte oameni minusculi, bolnavi. Viziune de avortoni, care, refuzîndu-li-se altă viaţă, se hrănesc cu muşte nocturne şi ţînţari înghiţiţi cu aripi şi cu muzicalitate cu tot. Din infernul misterios, ei vin în gloate, ca nişte suflete materializate de morţi.

Broasca e singura vietate, pe care n-o înţelege nici pisica, dusă pe gînduri la spectacolul săriturii de clovn. Laba ei se întinde rigidă şi şovăitoare ca un băţ de tobă, catifelat cu un glomotoc în vîrf. Ar vrea să capete convingerea că jivina mică se mănîncă. Dar se descurajează. Contactul e glacial. Totuşi pisica studiază toată vara băşica de muşama, umedă, cu ochi şi picioare, simţind că e o mîncare ce i-ar umple gura de bale îngheţate şi de care i s-ar apleca.

Între broaşte, apare ca din cer albastru un brotăcel. Culoarea lui verde sincer e ca frunza primăverii şi pe el nu-l îngreuiază o traistă palidă cu maţe. Ager, electric şi instantaneu, arcurile lui interioare au expansiunea bruscă. Într-o secundă, el a sărit de mai multe ori şi s-a lipit de zid şi s-a dezlipit, răpindu-şi fluturele aţintit de jos, devastator şi vorace. Am luat în mînă fiinţa cu scheletul de smarald şi s-a zbătut cu o energie zvîcnită din toate mădularele-i hotărîte să scape sau să se frîngă.

— Du-te! i-am spus. Şi brotacul mi-a pierit din palmă.

1935

UN SMALŢ

Un fluture şi-a prins de peretele alb ciudata bijuterie şi s-a fixat ca un model de copiat. Triunghiul lung al aripilor negre, ca două echere, pare decupat în catifea transparentă, broşată cu discuri portocalii înconjurate cu argint de aluminiu şi abdomenul, construit din inele împerecheate, galbene şi negre, pare să aparţie mai repede unei flori exotice decît unei gîngănii. Izbutesc să-l iau pe un ochelar şi examinarea viermelui cu aripi a putut să fie făcută minuţios. Nicăieri nici o urmă de plictis, nici o pauză, nici un punct lăsat pentru altă dată, nici o amînare, nici o speranţă descurajată că poate să fie cîndva mai bine făcut amănuntul decît atunci cînd a fost proiectat. O încredere în faptă, admirabilă.

Pe ce pune mîna meşterul ăsta isprăveşte, că durează o vecie sau o secundă. Steaua şi fluturele de o singură seară s-au lucrat cu aceeaşi băgare de seamă şi cu aceleaşi unelte.

Ai mai văzut ochi atît de frumoşi, încredere în viaţă mai definitivă, siguranţă de sine mai inflexibilă?

O broască a mîncat fenomenul ca pe un Irod întreg în odăjdii şi nici n-a usturat-o înghiţitoarea.

Şi aşteaptă să vie altul.

1935

TINERIMILE

S-a notat cu spirit într-un săptămînal literar că salonul societăţii Tinerimea Artistică e remarcabil, într-o sală de expoziţii de pictură, prin marele ei număr de membri bătrîni... Cîteva fotografii arătau pe autori dinaintea fiecărui panou de tablouri. Între artişti şi operă e discordanţa dintre unchiaşul cu pantoful tîrîş, lîngă silueta graţioasă a unei fete, urmărită cu şoaptele unei guri, aranjată aproximativ la dentist.

Nici opera, nici societatea nu corespund cu vîrsta. Are şi arta una : trecerea din imagini la substanţă.

N-aş vroi să supăr nici o împăcare sufletească. Mă gîndesc la altceva, la tinereţea care îmbătrîneşte.

Acum vreo patruzeci şi cinci de ani, actuala burghezie a societăţii era o generaţie revoluţionară, de tineri oacheşi, cu păr şi năbădăioşi. Am apucat-o născîndu-se, societatea, împotriva Salonului Oficial, de care s-a apropiat pe nesimţite şi cu care s-a căsătorit. Azi, le tremură şi unuia şi celeilalte genunchii şi, la braţ, sug împreună, trecîndu-şi-le cu limba, bomboane de gumă, care nu vatămă gingia.

Asaltul fusese impetuos şi aproape eroic.

Vitejii au ajuns pensionari şi profesorii în magaziile de clasă ale şcolii de Belearte. Ucenicii şi ienicerii cu iatagan au luat catedrele şi Direcţia generaţiei expropriate. Nu aveau, niciunul, nici un fel de talent, poate că nici nu aveau de gînd ; dar erau idealişti, frămîntaţi, violenţi şi nu le plăcea nimic. „Tătă-

rescu, Aman, Grigorescu, Mirea, Gabriel Popescu, rable. Să ne vedeți pe noi, descălicătorii!..." Totul trebuia să înceapă de-abia de la ei. Cînd au să se afirme — bănuiau spectatorii — ăștia înspăimîntă pictura și anulează cu o bidinea tot ce s-a făcut pînă la viitoarele lor creații geniale. Rezultatul, anemic, inexpresiv și spălăcit, s-a văzut: e de față. S-a agitat o tinerime și a-mbătrînit sterilă.

Altă tinerime: Clubul Tinerimii.

In lipsă de țeluri mai semnificative, foștii băieți cu mustăcioară, ai acestui cerc, au întemeiat un joc de cărți... Mă uitam o dată, dintr-o cameră de peste drum, în obscuritatea sălilor cu mese verzi, ale clubului, unde cîțiva bătrîni împărțeau birlicii de vreo cincizeci de ani în șir, în toate zilele cîteva ore. Imi aduceam trecutul aminte, tinerețea de odinioară a pîrcilor de acum. Intre ei, zăream în umbră smochina palidă și pleșuvă și a unui literat, celebru pe vremea lui, cu trei nuvele și jumătate de diletant, rămase în literatura de teroare a manualelor de școală...

Bagă de seamă, tinere din zilele mele.

1943

DIALOG JUBILIAR

Mi-a venit az'noapte o idee. Nu mi-a venit drept vorbind de-a dreptul, ci prin nevastă. Ea îmi administrează şi decoraţiile, pergamentele, doctoratele de onoare. Mi-ar fi căutat şi un titlu de marchiz în ascendenţă, cu o consonanţă oportună: nu s-a găsit la nici un anticar. Nevasta mi-a spus:

— Tu ştii, Nicule, că eşti o somitate?

I-am răspuns:

— Bunînţeles.

Mi-a mai spus:

— Ai parcurs o carieră strălucită. Ai făcut ce-ai făcut şi te-ai distins cu toate stăpînirile. Cum înceta una, te îmbolnăveai la timp ori plecai în străinătate, şi te întorceai sănătos cu stăpînirea următoare.

— Vrei să mă dojeneşti, Didino? Am făcut-o pentru tine. Eu sînt modest...

— Dimpotrivă, te admir şi te aprob. Un om ca tine se cade să fie întotdeauna sus. Viaţa noastră de intelectuali e un continuu schimb de echilibru. De ce să fii jos cînd e aşa de bine sus? Te muţi de pe un picior pe altul, de pe cel drept pe stîngul şi invers, dintr-o opinie într-alta. Noi, intelectualii, avem cîte şase şi opt picioare, solide. Ceea ce-mi place la tine e că intri în toate fazele cu o convingere nestrămutată şi că nu-ţi mai aduci aminte absolut nimic din ziua de miercuri cînd apuci ziua de joi.

— Sînt într-adevăr convins prin temperament: e

dinamismul meu. Mi s-a întîmplat că dimineaţa aveam o credinţă adîncă şi seara o altă credinţă, şi mai adîncă. Eu în realitate nu mă mut şi nu mă schimb, perforez, din adînc în mai adînc.

— Dacă aş vrea să glumesc ţi-aş spune, Nicule, că pe nesimţite ai putea să ajungi cu sonda convingerilor în partea de dincolo a planetei... Nu sînt răutăcioasă, repet că te admir. De asta cred că eşti convins fără temperament.

— La ce vrei să ajungi ? mi-am întrebat nevasta. Vrei să schimbi automobilul crem cu altul bej ?

— Ce copil eşti ! mi-a răspuns... Aş vrea să începi să te cam sărbătoreşti. Un trecut ca al tău are dreptul la un jubileu pe lună şi la cîte un banchet cu discursuri...

Ideea nevestei m-a lăsat visător. Ştii că nevastă-mea are dreptate ? Aş vrea să-mi organizezi d-ta surprizele acestea... Eşti abil, inteligent şi ai prestanţă, domnule Seninu, şi eşti şi îndrăzneţ, într-o tonalitate de indiferenţă. E ceea ce trebuie... Ştii că la servicii ştiu să răspund cu servicii... Ai relaţii. Şi ai şi stomacul bun ; ştii să digerezi, cu ochii deschişi bine, şi miraţi în ochii zeflemelei. Ţi-ai compus la timp o figură de *noli me tangere* [1] : eşti predestinat şi un mare şiret, nu protesta... Dumneata să-mi propui din partea unui comitet... Eu o să refuz... Insistă şi voi ceda. Deşi sînt timpurile foarte grele voi primi, făcînd bineînţeles, dificultăţi, dar nu voi avea ce să fac faţă de voinţa unanimă a colegilor dumitale şi mă supun... Imi dai răspunsul diseară, domnule Seninu ?

— Am înţeles, maestre, şi cred că se va putea face. Acordaţi-mi douăzeci şi patru de ore să întocmesc un program şi să-mi pipăi camarazii...

— Ai tactica bună : începi prin a fi dificil... Mi se pare că e stilul strategiilor dumitale. Îţi prevăd un viitor !...

Peste două ore :

[1] Nu vă atingeţi de mine.

— Ascultă, dragă Filipo, distinsul nostru ramoló arde să fie sărbătorit. Trebuie să luăm inițiativa noi... Ce zici ? M-am gîndit să nu scăpăm ocazia.

— Ocazia găsesc și eu că e bună, dar mă tem că o să ne rîdă lumea-n nas.

— Despre asta las' pe mine. Camarazii înghit tot ce li se dă și am în presă trei admiratori. Pe unul am intervenit să-l treacă-n clasa a patra, pe altul l-am plasat și celuilalt i-am promis... O să-i pui zilele astea să fie elogioși... Într-o atmosferă de laude și notițe întreprinderea noastră burlescă o să atragă atenția mai puțin... Asta impresionează și pe maestru. Politica notițelor repetate e minunată. Mi-am și trasat programul. Știu că e foarte penibil să scoatem ceva din acest mare nimic, dar fabricăm. Ni se pregătesc niște posturi suplimentare neașteptate la vîrsta noastră... Nu fi prost, măi băiete... Uite, împărțim subiectul în trei : eu vorbesc despre „savantul", tu vorbești despre „autorul", pe Zgabercea, care-i orator, îl punem să vorbească despre dragostea lui de oameni. Muzica va fi de Strauss : îi plac valsurile aproape ca murăturile. Dansatoarea de caracter va fi Balalaica...

In seara banchetului, la jubileul de cincizeci de ani, unul din oratori s-a încurcat într-o emoție bizară, de delir, care consistă în a spune contrariul gîndului urmărit. Oratorul a declarat ridicînd brațul ca Demostene :

— Onorate doamne, onorate maestre, domnilor coegi, sărbătorim azi cincizeci de ani de la moartea onoratului nostru maestru...

19 APRIL

O zi de primăvară face o cronică notată pe-o foaie de calendar, dacă un urcior cu flori de Luchian face o monografie.

După străbaterea unui tunel de o sută optzeci de zile, e aci, la noi, întreagă, imobilă şi albastră, în fereastra spoită cu bidineaua de aur. Francamente, fără nici un semn de reticenţă, arhanghelul cu coiful de foc a trecut de partea noastră, a celor ce l-am aşteptat la toate întîlnirile pierdute şi care, acum, cînd spintecă văzduhul, nu ne putem uita în ochii lui de fulger, fără să ne fugă lumina ochilor noştri.

Toate tablourile şi pinacotecile din toată lumea ni s-au adunat la ferestre, pe toate zările trezite departe. M-aş scula pe nişte picioare lungi şi sînt sigur că aş zări toate cerurile frămîntate de ape şi talazele jucîndu-se cu ciucurii hlamidei lui Dumnezeu, spînzurată în mare.

Mă găsesc obligat de o politeţe idilică să-ţi prezint, sire Păianjene, din prapurul de pe geam, pe domnii Pomii mei, care se plimbă cu mîinile la spate prin livadă. S-au oprit să asculte o şoaptă, o şoaptă cu o muzică mută, cîntată cu gura închisă din pămînt — şi morţii vor să se smulgă din giulgii şi nu mai pot — cîntată şi din tremurul aerului, bătut de aripi de porumbei. A trecut şi Duhul Sfînt pe deasupra casei şi s-a rotit de două ori.

Poftiți... Maiestatea sa Nucul, voievozii Cireși, scutarii Vișini, alteța și luminăția sa Plopul. Și domnițele mici. S-au pregătit să le poarte, doamnelor încă nesosite cu caleașca, mantalele tîrîte cu broderiile pe iarbă nouă, domnițele de liliac violet și alb. Bărbații au poposit az'noapte, descălecați din herghelia de armăsari, de-a fuga, venită cu vîntul în alai de nechezuri.

Dar domnii Pomi s-au și schimbat. Și-au ales, la o distanță de cîte cîțiva pași, locul de liturghisire. La iarnă vor pleca din nou, nu știu pe unde, în zdrențele sărăciei. Ca să-și puie toate veșmintele arhierești, care se îmbracă pe rînd, cu cîte o rugăciune de fiece strai și cu o sărutare pe stihare, pe zvite, pe omofoare, ei își încearcă mînicerele, cusute cu mărgele de mărgăritar și strînse la călcîiul pălmii cu șiret. Li se văd în nuielele de mărgean mărgăritarele, ieșite tiptil din țîțîni și muguri, crăpați ca boabele de porumb aruncate-n jar, cu floare. In zece ore, au îmbobocit toate crăcile și s-au desfăcut.

Domnii Pomi și-au pierdut iute bărbăția, între două priviri pe fereastră. Acum sînt niște mirese... Cine știe ce se mai poate face și desface de-acu peste alte zece ore! Evoluțiile trec prin epoci cu o grabă de o lună pe ceas. Iată, o clipă caișii au fost ca niște candelabre cu mii de lumini. Basmul transformărilor neîntrerupte a trăit și se suprapun icoanele și se confundă.

Copilăria lui april, credulă și lesne de amăgit, se ivește pretutindeni cu un scîrlionț pe sprinceană, cu un surîs și-n ghimpi. Au dat și subsuorile spinilor o încolțire, într-un vîrf de pensulă miniaturală, verde. Și pintenii roșcovului sălbatec, îmbrăcat în țăpoaie, surîd. Și rîd în hohote și rațele, nevestele late, pornite la drum pe o linie strîmbă, de tot ce văd că se petrece într-un paradis în desfășurare, la care ele nu sînt în stare să contribuie cu nimic. Ouăle și le leapădă în neștire, cu conștiința neroadă că le defecă,

şi de bobocii de mătase, pe care-i scoate pentru ele găina, sînt numai a treia parte răspunzătoare.

Ai mai trăit un an, Cocó ! Cui să-i mulţumeşti că fereastra ţi se împodobeşte iarăşi cu orizonturi inefabile şi cu grădini ?

1943

PSIHOTECNICA

Domnul profesor Cumsecheamă a prezidat odinioară o cină de taină a psihotecnicii, farmacia medicamentelor sufleteşti. După cît se afirmă, ea va fi extrem de utilă în viitor, deocamdată neînţeleasă de vulgul profesoral. Într-adevăr, neiniţiaţilor, adică proştilor, noua ştiinţă le stîrneşte o violentă antipatie ca jezuitismul de confesional.

Psihotecnica procedează prin aşa-numitele teste. Îi pui o întrebare unei copile, pe neaşteptate, ca şi cum i-ai arde o palmă. Dacă plînge e senzitivă, dacă se întristează fără lacrimi e de natură melancolică, dacă-ţi răspunde aruncîndu-ţi ghiozdanul cu cărţi în cap e un element primejdios. Notarea se comunică mai departe cu fişa. Investigaţiile interogative ale acestei noi pseudoştiinţe care derivă din instinctul poliţist, deviat de la profesiunea detectivului, sînt notate în dreptul rezultatelor, pe o foaie de registru, destinată să fie un al treizecilea act al omului administrat, actul lui secret de urmărire, de-a lungul sau de-a scurtul unei existenţe. Aceste cercetări trebuind începute din şcoală, generaţiile de după noi vor avea senzaţia că sînt învăluite într-o reţea de spionaj şi vor aparţine sufleteşte parchetului, dacă savanţii acestei discipline, ivită la o răspîntie de cretinism modern, vor fi lăsaţi să opereze cu fălcile intacte.

Cititorul o să aibă numaidecît o idee exactă despre ce este psihotecnica, dacă-i voi reproduce două

întrebări puse elevelor unei clase a treia, de către o echipă de psihotecnicieni, tăbărîţi acum cîţiva ani, cu o nepermisă permisie a fostei autorităţi şcolare de atunci, pe un liceu de fete :

Întîia întrebare : „Ţi-a venit gîndul să fugi de acasă ?"

A doua întrebare : „Ai vrut să te sinucizi ?"

De prima întrebare a satirilor din comisiune s-ar fi putut anina şi o adresă cu perdelele roşii.

Nimeni nu se va îndoi de veracitatea acestei precizii cînd voi afirma că stupefiantele întrebări de mai sus, dimpreună cu altele, mai anodine, dar perfect stupide, au fost puse clasei în care se găsea copila mea ; ceea ce m-a hotărît, paralel cu alte motive şi mai infame, dacă e cu putinţă, şi acelea încă nepovestite, să-mi smulg copila din şcoală şi să o instruiesc la domiciliu. Testele fiind, nu vă vine să credeţi, secrete, am putut căpăta seria pregătită de echipă cu complicitatea unei profesoare care le-a furat.

În obsesia de a scotoci inima tineretului cu şpiraclul, s-ar putea să fie un miez de ceva. Dar mînuirea acestui subtil ceva cere o inteligenţă apropiată de vocaţie, care nu vine de la o şcoală şi de la o teorie. Cîţi medici dintr-o mie au intuiţia acelui lucru de inspiraţie, de ordinul muzicii şi al poeziei, numit diagnostic ? Totuşi profesia de aproximaţii a medicinii constituie un monopol, întărit de lipsa oficială de responsabilităţi. Toate celelalte meserii răspund în justiţie, afară de a Domnilor Doftori.

Atenţie la viraj ! Se poate ca reveriile vreunui for, vreodată, cu competinţele distrate, să creeze pe lîngă brevetul de Esculap, de moaşă, dentist şi spiţer, brevetul de psihotecnician, cu privilegiile de exclusivitate cuvenite unei aberaţii ştiinţifice de ordinul ghicitului cu gîdilări în palmă.

1943

SCRISOARE

Adversarul tău adevărat nu e cel pe care l-ai văzut. El rămîne ascuns după un zîmbet, mascat de o moliciune, catifelat, mătăsos şi elastic. Lipseşte, neafirmat, şi cînd te atacă şi cînd vrei să răspunzi. El te loveşte cu mîna altuia, pentru ca pe a lui să ţi-o strîngă prieteneşte. Dar i-o recunoşti după lovitură, ca pe a unui spărgător. Şi hoţul şi tîlharul au o personalitate şi un stil.

Adversarul îţi caută mintea : rabdă ! Sufletul tău trebuie să rabde. Nu te cutremura, întăreşte-te dîrz. Leacurile tale nu sînt unsoarea lunecoasă, băuturile dulci şi legănarea molcomă a vioarei. Tu eşti bărbat ! Lovit cu pietre, omule, te-ai întors să te uiţi cine le aruncă şi n-ai văzut pe nimeni. Vitejii s-au pitit. Încruntă-ţi carnea, să se facă piatră, să frîngă săgeata, să ştirbească junghiul, să zdrumice săcurea. Rabdă ! Din cremenea ta nu mai curge sînge ; ţîşneşte scînteia.

Ori de unde vine, lovitura trebuie primită. Drept în picioare. Şi cu fruntea sus.

Cele mai multe lovituri se strecoară pe întuneric ; dacă ţinta e mai nedesluşită, în schimb chibzuirea e mai rece şi, la urma urmei, vînatul e mai mare. În orice loc ar intra, glonţul şi săgeata rup, dacă nu doboară. Primeşte-le şi-n inimă. Rabdă-le, nu geme...

În ce te priveşte pe tine, tu eşti ochit de un adversar, nu de un vînător, dar tot din rafinament. Seme-

nul tău nu te mai mănîncă decît la figurat. Digestia lui e intelectuală.

El îţi ocheşte fruntea, pe care o ţii sus.

Nu ar putea să piară oare, odată, din rînduiala lumii, acel arşic dreptunghiular, de os, care nu vrea să fie niciodată aşezat ca o piesă de domino la rînd şi colţ în colţ? Creierul scandalizează, Cocò. Secreţia lui detestabilă, ideea, întrerupe din învîrtirea măsurată roţile mecanismului, în care ai angrenat omenirea pe dinţi pentru o funcţiune uniformă, ideală. Pe omul ales eu îl concep ca un automobil şi pe omul de rînd ca o bicicletă: îi porneşti, îi frînezi şi-i ţii cu piciorul pe loc. Mădularul cu păr mă supără. Visul meu e să-mi defileze pe sub balcoane un popor decapitat. Călăi, faceţi-vă datoria! Scurtaţi-mi de două palme pe aceşti imbecili.

Totuşi, cum să-ţi aperi fruntea într-altfel, decît ridicîndu-ţi-o şi mai sus?

Ziua judecăţii tale nu o să aştepte pînă în ziua judecăţii lui Dumnezeu, făgăduită mîngîierii celor ce au gemut scrîşnind în deşert. Ea e mai apropiată şi seninătatea ta va fi de faţă. Ticăloşii care te-au lovit vor rămîne ticăloşi: vor îngenunchea la tine şi vor plînge. Vaietele nu te vor clătina însă şi pocăinţa n-are să te mişte.

Ei nu te-au lovit numai pe tine: au sugrumat şi chinuit slăbiciunea şi nevinovăţia, au doborît zborul sufletelor, jucîndu-se de-a vînatul cu credinţa şi cu preacurata naivitate. Au prins porumbelul alb al speranţei, i-au scos ochii cu acul şi l-au aruncat în văzduh să se împleticească, orb în lumină.

Mila şi bunătatea ta, datorită prigoniţilor, îţi porunceşte să fii teafăr la cuget. Eşti solul lor în arme: ai să fii drept şi neîndurător.

1943

BEL-AMI

În douăzeci şi cinci de ani un om poate să ajungă, digerînd homard, caviar şi stridii, contrariul lui absolut şi, scufundat în soluţia caustică a timpului care îl roade, să dea o reacţie şi un precipitat, ca în chimie, nebănuit.

Nu-l mai văzusem pe Bel-Ami din războiul trecut, cînd oferea domnişoarelor din buna societate soţul ideal, şovăitor numai asupra cuantumului din foaia de zestre. Se înfăţişa în general şi în detaliu lucrat ca o carte legată luxos, cu materiale scumpe, pe margini, în colţuri şi la cotor cu licăriri şi reliefuri, dar ca o carte în care nu scrie nimic, cu foile albe, ca un caiet.

Pielea măslinie i se asorta cu o capelură neagră de fir de abanos şi cu o mustaţă fericit potrivită pe o guriţă carmină şi pe un şir de mărgăritare, al unui surîs cu seducţii. La toate condimentele capului, gata preparat de natură, se adăoga un aristocrat monoclu adecuat. Rafinamentul suprem al geamului de sub sprinceană, care dă figurii un reflex mobil de undă ondulată rece, consistă în purtarea lui fără plăsele, de-a dreptul pe ochi, în echilibru fix, ca şi cum sticla s-ar fi născut o dată cu boierul, ca un solz sau ca lentila cu luneta. Bel-Ami fusese prevăzut de natură cu o facultate de a primi şi reţine suplimentul optic al distinsului profil, ca nobilii de mare rasă, care sar pe cal şi de pe cal fără să-l piardă din obraz.

Un guler sticlos se frîngea în două colţuri dedesubtul unei bărbii mate, împlinită ca o caisă, şi peste o cravată, pusă pesemne o singură dată, atît îi era lustrul de mătase întotdeauna de nou. La mîna frumosului sclipea luceafărul unui briliant. Personajul întreg se prezenta complex şi unitar ca o vitrină meticulos îngrijită, cu apostrof şi literă 's, pe firmă, pentru domnii eleganţi, cu cîte un exemplar unic din fiecare articol, un baston, o batistă, un nasture discret al promoţiei, o pereche de mănuşi, un flacon, o pălărie... Bel-Ami părea strîns migălos din toate obiectele unui magazin, cu preţul de-abia dezlipit, şi exala prin boarea de parfum care-l înfăşura într-o atmosferă de mirodenii de Cuba, un miros de manufactură scoasă din vamă.

Fetele mureau după el, pînă în momentul cînd animatorul cu zîmbet şi monoclu deschidea guriţa. Odată cu vocea şi vorba i se auzea şi sunetul inteligenţei, ca un scîrţîit de uşă. Bel-Ami era o splendoare şi o făgăduinţă numai atît timp cît nu spunea nimic.

— Vai, ce prost e, mamă ! se pocăia logodnica îndrăgostită, după ce pleca Bel-Ami.

Dar Bel-Ami a reuşit în viaţă exact ca în manualul care te învaţă cum se dobîndeşte averea şi succesul uitîndu-te într-un fel anumit şi dominînd cu nasul. În loc să-şi piardă vremea umblînd după aur, el l-a fabricat. O legătură politică i-a slujit de piatră filozofală şi într-o bună dimineaţă s-a sculat din aşternut şi bărbat de stat.

Doctrina lui a fost să facă plăcere, învăţată, s-ar fi părut, de la portarii de hotel şi de la băieşi. Dacă putea să procure senzaţia satisfăcătoare, Bel-Ami accepta orice însărcinare, cu o încîntată inconştienţă candidă.

L-am văzut deunăzi, după douăzeci şi cinci de ani, lăbărţat şi moale, dîndu-se jos dinaintea unui bijutier, dintr-un automobil de zece milioane, tîrîş, mai mult ca o traistă, jur împrejur abdomen, decît ca un om fără oase. Probabil că a cumpărat un mare cadou, pentru o mare plăcere, ştie el mai bine a cui.

1584

TUDOR ARGHEZI

— PAGINI DIN TRECUT —

E.S.P.L.A.

Secţia 330

Preţul lei 12,30 (leg.)

Borderoul Nr. . . .

Data . . . . . .

Rămîne la Unitate

1584

TUDOR ARGHEZI

— PAGINI DIN TRECUT —

E.S.P.L.A.

Secţia 330

Preţul lei 12,30 (leg.)

Se trimite la centrul Regional

Numai „un pătrar de veac“ cum s-a rostit elocvența lui, odată, într-un „moment istoric“, cum tot el l-a numit, a făcut din Bel-Ami un cadavru de copil bătrîn, holbat și gras. Bel-Ami, cu zgîrciul orbitei descompus, și-a pierdut și monoclul.

1943

LUCRUL DRACULUI

Nu e o regulă că trebuie să scrii în ce privește conținutul într-un fel anumit. Fiecare scriitor de meserie sau nu, fiecare om, scrie în felul lui, după cum vede și înțelege. Zărești în lume sau în capul dumitale aspectele sau gîndul, după propria putință.

Recomandările didactice de compoziție sînt numai materie de examene, de încărcat programul: profesorii cu înțelegerea bună le aruncă la coș, înlocuind principiile, trecute din manual în manual, ca oțetul din boloboc în sticle, și din profesor mărginit în profesor mărginit, cu lectura. Umbletul se învață sculîndu-te pe talpă, nu așteptînd un manual care să-ți facă teoria ridicării de jos, potrivit cu paralizia. Profesorul inteligent procedează ca medicul inteligent, de-a dreptul pe pacient. Și ca în medicină, unde sînt tot atîtea boli cîți și bolnavi, scrisul e deosebit pentru fiecare condei, ca tratamentul.

Unul o ia de la început, dacă nu-i și începutul o vorbă de obsesie școlară, altul de pe la mijloc, altul de-a-ndaratele, și totdeauna iese. Oricum s-ar suci o idee, pînă jos cade în picioare și pleacă. Desigur că uneori se turtește ca o plăcintă și rămîne pe loc, dar de așa întîmplare nu e răspunzătoare ideea, ci scriitorul. El poate să fie, într-adevăr, plat sau în sus. Scrisul lui sare. Sau zace, și toate încercările îi rămîn ca baligile după cireadă, late. Te mînjești și pe degete cînd citești.

Alternanţele de contrast sînt numeroase şi ele ar putea să devie şi obiectul didactic al unui studiu, menit să te înveţe nu ce şi cum trebuie să faci, dar de ce să te fereşti. Pelteaua, atît de gustată în cofetărie, în scris e odioasă : prezenţa ei în literatură şi proză a fost identificată încă de mult de bunul-simţ al cititorului, care i-a dat numele vulgar meritat. Unii scriu, vreau să zic, lung şi alţii scurt. Nu atîrnă de subiect, dar de autor. Unul se întinde şi altul se strînge. Unul e sfoară şi altul nod. În general e mai lesne lung. Şi scoicile fac mai multe bale decît mărgăritare şi totdeauna scrii mai repede un cearşaf decît o batistă. Regretatul Dragomirescu a scris de vreo zece mii de ori mai mult ca Pascal şi nimeni n-a fost invidios. Unul face foc, altul face fum.

Un dascăl, care ştie ce vrea, le-ar da celor cincizeci de candidaţi la bacalaureat, din seria lui, tema următoare : „Scriţi ce-aţi văzut de acasă pînă la şcoală, azi, pe o singură pagină de caiet". Dascălul care ştie ce vrea ar fi însă un examinator feroce : tema e prea grea pentru bacalaureat. El ar putea să facă o probă mai concludentă : să adune cincizeci de scriitori de profesie, care tipăresc şi se scarpină cu o iscălitură mare şi cu cel mai gros corp de literă din tipografie, şi să-i roage, după o lectură făcută în auz, să scrie o singură pagină cu subiectul citit.

Unii vor acoperi pagina onorabil, concentrînd ideile, vîrînd idee în idee, făcînd cuvîntul să absoarbă alte douăzeci şi prezintînd în pagină o figură deplină, din care nu se mai poate scoate nimic. Cu firele de păr din care altul a întocmit o bidinea moliie şi flocoasă, unul alege, aruncînd firele, o mie la una, o pensulă sprintenă. El reduce la unic. Pădurea, care-i codru numai de la distanţă, e, de aproape, o singură frunză repetată. În vegetal, în animal, în mineral, creaţia cunoaşte o singură expresie definitivă : sămînţa, cristalul.

Concurenţii de rînd vor bălăci pe loc şi vor umplea caietul. După zece coli de hîrtie vor mai cere altele. Pe nici o foaie n-a prins ideea, care fuge pe alte foi, mereu reluată şi mereu întinsă şi mereu inaccesibilă.

Scriitorul a intrat într-o butie de clei şi de cîte ori vrea să iasă din el alunecă înapoi. Scriitorul a diluat un miligram de albastru în patruzeci de hîrdaie şi încă nu l-a topit. Îi trebuia o gîrlă. Cu apă de gîrlă nu se scrie literatură.

După o vorbă, pe care o iau din gura unui coleg de redacţie, e lucrul dracului scrisul.

1943

CARAGIALISMUL

Caragialismul, despre care un critic Cineva spunea că nu mai e actual, gîndirea caragialistă şi stilul caragialist sînt în floare, nedespărţite de altfel niciodată de viaţă de tot. În strategie, geografie şi tecnică militară, interpretate de bravii noştri concetăţeni, în tramvai şi la berărie, caragialismul e în plină desfăşurare şi caragialiştii evenimentelor sînt despre certitudinile lor indiscutabile entuziaşti.

Polonezii în războiul lor — nu se precizează cu cine, dar ce importă ? — au ajuns la Gibraltar şi ameninţă Turcia... Vom vedea ce face Argentina... Mi-a spus un coleg...

De la un timp, s-a introdus în vocabular „cioara vopsită", care indică în politică şi relaţii spiritul diplomatic cu pungăşie, două valori pentru analiza populară egale. E fostul „şahăr-macăr" dintr-un limbaj mai vechi, echilibrul pe două luntri sau frăţia cu dracul pînă la trecerea punţii, formule relevînd de momentele istorice şi de un optimism tradiţional.

Sicilia nu e nevoie să ştii unde e situată, destul că e o ţară importantă. A intra în ea echivalează cu un dezastru, din pricina şesului ei mlăştinos... Dacă taie prin Serbia, ajunge mai repede în Franţa... Tonul acestor intenţii şi sentinţe arată o documentare severă. Să nu intervii cu rectificări că poate să iasă bătaie. Cine afirmă în autobus nu iartă contradicţia

şi profesează orgoliul de a şti ce spune. În general, fiecare dispune de o „sursă" serioasă şi destăinuirile sînt „confidenţiale".

Era puţină încurcătură cu capetele de pod. Confuzia venea de acolo că nu se putea concepe cap de pod fără pod. Dar cu timpul problema s-a limpezit. În războiul de azi capul de pod soseşte gata construit şi montat de la uzină. Armata îl aşează dinaintea inamicului păcălit. El intră pe pod şi cade în gol, lipsa podului fiind mascată cu o pînză, cu un peisaj cumpărat, cum ar fi din expoziţia Salonului Oficial. Pe urmă, se trimite capul de pod într-altă parte — e pe rotile şi umblă pe calea ferată — şi aşa mereu, pînă se distruge oştirea duşmană. Odată cu capul soseşte bineînţeles şi un rîu navigabil. Chestie de camuflaj.

In Franţa, şeful guvernului e mareşalul Peta-in iar în Anglia, Curchilă... Iran, pe turceşte Irak... Avar, feminin : avarice... Vorbind de stomac, se zice „pardon"... Trimiterile cu verbele avînd sensul a introduce se întrebuinţează fără acest corectiv ipocrit.

O doamnă bine, plîngîndu-se de reglementarea circulaţiei pietone, e revoltată că nu mai poate să facă un pas, că pretutindeni e sex unic...

La un concert, o altă distinsă doamnă, amatoare de muzică înaltă, aşteaptă. „Acum vine Grieg", şopteşte cineva din lojă, răsfoind programul, pe cînd în aplauzele sălii au intrat doi tineri executanţi în scenă, pianistul şi violonistul.

— Care-i Grieg ? întreabă doamna, cel înalt sau celălalt mai scurtul ? că amîndoi sînt drăguţi.

Caragialiştii gravi, ai doctrinelor cugetate profund, se manifestează cultural, scriu, ţin conferinţe, scot cărţi şi fac parte dintr-o lume care nu iese cu tramvaiul şi autobusul şi nu participă la spectacole şi concerte, preocupată cu stăruinţă să fericească omenirea şi să îmbogăţească noţiunile. În caragialism ei reprezintă capacitatea şi viitorul.

Cîteva din caragialismele recente, de ordin savant : creativitate, virtualităţile de tensiune ale situaţiei, complex de motive, gîndirism, esenţa creaţiunilor, istoricitatea...

E cu atît mai actual Caragiale cu cît influenţa lui depăşind mahalaua, urbea, fruntariile şi geografia, începe să caragializeze planeta. Căci alături de Caragiale al nostru şi al satirei, acţionează un Caragiale universal.

1943

URCIORUL DE LUT

Ca să înveți, Cocò, un meșteșug, trebuie să faci un gol în tine, gonind torentul instinctelor, tiranic, și să pui în locul lor o putere organizată pe o disciplină. E ca și cum ai construi un pod peste un rîu care fuge, dînd găuri în apă pentru stîlpi. Viața curge pe lîngă sculele tale fixe și trebuie să bagi de seamă să nu ți le fure pe cînd visezi, furat și tu cu gîndul de la meseria ta.

Meseria are timpuri de chin, chinul învățului și apoi chinul cel de toate zilele, al perfecționării. Aci, nu știe nimeni să te mai învețe nimic, tu-ți ești dascăl și stăpîn, căci te-ai făcut îndoit. Alege-ți însă meseria, ca să-ți placă : mîntuirea ta e întreagă în meserie, mîngîierea ta și pîinea ta — și ține-te strîns legat de meserie, neademenit de nimic. Mai bună-i o meserie săracă, potrivită pe firea ta, decît un meșteșug făcut fără poftă și care a înavuțit pe altul — aceluia i-a plăcut.

Dacă te-ai născut, cum zici tu, Cocò, cu un talent, du-te drept la el, și nu asculta sfatul care te poate abate din matcă. Sfatul se cere numai la nehotărîre și cînd încă n-ai văzut o arătare de-a curmezișul tău, prin undele sufletului, pe undeva. Cînd ți-a ieșit umbra de argint înainte, ia-te după ea și nu mai asculta de nimeni — și du-te la ea, încredințat că ieși la luminiș. La însurătoare, nu pui să-ți aleagă mireasa alții. Unul o vede șchioapă, altul gîngavă, prea înaltă sau

prea pitică. Ia-ţi logodnica de braţ şi du-o la tine; şi o dată ce ţi-ai dus-o acasă, fii bărbat, apără-i inima şi fiinţa şi astupă-ţi urechile bine.

Talentul începe cu placul, însă nu te minţi — nu-i aşa, Cocó? — să-ţi placă în acelaşi fel mai multe lucruri odată; cel mai plăcut e unul singur din toate: deosibeşte şi alege. Aş scri cu pensula mare pe pereţii odăii tale, o poruncă: iubeşte-ţi meseria. Dacă ţi-o iubeşti — de nu ţi-o iubeşti eşti un nefericit şi un codaş — dacă ţi-o iubeşti, să-ţi dea cît mai mult. O meserie, oricare, e fără sfîrşit şi nu mai dai de fund. Ţine sculele curate şi rînduite, atelierul proaspăt şi, lucrînd, fluieră şi cîntă; lucrul iubit merge ager şi voinicește. Mai ales, te rog să nu ţi se urască, să nu-ţi adoarmă mîinile pe unelte, că atunci e semn rău: ţi-ai ales o meserie străină de tine.

O! atunci, fie cît de cumplită jertfa, leapădă-te numaidecît şi chibzuind mai bine, ia-ţi meseria care nu te mai lasă, plictisit, să caşti. Ai să simţi numaidecît, văzîndu-ţi mîinile cum aleargă şi inima cum zboară. Te întreb, Cocò, cum poate să se plictisească cineva şi cum rămîne timp şi de asemenea lux bosumflat? N-ai timp îndeajuns nici pentru lucrul cel mai mărunt niciodată.

Meşterul de străchini, pe care l-au apucat veacurile bătrîn, învăţase de la tătîne-su să facă ghivece, dar nu era mulţumit nici cum îi suna lutul ieşit din cuptor, nici de grăuntele lutului, nici de culoarea lui. Şi-a spălat pămîntul tot mai fin, pînă l-a făcu aluat, l-a copt pînă ce a sunat a sticlă şi l-a spoit cu smalţuri, care nu s-au mai şters. Au trecut de la meşterul de-atunci vreo şase mii de ani şi bucuriile lui au rămas vii, în sunetul urciorului pe care l-am dezgropat acum şi l-am aşezat între cristale. Aceluia, meseria scumpă i-a fost, şi mîna lui mai trăieşte, colea, lîngă mîna mea care i-o atinge pe a lui...

1943

SĂRACUL POPESCU!

Adică de ce oamenii care-şi fac isprava lor cotidiană, necunoscută, neaşteptînd elogii şi recompense, cu o artă impregnată de o personalitate clară, nu sînt numiţi, pe numele lor, ca pictorii, ca muzicanţii şi ca scriitorii? Este altceva să fii, de pildă, secretarul unui liceu, să ai o autoritate primită de la conştiinţă şi muncă, decît un bun regizor sau un talentat şef de orchestră? Nu mi se pare. Inainte de toate lucrul de valoare de lucrul indiferent e deosebit de către omul care l-a dus la capăt.

Aparenţele fugitive ale vieţii obşteşti, schimbate de la o zi la alta, de la o administraţie la alta, se deplasează ca norii tîrîţi pe pămînt, grei ca plumbul, sau lini şi diafani. Suprafaţa e o continuă mişcare şi experienţă la care numai destoinicia nu colaborează şi, mutate din loc în loc, materialele de faţadă se uzează şi clădirea s-ar prăbuşi dacă temelia invizibilă n-ar opri-o să se răstoarne. Temelia e un om, funcţionarul, cel mai obscur şi mai nebăgat în seamă dintre factori şi totuşi girantul sigur şi stabil al permanenţei. Pretutindeni l-am văzut pe acest om ducînd în spinare o şcoală, o primărie, o percepţie, o judecătorie, o direcţie, ca furnica, o povară cu mult mai mare ca ea.

Omul acela nu se plînge, nu numai că plîngerea e de prisos, dar dragostea lui de lucru şi simţul demnităţii-l împiedică să-şi facă un drept din datoria altora faţă de el călcată. L-am văzut pe acest om,

capabil şi modest, pretutindeni, la toate autorităţile şi instituţiile, consilier şi îndrumător al şefilor, care lipsiţi de sfatul lui riscă să nu-şi poată mişca mîna în iscălitură. El e legea, arhiva, regulamentul şi enciclopedia. Domnul acela dintr-un birou, liniştit, cuminte şi binevoitor, centrul tuturor problemelor, colaboratorul tuturor caznelor, felicitat de şefi, curtenit, haznaua tuturor elogiilor gratuite. Dacă-l cheamă Popescu, ca pe toată lumea, toate birourile, serviciile, direcţiile generale trag de el, ca de o funie cu douăzeci de cozi. Să vie d-l Popescu... Poftește-l pe d-l Popescu... Cu chestia asta trebuie să mergem la Popescu... Alo! domnule Popescu, vă cheamă d-l secretar general... A! bine c-ai venit, domnule Popescu, vrea să te vadă ministrul...

Şefii lui succesivi, mai noi şi orgolioşi, l-au mutat, ca să se scape de competinţa lui universală, de vreo trei ori, l-au şi dat afară odată şi a trebuit să-l aducă îndărăt. Cînd primeşte ordinul „pleacă", Popescu îşi ia pălăria şi pleacă, fără să ţie discurs de despărţire şi cînd e reintegrat se întoarce cu simplicitate, fără să reproşeze nimănuia nimic. Oftează din cînd în cînd şi atît. Nevastă-sa îl desconsideră că nu ştie să se lase şperţuit: Popescu rabdă şi de la nevastă.

La întoarcerea în serviciul din care fusese scos, totul e dezorganizat şi trebuie luat dacapo. La cinci ani, o gratificaţie, dacă face parte din învăţămînt, e tot ce poate să aştepte d-l Popescu, licenţiat în cîte ceva, cîteodată şi doctor, uneori excelent cal de mare tracţiune fără titluri, muncind toată ziua la minister şi o parte din noapte acasă şi povăţuindu-şi stăruitor copiii, alţi trei Popeşti, care sînt la studii pentru eternizarea speţei subalterne, să fie cinstiţi, conştiincioşi, să sufere în frica lui Dumnezeu, şi să facă la rîndul lor, fiecare Popescu, o a treia generaţie de Popeşti, licenţiaţi, doctori, funcţionari...

Săracule Popescule, cînd nu te mai iubeşte nimeni şi fiecare te vorbeşte de rău, primeşte un bilet sentimental cu o îmbrăţişare şi o închinăciune de la Cocò.

1943

HOȚU

Îl vezi? Vrea să vie și s-a izbit în trandafiri. I s-a întîlnit nasul cu ghimpii și s-a oprit. Se gîndește pe unde să apuce ca să ajungă la mine. A ocolit, s-a mai lovit de un picior de scaun, a mai stat nițel și a venit. Sînt și tătuțul lui, tătuț de copii, de cîini, de pisici, de porumbei și de vrăbii — și trebuie să fiu tată bun pentru toți.

Îi place să-i pui bărbia în palmă și mîna pe frunte, să-i strîngi moale botul și să-i cînți legănat: Hoțu mamei... Hoțu tatii... Băiatu... Mumosu... simțitor la vorbele scîlcite, care se lipesc de inima lui, ca un arcuș de o vioară, pe o romanță sentimentală. Cît l-ai dezmierda de mult, Hoțu vrea să-l mai dezmierzi, să-i spui tot felul de graiuri gîngăvite și peltice, numai să nu rămîie singur cu întunericul lui, prin care calcă de-abia, cu mare băgare de seamă, de cînd a orbit.

In sufletul lui s-a petrecut catastrofa căderii din lumină în beznă. ca o scufundare. A zăcut un timp de boală, pînă ce i s-au scurs luminile ochilor de tot, și a mai zăcut un timp de nedumerire, crezînd că nu a trecut încă noaptea, că a fost noaptea cea mai lungă din viața lui. Auzea glasul că-l chema, ca dintr-altă lume, dar nu înțelegea că lumea s-a despărțit pentru el în două și că el a rămas numai în

lumea cealaltă, care aude şi nu răspunde. Aştepta să se facă ziua pe lîngă el. Ar fi voit să se scoale. Se ridica din culcuş, silindu-şi ochii orbi, ca un om care s-ar deştepta prea devreme şi iarăşi ar adormi.

Cînd s-a desfăcut din somnul lui, a înţeles poate ceva, cu priceperea lui de cîine mic. A început să calce, cu sfială, să nu cadă cumva într-un gol. Şi-a dat seama că dedesubtul piciorului pe care şi-l duce înainte, se împărechea pămîntul cu groapa şi trăgea laba îndărăt, scoasă din spaţiu. O ţinea suspendată şi iar şi-o punea uşor să calce. Apoi se întorcea pe sfert, pipăind să-şi facă o altă potecă şi se lăsa pe brînci. Nerăbdător şi consternat, se scula de zeci de ori de jos ca să dibuie un drum prin întunericul lui, fără să ştie că noi îl vedem chinuit, fără să-l putem ajuta. Simţindu-ne în apropierea lui, ar fi dat să se miste şi nu cuteza.

O larmă de cîinărie a trezit pe Hoţul vechi în Hoţul zbîrlit, impetuos şi gata de atac. Cu toate că mărunt. Hoţu e luptător şi viteaz. A sărit din lada cu paie, sigur de puterile lui, ca şi cum i se întorsese vederea şi s-a pomenit în mijlocul grădinii, ca un prost. Jur împreiurul lui nu mai era nimic. A lătrat în deşert. Hărmălaia trecuse şi Bursuc, care nu-l mai văzuse de patru luni de iarnă, îi mirosea botul, ca unui cunoscut, pe jumătate uitat, şi-l mirosea şi Hoţu, fără să-l zărească. Poate că atunci Hotu a înţeles: de-aci nainte va trebui să stea între ai lui pe nevăzute. În iarba de mătase, el a rămas în picioare, împietrit ca de o revelaţie şoptită, absent dintre toţi prietenii lui.

L-ai văzut?... ar vrea să vie... Mă aude, întoarce urechea ca un surd, care încearcă să priceapă chiorîş. Merge de luni întregi aşa, cu capul plecat, îngreuiat ca o buturugă şi nu mai caută-n sus, cu ochii lui vioi de altădată în ochii mei, pe care s-a învăţat să nu-i mai deslueşească; de luni întregi merge pe întuneric, doarme pe întuneric, străbate grădina pe întuneric, răsturnat cu picioarele-i scurte de un bolovan,

de un mușuroi. Se uită numai în pămînt. Dă din coada lui stufoasă, bine legată de șira spinării și despicată frumos, de o cărare ca de pieptene, pornită din ceafa leonină prin blană pînă la vîrf. Hoțu e trist. S-a resemnat.

1943

FLUTURELE DE CHICIURĂ

O lună de zile a jucat în văzduh toată grădina, din mii de fluturi albi. Ca să ne păstrăm satisfacţia că s-au ivit, ca orele, din nimic, ne prefacem a nu şti că fluturii de azi sînt omizile de ieri, care veneau prin aer spînzurate de un fir de mătase purtat de adieri şi închidem ochii asupra seriilor de preschimbări ale ciudatului fenomen : viermele înger.

Aducerea-aminte a felului cum tîrîtoarea se face zburător şi zburătoarea decade, ne-ar dezgusta ca descrierea fiziologică a maternităţii în timpul unei idile la lună cu ecoul unui tremur de corzi de harpă sau un suspin de orgă, auzit din depărtare. Vrem fluturi şi fluturii iată-i în hore, dansînd un balet în piersici şi pruni.

Parcă ar fi înflorit azi-noapte, fecundată de stele reci, livada, şi parcă florile, desprinse din locul lor, ar pluti în ramuri, şovăind să plece sau să se întoarcă. Petalele pribegesc îmbătate de fericirea ridicării mai sus şi peste destin, peste pămînt şi crengi. Poezia e harul fiecărei gîze şi al fiecărui fir de iarbă pitit şi o trăieşte cu exuberanţă toată grădina. Valurile de trandafiri îneacă potecile cu belşugul ramurilor revărsate în toate părţile şi scuturîndu-şi bogatele recolte, de zăpadă parfumată, înfloresc neîntrerupt, scuturate neîntrerupt şi neîntrerupt aşternute în toată grădina. Nici un zgomot nu percepe auzul, la specta-

colul ruperii delicate şi al risipirii, în mişcarea rozelor şi a fluturilor, ridicaţi ca din căderea impalpabilei desfoiri.

De coada măturii, răzimată-n părete, s-a lipit ceva, ca o bucată de hîrtie. Ne punem ochelarii. Copiii ne-au luat-o înainte şi au ţipat: „Ce splendoare!" Într-adevăr, prezenţa străinului e uimitoare. E un fluture mare, oprit acolo, pe mătura cu care s-au adunat virginalele petale în cîteva mişuroaie, pe cărări. Culoarea lui, nouă, pentru toată grădina, e o nuanţă palidă, de ivoriu pe catifea transparentă. S-a strîns toată lumea să salute cu o emoţie mistică imobilitatea nobilului vizitator, croit din cele mai suave cîrpe astrale. Îl examinăm la ochelari şi lupă, ca să-i descoperim caracteristicele misterioase. Ochii de argint şi aur lipsesc. Cucuvaia mică are capul bont şi nici o mustaţă detectoare, nici un fulg de sprinceană nu-i complică profilul, neted şi scurt. O simplicitate, redusă la triunghi, cum singur Dumnezeu se pricepe să dea, deosibeşte perfecţiunea nemaipomenitei făpturi. Niciodată, nici unul din cei de faţă, de toate vîrstele şi din toate tărîmurile cele mai opuse, n-a mai văzut un exemplar al acestui miracol. Un ştiinţific care se găseşte din întîmplare printre noi ar vrea să-l străpungă cu acul şi să-l păstreze în cutiile lui cu insecte. Cu o biciuşcă l-am ars peste labele întinse către divina arătare.

Biblioteca gospodăriei avînd şi cărţi de fluturi, ne-am dus să le căutăm. — Adu *Les Ravageurs* de Fabre... Au venit şase cărţi. Le răsfoim, fiecare cîte una... Nimic! Adu *Die Wunder der Natur,* patru volume groase... Nimic! Natura e mai tare, născoceşte şi face necontenit.

Cu nasul în fotografii, imagini şi picturi, a trecut o jumătate de oră. Nu mai e fluture! A plecat! Mătura stă singură şi proastă.

1943

CARIERA

La „Café Lyrique" din Geneva servea pe la 1906, cu şervetul pe braţ, o celebritate, un chelner, care jucase şah cu regele Petru. Refugiat în Elveţia, Karagheorgheviciul se comporta ca un actor, ca un student. Îşi lua cafeaua la cafenea, mînca la restaurant şi ducea o viaţă de boem sărăcuţ. Ajungînd rege încoronat, chelnerul Jacques îi cumpărase fotografia pe care o scotea cu admiraţie din buzunar.

— Ce rău îmi pare că n-am şi un autograf! se plîngea garsonul. Dacă m-aş duce acum la Belgrad şi aş spune cine sînt, cred că m-ar numi ministru sau cel puţin director la Conservator.

Jacques cînta niţel şi din flaut şi pretindea că ilustrul lui partener îl aprecia ca muzicant. Probabil că dacă s-ar fi dus unde spunea, un sergent de stradă i-ar fi luat un interogatoriu şi i-ar fi dat loc într-un vagon de a treia clasă cu destinaţia *retour*.

Anecdota cu regele se decolorase de tot şi căpătînd o conştiinţă de sine, ridiculizată de clienţi, Jacques alimenta fără să-şi dea seama buna dispoziţie a jucătorilor de şah, între care se simţea în amintire mai bine. Jucătorii îl aţîţau să vorbească.

— Ia mai zi o dată ce ţi-a spus regele cînd sta colea pe canapea, într-o sîmbătă seara.

— E un imbecil!

— Regele Petru l-a apreciat!

— Perfect adevărat! răspundea chelnerul. O dată ce m-a remarcat regele, opinia d-voastră mi-e indiferentă.

Din contactul cu farfuriile şi tacîmul regelui, chelnerul rămăsese cu o înfumurare de artistocrat degenerat.

La Techirghiol, după războiul trecut, un om îşi tocea picioarele între localităţile de pe litoral explicînd scăldătorilor de la plajă şi de la ora prînzului mai ales, prin berării, că el făcuse o ispravă unică la Silistra, nu-mi aduc aminte care, îşi scrîntise piciorul ori întorsese apele Dunării îndărăt. Că făcuse ceva neştiut de nimeni, asta era sigur.

Un alt cetăţean ţinea discursuri şi conferinţe în piaţă, pe o temă asemănătoare, pretinzînd că trăsese primul foc care a făcut să se încovoaie un balon cu cîrmă inamic. Piaţa se obişnuise cu el şi-l ocolea, bravul cetăţean vorbind în cele din urmă singur, urcat pe o ladă lîngă hală.

— A! ăsta e ăla cu balonul, îl arăta negustorul de lămîi.

Amîndoi eroii obscuri căutau să-şi facă o profesiune pe toată viaţa, atribuindu-şi un merit dintr-o coincidenţă şi un prestigiu dintr-un amănunt. Cînd îi întrebai:

— Am nişte lemne de tăiat şi de măturat o curte, la ce te pricepi dumneata? ei răspundeau, unul:

— Eu sînt cel de la Silistra — şi celălalt:

— Eu am doborît balonul.

— Bine, dar ce faci acum?

Revoltaţi, ei se puneau să înjure piaţa, publicul şi guvernul.

In cafeneaua din Bucureşti se leagănă pe cîte un scaun un flăcău la vîrsta de colonel. Activitatea lui e transformismul, trage pe nas oxigen şi-i dă drumul acidului carbonic, iar la fiece douăzeci şi patru de ore obţine un fabricat alimentar. Juneţea lui, din punctul de vedere intelect e complicată şi dificilă. S-a pomenit cu pasiunea să puie note politice şi literare;

ceea ce ar fi pînă la urma urmei, o simili-profesiune, dar se petrece ceva catastrofal: nu știe să le scrie. Asta îl cam irită dar asta e legea lui, să nu știe și să nu poată. Și-a dat toată silința și nu merge. La patruzeci de ani nu știe să-l facă pe trei, nota care i-ar fi cea mai favorită.

L-au întrebat unii: „Nu te apuci de nimic? că trece vremea. Atît ești în stare să faci?"

El a răspuns ca garsonul de la „Café Lyrique" din Geneva, ca viteazul de la Silistra și ca omul cu balonul: că i-a căzut o dată lui Charles Maurras bastonul, că i l-a ridicat și că i l-a dat. Că Maurras i-a mulțumit pe franțuzește: *Merci,* și că el i-a zis: *Il n'y a pas de quoi.* [1]

E cariera lui.

1943

[1] N-aveți de ce.

PREȘEDINTELE

Comisiunea de bacalaureat a fetelor era prezidată de un savant contestat, om antipatic învățămîntului, profesoarelor și elevelor. Pentru evitarea oricărei confuzii, trebuie spus că examenul se petrece cu mai mulți ani în urmă... Pseudosavantul căpătase o catedră fără concursul legal, prin escamotarea unei situații șubrede și asortarea cîtorva mărunte evenimente în beneficiul lui. Trecînd vama științifică pe la fruntaria nepăzită a tipografiei, el a devenit și autorul unei opere de compilații deghizate, trecînd pe numele lui cîțiva cercetători străini.

În ziua examenelor, domnul președinte, ras, înălbit și cochet, s-a prezentat la școală ca un vizir surîzător și urît, cu o familiaritate musulmană. Fizicul îl deservea cît și intelectul cu o figură între lăutar și cioclu, violetă, buzată și cu doi dovleci în pantaloni, unul în față și altul în locul opus, pe picioare scurte, de scăunel. O pată vînătă, suspectă ochiului medical, i se întindea pe o jumătate de ochi și obraz, ca două Americi, și pipăitul puhav îi era gras.

Decorul de carne neagră, cu descompuneri interioare, pe care pudra bărbieritului nu putea să o-năbușe, ar fi dat numai o impresie de tristețe și de compătimire, dacă accentul berbant al complexului caricatural nu-l făcea odios între cucoane și domnișoare. Directoarea nu a participat la spectacolul examenelor, profesoarele s-au încleștat într-o încruntare, iritantă

pentru o atmosferă de studiu şi colaborare, fetele se simţeau rău, numai preşedintele se oferea masculin tuturora, cu îndulcirile lipicioase ale ochilor, scînteietori ca-n focul unei potcovării. Silite să-i suporte autoritatea libidinoasă, candidatele şi examinatoarele scuipau discret în batistă, ca dinaintea unui hoit cu emanaţii rîncede, pipărate. Asta a durat o săptămînă şi a fost cel mai sinistru bacalaureat din cîte trăise clasicismul.

Toată cariera lui universitară era cu dezgust cunoscută dascălilor care nu confundă datoria de director intelectual şi educativ al studentelor, cu limba căscată de strechea virilă şi la fiecare tentativă de a forţa o uşă pentru o înaintare nemeritată şi un plasament, domnul preşedinte s-a lovit cu nasul în cîte un băţ şi din nou şi-a făcut vînt, încurajat de anumite servicii şi neruşinări.

Rămînea din el o imagine de Don Juan crăcănat şi de cocoş opărit.

Mi-am adus aminte de personalitatea acestui model de dascăl şi preşedinte uitată, acum cîteva zile, cînd l-am văzut într-o situaţie nouă, dinaintea unui depozit de benzină, cu mînecile cămăşii suflecate, năduşit şi pompînd, scîrbit, aer într-un cauciuc de automobil, vechi ca o diligenţă, cu roata fleşcăită. Cîţiva şoferi îşi băteau joc de dibăciile lui mecanice, tot atît de iscusite ca şi la catedră.

— Tîmpitule! a strigat unul din ei. Eşti bătrîn şi prost. Nu se ţine pompa aşa...

1943

ALBA

Peniţa se-ncurcă în ortografie şi ar trebui readus pentru susceptibilităţile ei semnul chirilic. Dacă scrie Mâţa, ochiul citeşte *a* iar circonflexul pe un *i* dă ochiului Miţa : ochiul obsedat de etimologii şi de litera pură nu se poate lepăda de reminiscenţe. A latin şi I latin rîgîie şi sughit în circonflex.

Dar, orişicum, pisica e albă, din vîrful cozii în vîrful unghiilor, albă de jur împrejur şi peste tot albă, ca tibişirul. Între toate pisicile şi-n toată lumea ogradei, Alba e o personalitate. Numai porumbelul cu coada rotată, la care se uită, ca la un coleg, mai mult ca la ceilalţi, e alb ca Ducesa. Îl vede că-şi ia zborul, din fereastră, şi că se întoarce după o spirală prin aer. Poate că-l admiră. Am auzit-o spuindu-i ceva, abia perceptibil. Bagă de seamă : vrea să-l mănînce ! Nu-i cu putinţă alb pe alb : există o solidaritate a culorii...

Echilibrul acestui exemplar definitiv de mîţă, descoperit pe maidanul unde fusese aruncat într-o noapte de frig, puţin mai mare ca un ou, te lasă confuz şi visător, ca o stea cu pîlpîirea misterioasă din unghiul depărtat, în care răsare pe neştiute. Un contur de floare, cu amănuntele stilizate pînă la fir, ocoleşte simetriile caligrafiate. Picioarele fine sînt puternice şi labele de catifea viguroase. Grumazul elastic nu putea să fie nici mai lung, nici mai subţire, nici mai scurt, fără să strice ceva. Spinarea ondulată şi coada groasă, înrădăcinată nervos, şerpuiesc în mişcarea umbletului, după un ritm elegant. Nimic nu-i impro-

vizat şi nedesluşit în extraordinarul animal, leneş ca noaptea, agil ca o săgeată şi zvelt. Ochii sînt de aur adevărat şi faţa, suavă, e limpede şi senină. Ptiu! bătu-te-ar norocul!

Şi cîte detalii, migălos îmbinate pe fericitele tipare ale perfecţiunii, n-are, centimetru cu centimetru, portretul şi giuvaerul gurii, scris cu nasul alături ca două litere ornate. Desinată cu o linie trandafirie, sucită cu meşteşuguri de filigran, buza singură poate să preocupe idealul de expresie al unui artist o viaţă, ca zîmbetul Giocondei aninat de pensula lui Da Vinci. Îi examinezi punctele care trădează mecanismul infirmităţilor inexorabile ale naturii, conştientă că trebuie să le ascundă slăbiciunea şi accesul: totul e închis şi cusut cu cheotori de mătase, lucrate meticulos ca petalele învelite ale ciorchinilor albi de salcîm.

Nobila făptură m-a vizitat în zorii zilei şi-mi dă bună dimineaţa, torcîndu-şi rugăciunea murmurată, cu privirile în căutătura mea. E ca o statuie, scoborîtă din piatra ei şi, animată de un spirit subtil, nu suferă să-şi vadă pe unul din prietenii casei furat de o carte sau de un condei. În privinţa asta pisica are intuiţii exacte şi nu greşeşte prea mult: omul e falsificat şi superficial, refuzînd să se supuie destinului îngust şi căutînd o scăpare în coteţul cu cărţi şi în moara de vorbe goale a tipografiei.

De mai multe ori, am înlăturat-o cu blîndeţe: „du-te, Alba; te aşteaptă-n iarbă un şoarice glumeţ, ca să se joace cu mustăţile tale, zbîrlite ca spicul de grîu... Du-te că te caută porumbelul să te ciugulească de purici... I-auzi, la bucătărie se ascut cuţitele... Nici nu ştii cîtămai peştele spintecat îşi dăruieşte maţele la mîţe..."

Nu vrea să plece, orice i-aş făgădui. S-a hotărît... O săritură o aduce pe masa cu cărţi. „Nătăraule, nu mă vezi? M-am gătit cu o blană şi mai albă, mi-am lustruit unghiile pentru tine şi mi-am pus ochii de rubin".

1943

MIHAI ŞI DUMITRA

Un profesor, o profesoară. Băiat bun, bună fată. Moldovean şi olteancă. Profesor de liceu, directoare de şcoală primară cu cantină pentru alte trei şcoli. Au amîndoi studii serioase, în străinătate, dar profesoara preferă catedra mică pentru copiii mici.

— Lasă, Mihai, nu vreau să fiu de latină. Eu rămîi cu ăştia.

— Bine, Dumitro, tu ştii mai bine.

Gospodăria o ţine directoarea. Are două gospodării, pe a şcolii şi pe a familiei, dar nu le amestecă în folosul casei. Într-astă privinţă, severitatea directoarei nu se îndulceşte. Comitetul şcoalei e speriat.

— Tot eu pui şi murăturile, cu mîinile mele. N-am luat de la şcoală un castravete ! se sfieşte directoarea.

— De cînd v-aţi luat împreună, domnule Mihai ?

— Iacă s-au împlinit şapte ani, răspunde d. Mihai cu surîsul lui blajin, jucat în ochelarii de urechi.

D-l Mihai e totdeauna curat, ras proaspăt, cu legătura de gît corectă, călcat, ordonat, cu o viaţă croită perfect şi încheiată la toţi nasturii, ca şi costumul lui, scos din cutie. Ieri, a venit să mă viziteze de plecare, în uniformă de locotenent.

— Mai credeam să am răgaz o lună, ca să-mi termin doctoratul. Am primit ordinul de chemare aseară, la opt, trebuia să mă prezint de ieri dimineaţa. N-am vroit să plec fără să te-mbrăţişez.

— Îţi mulţumesc, domnule Mihai, şi să te întorci sănătos. Ce mai face cucoana Dumitra ?

— O să-ţi spui o bucurie... E în patru luni.

— Foarte bine. Eraţi prea singuri numai cu pisica. Dar să vă îngrijiţi acum să aveţi cel puţin doi... Unul singur îmbătrîneşte între părinţi şi nu-şi trăieşte viaţa care i se cuvine. Doi fac o lume : necazuri, comploturi, bătaie, pupături. Cui să-i spuie în secret un singur copil, după dojană, că tata-i un imbecil şi mama o cicălitoare ? Suportă, înghite şi nu se mai răcoreşte niciodată. Se învaţă trist. Libertatea presei, dragă domnule Mihăiţă !

— Aş vrea să fie băiat !... Dar tot bine ar fi şi fată.

— Îmi place că vă-nţelegeţi bine...

— Scăpărăm amîndoi ca nişte pietre şi ne mai ciocnim cîteodată, dar se isprăveşte iute... Ne-am luat din universitate, adaogă d-l Mihai, după o pauză, în care s-a gîndit că pleacă pe front...

— Din dragoste, fireşte...

— Nu. N-am vorbit de cîteva ori într-un an de cursuri. Şi a mai trecut un an. Într-o zi ne-am întîlnit la minister... „Ce faci, Dumitro ?...“ „Ce să fac ? Mi-am dat definitivatul. Dar tu ?...“ „Cu ajutorul lui Dumnezeu, am luat o catedră. Credeam că te-ai măritat...“ „Nu. Nu găsesc băiat...“ „Nici eu nu găsesc fată...“ „Aşa ? „Aşa !“ „Eu ţi-aş spune ceva, Dumitră, dar să nu mă iei în rîs...“ „Spune !...“ „Nu ştiu cum să încep. Vezi tu, eu îs băiat urît şi mă cam ţin deoparte...“ „Cine ţi-a spus că eşti urît ?...“ Ne-am uitat unul la altul şi am tăcut amîndoi. „Vrei să mă iei pe mine, Dumitră ?...“ „Vreau“, mi-a răspuns. „Atunci s-a făcut ?...“ „S-a făcut...“ Şi ne-am luat. Mulţumesc lui Dumnezeu, ducem căsnicie bună.

Am ghicit o lacrimă în zîmbetul profesorului Mihai, care s-a prefăcut că şterge sticlele de la ochelari...

Ne-am luat rămas bun şi am rămas în curte, singur, uitîndu-mă după automobilul cu care venise.

1943

OMUL LIBER

De la un timp, amicul nostru Preda, care-i un militant de berărie, s-a liniştit. De unde vocifera ca un precupeţ, înjurînd pe toţi cîţi i se părea că-i împiedică viaţa de cetăţean şi de critic social şi politic, în ultimele două săptămîni s-a potolit. S-a prins de sănătatea lui o aureolă îngerească.

Preda e un original niţel într-o ureche. Se crede obiectul tuturor măsurilor de ordine şi prudenţă, luate cu caracter general, şi poate că aderă la o uşoară manie a persecuţiei. Mă sună la telefon :

— Ai auzit ce s-a proiectat împotriva mea ?... Nu ?... Niciodată nu te-au interesat necazurile mele prea mult... Eşti un egoist.

— Ce ţi s-a mai întîmplat dragul meu ?

— Toată lumea ştie, afară de unul singur, de dumneata. Nu mai am voie să circul pe stînga. Am ajuns o căruţă. N-ai nici un cuvînt de protestare ?

Altă dată se plîngea că-i obligat să-şi camufleze geamurile, să mănînce în loc de untdelemn ulei, să se îmbrace în celofibră. Vrînd să-şi cumpere ghete, n-a găsit ciorapi. Se urzea un complot împotriva lui. Mi-am permis cînd mi se plîngea prea tare, să rîd, lovit de o ilaritate regretabilă.

— Îţi vine să rîzi ! mă mustra colegul Preda.

— Ordonanţele care te fac să suferi atît de mult sînt pentru toţi cetăţenii, amice — i-am răspuns — dar nimeni nu pătimeşte ca tine. Fii om, ce naiba !

Peste doi ani, o să mergi pe dreapta, o să ai maioneză, pantaloni de şeviot, pantofi cu pingele etc.

— Pardon! stimate domn, m-a luat Preda de sus şi ceremonios ca să mă jignească. Dacă n-aş fi eu, nu s-ar gîndi nimeni la măsuri. Viaţa mea stinghereşte. Sînt om de convingeri libere, aş dori să mă-nţelegi mai bine, şi nu mă codesc să spui lucrurilor pe nume. Vreau libertate şi asta nu place. Sînt om liber, sînt odios.

— Dacă ar fi aşa, s-ar găsi o soluţie mai simplă. Pentru unul singur, cum te pretinzi, nu e greu: te-ar închide şi s-ar scăpa berăria de un apostol al adevărului pur.

— Crezi că îndrăzneşte cineva? scrîşni din dinţi prietenul Preda.

— De frica Europei!

— Nu se mai găsesc nici ştreanguri ca lumea, şopti confidenţial. Alaltăieri am vrut să mă spînzur şi am căzut din tavan. Sfoara era de hîrtie.

— Dacă nu mai trebuie la altceva, se dau întrebuinţări mai utile, zisei. Decît poezii, mai bine sfoară.

Preda mi-a închis telefonul brusc. Amicul e cam mojic. Dar îl suport. De ce? După două pahare, îmi recitează la ureche pe Aristofan în original. E *magna cum laude* de la Bordeaux, unde clasicismul se ia la întrecere cu vinul şi Dionysos umblă călare pe o asină albă cu ochii de safir.

Reîntîlnindu-l după o absenţă, înseninat, nu l-am mai recunoscut. Era o transfigurare în personalitatea lui, ca şi cum se pregătea să se înalţe la cer. Descoperise ceea ce numea el „reacţiunea binefăcătoare".

Ce era această reacţiune, am văzut la el acasă. Cumpărase două lopeţi de sită şi urmărea muştele cu ele.

— Îl vezi? strigă prietenul Preda. Şi se năpustea cu bătătoarea-n mînă, sfărîmînd un muscoi. L-am achitat! Aşa-mi ucid eu vrăjmaşii!

Cît am stat la el, a omorît douăzeci şi două de muşte. Oricine doboară douăzeci şi două de muşte. Dar fiecare muscă de-a lui Preda purta numele cîte

unui mare om de ispravă, pe care după limbajul lui îl da gata şi-l achita.

E o răzbunare cu atît mai inocentă cu cît e mai inofensivă, dragă Cocò, şi, pînă una alta, un surogat, care-i dă senzaţia că scrie, că gîndeşte şi că acţionează liber. Ce costă o muscă ? E gratis.

1943

PE VREMEA LUI

In curierul zilnic din geanta postaşului se strecoară cîte o scrisoare străină. A doua zi, i-o restitui factorului, care o duce la o adresă, unde poate că-i aşteptată de mult. Desigur că toată lumea face aşa, secretul scrisorilor aparţinînd exclusiv numai celor doi oameni care se slujesc de corespondenţă, expeditorul şi primitorul. Cine-şi bagă nasul în scrisoarea altuia e tot atît de ticălos cît şi autorul unei scrisori anonime, singura bravură a laşităţii.

Intre gazete, am găsit deunăzi o notiţă personală, manuscrisă, a unui tînăr ziarist, care obişnuieşte probabil să-şi noteze impresiile pe foi răzleţe, pentru a le aduna în scoarţele unui caiet de memorii : n-am găsit altă explicaţie. Foaia rătăcită e de-acum pierdută pentru caietul lui, dar, ca să nu se piardă de tot, ea poate să fie intercalată între biletele papagalului nostru.

Notiţa e scrisă pe o hîrtie cu antet, a unui mare ziar de credinţe, de atitudine şi convingeri. Se ştie ce-i un mare ziar de atari esenţe : are douăsprezece pagini; patru pentru credinţă, patru pentru atitudine şi patru pentru convingeri, între care mai intră şi cîte niţică publicitate, aninată de credinţe, de atitudini şi de convingeri. Atitudinea e adeseori mai ales „romînească" : se recomandă cea mai bună şampanie produsă în ţară. Preţul sticlei e de o mie de lei şi atitudinea, vreau să zic publicitatea, costă, de pildă, cinci mii de

lei pentru o singură dată. La un abonament se face rabat. Sînt şi ziare de atitudine în patru pagini, cu alte tarife. În definitiv, nu-i nici o incompatibilitate: atitudinea e la inimă şi tariful în mînă; dualitatea necesară, suflet şi trup. Numai rareori se inversează formula: se vede convingerea şi nu se vede tariful. Chestii de administraţie S. A.

Dar ce cuprinde notiţa e mai interesant.

În redacţia marelui ziar se iniţiau la îndeletnicirile minore cîţiva tineri poeţi, plătiţi pentru o proză cotidiană fără inspiraţie, fapte diverse, întîmplări vulgare, cota apelor Dunării, ce tichete trebuiesc tăiate din cartele, cantitatea de mălai pe o săptămînă, distribuţia zahărului, vorba vine, şi a uleiului, ce trebuie să gătim azi, rubrica feminină, sfaturi pentru gospodine, o leacă de teatru, cinematograf şi altele. Nu importă că higiena e ţinută de un redactor care nu s-a spălat niciodată pe dinţi şi care ia o baie la doi ani: pentru asemenea lucruri trebuie confort, apa şi săpunul sînt scumpe. Două-trei picături de parfum vehement la subsuorile mai năduşite ţin loc de alte cheltuieli şi mirosul de berbec, la doamne şi domni, e îmbătat şi amorţit cu lilă.

Tînărul care şi-a scris notiţa pentru posteritate, se vede că era însărcinat cu piaţa: castraveţi, fasole, cartofi, peşte, brînză şi alte suculenţe, mai gustoase în farfurie decît în scris. Uitînd de masa lui, el trebuia să se îngrijească de prînzul iubiţilor cititori şi iubitelor cititoare. O pagină întreagă e consacrată, în absenţă de alte subiecte, care poate că l-ar durea pe cititor mai mult, mărunţişurilor inutile. După scris şi manieră, tînărul părea să fie student, pe undeva, la nişte litere ori la nişte drept.

El relata pentru amintirile lui confidenţiale, cum s-a întîlnit cu directorul marelui ziar, pe care nu-l cunoscuse pîn-atunci. Îl auzise vociferînd, răcnind şi trîntind cu pumnul în masă, dar încă nu-l văzuse în carne şi oase şi în grăsimi. Ieşind pe un coridor s-a lovit de el.

— Ce-i cu tine, mă?

— Sînt, domnule director, redactorul de la mezeluri şi lăptărie...

— Te învîrteşti ?...

— Nu sezisez, onorate domnule director.

— Cît ciupeşti pe lună ?... Ce te holbezi aşa la mine ? Cît încasezi ?

— Atît cît sînt plătit...

— Nu dai prin piaţă, să-l mai atingi pe negustor?

Tînărul afirmă în notiţa lui că ar fi roşit şi îngălbenit.

— Eşti un tîmpit ! a încheiat întorcînd spatele, domnul director. Pe vremea mea...

1943

FOAIE VERDE DE CAIS

Dac-am mai stat cu el de vorbă despre caise, Cocò e rugat să mă ierte, cum iartă şi livezii că i le aduce proaspete în fiecare an şi dacă sînt bune la gust şi nu dau boala monotoniei, mingile de carne curată pot fi primite şi de hîrtie.

Din punct de vedere al caracterului, pomul, e drept, o ia înaintea scriitorului, căci oricînd te-ai duce la el cu traista sau pălăria, îl găseşti neclintit din locul lui şi el ştie să facă un singur fruct, însă dus la toate perfecţiunile, pe care şi le impune, cu o disciplină surîzătoare şi severă. Poetul face şi caise, şi pere, şi moşmoane, unele după altele şi pe toate grămadă, la timp şi netimp.

Astă-vară la Crăciun
Mîncam pere dintr-un prun
Şi gutui dintr-un alun.

Caişii nu ne-au înşelat niciodată şi în scurta lor viaţă concentrată, de zece ani, au dat numai şi numai caise, şi nemulţumiţi să le facă frumoase la arătare şi cu suc, învelite fiecare în piele de catifea, ca bărbia plină, cu zbenghiul gropiţei, a copilelor rumene şi bălane, le face şi multe şi mari.

Crăcile li se frîng de belşuguri de aur şi coşurile, pe creştetul femeilor care le-au culeş dinlăuntrul frunzelor adînci, ca din horbotele unei cămăşi, se în-

torc pline cu vîrf, cîte douăsprezece coşuri, cîte un rînd de oltence cu fota întoarsă la brîu, pe sub betele tivite cu mărgele albe.

O singură dată caişii n-au răspuns la chemările soarelui portocaliu: anul trecut, şi ei nu s-au putut ţine de cuvînt, din pricina altor înrudiri, din timpurile iernii, cu ghimpele de gheaţă şi cu gerul, care le-au strivit miezurile ca să le stîrpească. Biruinţa de azi e grandioasă. Ia te uită: mii de pitici de-o şchioapă călăresc pe ramuri, jucîndu-se cu globurile purpurii, aruncate-n sus şi prinse ritmic în mîini, cîte trei, şi iarăşi aruncate şi prinse, încît par că mai mult plutesc şi sar decît ar sta să le vie rîndul...

Poetul ţine la cîntecele lui, le adună, le apără şi le păstrează, că sună dulce, că vin răguşite. E mîndru că a strigat în pădure ca mierla, sau că pe o vioară minusculă, cu o singură coardă cît firul de păinjeniş de subţire, a ţiuit peltic ca ţînţarul. Ah, Doamne, cîtă trufie pentru o fărîmă de pulbere de zvon, la bietul om! A lucit niţeluş. Cîte bijuterii într-o lacrimă de iarbă, nu scapără izlazul şi de cîte comori nu străluceşte, mereu primenite în scînteiere şi culoare, şi mocirla, vărsată pe cîmpie ca o fiertură de mărgăritare şi smarald! Ele trăiesc eternitatea într-o secundă. Nici nu trebuie mai mult, naivule, care îţi amăgeşti nerozia cu principii de durată şi posteritate.

Ai văzut caisul, cum îşi aruncă fructele cu viermi, cele mai grase? Ai văzut cum şi le leapădă şi pe toate celelalte, cînd Zamfira nu şi-a ridicat mîna goală pînă la ele să le culeagă?

A! ţi-a căzut mîneca înapoi, Zamfiră, şi ţi s-a dezvelit subsuoara palidă, gătită cu un puf de păpădie neagră, bagă de seamă! Şi ţi-au căzut şi două caise în sîn: lasă-le acolo!

1943

DOMNUL POLEMIST

Ştim, Cocò, un domn Polemist, căruia nu-i mai tihneşte nimic. După ce s-a lăcomit în toate, cu entuziasm, i-a cam ajuns entuziasmul de prisos. Abia de-şi mai poate compune, dimineaţa, după ras, o facia feroce şi tunetul verbal, care i-au dat în trecut rezultate. A mai rămas un sfert de cal putere din marele lui dinamism şi cu el trebuie să tragă, într-un ham demoralizat, un calabalîc.

Trăieşte un sezon prost. Se sperie şi tresare. Simte strîngîndu-i-se împrejur, încet şi inevitabil, un cerc, altă dată vast, în interiorul căruia opera ca pe domeniu personal. Peisajul se meschinizează şi a început să-l refuze. Se apropie pereţii de el, ca într-o cameră de tortură şi-l sufocă. E halucinat. I se bate ori ochiul drept ori ochiul stîng, care umblă de la natură de-a-ndaratele amîndoi. Îi arde obrazul, are semne. Se înfurie că eroismul lui, de-atîtea ori încercat cu succes în afaceri germinate pe trei sferturi la întuneric, trebuie să cedeze superstiţiilor vulgare. Îl impresionează în drum o găleată goală, un popă, cu toate că în pagina lui a doua e foarte drept-credincios. De o bucată de vreme ori s-au înmulţit popii de se-ntîlneşte la tot pasul cu ei, ori pîn-atunci nu i-a văzut, dus cu mintea la idealuri.

Cum pune capul jos, îl cutremură un vis : detectivi civili şi în uniformă. Poliţiştii suie şi scoboară scă-

rile blocului pe care şi l-a clădit, etajul şi şantajul, după spusa unui contimporan. Ei se opresc între scări şi-l caută pe gaura uşii. Trotuarul e bătut de pingeaua agenţilor cu puşcă. Două mitraliere sînt îndreptate spre intrarea principală. A vrut să fugă: nu a putut. În lucarna podului se zăreşte o cască. Ce vis urît! Asta se cheamă pe franţuzeşte, rostit ca la el acasă, *iun coşmar.*

Dacă ar fi fost mai prevăzător, îşi construia, în loc de umflături decorative, casa cu platformă şi pregătea un avion. Crezuse într-o beatitudine fără sfîrşit şi acum îl turbură şi camionul care trece cu un zgomot de lanţuri şi de cătuşe vînturate. Se teme de arestări, de judecăţi şi pedepse imaginare.

Gîndindu-se că dacă ar fi un şoarice ar putea să se facă nevăzut, s-a visat şoarice, într-o noapte. Se da jos tiptil, cu băgare de seamă. Dar din crăpătura, prin care în sfîrşit era să scape, s-a zbîrlit la el un motan fioros şi a fugit îndărăt.

A visat şi o judecată... Pe zece scaune, judecătorii. Se pregătise să vorbească un ceas şi jumătate despre lucrurile sacre, cărora s-a devotat. Dar i-au interzis şi publicul, şi juriul. A putut să audă cu urechile lui sentinţa. Visa că e pus la zid şi împuşcat. Ce vis atroce! S-a tăvălit. Se îmbrăcase frumos, şi-a mînjit costumul gri în ceva ca un sînge, care cursese din brava lui persoană.

Demonul a rîs. L-a luat mort pe genunchi şi i-a scos gloanţele, cîte unul, din cadavru, cu peniţa. „Ia uitaţi-vă de ce a murit — a zist dracul — de frică. Gloanţele sînt de mămăligă."

Cînd s-a deşteptat, a plîns o săptămînă. I s-a părut că fusese adevărat. Era numai o repetiţie, ca la teatru.

— Ce ai, domnule Polemist? Te-ai schimbat. Eşti mai puţin elocvent şi tenace şi te-ai melancolizat. Ce te apasă? Miroşi ceva? Ai simţit ceva?

1943

NAIVITATEA TA

Nu te sfii că eşti învinovăţit de naivitate şi nu te ruşina că negustorii de sentimente rîd. Ei tot ce-ţi pot opune e cinismul unei vieţi de hazna.

Poate fi puternic şi avut batjocoritorul tău : nu rîvni nici la puterea nici la avuţia lui, una pute şi cealaltă pute. De ce să te descurajezi că el biruie în fiecare zi şi că tu în fiecare zi pierzi ? Puterea ta e : că ştii să te stăpîneşti şi să refuzi ; şi biruinţa ta : că ei primeşte orice şi nimic nu-i repugnă. El e un magazin, în care totul e de vînzare, o hală de vechituri însufleţită de păduchi. El vinde ce a mai fost vîndut de zeci de ori, de alţi negustori ca el ; firma se schimbă : marfa e aceeaşi. Te-ai mira că e continuu cumpărată. Cinstita voastră naivitate se lasă înşelată de vopseaua nouă.

L-ai văzut bătîndu-se cu pumnul în piept comediantul şi scoţînd pe nas panglicile altora, spălate de întrebuinţarea precedentă. El pretinde că-şi iubeşte ţara şi îşi publică sentimentul, să fie auzit, cu fanfara. Tu te ruşinezi să te lauzi că nu ţi-ai luat muma la palme şi că nu ţi-ai dezgropat străbunii ca să-i scuipi. E o dragoste firească gingaşa dragoste de ţară şi ea face parte din om. Te leagă de ţărîna ei, de pîntecul ei, o rădăcină vie, care-ţi hrăneşte cu dărnicie fiinţa pribeagă şi parazitară. Cum să te mîndreşti şi să faci marfă din această sfîntă şi neîntreruptă legătură ? El vinde marfa asta în fiecare zi. El se jură

că respectă trecutul şi se împroprietăreşte pe trecut şi pe iubire de neam : şi-a rezervat monopolul şi suge. El are ticăloşia să-şi atribuie ceea ce-i firesc şi simplu şi nu suferă să fie tîrît în piaţă, ca o chemare, şi negociază.

Rugăciunea şi-o face în privelişte mare, adunînd lumea să-l vadă. Atît îi pasă lui de ţară, de datină şi de Dumnezeu cît ţie de negrul de sub unghia degetului mic, cît oilor de scaietele din coadă. Între ai lui, el rîde beat şi face cu ochiul. A citit şi pe Machiavelli şi puturosul mitocan se simte la tejgheaua de idealuri de-o seamă cu Cezar Borgia, prinţul. Ce ţară bună trebuie să fie ţara ta, dacă oricine e lăsat să o interpreteze şi să o jignească ! Acum cîţiva ani gorilul sta cu toată şatra lui într-o odaie, tăiată diagonal de o frînghie cu patru rufe întinse la dogoarea unei maşini de gătit, pe plita căreia se prăjea ceapa în seu : un nădrag mîncat în fund, o cămaşă jerpelită, doi ciorapi fără căpute şi o batistă. Laie şi-a iubit ţara atît de patetic şi cu atîta glas, încît s-a-mbogăţit şi a devenit şi european.

Asta tu nu o poţi face, tu cel ce te plîngi de nevoi, luat peste băţ, naivule. Între ţaţele care-şi pîndesc muşteriul prin colţul perdelei ridicate, tinere, tu eşti o fecioară. Ai auzit pe una din ele, care-şi iubise ţara şaizeci de ani împliniţi, că ţara trebuie să atîrne neapărat de o ţară străină şi că-i e totuna stăpînul, lung şi slab, bondoc şi gros şi că ea se dă celui ce plăteşte mai mult şi mai iute şi cînd plătesc amîndoi, ambilor odată.

Tu eşti naiv... Rămîi naiv şi candid : nu te înfricoşa. Păstrează-te neatins. Cînd toţi cinicii şi bătrînii putrezi şi-au pierdut inocenţa şi nu mai cred în nimic fără să spurce ceva, tu eşti fraged, şi proaspăt, şi nou. Asta ţi-e avuţia şi adevărata biruinţă va fi a ta, ţine minte.

1943

LAE CHIORUL

Cum să-i mai zicem, Cocò, ca să nu înţeleagă nimeni? Domnul Polemist, cum i-am mai zis, Lache, cum i-am mai zis, ori Ţiganul, cum îi zic admiratorii lui?

Goga avea o poezie *Lae Chiorul*. Să-i zicem o dată şi Lae Chiorul, acestui om inexistent şi pe care l-am inventat pentru distracţia cititorului posomorît de timpuri. Lae Chiorul al poetului cînta, era lăutar. Celălalt Lae Chiorul nu cîntă, conjugă numai verbul a cînta pe franţuzeşte: *chanter* şi *faire chanter* — tot un fel de cîntăreţ, fără vioară. El a învăţat din franţuzeşte atît, sensul balcanic al cuvîntului, nici nu vrea să ştie mai mult. Lae zice *bonjor* şi *mersim*. La Paris, în vizită politică, întreba „ce mai faci?" cu *„cheschevù"*. Ţi-am mai spus că e un european. Împărtăşeşte şi o doctrină franţuzească, *„ke vulevù?"*

Lae Chiorul a dispărut de cîteva zile, îndată ce au citit proştii biletul *Domnul Polemist*. Se odihneşte la moşie. De melancolie, i s-au umflat picioarele şi i-au ieşit buboaie. De beteşuguri, el s-ar fi putut căuta şi-n Bucureşti. Ceea ce nu putea să ocolească era privirea prietenilor şi devotaţilor: a văzut-o, din primele ceasuri, fixată mai insistent pe el. În birourile negustoriei lui — ce să-ţi spui, Cocò? — biletul tău a fost foarte gustat. De la portar pînă la şefi, oamenii de încredere ai divinului ţigan s-au bucurat ca de o

felicitare, pe care ei o aşteaptă de cincisprezece-douăzeci de ani. Lae Chiorul e străin între toţi ai lui, ca o buturugă.

Cine răcneşte ca malacul, apucat de o streche permanentă ? Lache. Cine-i mîndru ca un voievod ? Lache. Singură căutătura nu i se împacă armonios cu iconografia superbelor fericiri, în declin — şi-i o gravă lipsă a vieţii lui. A trebuit să urască pictura şi portretul în ulei. Ce splendidă multiplicare şi-ar fi acordat chipul lui în expoziţiile de pictură, fără neînsemnatul neajuns al simetriei şovăitoare ! Lache ar fi fost nu numai un exponent al naţionalismului absolut dar şi o vedetă a esteticii masculine. L-ai văzut ? Ăsta e ăla... Ce superb bărbat ! De profil e delicios, dar din faţă îl dă gata, *ma şer,* şi pe William Powel. Ce ocheadă ! Te furnică din ceafă pînă-n călcîie. E saşiu.

Nenorocirea nu e imensă pentru un cititor, dar pentru o individualitate vastă, care implică în toată secunda nevoia bùstului şi a efigiei de a fi aplicate pe toate actele ca un timbru fiscal gomat în spate, absenţa figurii e catastrofală. Să te prezinţi peste tot locul zbanghiu ! Pe franţuzeşte e şi mai prost, dacă vrei să te dai pe franţuzeşte : franţuzii au două înţelesuri pentru echivalentul *louche* şi amîndouă caracterizează personalitatea marelui Lae Chiorul. *Tiu voa, Ninetă ?...* Ochii lui umblă descheiaţi : un nasture-i mai sus şi-al doilea atîrnă.

1943

AH, DOAMNE!

Te-am ascultat un ceas. Ai isprăvit? Abia eşti la început. O să vorbeşti pînă diseară. Ai mai vorbit şi altă dată, de mai multe ori, cîte cîteva ceasuri şi tot la început ai rămas. Eşti ca o ştofă care se debitează pe fir destrămat: firul curge fără sfîrşit şi nu se vede ştofa, care piere pe măsură ce depeni.

M-am uitat din cînd în cînd la ceas: nici n-ai băgat de seamă. Eşti încurcat în aţa pe care o deşiri. Numai cînd ai venit m-ai întrebat: „Nu cumva ai treabă?" Pe urmă, n-ai mai întrebat nimic. Apune soarele peste noi. E adevărat că nu brodeşti totdeauna. Baţi la uşa mea şi mă ascund. „Iar a venit ăla", mi se spune: ăla eşti dumneata, duiosul meu imbecil. „I-ai spus că sînt acasă?" întreb. „I-am spus că să văd". „Pentru ăla nu ştii că nu sînt niciodată acasă?"

Totuşi, cînd mă găseşti chiar pe mine în dreptul uşii, nu mă mai pot piti. Ţi-am răspuns, odată, din prag, că nu sînt acasă şi ai rîs. Mi-ai spus: „Glumeşti". Nu glumeam şi a trebuit să par că glumesc.

Ce să fac? M-am întrebat cum să scap de aceste asiduităţi enorme? M-am gîndit să ung poarta grădinii cu catran, ca să te mînjeşti, cochet cum eşti, indelebil. Ar fi trebuit tot la mine să te speli şi asta ducea convorbirea de la patru ore la opt. Am căutat altceva, ca la vînătoarea de urşi: să fac o

groapă mascată cu paie, în care să cazi, să-ţi rupi vreun picior, să ţi se strîmbe nasul, maxilarul, să ţii minte. Ar fi trebuit o groapă cît un puţ, ca să nu mai dau de tine, căci tot eu eram obligat să te scot, să te ung şi să te trag. În cele din urmă, m-am hotărît să te împuşc. Dar voiam să te împuşc, nu pe furiş, din faţă, voiam să vezi că eu te-am împuşcat şi în sfîrşit să înţelegi. M-am temut că nu te nimeresc exact şi că rănindu-te, convorbirile cu mine în loc să se isprăvească vor spori, pe patul tău de invalid, îngrijit de mine: casă, masă, ţigări, bani de buzunar...

Mi-a dat cineva o idee: „Arde-i cîteva palme!" Palmele astea se ard peste figură. Am şovăit. Mi-e groază să mă gîndesc că o faţă de om e pălmuită, singura lui parte neîncălţată şi goală, masca şi identitatea lui. Odată n-am mai putut să rabd, mi-a ieşit singură mîna din cutia cu tutun şi s-a îndreptat către una din bucile chipului tău. Cînd te-am văzut aşa de suav şi de dulce şi bălai, surîzînd ca un miosotis, mi s-a oprit mîna în aer şi m-am justificat: „Aveai o muscă pe obraz şi a zburat".

Numai eu ştiu ce sete mi-era să ţi-o strivesc pe falcă şi să mai dau o dată.

1943

DEDESUBT

Da. E-adevărat. Oamenii din preajma noastră sînt covîrşiţi de necazuri şi trebuie să-i ajutăm cel puţin să le suporte, dacă nu putem mai mult. Viaţa nu e numai bun trai, mai e şi bunăvoinţă. Să ne silim să le sporim puterile sufleteşti...

Te ascult, ai dreptate dar nu ştiu de ce vorbele d-tale sună a gol. Îmi dau osteneala să iau cu gravitate partea banalităţilor morale, pe care mi le debitezi, şi nu pot.

Binele semenilor noştri te pasionează, te-ai jertfi pentru el bucuros, numai să folosească jertfa la ce urmăreşti. Urmăreşti domnia legii lui Dumnezeu în lume. Zici *Tatăl nostru* la fiece masă şi nu te scoli fără să-i mulţumeşti cu altă rugăciune. Nu ştiu de ce sună a gol şi rugăciunea.

Tu nu crezi că ai venit pe lume ca toată lumea, ca să termini un drum pe care te-ai pomenit umblînd între două fatalităţi, ca noi toţi. Vrei să fii mai mult şi să însemni, nu ştiu ce epocă, într-un petic de întuneric din întunericul fără margini. Vorbeşti, vorbeşti şi sună tot a gol.

Mă-ndemni să mă alătur de tine, să ne devotăm împreună aceluiaşi ideal, să ducem lupta cea mare şi curată laolaltă. Idealul tău e frumos şi este şi al meu. Ce folos! Sufletul tău sună a gol şi nu pot să merg cu golul alături. Golul mă ameţeşte.

Tu urmăreşti altceva. Nu eşti de loc şi rîvneşti să fii mai mult decît eşti în stare. Tu singur nu te poţi întinde atît cît ai nevoie şi singur eşti puţin şi aproape nimic. Îţi trebuiesc tovarăşi, însă tovarăşi care să te asculte, subalterni tăcuţi. Cum poţi tu să crezi că aş putea să ascult şi să mă supun unuia mai fălos ca mine, însă gol?

Chiar vorbele ţi se încheie strîmb, că-ţi lipseşte şi meşteşugul acela cu care comedianţii izbutesc să mintă lumea uneori un şir de ani şi să adune putere, slavă goală şi averi osîndite. Nu eşti măcar un actor, eşti un cabotin: joci şi drama şi comedia la fel, joci farsa şi opereta şi cînd nu ai aplauze în clasic, treci de-a dreptul la rolul clovnului spoit pe ochi şi obţii cîteva surîsuri în silă. Dacă ai fi ajuns puternic, ai obliga spectatorii, cu biciul, să bată din palme entuziaşti şi să-ţi facă ovaţii.

Mă uit şi la figură: şi ea e goală. Natura te-a improvizat din petice şi cîrpeli. Pentru ce-ai vrea să fii trebuie cap, şi pe dedesubt şi pe dinafară, trebuie portret. Ai văzut tu vreodată călcînd peste oameni şi timpuri şi modificîndu-le pasul stăpînii fără figură, simple aparate de suflat nasul, de îmbucat şi de răcnit? E barza cîrnă şi oloagă? e vulturul sfrijit? mistreţul paralitic? zimbrul spălăcit?

Sună a gol în tine şi jur împrejurul tău a roabă neunsă şi a poloboc. Odată, te-am aprobat cu sfială pe jumătate. Nu vream să fiu întotdeauna singuratec şi răzleţ. Vorbiseşi o seară întreagă. Dar prin frunze mi-a venit o şoaptă: „Bagă de seamă! Şi măduva îi e goală, cuvîntul: mincinos şi sterp. Dacă-l ajuţi şi-l ridici, nu se poate ţine pe labe. Are şi avîntul prost. Nu te încurca să-i dai ce n-are şi să-i împrumuţi cinstea ta, inima ta. Şi răspunderea îi e goală. În ziua încercării, după ce a strîns mulţimea şi minţile şi le-a făgăduit un mîntuitor, se va strecura pe uşa din dos şi va fugi, ca să-şi scape, idealistul, pielea, care şi ea e goală".

1943

BROASCA ȚESTOASĂ

O grădină adîncă e ca o gară de popas, un minut, în calea păsărilor călătoare. Din sud la nord și încrucișînd pe toate spetezele văzduhului zările opuse, trec unele greoaie și altele iuți, aripile molcome ca evantaliile sau diafane ca niște batiste, pierdute dintr-un balcon.

Rareori străbate cerul un haiduc singuratec, solemn în poalele mantiei lui despicate și străin în spațiu ca un ascet. De obicei, leneșe sau rapide, păsările călătoresc perechi, soțul și soția, desprinși de stoluri pentru voiajul de nuntă pe seama lor. De jos, ne încercăm să distingem specia căreia îi aparțin, amestecînd știința strîmtă cu emoția nemărginită. O pereche s-a odihnit într-un anin, în care noaptea concertează turburătorul suspin al privighetorii. Erau păsările galbene cu deschizătura penelor albastră. S-au vorbit să nu întîrzieze, soarele scăpătînd într-o fereastră din fundul lumii cu gratii de aur și cu o perdea de foc. A trecut ca o sfoară neagră și un rînd de pîlpîiri de petice, înșirate. Un hultan, zugrăvit cu dungi, ca un fluture cu cioc, sta încremenit în vînt, parcă lipit de ceva care nu se va mai mișca din loc niciodată. E de bănuit că vulturii de bronz ai biruitorilor romani s-au inspirat de la imobilitatea lui.

Ne vexează și ne umilește atitudinea lor de indiferență față de noi, inexistenți pentru opinia lor, și

în mîndria, şi în dragostea noastră. Noi le asortăm într-o zoologie, pe care păsările refuză să o cunoască. Le-am strînge niţel colea, sub bărbie, mîngîindu-le capul rebel şi sălbăticia. Ireductibil, nici una nu ia seama la noi şi nu capitulează. Mă jigneşte şi-mi place. Aş vrea pasăre şi pe om. Probabil că un sentiment de răzbunare pentru ostilitatea categorică a fiarelor l-au făcut pe om vînător. Ai ţintit şi şoimul cade. Cu ce te-ai ales ? Cu mîhnirea că l-ai ucis în deşert. Şi cadavrul lui frumos te dispreţuieşte.

Pămîntul pe sub pomi şi iarbă aduce şi el călători tot atît de străini ca şi zburătoarele de sus. Descoperirea unei familii de arici, care ies la plimbarea nocturnă, prin boschetele de mahonia, cu copiii lor, reproduceri mici ale unui părinte bursuc şi ai unei maici cu ghimpii vulvoi, ne bucură ca o ispravă genială, în care n-avem nici un merit personal. Cum s-au făcut în perfecţiunea lor admirabilă, cînd au fost făcuţi, cine şi de ce s-au făcut?... Iată şi o luminoasă şopîrlă, cu scîntei de safir şi smarald, fugind de noi pe o dungă de argint, ca steaua care cade înecată în azurul negru. Şi cîte miracole nu leagănă, din cădelniţi de flori mişcate de aer, grădina, cîte minuscule scăpărări nu sar din iarbă-n iarbă în colcăirea ei nevăzută ? O insectă cheamă din întunericul pomilor pe cineva să o ajungă : pst ! pst ! pst ! O libelulă suie drept, montată pe două foiţe de sticlă. O lăcustă, m-am pomenit cu ea de-a dreptul pe carte : nu te mişca ! E mai frumoasă ca pagina pe care o citeşti şi în splendorile lumii, anonimă, nu poartă nici un nume de catalog.

O ivire din bălăriile aromate, extraordinară ! Broasca ţestoasă.

— Avem şi o broască ţestoasă ! ţipă cineva, bătînd din palme.

Într-adevăr, un capac oval se deplasează şovăind prin buruienile mici : a ieşit la lumină.

1943

BASMUL

Cîteodată, viaţa seamănă de-a binelea cu basmul. Dacă ar semăna întotdeauna cu el, nu ne-ar mai fi grijă de nimic şi am trăi plutind ca pasările cerului şi aţipiţi în lumină ca floarea de crin. Cuvintele evanghelistului ar fi adevărate şi pentru oameni, nu numai pentru pasări şi plante.

De la muncă m-am întrebat : de ce m-aş osteni atît ; întîi cu plugul, apoi cu brazda, sfărîmîndu-i cu călcîiul sapei bolovanii uscaţi ? Mă bate un gînd, le-am spus boilor mei : „Ia să ne mai odihnim şi noi, că n-o fi foc. Uite, să-i tragem un pui de somn în rariştea asta, la umbră, şi dacă ne-o apuca amurgul, bine ; dacă ne-o apuca noaptea, şi mai bine, că dormim pînă mîine, o zi şi-o noapte. Să o mai închinăm naibii de strădanie că tot nu ne înavuţim. Şi dacă ne-om îmbogăţi, ce folos ! Ne opintim mai mult şi atîta tot."

Am dejugat vitele şi le-am lăsat să pască fire de mătase şi fire de soare şi să bea apă albastră din izvorul dintre stejari. Şi m-am apucat să cînt şi am cîntat din fluier pînă ce veni luceafărul colo, deasupra mea, spînzurat într-o frunză. Şi am scos din sîn tot felul de jucării, pietricele şi scoici, care erau slovele mele de socotit şi gîndit, că de cîte ori sare din plug cîte o fărîmă de piatră frumoasă — am roşii, albastre, galbene şi verzui — o iau, o spăl şi-o bag în sîn, unde mi se zbate inima şi se sfiieşte.

Şi iată că pe înnoptate a ieşit venind încoa, din zare, fata mea cea zveltă cu de-ale mîncării într-un coş petrecut pe cot şi învelit cu ştergarul tărcat. Ea venea jucîndu-i mersul în fota lungă şi mărgelele la grumaz, şi cînta şi ea. Dar de jur împrejurul ei ce de lume! Ce de lume de gîze mişunate, care, în loc să zboare, o însoţeau umblînd ca porumbeii după mei, pe la picioare şi pe de lături, ca nişte cer de stele, pogorît pe cîmpie şi mergînd cu fata mea odată, unde le-o duce ea.

Erau cărăbuşi dolofani cu cîte unul şi două coarne, stoluri de viespi încondeiate cu o dungă de praf de muşeţel şi cu alta neagră, fluturi de toate feţele şi cu o faţă, fiecare aripă, albicioasă şi alta cărămizie sau castanie: ochii le erau de jar de argint. Ei singuri nu puteau să meargă, ca să nu li se înnoade mustăţile cu spinii, şi zburau jos ca o ceaţă palidă de rotunjimi de păpădie. Erau şi aripi, erau şi şopîrle şi şerpi încovoiaţi, zorindu-se să ajungă mai iute, ca nişte pîraie. Lipsea vreuna din jivinele şi zburătoarele grădinilor? Nici una, nici helgea, nici vulturul, împăcate toate sălbătăciunile, de parcă ar fi sunat înfrăţirea tuturora celor ce se gonesc unele pe altele şi se sfîşie. Greierii negri săreau cîte cincizeci deodată, izbucnind ca din cuiburi şi, pe viori nevăzute, murmurau din coarde — dulce — şi ţînţarii, care nu mai ciupeau. Am auzit dintr-un cîrd de pe undeva şi cimpoaiele.

Cîinele mi s-a ascuns dedesubtul căruţei, gloatele s-au apropiat de mine şi i-am spus copilei mele: nu ştiu, visez ori povestesc un basm?

— Nu e nici vis, nici basm. Au venit să-ţi mulţumească şi să te sărute, că vorbeşti de ele frumos...

1943

CITITORULE

Nu mă „deranjează", cum ai scris, din partea cititorilor nici o întrebare. După puterile lui Cocò, duhovnicul din colivie al multor mărturisiri, şi binevenite şi rău trimise, m-am silit întotdeauna să-i mulţumesc.

Fără vorbe umflate, meseria de gazetar, făcută din dragoste şi simplicitate, implică această puţină osteneală şi această datorie şi sentimentul că eşti în serviciul publicului, de orice nivel, dă meseriei o nobleţe senină, mai însufleţită şi decît a medicului şi decît a advocatului. S-a spus, pentru a flata răbdarea şi stăruinţa, din cînd în cînd pe drept cuvînt deficiente, că presa e a patra putere în stat, ceea ce din punctul de vedere practic e fals. In schimb, ea e un confident al tuturora, individual şi colectiv, şi, riguros cinstită, funcţia ei capătă un caracter de solidaritate obligatorie.

Cititorul care se hotărăşte să-şi ia un martor al durerilor adevărate şi ascunse face un act de încredere. Te măguleşte să-l meriţi şi trebuie să-i faci onoare. O conştiinţă speriată apelează la conştiinţa ta şi se petrece întîlnirea cititorului cu gazetarul, care-i singura răsplată a îndoielilor, a deziluziilor şi a speranţelor unui om ca toată lumea, tîlmaci după puterile lui al unor aşteptări, neîntrerupt contrariate şi dezorganizate dar continuu renăscute.

Cu cîtă plăcere descifrez slova dumitale, chinuită pe un petec de hîrtie, cititorule necunoscut! Mîna greoaie, deprinsă cu uneltele grele ale unui meşteşug care ţi-a îngroşat-o şi înăsprit, pe nicovală, la strung, la banc, pe la maşinile unei uzine, pune să umble pe hîrtie un condei prea uşor ca să fie stăpînit cu pipăitul aproape nesimţitor la fulgul prin care străbate gîndul dumitale. Uneori, din glodul cuvintelor iese o idee limpede ca apa de izvor şi frumoasă ca unda ei, furnicată de reflectări oglindite-n ea din cine ştie ce înstelări depărtate. Alteori, o mînă delicată de intelectual trist sau de femeie descurajată semnează spovedania unei vieţi descompuse.

Eu niciodată nu ţi-am luat vorba în deşert, cititorule necunoscut: ştii bine, şi cînd m-am simţit în stare să-ţi aduc o mîngîiere nu am întîrziat. Măcar o vorbă, spusă curat şi cu prietenie, venită la timp, are preţul ei. Această vorbă pe noi nu ne-a întîmpinat la trebuinţă şi n-am avut de unde să o cerem: lumea era goală. Gazetarii erau nişte valeţi ai unor stăpîni, neturburaţi în siesta lor de crocodili de nici o îngrijorare, iar ziarele nu erau ale cititorilor fără alt stăpîn decît ei, nici diriguite de cîte un camarad, pasionat de opera lui, de o cinste profesională şi a judecăţii mai presus de atestate şi de elogii.

Dacă mi-ai dat numele şi adresa ţi-am răspuns întotdeauna cu o scrisoare — şi te-am citit cu acelaşi interes şi anonim. Cîteodată te sfieşti, mai mult de dumneata decît de noi: te înţeleg. Uneori, ne-am folosit de scrisorile primite şi ţi-am dat răspunsuri întoarse în ziar, şi ai înţeles şi dumneata, cititorule, ce trebuia să înţelegi. Şi dacă sufleteşte îţi strîng întotdeauna mîna bătătorită ca unui semen leal, cîteodată, neagră de scule şi mirosind a ulei, a petrol şi a pămînt, îmi vine să ţi-o sărut.

1943

CUCUVAIA

De ce te huleşte omul, fluture de noapte? Pentru că nu-l măguleşti? Pentru că nu-i cînţi în lumina zilei de aur, ca să te asculte, să te vadă, să te-mpuşte şi să te mănînce? Tu nu-i mîngîi nici auzul, nici stomacul. Către seară, cînd se stinge soarele şi încolţesc în vecia cerurilor, pe care se străduieşte să le priceapă, enigmaticele stele, tu te arăţi pe neaşteptate, scurtîndu-ţi drumul dintre două turle, cu zborul tău moale, pitit între undele de umbră — şi-l sperii. Ce păcate-i întunecă omului conştiinţa, de se teme de tine ca de un semn prevestitor de rele? Eu te-am găsit întotdeauna în vîrful crucii şi pe clopotniţele cele mai înalte.

Omul te duşmăneşte şi pentru că nu primeşti nici o potrivire cu el, maică sihastră, ascunsă în zidurile vechi, prietenă cu stafia şi strigoiul şi strînsă într-o lume a ta, între bufniţe şi liliecii cu aripile de piele. El crede, omul, că-l vrăjeşti a moarte, pe cînd tu numai îl dispreţuieşti. În biserica uriaşă a Sfîntului Niculae, din ostrovul mînăstirii, noaptea, la utrenii, tu te mutai de pe catapeteasmă pe policandru şi în zgomotul de plocate al metaniilor cu genunchii, se simţea fîlfîitul de catifea al aripilor tale mute. Călugării se adunaseră pentru moarte: în bolniţa de sub biserică erau rînduite miile de hîrci cu aceeaşi uităturâ, şi totuşi schivnicii, arhimandriţii, duhovnicii, ca şi

diaconii tineri, cu pasul de fecioară, se înfricoşau în străni de prezenţa între ei a solului destinelor încheiate.

Tu eşti, frumoasă cucuvaie, vestitorul acestui sfîrşit! Tu, liniştită zburătoare din amurg şi din miez de noapte! Tu porţi o vinovăţie prostească. Poate că de n-ai fi tu, să spui sorţilor că zilele lui trebuiesc isprăvite, hulitorul tău nici n-ar mai muri. Cînd nu te-am auzit ţipînd pe creştetul sălaşului meu, uimită şi tu de furişarea lucrurilor unele după altele, în irizata întunecime care învăluie somnul, sînt îngrijorat. Unde-i cucuvaia care zboară împrejurul sufletului meu de o viaţă în fiecare noapte de veghe? Ai călătorit.

Dacă te-ar fi văzut omul de aproape, cum te-am văzut eu de două ori, el te-ar fi iubit ca pe o floare de dalie cenuşie, căzută veştedă din tulpină. Te-am găsit odată moartă pe un altar, dintr-un schit al lui Vodă Ţepeş. Adormiseşi de curînd pe lespedea unde se săvîrşeau odinioară slujbele liturghiei. Am suflat în fulgii tăi şi ţi-am trimis duh peste pleoape, dar nu te-ai mai putut deştepta. „Sărmana cucuvaică, a murit şi ea!" te prohodea Fevronia monahia, care m-a însoţit. Altă dată, apucată de răul de sus ai ameţit în crepuscul şi şovăind prin văzduhul de aproape, mi-ai dat un ocol aplecat şi mi-ai căzut în mîinile întinse să te aştepte. Te-am păstrat ca pe un mort al nostru, culcată pe masa vişinului prin care trecuseşi.

Tu vorbiseşi, poate, că în casa cea albă, de peste drum de alte turle, cu două sfîrcuri de ţiglă, stau prietenii neamului tău de fluturi cu pene. Căci în toată noaptea, pe bîrnele din dreptul luceafărului înflorit, gîndesc maicile, cu comanacul lat, la rînd şi se uită în cer şi peste pămînt.

1943

CAPUL TĂU ADEVĂRAT

De ce nu te ţii, amice, de cuvînt ? E-aşa de greu ? Unul minte ca să evite simpla şi cinstita sinceritate şi altul din neputinţa de a se realiza în cea mai minoră gamă de personalitate. Ce folos că eşti bine crescut şi simpatic şi că timp îndelungat ai fost aproape îndatoritor, dacă atunci cînd te obligi să faci un lucru fugi ? E de ajuns o muscă înecată, ca să arunci o găleată cu lapte. Un ceas gol dărîmă un timp.

Ţi-am verificat schema, în care te cuprinzi. Întîi uiţi, pe urmă ţi-aduci aminte că ai uitat şi te sperii. De-aci-nainte, între panică şi laşitate nu mai găseşti nici sentimentul brut să te mărturiseşti : am uitat. Fiindcă trebuie să fii şi vanitos. Frica mişelului e o faţă a orgoliului ascuns. M-ai ocolit un an şi cînd ai dat din nou cu ochii de mine, acelaşi surîs de bunătate molîie ţi-a lăbărţat buzele galeş. Numaidecît, iarăşi ai făgăduit ceva inutil, din nevoia nevolniciei slugarnice, dornică să cotracteze obligaţii dar neliniştită că e datoare şi neputincioasă a împlini.

Iată, te număr cu gîndul în exemplarele tale ca în acelaşi cotor recipisele neachitate. Eşti numeros, amice. Dau, fără să te caut, de tine pretutindeni. E felul tău de a fi în perpetuă activitate. Cineva te-a scuzat în deriziune : *promettre c'est noble* [1] şi de cîte ori minţi fără trebuinţă te referi mental la principiu.

[1] E nobil a promite.

Dacă ai fi unic sau dacă ar fi numai douăzeci ca tine, nu s-ar simți și ai fi chiar interesant ca femeia cu barbete. Dar ai ajuns aproape o unanimitate: tu fixezi legile onoarei, cavalerismului și datoriei. Omul care-și ține cuvîntul dat e pe cale să ajungă odios: el o ține una, nerăsucit, și merge ca săgeata, drept, indiferent unde ajunge. Încă de mai demult omul de cuvînt e suspect și clasificat rigid, inelastic și incomod. Lipsa de cuvînt e o eleganță a mișcării în zigzag, a fugii de pe o linie pe alta și mersul răscăcărat o estetică. Complectat cu deplasarea pe stomac, el e susceptibil de artă și complicat cu o leacă de literatură, atinge chiar tîrîș un apogeu.

Nu te poți hotărî, omule, să nu te mai dăruiești toată ziua, ca o țigară? Nimeni nu-ți cere nimic. Ce te face să te grăbești să te oferi? Pornirea e fără-ndoială bună, dacă te-ai putut ține de ea — bună și nu. Bună pentru tine, pentru că vrei să capeți o satisfacție personală, destul de inexplicabilă: unor consumatori le place să umble toată ziua cu scobitoarea-n dinți, de la masă, unii sug dintr-o pipă goală, în colțul gurii, ca niște mateloți, unii vor să-ți citească versuri de ale lor. Și e rea pentru că te tocești, ca o monedă, trecînd din valoarea ei istorică la prețul pe kilogram și din arta gravurii la dentist. Cei de o factură cu tine sînt și mai simțitori la dezordinea morală a semenului lor identic, autori ai reputației tale.

De ce nu poți răspunde niciodată: „nu"? De ce ești întotdeauna „da"? Nițel curaj, dragă băiete, nu prea mult, ca să nu te înfricoșezi de el. Două litere și-atît: o consună — *ne* — și o vocală — *u* — și ai dezlegat o problemă gravă, ai devenit un om liber. Nu mai fugi, nu te mai întorci din drum, nu-ți mai ascunzi ochii, nu te mai tragi înapoi din dreptul geamului superbei tale limuzine. Poți ieși pe stradă cu capul tău adevărat.

1943

VREMURILE BUNE

O părere de rău de mare circulaţie repetă din gură în gură fraza vremurilor bune. Le mai apucăm noi vreodată ?

Vremurile bune nu erau ale stărilor morale, care n-au fost niciodată bune, ale unei colegialităţi oneste, ale prieteniilor solidare, ale unei administraţii publice ireproşabile. Cine le-a trăit nu-şi aduce aminte de ele cu plăcere. Singură Poşta a putut să lase un regret.

In aceste vremuri bune, casele erau antipatice, străzile murdare şi luminate cu petrol. Aspectul vieţii era urît la fizic iar la moral era cel de azi : în privinţa sufletescului ora îngheaţă la fix. În vremurile bune nu era spectacol. Cel mult la Paşti şi Crăciun, un singur teatru sta deschis două zile. O ciudată întorsătură a intelectului mijlociu cerea de sfintele sărbători să nu lipsească *Hamlet* din afiş.

Vremurile bune nu citeau nimic. Despre existenţa lui Eminescu s-a putut afla după ce toate vremurile bune au trecut. Cărţile romîneşti sau pe romîneşte erau pentru puţina editură a timpului prilejuri de doliu. Editura Samitca din Craiova, Şaraga din Iaşi, Müller din Bucureşti, într-o formă sau alta, au lichidat. Cel puţin cea din urmă — iniţiativa unui german care, după modelul *Universal-Bibliothek,* a înfiinţat „Biblioteca pentru toţi", promovată de-abia tîr-

ziu, în vremurile mai puțin bune — a falimentat catastrofal. Nici cînd manuscrisul unui volum se plătea unui autor cinci sute de lei, o dată pentru totdeauna, editura nu-l putea îngropa în beneficii. În vremurile bune un manuscris de volum se vindea și pe douăzeci de lei.

Ziarele nu erau citite și afară de o gazetă populară, devenită populară prin hapuri de catramină și cadouri mai scumpe ca un abonament, nu puteau să apară altele. Cele zise oficioase erau întreținute de cluburile politice și tirajele erau derizorii. O mare foaie politică se măgulea că trage șapte sute de foi pe zi din care vindea trei sute, chiar în ultimele zile ale vremurilor bune, pe la 1912. Altă gazetă, din aceleași zile, atinsese un tiraj mare, printr-o combinație genială, care consista în aceea că oricine se putea abona fără să plătească, primind în schimb trei sute șaizeci și cinci de ziare anual plus un ceasornic de părete într-o farfurie mare. Cîștiga cineva: administratorul. Cînd a băgat de seamă în ce sens se învîrte mecanismul ceasornicului, proprietarul vastei întreprinderi de editură, un om care nu putea să bancruteze, un fel de prinț miliardar, pierduse în valută vreo zece milioane, cum se zice, net. În timpurile bune era bună singură valuta: douăzeci și cinci lei lira sterlină.

În timpurile bune, totul era într-adevăr „ieftin". Ghetele cu elastic costau cinci lei perechea. Costumul cel mai fin, cu căptușeală de mătase autentică, redingotă, era optzeci de lei pe măsură, doi lei cămașa, douăzeci de bani ciorapii, șaptezeci și cinci de bani perechea de mînuși, batista de olandă cîțiva gologani, cu monogramă, și dacă vreai și cu o coroană de baron în colț.

Numai că lucrurile astea toate, care se însumau într-un total de eleganță de maximum două sute de lei, nu le putea nimeni cumpăra și toată lumea era goală pentru că-i lipsea din buzunar primul leu din total.

1943

UNCHIAȘUL GAVRILĂ

— Cum, asta e civilizația voastră ? mă întreabă unchiașul Gavrilă, care a venit să-și vadă „copilul" bine instalat în București.

Copilul lui n-are mai puțin de patruzeci de ani și studiile și apoi relațiile l-au dus acolo unde se găsește, bine văzut și consultat la toată trebuința. Are servitori, de care unchiașul se sfiește la ușă ca de niște domni și domnișoare, o grămadă de camere, o mulțime de picturi și de statui, ca la biserică și ca la cimitir.

Bătrînul, țăran ars de arșița brazdei, cam șovăie să calce prin odăile parcă pline de morminte și se simte stîngaci pe dinaintea atîtor biblioteci și odoare, pentru el inutile. Doamne iartă-mă : sticlărie, bronz, argintărie, lustruiri, ciucuri, perdele cîte trei-patru, unele peste altele, ca păturile de nori.

De parcă omul la București ar avea zece-cincisprezece obraze, tot pe alt format de clișeu, capul noului boier se reflectează în sumedenii de oglinzi, atîrnate peste tot locul sau intercalate în tencuieli.

Dar nici fiul nu-l prea primește cu o satisfacție exagerată pe unchiaș. El nu mănîncă, dejunează ; și niciodată acasă. Și nici n-ar avea o cameră de prisos : cele din mansardă sînt ocupate de valeți și de cuconițele cu șorț care servesc pe cucoana. Cu ea, boierul vorbește păsărește, întorcînd, pesemne, vorbele de-acasă pe de-a-ndoaselea și bătrînului îi vine nu știu

cum că nu le poate întoarce şi el. Apoi, ar fi foarte dezagreabil să se întîlnească la baie cu un om care miroase a oaie, cînd la ea în casă pute în atîtea feluri de frumos. Odată, s-a nimerit şi el într-o îngustime cu lanţ, chiuvete şi robinete, şi de multe podoabe a uitat de ce intrase şi nu i-a mai venit.

S-a silit şi el să-şi lepede cele ţoale albe dar nu s-a potrivit la croitorul din Bucureşti nici o haină fără să-l strîngă la subsuori, fără să-l supere şi nădragii. Cînd a tras nişte pantofi în picioare i s-a părut că se încalţă cu o fiertură de smoală. Toate încercările fiului au fost „imposibile". Acest cuvînt, „imposibil", i-a rămas unchiaşului lipit de gaura urechii şi între vitele de acasă şi-l aduce aminte şi pufneşte de rîs. Afurisită civilizaţie ! El doarme în Bucureşti la o gazdă de lîngă gară şi se întîlneşte cu fică-su la tribunal. Cîţi mocofani nu stau în jurul unui mare advocat acolo ?

El ar fi vrut să-l întrebe pe feciorul lui de ce şi-a schimbat numele de Radu, dar s-a temut că fiind prost n-o să-l înţeleagă. Toată lumea îi zice lui Răducu „maestre", şi bătrînul simte din ce în ce mai mult că nu mai e fi-su şi că intră din an în Paşte în casa unui străin, de care începe să-i fie frică. Maestrul şi-a cumpărat şi palatul în care stă.

Civilizaţia, după cît pricepe bătrînul, e că te bagi slugă la oameni mari, la nevastă şi la slugile din casă. Uite de ce se face tobă de carte un om !

Şi să vezi că mai e şi altceva. De cînd a învăţat aşa de mult, băiatul tatii se preface, întortochează şi minte, minte de dimineaţă pînă seara şi-i e ruşine să mai spuie adevărul, cum se deprinsese între oi, gîşte şi coceni, la cîmp, unde nu mint nici vîntul, nici ploaia, nici omul, nici pămîntul.

1943

NĂPÎRCA

Îmi dai tîrcoale, năpîrcă. Te-aud alunecîndu-mi primprejur, strecurată prin hîrtii. Mi-ai furat o foaie şi te-ai dus cu ea, unde nu ştiu, înfăşurată pe unul din ouăle tale. M-ai pîrît, trăitorule din murdărie şi pîră, şi mi-ai stat în drum, pe furiş, vreme-ndelungată. Ai socotit că nu te-am băgat de seamă — te-am văzut şi te văd şi acum, cînd mă citeşti. Despre tine-i vorba, năpîrcă, deschide ochii bine, nu te-ai înşelat, şi poţi şi să ţi-i închizi.

Năpîrcă ţi-e numele colectiv, omule netrebnic, repetat în feţe multe, de la şarpele spîn la şarpele flocos, de la vierme la rîmă, muşiţă, larvă şi lindin. Ce dulce te apropii şi ce surîsuri îţi dilată guriţa ! ţie, celui cu ochelari de urechi, care ţi-ai făcut un cap de copil idiot la patruzeci de ani, eczematos, zgîit în două lentile de miop. Ce dulce şi ce cald eşti, cînd vrei să minţi, şi ce plină ţi-e emoţia de admiraţie şi de citate, una din năpîrci.

Celălalt, ai dus ghiozdanu unui învăţat, i-ai răbdat scuipatul şi piciorul, şi adunîndu-i peticele dintr-un ungher, care purtau din fiinţa lui o ştersătură, le-ai pus în rame de bronz, ca să-i flatezi vanitatea şi să afle că şi ce arunca din el îţi era scump. L-ai hoţit şi l-ai tîlhărit fără să ştie, ai adunat avere şi-l mai mulgi şi astăzi mormîntul. Tu ai în tine, năpîrcă, mai multe jivine, şi dihorul, şi hiena, şi un

păduche. Te aştept să te retez în două cu nuiaua, tăvălit. Citeşte: şira spinării ţi se va rupe cu nuiaua asta. Poţi începe să te frămînţi de pe acum.

Altul, ai înţeles de unde-ţi vine primejdia ticăloşiei şi ai vrea să te îngrădeşti cu măsuri, cu garduri putrede şi cu suliţi ruginite. Ai vrea să pui la remorca fricii, care te munceşte ca o energie, puterile altora, plictisiţi de mişeleasca ta stăruinţă. Te mai mîngîiai cu visul că oamenii nu te-au cîntărit şi că i-ai mai putea stăpîni cu o teroare meşteşugită. Ai simţit că s-a schimbat ceva?

Timpul te înghesuie şi te strînge tot mai tare şi te lichidează treptat. Cauţi în van să scapi de frînghia lui, care-ţi înnoadă coada şi-ţi curmă gîtlejul. Nu mai e mult şi ai să dansezi în văzduh, în luptă cu ştreangul. Eşti în convulsia finală: o singură ultimă bucurie nu pot să ţi-o iau, că, scuturat în mădulări, vei încerca spasmul fericit al tuturor spînzuraţilor.

Ştiu ce spaimă ascunsă te îneacă: te cunosc. Bravura ta de afiş e masca unei puturoase laşităţi. Ţi-o mai cunosc şi alţii, şi călăul care va trage de funie la bătaia a treia de tobă. Îi vezi cum rîd?

Ai vrea şi tu, altă năpîrcă, să fugi de pedeapsă, dar n-ai unde scăpa, drumurile ţi s-au strîmbat, pămîntul se leagănă şi se ridică şi te întoarce de unde pleci. O să-ţi cerşeşti patul, blidul şi ţigarea de la cel la care ai slugărit cu şoapta neagră şi cu iscoada, dar care nemaiavînd trebuinţă de Iudă, te aruncă înapoi cu ciubota. În ogradă, te aşteaptă gîdele liniştit, cu săcurea. El ştie cînd ai să pici.

De cînd te rabdă ţărîna, vînătă năpîrcă, cu capete multe? Te-a lăsat să te umfli, să creşti şi să te înalţi pe spinările celor doborîţi de tine. M-ai făcut să te îndur, să te miros, să te aud, să te rabd. Ţi-ai pus bucile pe obrazul meu de fecior răstignit.

Ţi-a sunat ceasul, năpîrcă. Îl asculţi? A bătut ceasul tău din cimitir.

1943

SUBIECT

Cunosc un om al tuturor tragediilor. Fără să aibă aerul că suferă, judecînd după figura blîndă, trandafirie, după zîmbetul optimist, el se chinuieşte de douăzeci şi cinci de ani de cînd îl ştiu, neschimbat, totdeauna tînăr şi proaspăt ca o prăjitură.

Nu ştiu de ce îi zic „domnule profesor", fără să cred că ar avea această nobilă meserie. Am apucat să-i zic de cînd mi-a sau i-am fost prezintat. N-am vrut să întreb ce anume catedră ar putea să aibă, ca să nu cumva să dau de vreo surpriză şi m-am silit să-l deduc din imaginaţie. De altfel discreţia lui m-a ajutat foarte mult să nu ajung la nici o încheiere.

Cred că în douăzeci şi cinci de ani m-am întîlnit cu profesorul meu numai de vreo douăzeci de ori. Ştiţi cum se petrece cu un domn profesor o întîlnire din întîmplare :

— A ! De cînd mă gîndeam să-ţi fac o vizită ! Mi-era dor de dumneata. Să nu crezi însă că nu te urmăresc cu atenţie (şi cu admiraţie). Dar aşa e viaţa noastră... (Noastră e un plural de amiciţie şi de colegialitate.) Dumneata cu condeiul, alţii cu şcoala. (Alţii erau el şi profesorii.) Dar ştii că nu te-ai schimbat de loc ?

— Mă gîndeam de unde să te iau. Te credeam pe undeva prin Europa. (Presupunerea că un amic, pe

care nu l-ai mai văzut de mult, călătorește, face întotdeauna plăcere. De altfel o funcție importantă prin care cu timpul vor putea să treacă toți camarazii e aceea de atașat de presă.) Auzisem că erai pe la Ankara, precizez oarecum.

— Ce mai e nou? Ce-ai mai făcut? Ce crezi despre evenimente? Cînd o să mai am bucuria să te văd? Mai dă și dumneata, ce naiba, cîte un telefon...

Toate astea s-au grupat într-o convorbire de cîteva minute și, la despărțire, tragedia:

— Ah! scumpe amice, mi-e soția pe moarte...

Ți-aduci aminte că „soția", cum zice profesorul, a mai fost pe punctul să sucombe de cîteva ori.

Pe cînd asculți lista simptomelor care vor face din el un mare nefericit, îți revin în memorie gravele boli de care i-a mai scăpat nevasta: operația cezariană, fibromul, ulcerul... Toate afecțiunile extreme turbură periodic căsnicia bietului om, care suferă într-adevăr, de vreme ce ochii lui albaștri sînt înecați de o lacrimă tremurată. Totuși, prea multe dureri, îți zici, pentru un cap de femeie, desigur distinsă, și prea rău așezată, și prea multe torturi și pe capul unui bărbat cu o splendidă frizură lăsată niței, cu melancolie, pe o sprinceană.

Și greu încercatul coleg (nu mă mai gîndeam să iscodesc ce fel de coleg) strînge mîna pe jumătate întors din profil și fuge, ca să nu izbucnească într-un mare hohot de plîns și să nu dea spectacolul unei crize, penibilă la un bărbat.

La ultima întîlnire „soția" fusese operată de mastoidită. Intervenția chirurgicală pentru asemenea boală se face cu dalta și cu ciocanul, de-a dreptul pe osul din spatele urechii.

— *„L'échafaud qu'on bâtit n'a pas d'écho plus sourd"* [1], mi s-a plîns profesorul, citînd un vers lapidar.

Speța era foarte interesantă. Mă hotărîsem să culeg date despre profesor și să descriu cu titlul „un om foarte nenorocit" un asemenea om. M-am dus

[1] Mai înfundat nu sună clădindu-l, eșafodul.

pe la prietenii lui şi m-am informat. Unul mai psiholog mi-a dat amănunte:

— Tragedia lui cea mai adîncă — mi-a spus confidenţial cel mai bun prieten al lui — e alta: că n-a avut şi nu are nevastă.

1943

UN ALTOI

Tînărul e un vlăstar de francez însurat cu o distinsă romîncă la Paris, acum vreo douăzeci şi cinci de ani. Educaţia de ţărancă moşiereasă, crescută laolaltă cu porumbul şi deprinsă cu imaginile care evocă mămăliga: fotele, brîul, opincile, ciutura, plosca şi cocenii, s-a văzut brusc transplantată în atmosfera Capeţilor, a Enricilor, Ludovicilor şi catedralelor, ca dovleacul între ananaşi.

Intervenind foamea războiului, noua familie a operat o mişcare retractilă şi s-a întors la moşia din Romînia, unde tot timpul furculiţele n-au stat în cutia mesei şi vitaminele, distribuite Europei în fiole şi injecţii, circulau fără cartelă, în ambalajul lor primitiv: pătlăgelele vinete şi roşii, ardeii graşi, fasolea ţucără, cartofii, castraveţii.

Familia sporise cu o bucată de om: fiul, franco-romîn, *roumain, ma chère* — la Paris — *français, tu sais* — la Bucureşti. Împărecherea extremelor a dat un dezechilibru de individualitate şi un copil bătrîn, parcă născut la treizeci de ani.

Limbajul lui de maturitate comică tratează tot felul de chestii, formulează păreri de sceptic, nu se miră de nimic, cu un aer neprefăcut de fost ministru în Indiile malarice. Tînărul afectează toate mişcările fotografice ale celebrităţilor politice din gazete. Se gîndeşte în cot la Europa, cîntăreşte continentele le-

gănîndu-şi piciorul încălecat peste genunchi, fără un dispreţ remarcat pentru nici o mare putere, dar versat în mecanismul secret al intereselor internaţionale. Nu se lasă sedus în aparenţe şi zice cîteodată : vai ! — pe franţuzeşte : *hélas !* sau *on va voir :* să vedem...

Copiii din clasa lui îl cheamă la joacă şi-i zic : mă ! Barbara silabă n-are echivalent franţuzesc. Se-nghesuie-n el şi-i mai turtesc cîte puţin jobenul. În primele zile de liceu s-a prezentat cu o pălărie-gambetă, care nu se mai poartă, de semiceremonie, cravatat pe gulerul cu lustru şi parlamentar, ca la Palais Bourbon. De cîteva ori, a trebuit să-şi smulgă capul din ea, intrată pe urechi pînă la ceafă, ca dintr-o cutie de conserve. Venea cu un baston de bambu, cu noduri şi falange, flexibil, făcîndu-şi în curtea liceului o intrare de Charlie Chaplin, cu urale, foarte gustată de elevii *mal élevés* [1]

Într-o zi, s-a arătat cu bastonul şi gambeta pe bicicletă şi a avut un succes *fou* [2]. A rămas *étonné* [3]. Colegii i-au desfundat pălăria, i-au înţepat cauciucurile bicicletei şi i-au aruncat bastonul în Cişmigiu.

Un an şi l-a *consacré* familiarizării în mediul copiilor, *des imbéciles,* cu limba *rumènă,* alegîndu-şi din toţi un cerc de trei amici mai interesanţi din punctul lui de vedere, şi în care ş-a pus încrederea şi speranţele că-i ascultat cu seriozitatea cuvenită aristocraticelor lui confidenţe.

Mărturisirile lui cotidiane erau seducătoare. Tînărul *franco-roumain* îşi petrecea nopţile în intimitatea societăţii inaccesibile, prieten cu Corpul Diplomatic, avînd unchi miliardari şi ştia tot. Antrenat fără voia lui, pînă noaptea tîrziu, a băut prea multă şampanie şi-l cam durea capul. De-abia i-a rămas timpul să dea fuga pînă acasă cu automobilul unei legaţii, să-şi lepede smochingul, să ia o duşe rece şi să vie la liceu...

Dar adevăratele lui mari rubedenii erau în Franţa, mătuşa lui, contesa de Boailles, verii lui : marchizul

---

1 Prost crescuţi.

2 Nebun.

3 Uimit.

de Gourdalès şi vicontele de Phrazzes care-i un tip *épatant* [1], a doua mătuşă, la princesse De Dordogne şi o mulţime de nobili cu nume istorice şi cu portrete în armură seculară. Un strămoş i-a murit la Rocroi.

Toate astea se împleteau cu 3 la matematici, cu 2 la limba latină, cu o batistă cam cenuşie, cu hainele şifonate, cu pantofii scîlcii. Sosurile grase îi constelau pieptul hainei, cu toate că avea acasă o garderobă splendidă, în Bretagne un castel, un domeniu în Touraine şi altul, moştenit de la Richelieu, în Midi.

Din partea lor, nici colegii confidenţi nu s-au lăsat mai prejos. Unul luase masa în ajun cu Radu Negru, în principatul familiei de la Curtea de Argeş, altul stătuse de vorbă cîteva ore asupra evenimentelor mondiale cu fratele maică-si, Matei Basarab, abonatul ziarului *Le Temps* şi al revistei *Revue Des Deux-Mondes, un drôle de type celui-là.* [2]

Aflînd ce era cu aceste rubedenii ale colegilor lui, tînărul franco-romîn s-a simţit ofensat, s-a îmbolnăvit şi s-a retras de la o şcoală frecventată de atîţi bădărani.

1943

[1] Dat naibii.
[2] Năzdrăvan.

MIRELE

O cititoare îmi atrage pe bună dreptate atenţia că o familie, care se destramă atît de mult şi de uşor, cum se constată din divorţurile prea numeroase, denunţate de Cocò şi urmate de tragedia copiilor, împărţiţi între dînşii de nişte soţi foarte dispuşi, după ce s-au iubit, să-şi scoată ochii dinaintea unui magistrat judecător, se întemeiază greu. Nu se mărită cum şi cînd vrea o fată.

Din dragoste, pretinde corespondenta care n-a citit în ziare deznodămîntul de o sumbră frumuseţe clasică al cazului soţilor Carcaleţeanu, ori din interese, tocmite în foaia de zestre, fiorosul act de stare civilă din cultura judiciară, căsătoria, tot rău iese ; ba, i se pare doamnei, că o căsnicie, condusă ca o cooperativă sau ca o bancă-sucursală, dă rezultate, Doamne fereşte, mai bune. Dividendele a două case de comerţ, asociate în persoana unei domnişoare şi a unui domnişor, reprezentînd în registrul de comerţ firme cu capital serios, echilibrează reciprocităţile dintre soţi, ajutate de poker, de sindrofii cu dans şi băutură fină, şi cu cîteva duioase ticăloşii sentimentale, de o parte şi alta.

Doamna poate să-i spuie, de pildă, domnului la masă, unde pe amîndoi îi doare capul : „Te-am întîlnit ieri la Şosea : mă aşteptam să ai gusturi mai alese", iar valetul poate să oprească pe conaşul să

intre în apartamentul doamnei, motivînd că e ocupată şi că a dat ordinul să nu fie deranjată. Domnul, care a primit o participare de o sută de milioane la afacere, e bine crescut şi inteligent : nu insistă. Ce opiniune au slugile despre asemenea stăpîni, asta e altceva. Se vor sili şi ele să ducă moravurile mai departe şi să se conformeze.

Tinerii din centru nu mai suferă de romantismul scrupulelor de pe vremuri şi profesează sensibilitatea impudoarei cu o facilitate de artişti, şi rasa lor cea mai bună constituie, în epoca noastră lipsită de bărbaţi cu gîndul la însurătoare, o elită privilegiată, căutată de domnişoarele întîrziate. Căci viaţa, cum i se zice, nu stă, şi mai ales complexul de combinaţii menite să mascheze cîte ceva.

O nepoată a doamnei, care se adresează lui Cocò şi-i povesteşte, umblă va să zică să se mărite, cu toate că are o profesie intelectuală bine definită, modest remunerată dar suficient pentru un cap de femeie. Domnişoara vrea să-şi facă pacea sufletului cu un moment mai înainte de terminarea războiului, pentru ca pacea mare să o găsească instalată în climat potrivit. Neiubind, conform principiilor că măritişul din dragoste nu ţine, pe nimeni, ea şi-a căutat părechea pe temeiul altui principiu : de ce să fie omul singur şi să nu se facă doi, şi trei, şi patru, şi mai mulţi ?

Viitorii soţi eventuali ai domnişoarei nepoate au cerut un preţ exagerat pentru o pereche de pantaloni la domiciliu : cîteva milioane. Unul singur a lăsat mai ieftin, dar încărcat de poveri, de care, dacă se însoară, înţelege să scape. Are o datorie de 250.000 de lei şi trebuie să o plătească din zestre, şi pe maică-sa infirmă şi cu gura compromisă. Trebuie să-i cumpere un picior de lemn fără obligaţie, evident, să danseze la nuntă (85.000 lei) şi să-i puie dinţi ; o claviatură completă (100.000 lei).

Mirele aşteaptă răspunsul pînă la 1 octombrie anul curent.

1943

CROITORUL

M-am găsit din întîmplare cu prietenul meu croitorul, de la care aflam că e patronul unui salon de mode important. Om ca de vreo patruzeci şi cinci de ani, a răzbit, s-a impus într-o clientelă aleasă, cîştigă cît vrea şi totuşi nu-i destul de satisfăcut.

Nu s-a putut dezbăra de un cusur profesional: iese în oraş cu gura plină de ace, uitate de la probă. Aşa e meseria: avînd nevoie şi de o a treia mînă şi neavînd-o, te slujeşti de organul cu mustăţi şi barbişon. Croitorul meu are aceste trei atribute, combinate pe un petec strîns de profil.

L-am prevenit că măcar cînd vorbeşte ar trebui să-şi scoată acele cu gămălie, ca nu cumva să le înghită. Dar nu poate. Dacă nu le simte cu limba, i se pare că nu mai e el, şi-l apucă o timiditate ca pe un călăreţ care mergînd pe jos îşi pierde maiestatea.

Croitorul cu toate acestea era iritat.

Şi avea de ce. Specialitatea lui fiind taiorul, toate doamnele cu poziţie socială vin la el şi cer lucrul imposibil, să le „facă frumoase".

Degeaba le spune el că nu le prinde croiala, făcută pentru elasticităţi mai proporţionate. Doamna ţine să aibă taior şi taiorul nu iese. De ce-i vine altei cliente şi ei îi stă aşa de prost? Cum să-i vie bine, dacă un umăr e cu o palmă mai jos şi şoldul s-a scîlciat? Cîtă vată să mai puie? A pus un pachet.

Celeilalte îi vine ca o mînuşă, pentru că are ce-i trebuie... Are umeri, are sîni, are colea, subt spinare, are peste tot: de mai mare dragul bagi foarfeca în şeviot. La probă, cade perfect. El e de vină că una e cocoşată, că alta-i strîmbă, că cealaltă are prea mult abdomen?

Mai taie foarfeca de ici de colo, mai pune dincolo, mai împlineşte, mai scoate, dar vorba lui, ce nu dă Dumnezeu nu poate să dea nici croitorul.

Nu v-a spus, doamnă, să nu vă faceţi taior?... De ce nu l-aţi ascultat? Păstraţi-l acum în dulap, să mănînce moliile o sută de mii de lei. V-a spus că taiorul „clasic" nu-i pentru d-voastră şi v-aţi supărat. Credeaţi că maestrul vrea să vă ofenseze. Ferească Dumnezeu! Ce n-ar da el să aibă în atelier, nu numai manechine cu coapsa durdulie, dar şi o maşină, cu care să facă doamnele zvelte, pulpe după model, braţe, omoplaţi, picioare de căprioară, glezne elegante.

Problema asta îl preocupă adînc. A cheltuit pe mecanisme şi machete, îl lucrează ideea de ani de zile. S-ar lăsa şi de croitorie. Ar cîştiga milioane, cît s-ar şterge la ochi. E adevărat că se şterge des, că unul supurează. Ar face o sală mare cu o casă de bilete, să intre cucoanele pe rînd. Numărul 720! Poftiţi, intraţi pe stînga şi ieşiţi pe dreapta. O maşină bună face toată treaba în cîteva minute. Mi-a descris confidenţial, în detaliu, schema intelectuală secretă, după care trebuie să funcţioneze aparatul.

— Ai în faţa dumitale — i-am spus — un coleg, candidat şi el la situaţia de miliardar. Urmăresc problema creşterii părului pe cheliile definitive. Dacă-mi reuşeşte, vrei să facem o asociaţie în doi? În timp ce dumneata dai siluete graţioase, eu să distribui coame, chici, capeluri, cotlete spaniole şi bărbi de gîtlej amiralilor de uscat de pe Calea Victoriei.

— Voi umple universul de păr! am strigat, furat de o undă de entuziasm.

Stînd, aşa, de vorbă cu croitorul, care ascunde în el un inventator sedus de controverse, ca atîţi alţi no-

vatori geniali, pierduţi în cîte o profesie vulgară, am văzut cum treceau între două dîre albe reglementare, de pe un trotuar pe altul, şi alţi cîţiva inventatori frămîntaţi de năzuinţă: golanul care visează avuţie, cîntăreţul mut, oratorul limbut şi scriitorul fără talent.

1943

TECNOLOGIE

Din toate vitrinele, afară de ale horticulturii, care a izbutit să facă frumusețea florilor odioasă, nu mai prezintă un interes de originalitate nici librăria, concurenta daliei, a rozei și crizantemei.

Recordul varietății îmbelșugate aparține fierăriilor și sculelor de lucru, bijuteriile epocii de mașinism, prețioasele curiozități așezate în magazine ca niște muzee. Dacă ar lipsi din geamul de cristal de la stradă uneltele uzuale, de un model gîndit, pentru întrebuințări comune și complicate, burghiile, șurubelnițele și dălțile, ai crede că treci pe dinaintea unui univers de bibelouri de fantezie și de simboluri neînțelese. Paradisul tecnic, fără exigențele biblice și severitatea pedepselor, nu osîndește la pieire mecanismele animate de sufletul mișcării, tot atît de nevăzut ca și celălalt: le schimbă piesele deteriorate. Păcatul mecanic e numai uzura și sentimentele sînt interșanjabile, numerotate în raftul și cutia lor.

Cantitatea „cheilor" e infinită. Cheie nu e numai aceea care descuie porțile, ușa, lacătul și sertarul, a unei mașinării vechi de sute de ani. Introducînd odată cu viteza rotundă și circulară a corpurilor cerești, în creațiile ei, șurubul cu cap exagonal și piuliță, tecnologia trebuia să fabrice și sculele care le strîng și le slăbesc. În vitrină, miile de chei cu două capete, pentru toate dimensiunile de șurub, licăresc ca niște truse de chirugie de oțel negru și argintiu.

Iată cleştele în sute de imagini, cleştele care scoate cuiul apucat în două gingii, cleştele cu două burice late, cleştele cu două ciocuri lungi şi toate caricaturile de specialitate ale acestei scule, care lungeşte pipăitul, însutindu-i puterea de strîngere pe un organ de maşină. Unele taie, unele rup, altele sucesc.

Douăsprezece ciocane de tot atîtea mărimi, cu coada de frasin, au călcîiul potrivit pe cui. Cel greu bate pironul, cel uşor şi subţire bate ţinta, barosul turteşte blocul de fier pe nicovală, scos din jar. Am numărat o sută cincizeci de pile cu muşcătura dură a raşpelului sau cu frecarea dulce, late, plate, înguste, triunghiulare şi rotunde, unele ca acul de tricotaj. Inelele şi brăţările cu cîte opt mărgăritare de oţel cu lustru sînt rulmenţii, care vor aluneca pe un ax, în interiorul unui locaş, învîrtite nesimţit în grăsime. Cele douăsprezece măsele dintr-o cutie de metal sînt cheile tubulare. Dălţile cu tăişul fin scot gaura geometrică a unui lemn în care trebuie intercalat un altul. Iată rindele, securi, mistrii, draibăre, filiere, tîrnăcoape, broaşte, balamale, lacăte. Fonta, oţelul, arama, nichelul, cositorul şi plumbul i se arată trecătorului din stradă fermecat de gigantismele omului, în sute de forme.

La început a fost unealta, uneltele au făcut maşina, maşinile fac la rîndul lor uneltele, din care au ieşit. Genealogia monştrilor care au transfigurat planeta, întoarsă pe căile inteligenţei la mamutul reconstruit din metal, iese dintr-un ciocan şi o pilă.

1943

BAROANE

Ce semeț erai odinioară, dragul meu, de n-ai mai fi fost. Și ce mojic! ce mitocan! ce bădăran! Nu te mai recunosc. Parcă în hainele tale a intrat alt om și parcă celălalt a plecat în pielea goală, pe undeva, prin ceruri ori în iad.

Botul nu-ți mai e așa de gros, fălcile ți-s mai puțin dolofane și ai început, Doamne! să și surîzi cu buzele alea groase, șterse de unsoare. Ceafa ți s-a mai tras, gușa s-a mai moderat, burta caută un relief mai apropiat de spinare. Nici părțile de dindărăt nu mai sînt atît de expresiv dominante, dedesubtul croielii scurte.

Cred că nu mai iei dimineața patru cafele cu lapte, o halcă de șuncă și opt prăjituri, cu care ți-ai pus din nou în funcțiune intestinul gros, anemiat de răbdări prăjite. Te umpluseși bine, pînă la rîgîială. Ți-aduci aminte ce sfrijit erai pe cînd erai sărac și cum ne pălmuia căutătura ta ațîțată după ce te-ai procopsit. Indopat cu bunurile mele, nu-ți mai dam de nas și ți s-a părut că eram pus pe lume ca să slujesc mădularele tale, burții, gușii, sacului și dăsagilor tăi: ăsta era rostul meu, a trebuit să-l aflu de la tine, flămîndule, roșcovanule, boboșatule, umflatule.

Mi-ai împuțit salteaua pe care te-am culcat, mi-ai murdărit apa din care ai băut și cu care te-ai spălat.

Picioarele tale se scăldau în Olt, şi mirosea pînă la Calafat, nobilă spurcăciune!

I-auzi! Vrea să-mi fie stăpîn şi să slugăresc la maţele lui, eu care nu m-am băgat rîndaş nici la boierul meu. Vrea trei părţi şi din văzduhul meu, ca să răsufle în răcoarea mea numai el. Lasă-mă să-mi aleg stăpînul pe care-l vreau eu, dacă trebuie să mă robesc, nu să mă ia la jug şi bici, înşfăcat de ceafă, cine poftește.

Uită-te, mă, la mine! Baroane! Să ne desfacem hîrtiile amîndoi, eu zapisul şi hrisoavele mele, scrise pe cojoc, şi tu zdrenţele tale. Scrie pe ale tale Radu? Nu scrie!... Scrie Ştefan? Nu scrie!... Scrie Mihai, scrie Vlad, scrie Matei? Nu!... Păi ce scrie pe cîrpele tale? Degete şterse de sînge?

Mi-a ieşit o floare-n grădină, ca o pasăre roşie rotată, cu miezul de aur. Ai prihănit-o. Ţi-ai pus labele pe ea şi s-a uscat. Mi-a dat spicul în ţarină cît hulubul şi mi l-ai rupt. Mi-ai luat poamele din livadă cu carul şi te-ai dus cu el. Ţi-ai pus pliscul cu zece mii de nări pe stînca izvoarelor mele, şi le-ai sorbit din adînc şi le-ai secat. Mocirlă şi bale rămîn după tine în munţi şi secetă galbenă pustie în şes — şi din toate pasările cu graiuri cîntătoare, îmi laşi cîrdurile de ciori.

Începi să tremuri acum, căzătură. Aşa s-a întîmplat cu toţi cîţi au umblat să-mi fure binele ce mi l-a dat Dumnezeu. Te-ai cam subţiat şi învineţit. Obrazul ţi-a intrat în gură, gulerul ţi-a căzut pe gît ca un cerc de putină uscată. Dacă te mai usuci niţel, o să-ţi adune doagele de pe jos. Ce floacă plouată-n capul tău! ce mustaţă pleoştită! ce ochi fleşcăiţi! Parcă eşti un şoarice, scos din apă fiartă, de coadă, Baroane...

1943

DIN

POARTA NEAGRĂ

OASELE

Doi cîini s-au pripăşit, mirosind boierii, la închisoare. Ei vin de două ori pe zi, la vremea mesei, după oase. Oasele scăpînd prevederilor legiuitorului, deţinuţii nu sînt obligaţi să le înghită. Ei pot să le arunce prin gratia ferestrei în curte, oase mici de pasăre şi ciolane de rasol. Căutătura de inele de aur a unui cîine flocos le aşteaptă, cu botul în pămînt. Boierii nu mănîncă de la cazan şi sînt, în porţia neconsumată, vreo sută cincizeci. Tăcerea lor elegantă asupra capitolului de întreţinere a unui număr de pensionari absenţi din bucătărie şi prezenţi numai în registre, atrage surîsul necurmat al direcţiei, mulţumită şi recunoscătoare în numele statului. Desigur că la proces procurorii militari vor argumenta pentru răscumpărarea greşelilor deţinuţilor abstinenţi, cu meritele de economie dobîndite la penitenciar, şi cu sacrificiul lor pentru finanţele publice, relevate de direcţiune.

Intr-o seară, la îngînarea ceasurilor cu bătaia mînăstirească a orologiului clopotniţei, se aude un zgomot precipitat de luptă. Dedesubtul ferestrei s-au încăierat două fantome: un deţinut cu cîinele pribeag. Deţinutul, un băiat vînăt şi înfometat, dispută oasele cu dulăul. Cîinele l-a pus jos şi-l măcelăreşte. Muşcat de obraz, flămîndul scapă printre lemne, tîrîş. Zăbrelele uşii sînt încuiate pe dinafară şi nu i se poate

da dușmanului cîinelui însîngerat nici un ajutor. Cum de se găsește slobod în temniță, după încuierea dormitoarelor ? E un „servitor de la personal". Servise masa unui funcționar și se ducea la camera de gardă.

Atacul deținutului a fost pe temperament, reproducînd în temniță atacul din libertate. El putea să ceară printre zăbrele o bucată de pîine și friptură — dar a preferat să-și merite mîncarea și să fie mușcat.

Emoționat de sentimentul ordinii sociale, proprietarul bodegii face demonstrația prezenței naturale a respectului de proprietate și de capital și la organismele cele mai înapoiate, ilustrînd cu fapta cîinelui toată teoria drepturilor cîștigate. El dă dulăului, printre barele de fier, o bucată de carne, scoasă cu osul ei, dintr-o cratiță cu varză.

— O să vedeți că mulțumește! zice bodegarul, întinzînd cîinelui bucata.

Asistenții ar fi dorit să fie teoria contrazisă, cîinele îmbucînd friptura dimpreună cu degetele și briliantele generosului donator.

Donatorul avusese dreptate. Cîinele i-a lins mîna respectuos.

— Acest simțămînt de recunoștință nu-l întîlnești la oameni, adause proprietarul bodegii. Cumnatul meu, pe care îl întrețin de douăzeci de ani, a umblat, pe vremea nemților, să puie mîna pe bodega mea.

Intr-o lume de cîini, bodegarul ar fi întîlnit, neapărat, clienți punctuali și chiriași solizi pentru proprietățile lui, cu sute de apartamente.

— Chiar simțul religios, pe care păcătoșii de oameni îl batjocoresc, se găsește neștirbit la animale, mai zise bodegarul, dus cu gîndul într-o viață superioară. Vaca nu se culcă niciodată, am văzut-o eu — dogmatizează marele comerciant — fără să facă semnul crucii, pe podină, cu copita...

Această descoperire, încă neutilizată în dovedirea sentimentului pentru biserică, este primită de tovarăși cu un zîmbet subtil, care, tăgăduindu-i substanța, îi afirmă conținutul. Bodegarul are în geamantan douăsprezece sticle cu vin bun și în familie doi episcopi...

NOAPTE DE ARGINT

De cîteva nopţi, miraculoase prin seninătate şi profunzime, păzeşte soarele alb al lunii, pînă-n zori cristalul eternităţii. Puşcăria, unde te întorci, cu zidurile ei albe, încremeneşte în sideful argintat al luminii, pare o vastă expoziţie de ireală pictură. Clopotniţa, biserica, spitalul, celulele, poarta, gardurile, sentinelele din curte, copleşite de culoare metalică; dovlecii albi, culcaţi pe burtă şi comunicînd între dînşii prin vinele pleşuvite de foile mari ale tulpinilor tîrîtoare, ca prin nişte tuburi de transfuziune; totul, şi porumbii înfăşuraţi ca nişte steaguri, pare aci zugrăvit, aci sculptat, cînd sfînt ca poezia, cînd fermecător ca un vis.

Şi visul durează noaptea întreagă, în timpul mutării lente a lunii pe curba tăriei. Şi, închis în sînul acestui splendid mister, inspirator de intuiţii şi dăruitor de siguranţe secrete, omul, fericit că vede şi cunoaşte, se înfrăţeşte pe deasupra duşmăniei şi ticăloşiei comune cu ceea ce a fost întotdeauna mai curat şi mai frumos în conştiinţa uneori genială şi cîteodată dumnezeiască a lumii.

IERARHIA FISCALĂ

Directorul general ia de la toţi directorii şi contabilii locali. Directorii şi contabilii iau de la aprovizionare. Directorii mai iau de la primul-gardian şi de la portar, care îşi plăteşte locul ca şi „primul". „Primul" ia dijmă din cei douăzeci la sută asupra cîştigurilor realizate de hoţi la jocul de cărţi şi „barbut", procente încasate de gardienii respectivi. Mai ia „primul" arendă pentru acordarea monopolului de cizmărie, de văxuit ghetele, de bărbierit, de la un hoţ care exploatează pe deţinuţii de meserie. Concesionarul general e deţinutul Anghel al Chiranei. Mai ia „primul" de la ceauşi, care iau de la hoţii fără experienţă cîte o taxă de dormit, douăzeci şi cinci de bani, cincizeci de bani de pat, o industrie de iarnă. Se mai ia de la vînzarea pîinilor prin fraudă deţinuţilor, cu patru, cinci, şase lei pîinea fabricată în închisoare. Un funcţionar registrator e asociat cu deţinutul Botez, plastograful, care ţine birou de acte şi advocatură în interiorul temniţei. Acesta scrie petiţiile a cîte cincizeci de bani şi doi lei bucata şi le înmulţeşte în aşa chip că face petiţia să fie prezintată la cancelarie în cîte trei-patru exemplare. Orice petiţie adusă registratorului, scrisă de-a dreptul de deţinuţi, respinsă ca nefiind „bună" şi deţinutul e trimis la Botez. Plastograful Botez e şi împrumutător pe amanete, bancherul închisorii. Dobînda e de doi lei la pol pe

săptămînă. Botez mai vinde şi cărţi poştale, timbre şi plicuri.

Portarul din poarta a doua vinde hîrtie şi „coale". Gardianul Nuţu, cumnatul contabilului, vinde tutun şi ţigări cu preţ ridicat.

Primul-gardian mai încasează de la toţi deţinuţii „cu situaţie" cîte o leafă lunară, echivalentă cu o chirie.

La sosirea noilor deţinuţi se face selecţiunea. Cei cu situaţii sînt trimişi însă cu toată turma la deparazitare: baie, tundere cu maşina, raderea subsuorilor şi a pîntecului, etuvă. În drum către etuvă, noul deţinut „cu situaţie", disperat, cade la învoială cu conducătorul. Operaţia se cheamă „a mişca din urechi". Scăpat de toaletă, el trebuie să-şi asigure un pat cu saltea şi un anturaj; într-altfel, e silit să doarmă la „carantină", pe scînduri, în societatea pungaşilor şi spărgătorilor de profesie, care peste noapte îl devalizează. „Mişcînd din urechi", i se dă ce cere.

Dacă noii arestaţi vin tîrziu — drumul e lung şi praful adînc — ei cad în stăpînirea primului de noapte, care îi percheziţionează. Sumele şi obiectele grămădite pe masă, se povesteşte că se înjumătăţesc. Cei care n-au avut nimic, n-au lăsat nimic, din avariţie sau timiditate, tot mai au ceva ascuns. Pe aceştia îi iau în primire ceauşii, instruiţi. Locul de ceauş — scutire de corvezi, amicalitate cu administraţia, autoritate asupra dormitorului — se plăteşte.

Din cînd în cînd, directorul se adresează unui deţinut cu stare şi-l buzunăreşte, sub formă de împrumut, de cîteva mii de lei. Alteori, ameninţarea de a fi strămutat un condamnat cu dare de mînă la penitenciarul de destinaţie dă acelaşi rezultat. Ameninţările cînd vin de la direcţia generală se numesc „ordine precise" şi se regulează în afară de zidurile închisorii, nu se ştie unde. Destul că ordinul precis „se contramandează pînă la noi ordine".

Cantinierul încasează pe o marfă proastă cu preţul înzecit asupra celui mai scump, la calitatea cea mai bună din comerţul liber — în medie, o mie de lei zilnic. Lăptarul iaurgiu vinde de cîteva sute de lei

pe zi. Pe lîngă direcţiunea generală participă la beneficii, în progresiune descrescîndă, directorul, primul etc. Cu aceşti furnizori zilnici nu există niciodată nici o nemulţumire, nici o plîngere, nici un scandal.

Magazinerul are beneficiile lui pentru costumele, cămăşile şi obiectele, puţine la număr, pe care le poate furniza magazia lui. Găzarul îşi plăteşte locul şi libertatea de a circula prin închisoare; de obicei loc mecanic, rezervat pentru şoferii care au călcat un pieton şi l-au ucis.

Hoţii, la rîndul lor, fac liste de subscripţie, ca şi funcţionarii cărora le moare ritmic un membru al familiei.

Gardienii, pentru o sticlă de lampă, pentru un fitil, o mătură, o cutie de vax, un săpun, o cutie de lapte, o pungă cu zahăr sau cu cafea, încasează de trei ori preţul plătit şi aşteaptă un bacşiş de minimum cinci lei la un obiect adus din oraş. În schimb, ei scad preţul mărfurilor, plătite uneori din buzunar, furnizate funcţionarilor şi date uitării.

Aşa e viaţa unei închisori de corecţiune, distribuită în numele justiţiei şi al principiilor de drept, ca să păzească societatea de răufăcători şi pe aceştia să-i îndrepteze.

ORGANIZAREA

A tout seigneur tout honneur[1]... În capul puşcăriei domneşte directorul, ales dintre funcţionarii penitenciarelor din ţară, de directorul general, inamovibil şi subaltern al Ministerului de Justiţie. El primeşte, seara, raportul primului-gardian, care a primit înaintea lui raportul tuturor gardienilor, adunaţi la trei lovituri de clopot, în gangul întunecos, dintre cele două porţi ale temniţei. Gardianul-prim se prezintă, trînteşte călciiele milităreşte şi fără să surîdă, debitează o frază în care se plasează obligatoriu numărul deţinuţilor găsiţi la numărătoarea de seară, efectuată de el cu asistenţa funcţionarului de serviciu al cancelariei şi a ofiţerului sau a sergentului din gardă. Directorul primeşte raportul cu o înfăţişare de idol deranjat şi ochii lui, privind pieziş, măsoară vîrful mustăţilor urcate la nivelul pleoapelor şi încheie acest act de autoritate, primitoare de omagiul celor mici, cu blagoslovenia unui sacramental:

— Bine! poţi să pleci.

La care, adeseori, el adaogă în şoaptă o dojană, referitoare la ceea ce se cheamă în stilul decent mama şi capătă în genul apostrofal forma lexică „mă-ti".

Nevasta lui, care tocmai toarnă supa în farfurii, se opreşte, respectuoasă în faţa unei atitudini, expre-

[1] Să i se acorde fiecărui senior cinstirea care i se cuvine.

sivă de atîta putere concentrată şi de atîta armonică ierarhie.

Directorul a parcurs ierarhia în întregul ei, de la funcţia iniţială de gardian şi portar.

Imediat după director, vin doi funcţionari cu autoritatea egală, dar cu atribuţii deosebite, contabilul şi grefierul, însărcinări care altădată se cumpăneau în mîinile unei singure persoane. Despărţirea puterilor mulţumeşte principiul admis în dogme şi asigură totodată directorului general, în fiinţa contabilului, un pion mai lesne manipulat; căci dacă se detaliază însărcinările contabilului, dictator al aprovizionărilor, cumpărător de lemne, de petrol, de făină, de fasole, cartofi, ceapă, furnizate cu vagonul; receptor al ştofelor şi încălţămintelor; depozitar al tuturor cantităţilor, supravegheate de un cumnat sau de un nepot, se înţelege şi mai bine nevoia ca subalternul să fie cu strictete supravegheat de şef.

Contabilul se bucură de o situaţie independentă în închisoare şi atîrnarea lui de directorul local este iluzorie. De altfel, el are familia cea mai bine, cea mai des şi cea mai variat îmbrăcată, în timpul unei singure zile. Soţia lui se arată în cîte patru-cinci culori deosebite, de la o apariţie la alta, şi cele două fetiţe ale lor sînt proprietarele, cochete şi ele, ale unei garderobe de curcubeu, din care lipsesc numai landoul şi guvernanta engleză. Din zorii zilei pînă seara, închis în biroul lui special, contabilul nu face decît să alinieze cifrele şi să puie de acord facturile cu registrele şi cu dispariţiile lui în oraş, la direcţia generală, unde se duce şi de unde vine cu o mapă subsuoară, umflată de hîrtii strînse în cataramă.

Contabilul e un om liniştit, măsurat, care ştie ce vrea şi ce face, vîrît cu rîvnă profesională în celula lui de miere, pentru cheltuirea căreia nu e nevoie de nici o convorbire, de nici o distracţie, de nici un moment pierdut. Contrariu tuturor funcţionarilor, începînd cu directorul şi sfîrşind cu copistul cel frumos, prevăzut cu şapte scîrlionţi pe frunte şi cu o mustaţă redusă la două pensulări sub nas, contabilul n-are nici un păs, nici o dorinţă de comunicat. Trece cu

nările lui mici şi groase, cu pantalonii lui de pepene galben, asortaţi cu o jiletcă albă, cu un sacou negricios şi cu o cravată albastră. Trece şi salută, de la birou acasă şi de acasă la birou, printre copacii închisorii, întotdeauna pe acelaşi drum, fără o abatere de un pas în dreapta sau stînga. E ca un proprietar de moşie, care a contractat cu Dumnezeu o recoltă constantă şi care se simte garantat.

Ceilalţi funcţionari se plîng cu toţii de insuficienţa lefii. Unii dintr-înşii recurg în temniţă, de la hoţi, la împrumuturi, pe care nu le plătesc, la cereri aproape directe de bani, în schimbul unui surîs pe zi, al unei concesii de gratuităţi. Contabilul nu s-a plîns niciodată de nimic, n-a schimbat cu nimeni o singură vorbă, decît foarte silit. Abia i se cunoaşte glasul şi o singură dată cînd a vorbit, din întîmplare, cei care l-au auzit au fost mişcaţi de stricta mărginire de rubrică în centime a intelectului lui.

Grefierul, administrativ vorbind, e un alter ego al directorului, pe care-l înlocuieşte în tot ce e formalitate goală, hîrtie, încarcerare, liberare, corespondenţă, comunicaţie telefonică, circulări, citaţii, parchet şi tribunal. Primul-gardian, un şiret care-şi cunoaşte oamenii, a vorbit de el, lucru neobişnuit, admirativ, afirmînd cu satisfacţie că e „băiatul cel mai cinstit din închisoare"; ceea ce constituie un merit însemnat, nu s-ar putea să se spuie că şi în ochii direcţiei generale, de care atîrnă avansările lui viitoare.

Înalt cît o scară de zugrav de faţade, cu picioarele imens de lungi, ras la faţă şi pletos în creştetul capului, grefierul e un cumulard care iscăleşte registrul de ieşire, cîntă din mandolină şi scrie poezii. Nesatisfăcut în ce priveşte arta, dar bun funcţionar, sătul de meserie, sufletul grefierului simte îmboldirile academice şi are impresia nestrămutată că ar putea să fie un mare poet sau romancier. Ca să dea o dovadă permanentă de extracţia lui intelectuală deosebită, el şi-a fixat şi o estetică individuală a costumului. Haina lui, cu detalii preţioase la mîneci, se despică mult pe bust, prelungind gulerul pînă la stomac, deasupra

cărui stomac reversul gulerului se uneşte în doi nasturi îmbrăcaţi în culoarea ştofei costumului, ca să fugă iarăşi despărţindu-se, pe dedesubtul buzunarelor pînă la spate, unde haina, modelată pe trunchi, comite cîteva fantezii de croială şi de cute, necunoscute în arhitectura croitoriei comune.

Pantalonii, largi pe pulpe, cad în strîmtoare pe genunchi şi continuă strîmtîndu-se şi adoptînd volumul piciorului, ca un ciorap, pînă la încălţăminte, în interiorul cărora dispare marginea lor misterioasă. Insă curmat aparent la genunchi şi deasupra carîmbului de cîte o bentiţă, cracul poartă pe desenul musculaturii, proeminent prin postav, cîte un şir de nasturi de ştofă. Buzunare curmezişe decorează oblic şi haina şi pantalonii, iar de gulerul cămăşii atîrnă o lavalieră de mari dimensiuni, ale căreia vîrfuri ajung la pîntec, şi mai jos, ca aripele unei găini tăiate, atîrnată pe piept.

Personajul întreg al grefierului, de loc incomodat în deghizamentul lui, pare un fante chemat de pe o carte de joc în puşcărie, sau afirmă o profesie pierdută, de astrolog sau de vînător prin cîmpiile Atlantidei, evocînd fluturi cu coarne, omizi cvadrupede. Raportat la timpurile noastre, grefierul înfăţişează un prinţ planetar, depus de un vis, care continuă în realitate, în cancelaria penitenciarului central.

A citit două din poeziile sale; una de dragoste *Vecina de peste drum* şi alta patriotică, populată cu atributele clasice ale eroismului: munţii, ungurii, pieptul fără de moarte, tricolorul, codrii verzi, oştenii viteji, suferind însă de-o incorectitudine de gramatică, peste care critica literară a unui deţinut e obligată să treacă lin şi indulgent.

Culoarea tuturor costumelor grefierului este de pîine de secară şi **halva.**

In cancelaria cu mai multe birouri înşirate pe o sală lungă, muncesc toată ziua un număr considerabil de scribi, semiscribi şi suprascribi, organe subalterne ale grefierului, de toate vîrstele, cărora situaţia de agenţi ai puşcăriei încă din leagăn le-a surîs. În-

tr-un birou, stau aplecate pe cîteva mese triste cele cinci sau şase figuri ale registraturii, care compulsează enciclopedia temniţei, ca nişte savanţi cu obrazul de capră. Mobilierul e la fel cu al tuturor birourilor publice, adunat cu bucata din vechituri, scaune contradictorii, mese de scris aruncate de alte administraţii, care şi-au reformat lemnăria, zdrenţele cîte unui vechi aşezămînt pentru construit arhiva vreunei parohii, vreunui regiment, sau registrele unui perceptor. Dulapuri de toate înălţimile şi culorile, pentru dosare, staluri fără fund în cîte două picioare, în gaura cărora, ca să se aşeze, funcţionarul înţepeneşte o perină şi un carton. Pe dedesubtul scaunelor atîrnă barba de pai despletită a desenului mili-poligonal, tocit de fesele încă în viaţă sau răposate, care uzîndu-le s-au uzat. Unele scaune gem şi sar, apucate de un automatism spontan ca nişte strapontine, şi te ciupesc ; altele, debilitate, osificate de incurabile reumatisme şi podagre, aşteaptă cu resemnare moartea prin incinerare.

Cine poate scri cu de-amănuntul viaţa unui fotoliu decrepit, cu antice năzuinţe de estetică şi titluri, la care a renunţat ? Cine poate reconstitui tinereţea unui birou sau a unui dulap printre care funcţionarii rod hîrtia cu un dinte de fier, ca nişte şoareci, şi se mută cu lenea inexpresivă a păduchilor de lemn ? Scuipători stagnate, în care se îneacă mucurile de ţigări aruncate cu regret din gură, cînd în focul lor sfîrîie mustaţa prăjită, apar ca nişte piscine încremenite pe sub picioarele meselor strîmbe, mînjite de aruncătura artistică, gen guaşă şi email, a cîte unui albuş sirupos, băşicat şi textil, vărsat ca dintr-o ceaşcă cu clăbuc, din gîtlejul amar de mahorcă al copistului respectiv. De altfel, zgomotul particular de fabricaţie, în fundul gurii închise, cu colaborarea regiunilor depărtate ale nasului, a fleşcăitei gelatine, se repetă la intervale, cînd la un birou cînd la altul, ca un efect firesc al muncii intelectuale.

„Hîrr !“ face arhivarul, adunîndu-şi conţinutul nasului în gură. „Fls !“ răspunde copistul, golindu-şi gura de acelaşi conţinut. Şi în zilele de toamnă plo-

ioasă, pe care le cîntă poetul, în mirosul de cîine al hainelor ude, aceste două voci şi unice guturale sînt ca bătaia continuă a orologiului vieţii de cancelarie.

Funcţionarul cel mai armonizat cu acest cadru de vechituri sterile, din care este absentă orice preocupare de frăgezime şi gust, miraculoasă pentru a face dintr-o atmosferă moartă o vietate, este acel biet funcţionar înalt, şi el ajuns pîn-aci în uniforma lui de război, verzuie decolorată, palid şi imobil la faţă, ca un strigoi, din mustaţa căruia atîrnă, curbă întotdeauna, macaroana moale a unei ţigări răsucite în degetele stacojii. O privire ieşită de soare, ca un tapet de hotel de provincie mică, albăstreşte nedesluşit ochii lui învăluiţi în pleoape veştede mari, de flanelă obosită. E un om în vîrstă de treizeci şi cinci, de patruzeci şi cinci, sau de cincizeci şi cinci de ani, a cărui înălţime, intimidată de a fi prea mare, în raport cu salariul, pe cînd d-l director pentru opt sute de lei pe lună, fără sporul de scumpete, poartă un trup pe jumătate cît al lui, se cocoşează artificial din spinare, din şolduri, din genunchi, din toate cîte puţin. Picioarele lui, înfăşurate de spirala moletierei militare, sînt ca acele scoici lungi de piatră, în care pare să fi locuit odinioară nişte burghie, şi dau naştere închipuirii că sînt confecţionate deosebit, cu strungul, şi înşurubate în gaura piezişă a genunchiului. Înfăţişarea lui integrală îţi dă impresia că a fost conservat sărat şi că singura lui hrană a fost fumul de tutun, ca pentru plantele nordice ceaţa.

Titlurile de slujbă ale acestor funcţionari variază cu scopul luxos de a da aceleiaşi însărcinări nume deosebite şi din pedantul administrativ spirit fals de metodă, care desparte omogeneitatea pe categorii şi multiplică nula cu ea însăşi. Gardienii-scriitori, gardienii-telefonişti, inspectorii, subinspectorii, copiştii, registratorii-arhivari sînt denumirile unuia şi ale aceluiaşi lucru, plătit cu una şi aceeaşi leafă, indiferent de vîrstă şi de profesiunea iniţială. Şeful biroului e un zugrav de case, care şi-a reluat meseria, scările, şa-

blonul şi bidineaua. Telefonistul de zi e un băiat de optsprezece ani, un aventurier juvenil, în costumul de matelot care i-a servit în echipajul unui vapor cu escală la Toulon. Telefonistul de noapte, o păpuşă cu mustăţi, cu capul de faianţă, se bucură de farmecul unui nume de insectă sau de societate anonimă medicamentoasă, „Mandravela", frate cu negustorul de la răspîntia Văcăreştilor cu şoseaua. El merge sărind ca un vrăbioi şi te face să crezi că e purtat de nişte picioare foarte scurte, a căror deschizătură măsoară un unghi egal, de o palmă. La telefonul fixat în zidul cabinei, tălpile lui se înalţă cu greutate pe vîrful încălţămintei, ca pantofii unei baletiste, şi gura lui, ridicată la nivel, cade din cînd în cînd din pîlnia aparatului, descurajată, ca să se ridice din nou, printr-un efort general al articulaţiilor cu scîrţiitori, ca greutăţile unui ceasornic de părete. Toţi aceştia compun cancelaria, care ţine la zi şi la oră socoteala prizonierilor marelui aşezămînt, în cifră mijlocie de şapteopt sute indivizi : Hotelul Cod. Controlează cu rîndul pachetele vizitatorilor, primesc şi înmînează citaţii, transmit hîrtiile, notează liberaţii, noii-sosiţi şi morţii.

Cît despre arhiva istorică a Văcăreştilor, construiţi cîndva şi nu se prea ştie de ce, mînăstire şi reşedinţă domnească, ea n-a existat şi nu există. Şi desigur că a trebuit inventată. Caligrafiată de un pensionar al închisorii, plastograf de meserie şi în afinităţi cu ştiinţa istoriei — şi încadrată în cabinetul directorului, ca un tablou, se poate citi, e adevărat, o cronică scurtă a Văcăreştilor, însă întemeiată pe singurul document al basmului, care trece din generaţie de pungaşi în generaţie de pungaşi, prin gura timpului şi circulă în zidurile închisorii.

Un bileţel cu care se prezintă cîte un condamnat de serviciu, de pe galeria cancelariei, îţi cere, de obicei „pînă sîmbătă, la leafă", două linguriţe de zahăr, trei linguriţe de cafea sau „suma de un pol". Iscălitura care termină textul, redactat în stilul subcomisar şi grefă de ocol, merită singură sacrificiul cerut. Linia literei finale trece prin arabescuri studiate, se întoarce asupră-şi de cîteva ori, descrescînd spre

stînga şi construieşte sub numele solicitatorului un brandenburg întortocheat, ca la cheotoarea paltonului sau la buzunarele decorate cu arnici ale unui cojoc sau cioarec de gală.

Se zăresc figuri anonime în cîrdul funcţionarilor. Ici, unul poartă un cap fără ochi, ca statuile, lătăreţ la bărbie; colo, celuilalt, de o frumuseţe de coafor, întreţinută luxos, i se frizează părul castaniu de-a lungul cărării cu un puf umflat şi creţ pe o sprînceană; conştiinţa că e irezistibil dă atitudinii lui, hrănită cu două sute douăzeci şi cinci de lei pe lună, călcătura monumentală a unui tambur-major.

Fidelitatea faţă de puşcărie a acestor oameni, care vînează o situaţie, leneş compusă în timp, miră; dar miră şi mai mult situaţia de gardian decît a funcţionarilor, care cîteodată pleacă răzbiţi după situaţii mai bune. Sînt gardieni cu cîte cincisprezece şi douăzeci de ani de serviciu, cu cîte treizeci de ani slujiţi zi cu zi, oră cu oră. Mult mai grea decît slujba propriu-zisă, care consistă într-o amiciţie cu toţi hoţii puşi sub privegherea lui, în încuiarea şi descuiarea uşilor, în comandarea curăţeniei prin dormitoare şi curţi, e ofensa permanentă la care gardianul este supus din partea superiorilor lui, directorul, contabilul, primul-gardian, grefierul, arhivarul, agentul sanitar, suprascribii, scribii, telefonistul, cu nevestele lor...

HOȚUL ȘI VRABIA

Un condamnat din rîndul celora pe care statul îi îmbracă în uniformă de zebră, ca să ispășească un temperament „rău orientat" și-i hrănește în locuri păzite de ostași luați de la brazdă — cu scopul unic de a-și curăți păduchii, de-a mătura închisoarea și odăile, în așteptarea sfîrșitului osîndei — un condamnat tînăr ținea în mîna lui groasă un pui de vrabie, căzut dintr-o turlă a bisericii, din cuib. Pe fața deținutului, aplecată spre convulsiunile aripilor puiului de vrabie, se zugrăvea o milă și o bunătate, pe lîngă care surîsul suav al Giocondei părea o murdărie. Toată ființa lui, concentrată ca un elan într-un singur gest, se grupase în scînteile senine ale ochilor.

N-aș putea spune cine era sufletește mai inocent din cei doi, ocnașul și puiul de vrabie, în momentul cînd i-am descoperit.

— Săracul, spune ocnașul arătînd biserica. A căzut din pacostea asta de casă. Se zbate și suferă și, căzînd, uite că și-a strîmbat și grumazul.

Într-adevăr, puiul de vrabie sta răstignit în palma lui, ca un bolnav care vrea să vadă lumea din targă și nu poate să-și ridice capul îndeajuns. Ochii puiului, negri și fixați cu tenacitate în ochii mei, nu puteau să exprime durerea cîrcelului ce-i încleștase mica făptură. Romanul acestui zburător, care și-a rupt aripa în ziua cînd s-a bizuit să încerce unda aerului și a luminii cu ea, m-a emoționat și am rămas sub senti-

mentul meu de tristeţe toată ziua. M-am gîndit ce am putea face puiului de vrabie, ca să i se dezlege mădularele şi mi-am dat seama că nimic. Intervenţia pipăitului omenesc era impracticabilă şi misterul durerii lui prea mare ca să cutezi a i-l cerceta.

TREI IEZI

Două figuri discordante şi simpatice ale puşcăriei, iezii castanii, cu spinările bălţate de o pată albă. Îşi plimbă ziua întreagă printre răzoare picioarele păroase, terminate cu o spintecătură în părul labei, şi urechile ascuţite cu vîrfurile încovoiate în sus. Iezii ţipă pînă la scăpătatul soarelui după o mamă nevăzută, ca şi Iancu nebunul, care pe a lui a ucis-o. Îngrijeşte de ei un copil condamnat, pe care iezii îl cunosc. Cîteşitrei dorm noaptea în sala minorilor, într-un pat, ca nişte fraţi, ca nişte gemeni, copii de capricorn ai aceluiaşi ţap vînăt, pămîntul, şi ai aceleiaşi capre, cu ugerii plini de lumină, bălana pădure pestriţă.

MĂRIA NICHIFOR

Pîrîtă de către stăpînii ei, de furt, olteanca Măria Nichifor, cu fire semeață de cucoană, a intrat în pușcărie gravidă. Fără dovezi dar din pricina presupunerii că tăcerea ei naturală, de lacăt încuiat, era un început de dovadă, Măria s-a pomenit în mijlocul „secției femeilor" ca un mînz într-o cireadă de bivolițe mînjite cu nămol. Intrînd, ea s-a dat un pas înapoi, strîngînd pumnul, ca și cum ar fi trebuit să lovească. Domol, gardianul a împins-o în curtea cu femei și ea s-a ferit să intre, ținîndu-se pe lîngă uluci, ca pe malul strîmt al unei mocirle, în care pasul trebuie făcut cu băgare de seamă.

— Haide, apropie-te, mironosițo! au îndemnat-o femeile profesiunii. Dacă nu ți-a fost rușine să furi, aici rușinea e de prisos. Ia stai colea și spune-ne cum ai făcut...

Încolțită de herghelia muierilor din curte, așezate la rînd la curățitul fasolelor de păstaie, și al cărora fizic abject se succede între hibrid incolor și bestialitate pronunțată, Măria dete bocceaua gardiencii. În legătură, ea strînsese portul gorjan cu năframa de borangic, care-i da duminica un aer de împărătească, scoborîtă dintre căprioare și mistreți, în ziua slugilor din București. Și degetele ei începură să depene boabele de fasole din păstăi, ca niște metanii. Și s-au deșirat toate fasolele pînă s-au isprăvit și a sosit vremea verzei, a pătlăgelelor roșii, a murăturilor și la curățirea

tuturor legumelor de iarnă Măria a luat cu inimă parte.

— Ai furat au ba, Mărio? întreba careva din cînd în cînd. Stăpînii tăi s-au plîns de niște haine.

— Toale eu? Aleagă-se praful! blestema făcîndu-și cruce, Măria.

Și a trecut toată toamna. Și a trecut toată iarna. În primăvara anului următor, Măria dete naștere unui prunc, cel dintîi prunc născut în temniță. Era de șapte luni închisă preventiv și nu fusese chemată la nici o înfățișare. Știrea că un fiu al omului a văzut lumina zilei în închisoare trecu prin sufletul celor opt sute de hoți prizonieri ai dreptății cu o emoție nemaiîncercată. Erau între ei tîlhari temuți, cu lanțuri de mîini și încătușați de picioare, tîrîndu-și de ani de zile, ca niște Prometei, sculați din stînca de sare și clătinați în mers, povara de fier. Spărgători fioroși, asasini, pungași de buzunare, escroci, zălătari și găinari, în uniforma cu tichie și cu tunică vărgată, toți au simțit la venirea ciudată pe lume a unui copil fără vină, în mijlocul lor, o căldură în inimi, o toropeală surîzătoare a încruntării lor și ființa lui ca un ajutor trimis de Dumnezeu.

Botezul s-a slujit după liturghie în biserica temniței, călugărească, și hoții, prezenți în unanimitate, au dat răspunsurile la ectenii, au cîntat Axionul, Sfinte Dumnezeule și cu voci catifelate: Prea Sfîntă Născătoare de Dumnezeu, miluiește-ne pre noi. Singur preotul periferiei era un cetățean liber, venit la biserică din oraș; restul: corul, țircovnicii, cititorii, canonarhii și publicul aveau, de la un an închisoare pînă la munca silnică pe viață, toate calificările pravilei penale.

Darurile primite de copil au fost numeroase.

El a căpătat linguri de lemn scobite la ocnă, picioare de ouă cu încondeieri arse, metanii de păr de femeie bălană, mărgele de miez de pîine, colorate cu scursoarea burlanelor de pe acoperișurile vopsite. Mitică lăutarul i-a dăruit o vioară nouă cu sunetul bun, fabricată în cinstea lui, Mărăcineanu un țigaret și un sfeșnic iar un falsificator de bani, un ban de ar-

gint adevărat, agățat cu un ciucure de mărțișor, ca să-i poarte noroc.

Către Paști, Măria Nichifor, care căpătase drepturi în urma îndoielilor administrației că ar fi putut să fie vinovată, se putea preumbla prin curtea temniței cu pruncul la sîn, ca o Madonă. Un respect îngrijorat pentru maternitatea ei făcea cancelaria atentă și hoții, la ivirea ei printre plantații, aveau o sfială care venea din instinct.

A trecut un an și jumătate și ar fi putut să treacă o viață dacă direcția temniței nu căuta, pe căile lungi ale ierarhiei, să aducă aminte arhivarilor care o uitaseră, că în pușcărie se găsea o femeie nejudecată și un copil fără mandat de arestare. Repede, de astă dată, Măria Nichifor fu citată, judecată și, în fața unui dosar gol, condamnată la cincisprezece zile închisoare. Era într-adevăr greu de pus în libertate simplă o femeie bănuită de furt. Și, după condamnare, s-a putut afla că stăpînii își găsiseră boarfele furate, într-un dulap, în care, distrați, le puseseră într-o seară de dans.

Măria și-a ascultat verdictul de osîndă cu ochii la țița din care sugea cu poftă, plescăind, un mare dolofan de băiat, cu privirea adîncă albastră — și mulțumită că peste cincisprezece zile va putea să-și poarte copilul din flori dincolo de bolțile cu broaște și chei grele ale pușcăriei. Într-a șaisprezecea zi, ea își luă rămas bun de la hoațe, de la hoți, sprijini copilul cu capul pe un umăr cusut cu figuri de mătase, își reluă bocceaua cu năframa și se îndreptă spre cancelarie.

— N-a venit încă mandatul de punere în libertate, femeie! îi zise funcționarul. Mai stai că trebuie să vie. Măria mai stete un ceas, mai stete un prînz.

— N-a mai venit cum îi spuseși?

— Încă n-a venit.

Și mai stete o cină și mai stete o zi și mai stete douăsprezece zile, cînd copilul, care i se îmbolnăvise, muri. În a treisprezecea zi, pruncul ieși singur, dus de căruța morților, trasă de un cal, la cimitir — și Măria rămase cu bocceaua ei și cu darurile copilului în

temniţa închisă. A cincisprezecea zi sosi şi mandatul. Ea mai fusese uitată o dată.

Pe poarta cea mare dinafară a temniţei, Măria Nichifor şovăi să iasă, palidă, neputincioasă să facă pasul de tot. Şi se opri dinaintea zidurilor cu turle de sentinele, deasupra cărora se ridicau celelalte turle ale bisericii şi mai sus turla mare a cerului alb de toamnă. Peste drum, mai departe, se vedea cimitirul. In dreapta, în jos, scobora drumul la oraş... Capitala.

SCENĂ LA JILAVA

Se anunţă inspecţia unui general şi deţinuţii sînt puşi pe două rînduri ca să-l primească. Deţinuţii socialişti se grupaseră laolaltă. Generalul apare în capul frontului care izbucneşte la sfîrşitul liniei într-un imn de bună sosire. Generalul e mulţumit. Înaintează salutînd şi surîde. O închisoare atît de disciplinată, cu deţinuţi atît de bucuroşi de vizita lui, îl măguleşte. El încetinează pasul şi se opreşte în dreptul fiecăruia.

Deodată însă generalul păleşte şi ochii lui încruntaţi se îndreaptă către corul de la coada coloanei. Urechile lui aud tot mai distinct cuvintele imnului cîntat ; se supără, dă ordine ; maiorul comandant al închisorii se grăbeşte să se scuze, primeşte cu amărăciune un potop de insulte, gesticulează de disperare.

Liniştiţi, socialiştii cîntau, în onoarea generalului inspector, *Internaţionala.*

FLAŞNETARUL

Cît mi-e de drag bătrînul flaşnetar care-şi aduce flaşneta, sicriul, sub fereastra mea, mă salută şi cîntă. Între flaşneta veche şi flaşnetarul bătrîn şi repertoriul lui, compus din şase arii, pe care nimeni nu le mai cunoaşte, s-a întemeiat o solidaritate, ca şi cum s-au născut gemeni, împreună. Aceeaşi culoare îi îmbracă pe cîteşitrei. Pălăria bătrînului e roşcată ca flaşneta, şi flaşneta lui e cenuşie ca pălăria, cele şase cîntece s-au descompus ca forma hainelor, ca încălţămintea ; un material ciudat, uniform, a rezultat din transformarea lentă şi din pătrunderea unora cu celelalte, a lemnului flaşnetei, a tovalului ciubotelor, a pielii flaşnetarului. Singuri ochii foarte albaştri ai bătrînului pun două pete de mozaic în acest grup de vechituri turnat ca dintr-o bucată de fontă.

Cîntecele flaşnetei s-au uzat în concordanţă cu lemnul, marşul se aseamănă cu valsul şi mazurca aduce cu romanţa, aşa cum ajunge de seamănă leiţi într-o coabitare îndelungată baba cu moşul şi cu ei amîndoi pisoiul, şi cum se identifică după o logodnă depărtată, cînd unul din soţi a şi murit, inelul căsniciei cu degetul ce-l poartă...

Vehiculul cu care îşi împinge unchiaşul flaşneta e o împărechere totuşi eterogenă de organe. Roţile au slujit cîndva unui cărucior de copil, care poate că de atunci a ajuns general sau ministru şi poate chiar să se fi întors în ţărînă... Legată cu o frînghie ce şi-a

schimbat consistența, pe postamentul informe al roatelor și dedesubtul flașnetei zace pîntecul unui fost violoncel, cu gîtul rupt acum o sută de ani. În compunerea monstruosului instrument — o căruță care cîntă — bătrînul a cugetat că o vioară moartă poate da sonorități unei flașnete în agonie.

Muzicalitatea flașnetei a rămas ca niște voci de tinichele aruncate, de sticle ce se sparg, de amnare scăpărătoare, de chei multe, de scîrțîiri de uși — și toate aceste glasuri împărecheate se urzesc unele cu altele, într-o armonie la ale căreia semitonuri strîmbe se adaogă tonuri noi care nu aparțin nici unei game vii și par suvenirea ultraterestră a unor ființe de mult defuncte, scheletele imateriale ale unor vibrațiuni dispărute din zgomotul lumii, unde totuși, de la veac la veac, trecute de pe o vioară pe alta, cîntecele se mențin și se păstrează, ca niște diamante exacte.

Flașnetarul face înconjurul orașului într-o săptămînă și diminețile de sîmbătă, cînd sosește cu barba lui afumată de mohîrcă și surîde balconului meu, de unde îi va zbura tainul, înfășurat în hîrtie, ca un fluture alb, el pare că vine de departe, din Italia cu monumente cenușii ca și flașneta, din Napoli, din Veneția, din Roma, unde poate că a cîntat în ajun sub fereastra unui prelat din Vatican. Între el și mine, care-l privesc învîrtind manivela lui cu imnuri în putrefacție, s-a legat o prietenie mută, în care vorbește, mai expresiv și mai adînc decît cuvintele cele mai bine găsite, limba peltică a flașnetei, într-un stil de monumente risipite. El mă cunoaște, poate, de treizeci de ani, ca un tovarăș cu care am trăit, mi-a zîmbit la toate ferestrele pe unde m-am mutat, și acum la închisoare, ca un Dumnezeu cu barbă albă, egal de bun pentru toți argații lui pămînteni.

Deasupra flașnetei, în colivie, stă bosumflat un cobai cu ochii rotunzi și negri ca două mărgăritare. Lîngă el cutia cu noroace, din care iese pentru spiritele neliniștite un bilet tipărit, galben, verde sau alb, după sexul și după vîrsta cercetătorului, ispitit de intențiile misterioase ale destinului. Ce a putut înfrăți muzica și norocul în mintea bătrînului flașnetar?

Plecat cu ploile toamnei şi cu cocorii, retras departe, poate schimbat în Moş Crăciun, ca să pregătească, poate, jucăriile copiilor, de iarnă, bătrînul meu se întorcea o dată cu rîndunelele, acelaşi de anul trecut, cu aceeaşi trăsurică şi acelaşi repertoriu. Zîmbetul lui surîdea ca şi cum nu ne văzusem din ajun. Îl aşteptaseră caişii ca să înflorească sub binecuvîntarea cîntecelor lui, vechi ca psaltirea. Îl aşteptam eu cu ochii în făşiile albastre ale azurului... arborate la toate etajele cerului ca să-l primească.

Anul trecut au înflorit grădinile fără ca flaşnetarul să fi venit. A trecut vara toată. A trecut toată toamna, au plecat berzele, s-au scuturat penele copacilor în aşteptarea lui. Şi s-au întors rîndunelele încă o dată. Şi au înflorit caişii, salcîmii, fără povestirea lui de bine, şi sărbătorile Paştilor au trecut iarăşi fără s-audă flaşneta, deasupra căreia sta pitit un cobai alb cu capul roşu şi cu ochii de mărgăritar...

GÎNGĂNIILE

Noaptea năvălesc în lumina lămpii mii de insecte, pe care o mînă invizibilă pare că le aruncă pe fereastră, ca niște confetti. Vin din ceruri, din cuiburile lui luminoase, sau sînt ele însile stelele, ale cărora stoluri adînci trec în vîrteje multicolore pe deasupra noastră neîncetat?

Insectele zboară și ies, orișicum, din întunericul care le fabrică și le dă drumul ca unor imense valuri de sămînță de mister. Din tiparele lor pînă în lampa mea arzătoare, în a cărei dogoare aripile impalpabile, de pulbere dantelată diafană, se topesc în scrumuri de aur, ele s-au țesut din cele mai fine și mai provizorii materiale din cîte a descoperit natura și fiecare e lucrată ca o bijuterie de geniu. Smaltului verzui și transparent, catifelei cărămizii, pieilor ce le alcătuiesc, unse cu lacul capricios al pensulei aeriene, artistul din întuneric le-a adaus cîte un corset de mătase, cîteva fire nervoase ale picioarelor și elitrelor și în toate aceste compoziții microscopice a pus esența, și mai ușoară, și mai tainică, a unui suflet de sine stătător, care le îngăduie să se înalțe, să se miște, să se poarte dintr-un loc într-altul, să-și aleagă flacăra ce le va mistui.

Trei fluturi de aceeași mărime, tăiați cu foarfeca după un patron identic într-un atlas de o culoare necunoscută, stau ca trei triunghiuri echilaterale pe

păretele meu. Capul lor e o minune. În puful palid, mărunt şi bogat ce-l acoperă, sticleşte ca două rubine focul sumbru, cu amintiri de metal, al ochilor desinaţi în orbita lor auriferă cu preciziunea şi amănunţimea florilor de cîmp. Cei trei fluturi stau ca nişte echere. Cîte trei dungi brune şi în zig-zag le acoperă transversal aripile, largi la bază, iar ştofa lor poartă în ţesutul ei linii de relief imperceptibil, sute de raze geometrice întîlnite în punctul ascuţit ce ascunde capul, ca un vîrf.

Noaptea îmi trimite mai întîi cîte un model din fiecare zburătoare, pe care apoi îl repetă. Cele mai frumoase sînt şi cele mai puţine. Într-o ninsoare de ţînţari, de sute din aceşti purici înaripaţi, care intră pe fereastră sărind, sînt numai trei fluturi de aur şi numai două imponderabile, mărunte libelule...

Risipirea nopţii risipeşte şi insectele care, înginîndu-se noaptea cu ziua, se duc la cuiburile lor necunoscute, strînse în împărăţia lor miraculoasă la un apel. Şi, noaptea viitoare, altele le înlocuiesc, alte forme, alte culori, alte temperamente, de la domniţa de gheaţă încremenită ca o fantomă în mantaua-i albăstruie în ungher, pînă la gîngania nebună, în luptă cu umbra ei pe tavan.

In timpul zilei insectele zburătoare sînt mai puţine şi poezia părăseşte spaţiul, ca să lase să bîziie musca.

Poezia obscură şi lină a nopţii prieşte mai mult păstrării intacte a comorilor mişcătoare. Ziua aparţine insectelor încălţate şi căpuşii devorante. Specii noi, uimitoare, inventate instantaneu, împuiază văzduhul şi iarba. Unele imită racul, altele contrafac în proporţii infinitezimale atitudinea păunilor, rapiditatea cailor, graţia lebezilor cenuşii, săritura broaştelor în rugă de ploaie.

Dar în mijlocul horelor de fluturi încinse în jurul lămpii apare, să-şi expuie plosca infectă de sînge, ploşniţa, matroana cu şoldurile umflate, ţaţa puşcăriei. Tîrtiţa ei trivială e mistuită însă în focul luminării cu care am urmărit-o de aproape : facla adevărului arzător.

FETICA

O fată de unsprezece ani a furat bani. Un judecător a anchetat-o şi arestat-o şi o cameră de punere sub acuzare i-a confirmat mandatul. Din suma furată, a cărei importanţă variază, după informator, între doi poli şi patru mii de lei — în momentul arestării, copila îşi cumpărase obiectul dorinţelor ei celor mai vii : doi castraveţi, ca să-i mănînce cu sare.

Am văzut-o escortată de soldaţi. Numai că şi soldaţii, şi gardienii, şi gardiencele care o însoţeau la „secţia femeilor", mai inteligenţi decît autorităţile, şi surprinşi cu toţii de micimea noii arestate şi atraşi de figura ei extrem de simpatică, o escortau ca la un botez, cu glume şi cuvinte mîngîietoare, care arătau copilei că puşcăria e un loc mai bun decît se povesteşte, preferabil în orice caz stăpînului legalist, de la care a furat cu naivitatea şi instinctul unei mîţe, şi care a trimis-o la închisoare.

Cineva a chemat copila şi a pus-o să-şi povestească isprava. Copila a produs o schiţă inocentă a furtului săvîrşit, gingaşă ca un pastel.

— De data asta, am să te iert, îi răspunse cineva, ca un judecător suprem de care atîrnă soarta tuturor hoţilor din Bucureşti. Dar dacă ai să mai faci o dată, am să-ţi tai o mînă şi dacă mai faci şi a doua oară, îţi tai şi un picior.

— Nu ţi-e milă? a întrebat copila.
— Ţie nu ţi-a fost milă cînd ai furat?
— Nu e totuna, a răspuns cu vioiciune hoaţa mică. Dacă tai piciorul, curge sînge şi doare.

DIRECTORUL

Directorul se înfăţişează ca un ţigan adevărat. La culoarea pielii, care nu dă loc la nici o îndoială, se adaogă expresia, tonul, grimasa de parvenit. Ochii lui refuză să se uite, gura lui refuză să stea sau să se mişte normal, nasul lui refuză să primească ideea că ar avea două nări şi că suflă cu organele identice de primprejur. Figura lui, în genere şi în detaliu, exprimă o nemulţumire fără motiv şi fără scop. Parcă aerul îi pute, îi înţeapă ochii şi îi otrăveşte limba. Parcă directorul ar voi şi să fie şi să nu fie, plictisit că este şi dezgustat că n-ar mai fi. Persoana lui se pare mai presus de cunoştinţă, ca într-o filozofie — şi carnea lui, înecată de puroaie, ce se vădesc la pleoapele umflate de-o conjunctivită neagră, la colţul vînăt al gurii, la grumazul constelat de buboaie variate, are senzaţiile unei plămădiri superioare, ceva cam între patriarhul Constantinopolei şi regele Italiei.

Fiinţa directorului face ocolul într-adins al curţii pe lîngă ziduri şi apare din fund, între cele două rînduri de deţinuţi, ca să guste o intrare triumfală de dramaturg. In cor, deţinuţii strigă:

— Trăiţi !... 'iţi...

Unele glasuri au rămas în urmă, pentru că au început să vocifereze, prin surprindere, mai tîrziu. Urechea directorului e supărată, ca un auz de şef de orchestră.

Acum directorul se vede de la cap pînă la vîrful picioarelor, cu trupul scump întreg.

El vine să facă cercetarea.

Directorul își proclamă gulerul lustruit, hainele călcate cu dungă, ghetele de lac, ce-l strîng îngrozitor, inelele gigantice din degetele înmuiate în briliante cu aur.

Cercetarea domnului director privește „mai ales" două categorii de oameni: recidiviștii și neofiții. Vocea lui mustră deopotrivă, în cuvinte nescrise, evocatoare de dumnezei, de mamă, de organe anatomice și sexuri, și pe cei care au mai fost, și pe cei abia sosiți. Interogatoriul lui e nemilos, relativ la familie, la rangul ei social, la studii și funcțiuni, cu scopul de a stabili contrastul cu pușcăria și o lecție individuală de morală. Indiferent dacă răspunde sau nu, indiferent de ce răspunde și de felul cum răspunde, noul venit este în sfîrșit bătut, în calitate de nou venit, iar recidivistul în calitate de recidivist.

Bătaia consistă într-un asortiment de palme ajustate, trimise în figura clientului cu îndoitul efort al brațului și al pieptului ce-l împinge. Întîia palmă este expediată cu o mare putere mecanică, pentru motivul că individul se găsește sosit în închisoare. A doua palmă e puiul viguros al celei dintîi. A treia palmă este dată pentru că pălmuitul s-a ferit. A patra palmă rectifică pe a treia. A cincea palmă este chemată de a patra. A șasea palmă stabilește ritmul și cu douăsprezece palme se obține, simetria.

Inelele directorului au jucat rolul boxului blindat. Vasalul rămîne vînăt, însîngerat și strivit. Închisoarea are în fund o infirmerie.

VARIETAȚI

Din punctul de vedere superior, al Justiției, dormitoarele sînt încălzite, fiecare dormitor avînd dreptul la cîte opt bucăți de lemne pe zi, distribuite de către d-l econom. D-l econom oprește însă cîte trei bucăți de fiecare dormitor. D-l prim-de-noapte ia cîte două, d-lui prim-de-zi i se rezervă un lemn, iar altul este păstrat pentru a economisi. Lemnul cu noduri este destinat dormitorului, ca să încălzească aproximativ treizeci-patruzeci deținuți. Acest al optulea lemn rămîne de obicei întreg, carbonizat la vîrf. Înainte de a se fi crăpat de ziuă, hoțul cel mai abil l-a scos fumegînd din sobă, l-a stins în urină și l-a dosit, intercalîndu-l sub curea, pe corp, la piele. Neprevăzuta marfă este negociată, între biserică și spital. Acolo își fac plimbarea matinală, pe un trotuar de cărămizi, „boierii": escrocii de marcă și deținuții politici. Prețul unei bucăți de lemn cumpărată de la „camarazi" este un leu, mai ieftin cu vreo douăzeci și cinci la sută decît la gardieni, care procură combustibil suficient pentru încălzirea dormitoarelor boierești.

Hoțul care a vîndut un leu bucata de lemn este un gospodar prevăzător, căci seara, în dormitor, el are nevoie de douăzeci și cinci de bani, o taxă de hotel, plătită ceaușului la orele patru după-amiază. Ca să devie simpatic și tolerat în toată ierarhia locală, hoțul de rînd trebuie să păstrze relații normale

cu ceaușul, perceptorul intim și consilierul tehnic și administrativ din timpul nopții. Cu ceaușul, reprezintantul cel mai de aproape și mai vizibil al autorității, nu se glumește. Pasagerul care nu a făcut „rost" de douăzeci și cinci de bani pe zi intră piezîș în dormitor, cu o privire învăluitoare pentru ceaușul lui. El va petrece o noapte excepțională. Ceaușul se va ocupa de dînsul atent și continuu, atingîndu-l cu mîna lui groasă și grea și bine hrănită.

De cîteva ori pe ceas, pasagerul neplătit va primi cîte o „gutuie". Gutuia consistă în a sfredeli craniul cuiva, învîrtindu-i bărbierește, pe pielea capului, unghia mare, strînsă, a pumnului drept. Consecință, un simplu cucui de fiecare gutuie, sau o gutuie complectă. După douăzeci și cinci-treizeci de gutui, distribuite pe suprafața osoasă, primitorul își simte capul de zece ori mai voluminos și gingaș la pipăit, ca o friptură de rață.

Gutuia se servește cu două garnituri: căutarea pîrțagului sau frecarea tîmplelor în răspăr; cu deosebire că răspărul pîrțagului, operat cu tărie în gaura cefii, în punctul unde anatomia indică vecinătatea creierului mic, pe regiunea părului mărunt, are un efect mai accentuat. La tîmple, este ca și cum ai fi fost frecat o dată cu glaspapir, pe cînd la ceafă ai senzația că lucrează o pilă cu dinții mari, un rașpel sau un polizor.

Bobîrnacul în tidvă, în pielea gîtului sau nas, e inocent, cu condiția să nu te ferești prea mult, ca să nu cadă bobîrnacul, din întîmplare, pe globul ochiului, pe care-l roșește și-l umflă. Sucirea zgîrciului urechii e mai dureroasă, comparabilă, în serie, cu strîngerea primei falange a unui deget pe articulația lui, în interiorul pălmii. Efectul acestui ultim act este îndeobște un răcnet, precedat de o convulsiune, ca la vulpile prinse cu laba într-o gingie de fier.

Sucirea urechii, a vîrfului urechii, se aseamănă cu arta japoneză: este delicată. După o pipăire catifelată a conturului superior, încovoi zgîrciul puțin, cum ai îndoi o petală de roză și, strîngîndu-l, îi

dai drumul. Mai violentă şi rezolvată cîteodată cu sînge la rădăcina dintelui şi a măselei este figura pumnului proiectat în lăţime, de jos în sus, pe sub bărbie. Această varietate a formelor cu care-şi tratează pasagerul gratuit intervine numai de cîteva ori în timpul unei nopţi şi anume numai atunci cînd, scufundat în reflecţii şi ruşinat cu anticipaţie de asprele mustrări ale primului-de-zi că nu a ştiut să-şi facă toată datoria, ceaşul se scoală brusc din pat şi înaintează...

Căci nici ceaşul nu-i de capul lui. Şi el se înlănţuieşte în angrenajul social, atîrnînd de cîteva roţi dinţate, cu care evoluează armonic. Ca să meriţi postul de ceauş, cată să dovedeşti. D-l prim, cînd te distinge, îţi pune în mod fracţionat condiţiile, pe care le-a consimţit şi el, integral, primind un post de răspundere de la autoritatea unuia mai mare ca el, care la rîndul lui a fost numit cu o însărcinare. Căci dacă decretele şi hîrtiile au un conţinut general, ceremonia verbală, însoţitoare a numirii, comportă confidenţiale preciziuni imperative. Aşa că, în ultima analiză, hoţul, pe care-l închide societatea ca să-l izoleze, face încă parte din armonia universală, întrucît în dormitorul lui el rămîne un factor activ, o celulă utilă registrului de *Dare* şi *Avere*. La fardul vîndut cu cîteva sute de lei cutia, pentru uzul parfumat al unei cîntăreţe europene, în trecere prin Bucureşti, poate că au contribuit prin osmoză şi insinuare atomică şi cei „douăzeci şi cinci de bani pe noapte" ai lui Cîţă, zis Ciocoiul, zis Alfons, zis Marghiloman: utilitatea obştească a unui număr de opt sute deţinuţi pe zi, cîţi ospitalizează singura temniţă a fostei mînăstiri Văcăreştii.

De la dormitoare, o administraţie bine organizată ar putea înscri în bugetul ei, a 25 bani de cap, zilnic lei... 200.

Din 7 lei pe zi cît are un deţinut bugetar, societatea ar putea realiza circa, a 4 lei de cap... 3.200 lei.

De la gaz, fîn, materiale, pături, îmbrăcăminte etc., s-ar mai putea dobîndi pe zi cam... 1.000 lei.

Un total de lei 4.500 aproximativ pe zi este susceptibil să puie în circulație, pentru mîngîierea suferințelor fine, un milion și jumătate de lei anual, de la o singură închisoare.

Personalul închisorilor fiind însă dezinteresat la extrem, aceste sume se pierd fără folos pentru nimeni. Și personalul, la dezinteres adaogă cumpătul, sobrietatea. Dacă uneori unul din șefii sublimei instituții a penitenciarelor cheltuiește cu mult peste salariu și realizează proprietăți, aceasta se datorește, fără pic de îndoială, rezervelor personale, averilor părintești, resurselor familiei, în care născîndu-se cîte un element cu vocație specială pentru diriguirea duhovnicească a clasei hoților de rînd, este lăsat ca un pictor, ca un literat, ca un muzicant boem, să-și urmeze chemarea de mizerie pe socoteala bătrînilor.

VOCAȚII

Dregătoria supremă a închisorilor e apanajul unui pasionat de carieră, care poartă titlul modest de director general al închisorilor. De obicei se aleg la acest post de frunte vocațiile irezistibile, care pe tărîmul lor echivalează cu Socrate sau cu Corneille. Cineva se naște director general de închisori după cum altcineva s-a născut Crispi sau Mozart: e un temperament, o predestinare din eternitate, un misticism.

Trebuie să fie în țară cîteva sute de închisori mărunte și cîteva zeci de pușcării calificate. Intr-un ocol de ziduri grele, păzite de armată, trăiește o lume supusă unui regulament și stăpînită cu toate puterile executive reunite, acordate de stat. Cetățean mai docil prin definițiune nu poate să fie ca deținutul, cetățean al unei republici închise cu lanțuri. Peste aceste numeroase roiuri republicane împărățește exclusiv, nedisputat și fix, un singur personaj: directorul general, părintele, episcopul, mitropolitul, tatăl acestui regat. Subdirectorul, directorul contabilității sînt numai fiii și sfinții-duh, contrași în tripla și totuși unica și nedespărțita lui supremă individualitate. El e alfa și tot el omega. Guvernele au cîte un control oarecare: parlamentul și presa; directorul general al închisorilor reprezintă în persoana lui multifrontală, și activitatea, și controlul. El e

de sine stătător şi incomensurabil, mai mare decît armata, mai tare ca legea, mai autonom ca universitatea, dincolo de Academie, de barou, dincolo de bine şi rău, solitar şi omnipotent în univers. Atîta putere în mîna fină şi parfumată a unui singur ins e ceva admirabil, un rezultat miraculos al acestui echilibru divin de stat, care ştie să asocieze contrariile şi să separe identităţile, după capriciile totuşi logice ale biologiei.

Porunca integrală, cu realizarea ei deplină în acţiunea altuia, s-a risipit, ca aşezămînt, s-a pierdut din toate celelalte organizaţii sociale. În împărăţia morţilor legale, adică a direcţiei generale, porunca e tot atît de neştirbită ca în epoca lui Carol Magnul şi a Genezei. Este cu neputinţă să se spună : nu.

Tronul împărăţiei osîndiţilor este ocupat actualmente de fizicul zvelt şi copilandru al unui director general, căruia i s-a dat, în poreclă, un nume de fată-n casă. Mersul lui de copilă se divide în pas de dans, pe nişte picioare mici şi febrile, de turturea. Înclinarea capului, strecurarea ochilor lui, lungi ca migdala crăpată, guriţa lui înfiorată, şoldurile lui de englezoaică, părul lung, zulufat şi retezat deasupra gulerului pur, cravata lui graţioasă, mişcările lui în M şi W sînt însuşirile tipului *la garçonne*.

Cînd vorbeşte, grumazul acestui efeb cu părul alburiu are cochetăria oftatului posesiunii, buzele lui se întreţin cu vîrful limbii, roză ca la căţeii albi, într-un joc senzual, şi corpul lui întreg undează ca draperiile unei cadîne.

Mintea sprintenă din căpşorul gentilului autocrat e însă perfidă şi duşmănoasă. Ea urzeşte zilnic o formulă de nelinişte şi de ură. Directorul închisorii, primitiv, brutal şi înfumurat, îl simte încolăcindu-i-se pe braţe şi pe înghiţitoare şi însomnorîndu-l cu ochi de şarpe, aţintiţi în ochii lui cu ulcioare şi caş. Superiorul ţine să-l doboare, subalternul rezistă. De patru ori a fost să-l arunce departe, surghiunit între stanele de sare ale unei ocne şi de patru ori atacul a dat greş. Vexat şi aţiţat, directorul general îi dă ocol, ca o miţă unei colivii cu pit-

palac. Laba lui catifelată a fost rănită la un asalt, dar știe ea că victima, pînă în cele din urmă, îi aparține.

Un protector puternic se interpune între ei: „nașul care m-a cununat". Ocupînd o înaltă magistratură, acest personaj poate vorbi de-a dreptul cu primul-ministru și cu ministrul de resort. Pentru că presa pomenește de cîtva timp numele magistratului, în legătură cu o eventuală criză de guvern, subalternul așteaptă acest eveniment ca să scoată, după expresia lui pitorească... niște coarne! Și directorul general ezită. În ziua în care și-a dat seama că magistratul ostenit de speranțe și-a suprimat dorințele de candidat, directorul general n-a mai făcut decît o săritură și victima s-a prăvălit, schițînd în cădere fulgerul diamantelor mari din inele. Cu soția lui gravidă, subalternul s-a transportat în munții de sare, ca să-și primească fătul între asasini și atentatorii la pudoarea propriilor lor nevîrstnice copile.

Directorul general explică uneori deținuților politici secretul solicitudinii, purtată de înaltul magistrat directorului de închisoare, căruia i-ar fi dat în căsătorie o tînără croitoreasă, destinată în casa magistratului să îmbrace pe doamna și să coasă în taină nasturii domnului. Un titlu atît de imens hrănea în inima „Țiganului" pasiunea dezordonată și absurdă de-a parveni, din fost gardian de închisoare, la treapta cea mai de sus a specialității.

O secundă, într-o seară, visul era să fie o realitate. Magistratul fusese chemat la palat: o ediție specială a suspendat respirația lumii judiciare și a închisorii. Directorul, instalat la telefon, aștepta comprimat între incertitudine și siguranță. Vîrful cel mai înalt al ambițiunii amețise masivul. Închisoarea, cu urechea lipită la zăbrele, aștepta și ea, căci triumfătorul ar fi parcurs-o răcnindu-și izbînda și dînd ordin ca porțiile de ciorbă să fie a doua zi mai mici.

El a rămas în gura telefonului pînă la ziuă, fără să primească nimic. O altă secundă l-a dat peste

cap. Căci magistratul a părăsit țara brusc, ducîndu-se la Paris.

— Sînt foarte supărat, se spovedea, la ora prînzului, directorul : nu mai fac politică niciodată...

El era sigur că fusese și bărbat politic.

DIN

TABLETE DIN ȚARA DE KUTY

ÎNVĂȚATUL ȘI PROSTUL

La o fîntînă, un învățat era ascultat în genunchi de un țăran.

— Scoate-ți din cap — zicea filozoful — că pentru conducerea statului ai nevoie numai de însușirile tale de gospodar. Toată lumea ar putea participa la treburile ei și nu ne-am alege cu nimic.

Intîi, nu am mai putea avea istorie și un popor fără istorie e ca și inexistent. Popoarele nu pot viețui ca oamenii care le compun, fără o memorie precisă, însemnată cu litere frumoase. Un popor nu poate zice ca un cetățean : „Stai să mă gîndesc, știu numai atît, că era într-o zi cu soare..." Particularii vegetează, pe cînd istoria face evenimente, singurul lucru la care, într-adevăr, se pricepe, însă cu mare specialitate.

Unui popor îi trebuiesc oameni capabili să-l plaseze în istorie, lucru de care oamenii rîndași nu sînt în stare. Aceștia pot cel mult să asculte cînd ceilalți îi îndeamnă : „Hai să facem un mare eveniment ; ne mai lipsesc cîteva evenimente". Istoria viitoare se capătă luînd loc în istoria trecută, după cum marșul se obține intrînd cu pasul plutonului în pluton : Un, doi ! un, doi ! unuuu ! și istoria este gata, poți face istorie la nesfîrșit, căci te-ai deprins. Vrei să faci istorie în calitate de individ anumit ? Este neapărat necesar să fii complex, să reprezinți prin valoarea ta

interioară un popor şi cîteva popoare şi seminţii, condensate în fiinţa ta numeroasă, ca icrele într-un crap. Cazul e foarte rar: un asemenea comprimat de neam întreg sau de omenire întreagă se obţine numai o dată la eră.

Dacă tu n-ai avea în conştiinţă pe sciţi, pe ostrogoţi şi geţi, ai fi un om de nimic. Ţi-ai vedea, mediocru şi ignorant, de treabă; ai semăna şi ai secera, ai munci şi ai dormi pe o ureche şi ai fi un prost care nu se mişcă în unda timpilor cu marile talaze. O bucată de piele de iepure cu un zapis pe partea fără blană ar trece în ochii tăi drept o cojoacă puturoasă şi ai fi un nenorocit, pentru că n-ai simţi nevoia unei Academii, care să conserve blănurile scrise şi registrele cu socoteli ale vechililor domneşti, chitanţele de achitare şi arvună.

O dată intrat în istoria popoarelor, un popor caută evenimente; caută evenimentele cu care să se îmbrace, ca penele albastre pentru pălărie. Dacă am lăsa istoria pe mîinile tale, băşicate la plug şi ciocan, ce-ai şti să faci tu cu ea? Aî ciocni-o de toţi stîlpii ca pe o limuzină. Iată de ce, pentru conducerea statului, ne trebuiesc nu oameni pur şi simplu, ci oameni transformaţi, oameni politici şi mai ales oameni istorici, din care nefericirea face să avem un singur exemplar, reuşit însă unic.

Omul de stat este faţă de omul de rînd cam cum ar fi portretul în ulei faţă de omul politic: o schimbare de materiale, o strămutare din aer pe pînză, din carne în văpsea, din dregătorie în bronzul fără putregai.

De fapt, e o strămutare din viaţă în hîrtie. Omul de stat e omul hîrtiei, un material care a întrecut de mult suprafaţa şi volumul pămîntului nostru. În vreme ce tu zgîrii ţărîna, el zgîrie coala. Cu o unealtă ca dintele de greblă, el anulează timbrul, brodează anteproiectul, proiectul, expunerea de motive.

Fiindcă eşti un animal, tu poţi trăi fără arhivă, pe cînd el, omul de stat, începe să tuşească şi să strănute îndată ce-l scoţi din dosare şi-i dai drumul în

păşune. S-a dezobicinuit. Pentru el nu se pomeneşte nimic în stare sălbatecă; totul e în mapă şi în dulap şi natura fiind anonimă, îndată ce încape în hîrţoagele lui, el o iscăleşte, îi pune ştampilă şi viză; o legalizează.

Toate lucrurile se strămută şi capătă un înţeles, pe care tu nu li-l poţi da. Intîi, se schimbă omul, devenind diplomat, doctor sau licenţiat. Îndată ce-i pui o diplomă în buzunar, Constantin simte altfel, ca şi cum a fost fermecat: nu se mai loveşte cu proştii. El gîndeşte cu vîrf şi vorbeşte cu vîrf, piţigăiat în bunul înţeles, adică aşa cum ar cînta privighetoarea. Apoi, lucrurile încep să călătorească de la sine, ca puii de peşte, din rîuri în apa sărată, schimbîndu-şi toată fiinţa din înotul lor prin apa dulce în mare.

Pămîntul tău devine sol şi subsol şi trece la minister, căruia i s-a zidit palat înzestrat cu tot ce trebuie, de la ministru pînă la portar, cu direcţii generale şi subdirecţii. Gîrla ta se face forţă motrice şi este supusă unui regim. Partea din gîrlă, aceea care dă din coadă şi se vinde cu kilogramul, trece altui minister şi intră în reguli deosebite. Grîul şi porumbul tău devin producţie agricolă cu şase la sută materii străine, iar pădurea ta se face lemn de construcţie şi de rezonanţă şi metri cubi, cu taxe de exploatare, silvicultori şi taxe de export. Gazul tău este petrolul din industria petroliferă, aparţinînd societăţilor cu nume scoase din astronomie, de foraj şi distilare. Chibritul devine regie, dimpreună cu tutunul şi cu sarea, pe care a descoperit-o, lingînd pădurile, cireada.

Viaţa ta intră în S.A.R. şi se negociază la Londra, la Paris şi la Zürich... Aşa de sus nu te-ai gîndit niciodată să te sui. Dacă valea Păduchioasa are într-însa cărbune, numele ei *Les Mines de Padouquioassa* devine cultural.

Văzuşi că statul nu-i de nasul tău? Alta e gospodăria ta şi alta e gospodăria cea mare, în care intră gospodăriile noastre, ca nişte cutii sub pat. Nici să nu te gîndeşti vreodată să primeşti a-ţi băga nasul

unde nu-ţi fierbe oala. Oala aceea este pentru nasuri subţiri şi năzuroase; trebuie să ai în neamul tău grecotei. Trebuie să ţi se fi subţiat părelele dintre nări. Atunci poţi rîvni cumva să te bagi în gospodăria statului tău. Şi să fi mînjit hîrtie multă, cu toate mădularele tale, de cînd te-ai născut, ca un vierme din lut.

O să-ţi povestesc ce-ţi lipseşte ţie cu de-amăruntul ca să ieşi de la vite şi să intri în politică şi în istorie — şi ai să vezi că am avut dreptate. Dacă vrei să te gîndeşti să-ţi bagi copiii în această fericire, ei trebuie să se dea de mici şi, uitînd cu încetul tot ce ştiai tu, ca un dobitoc, din apucate, să înveţe deprinderile şi ştiinţele într-adins întocmite pentru oamenii mari.

Acum să-ţi spun drept, se întîmplă că şi arhivele, şi istoria, şi cărţile se încurcă şi încă de tot, de nu le mai dă nimeni de cap. E de ajuns să scaperi un chibrit şi să-l bagi în ele aprins. Dar asta nu trebuie să se întîmple niciodată, căci ne pierdem civilizaţia şi cădem în barbarie.

MINISTRUL

După cîteva săptămîni s-a instalat un nou guvern şi ne-am întîlnit cu unul din miniştri. Ministrul era pe jos, deprins de altfel din lungă experienţă să nu se suie decît în trăsura altuia. Era seară. Becurile electrice luminau îndeajuns ca să se poată vedea totala transformare a personajului. Fiu al unei provincii care nu produce de regulă nici miniştri, nici aristocraţi, el intrase în totalitatea costumului admis şi purta, în acelaşi timp, piese disparate de la mai multe îmbrăcăminţi contradictorii. Cumpărîndu-şi cele de cuviinţă, după patru liste deosebite şi pentru patru ceremonii diverse, noul ministru, care nu era călăuzit de un gust personal al costumului, apăru sub felinar ca analogul luxos al unui clovn, specializat în a se prezenta publicului amuzat, compus anapoda ca un afiş.

Ministrul călca stîngaci în noua lui corectitudine profesională şi cu toate că-şi studiase, probabil, atitudinea la hotel, izbutea destul de greu să nu pară că soseşte gătit, de la o distanţă de şase sute de kilometri. Ne-au izbit îndată pingelele lui de mare cauciuc, pe care le-a cumpărat, desigur, ca să umble comod, cum se povesteşte. Picioarele fiindu-i foarte lungi, umbletul genunchilor, care ar fi permis unui prepelicar să treacă uşor printre călcîiele lui, ne-au vorbit în primul rînd. I-am contemplat încălţămintea care purta

încovoieri şi nervuri decorative, copci ca nişte cîrlige, găurici ca de vărsat, simetric aşezate, piei dublate, ca să contrasteze prin culoare în scopul unei eleganţe de rinocer, şireturi groase cu vîrfuri de metal masiv. Costumul aparţinea unei eleganţe de cîntărire şi cubaj, care utilizează din toate materialele de trei ori mai multe şi fac dintr-un om îmbrăcat un magazin.

Nu ştim cum se făcea însă că tocul se găsea cu un nivel mai jos decît pingeaua, ceea ce da impresia că la fiece pas personajul ieşea dintr-o groapă cu piftii.

Pe deasupra acestor picioare, încălţămintea era îmbrăcată în ghetre culoarea cafelei cu lapte, încheiate în afară cu catarămi nichelate. Picioarele ministrului se înfăţişau ca o pereche de ciini galbeni cu coada retezată, friguroşi, îmbrăcaţi în pardesiu bej. Nu am înţeles repede la ce slujeşte această podoabă superioară, foarte agreată de tîmplari şi şoferi, şi mi-am zis mai tîrziu că desigur marile demnităţi o impun. Lipsea un singur accesoriu : preţul atîrnat pe carton, de urechile ghetei.

Un baston cu totul nou mergea alături de ghete, cu un vîrf de os, mai lung decît se simţea nevoia. Urcam pe bastonul lustruit pînă la gămălia lui sferică şi dădurăm, acolo, de mîna ministrului, înmănuşată. O cochetărie curioasă făcea ca mănuşile să pară întoarse pe dos şi cusăturile să fie vizibile în pungălituri roşii pe pielea palidă. Ministrul le alesese pe acelea, ca să fie în linia ultimului jurnal — şi ni se pare că greşise, cumpărînd nişte mănuşi de sport : mănuşile s-ar fi împărecheat cu patinele sau cu o rachetă groasă. Patria locală a ministrului izbutise să facă un ministru, însă nu adoptase încă tenisul şi mingea catifelată.

Între mănuşă şi încălţăminte evolua prin urmare bastonul, a cărui poemă împiedicată şi rectificată continuu, constituia un nou echilibru mobil, adaos la instabilitatea picioarelor. Pantalonii copiau, în desenul lor, fundurile scaunelor de paie, cu trei nuanţe ale aceloraşi culori : cafea cu lapte neagră, cafea cu lapte normală şi cafea cu lapte spălăcită. Printre poligoane şi romburi circula, suplimentar, un ton de

cornuri şi franzele. Le-am distins pe toate la becul electric.

Ministrul înainta descheiat, pentru punerea în valoare a întregului geamantan pe care-l purta pe sine. Paltonul cenuşiu avea o căptuşeală gălbuie şi nasturi exteriori cît nişte ceasornice. De sub palton, cu poalele la jumătatea distanţei dintre ghete şi genunchii pantalonilor, ieşea un colţ de haină neagră şi juca un monoclu cu ramă de chihlimbar. Ministrul îl pusese de cîteva ori, venind încoace, la cîte un ochi, dar lucrul cădea pe sfoara lui, neputîndu-se fixa între gingia ochiului şi sprinceană, deşi mişcările nasului se sileau să-i dea un sprijin potrivit. Ministrul simţea că monoclul nu o să-i stea locului niciodată şi ar fi preferat ca acest obiect să fie purtat în gură, de unde nu ar fi căzut decît la înnoptat, cînd şi alegătorul, şi omul politic cască. O dată, ni s-a părut că monoclul a stătut o secundă la ochi, dar nu putem şti ce a văzut atunci ministrul prin sticlă, că s-a înspăimîntat şi a sărit înapoi pe pingele. Trecea un cal la trăsură şi cum s-a sucit monoclul, care luat pe nealese mărea de opt ori universul, ministrului trebuia să i se fi părut că-i sare calul pe teatru.

O privire nesupravegheată de ajuns ne-a scăpat atunci către figura, proaspăt rasă, a ministrului. Pălăria lui era cenuşie-alburie şi avea o formă uzitată numai cu turul pantalonilor strîns la minimum şi cu umerii lăţiţi de două ori, la echer. Avurăm atunci senzaţia ciudată că figura ministrului a dispărut şi că avem de-a face cu un domn pe care nu-l mai cunoşteam. Pălăria cu fundul mare era înconjurată de o margine mică şi de o panglică vînătă-închis. Ne mai uitarăm o dată. Era el, ministrul, însă culoarea şi forma pălăriei împrumutau purtătorului un calapod de cap turtit pe nas şi dat pe spate, făcîndu-l să pară acoperit cu o farfurie cu gura în jos şi prins dedesubt.

Dar ştiindu-se ministru, ministrul trebuia să dea cumva să se înţeleagă că nu era altceva şi îşi alesese stilul de a se lăsa salutat, ca prin răspunsul lui să devie evident că este ministru, cu toate că fără por-

tofoliu. El se uita niţel cu coada ochiului şi nu consimţea să se uite cu ochiul întreg, ca să nu fie nevoit să-şi întoarcă profilul. Un ministru se uită fără să vadă. Observarăm că purta şi un guler scrobit de toată frumuseţea, cu două colţuri frînte pe o cravată cu perlă, de unde se numărau pe piept nasturii de sidef ai unei jiletce albe... In gulerul lui, ministrul se înţepenise ca un taur în coarne şi nu primea să se mişte.

Obişnuiţi să salutăm pe miniştri înainte de a fi devenit şi după ce au căzut, am trecut. Ochiul ministrului mirat se rînji într-o deschizătură mai ca lumea. Treceam. Trecurăm. Ministrul se opri şi începu o frază cu voce, către domnul care-l însoţea, şi care rîdea fără motiv, din necesitatea de a dovedi publicului că el poate rîde cu ministrul.

— Cînd am depus jurămîntul de ministru... zise ministrul cu accentul lui cel mai încredinţat.

Şi se uită puţin în dreapta şi puţin în stînga şi puţin îndărăt.

Fiind în apropiere de un W.C., publicul, împărţit în două tabere, una grăbită şi alta satisfăcută, intra căutîndu-se febril sub pulpane sau ieşea încheindu-şi paltonul şi tuşind.

Intîlnindu-mă cu Omul Politic, l-am găsit de astă dată întristat. Mi-a strîns mîinile languros, mi-a vorbit fără vocea obicinuită, cuvintele nu-i mai străluceau ca alămurile frecate; silabisea, tărăgăna.

— Imi păreţi indispus, domnule Om Politic...

— Sînt scîrbit, domnule Mare Cetăţean, mi-a răspuns Omul Politic. Turpitudini, incertitudini; în viaţa politică ai căuta zadarnic rectitudini, corectitudini, fiind plină de ingratitudini. In continuă acţiune, pentru naţiune, capeţi o bizară noţiune şi convicţiunea că viaţa politică este o abjecţiune. Să nu crezi că am ajuns la superstiţiune. Apelez la spiritul d-tale de justiţie şi cu intuiţia Constituţiei te întreb: ce este această inechitate şi dacă ea va dura o eternitate?

— Imi pare rău că v-am găsit într-o stare sufletească de depresiune, răspunsei. Să-mi daţi voie să mă retrag...

— Nu te retrage, zise Omul Politic. Rămîi. Aveam obsesiune să fac cuiva o confesiune. E o necesitate de civilizaţiune ca din cînd în cînd să ne uşurăm psicologia. E lamentabilă viaţa politică, domnule Mare Cetăţean. Regret profund că am participat la activitatea ei. Mai bine rămîneam un om al dreptului şi un advocat ilustru, cum devenisem, între marile principii, şi făceam abstracţiune de sinistra confuziune.

Ascultînd pe Omul Politic mi-am dat seama că, pentru a intra în mişcarea militantă, prima condiţiune nu este numai să fii versat în complicaţiunile Constituţiunii, dar făcînd chiar excluziune de această condiţiune, o imperioasă datorie îţi dă obligaţiunea să te exprimi în cuvintele cu terminaţiunea în *iţiune* şi în *iţie*, în *ùdine*, în *ìgie* şi *iziune*. Dacă ai crezut puternic în ceva, dacă ai avut un ideal şi o ideaţiune, însemnează că ai o religie sau o religiune şi acest lucru de bază în politică nu poate să aibă altă expresie sau expresiune. Nefiind un ce vulgar, politica subînţelege o educaţiune şi numai terminaţiunea, indiferent de observaţiune, permite o justă operaţiune. Viaţa parlamentară a dezvoltat mecanismul atenţiunii pînă dincolo de sublima imitaţiune şi însăşi deceptiunea intră în compoziţiunea elocuţiunii, ca o repercusiune.

In consecinţă, am luat cunoştinţă cu emoţiune de sentimentul de amărăciune care a făcut în sensibilitatea Omului Politic intruziune şi nu am fost în situaţiune să-i ofer nici o consolaţiune. Totuşi, subiectiv, am încercat, printr-un comparativ sau alt comparativ, să-l aduc la realitate, prin explicaţiuni de situaţiuni, arătîndu-i că între calitate şi calitate diferenţiază la superlativ intenţiunea realizaţiunii.

— Nu mă poţi induce în eroare, răspunse Omul Politic, întrucît experienţa mi-a înveninat existenţa. Aci e diferenţa.

— Atunci, ceea ce-mi rămîne de făcut este tot să mă retrag.

— Repet: nu te retrage, domnule Mare Cetăţean. Nu mă lăsa în atitudine de solitudine. Pregătesc tocmai o interpelaţiune. Bugetul fiind grav grevat în diversele capitole ale diverselor departamente, vreau să consult sentimentele majorităţii. Este ea conştientă de imensul prejudiciu provocat finanţelor statului şi consimte ea la imensitatea dezastrului ce ne pîndeşte şi ne va înghiţi? Sau o ignoranţă plată adaogă o penibilă concordanţă la ineleganţa unui guvern de circumstanţă? Pe vremea noastră, a bărbaţilor politici de mare distincţiune, partidele au dat guverne cu prestanţă, miniştri vigilenţi, oratori eminenţi, vehemenţi. Se deplasa un bulon la calea ferată? O telegramă de sosire în Capitală, de la moşie sau de la Paris, nu ajungea exact la hotel? Interpelaţiunea lua formă ciceroniană şi un guvern putea să părăsească banca ministerială, pentru că lavaliera ministrului de externe fusese înnodată strîmb de un valet.

Azi? Azi nu mai ştie nimeni să guverneze. Autoritatea suferă de mediocritate şi la incapacitate se suprapune ferocitate şi atrocitate şi dacă încă vreo zece ani perspicacitatea partidului din care fac parte cu onorabilitate va fi ţinută în expectativă inactivă, prevăd o perspectivă colectiv maladivă.

— Se cunoaşte şi din convorbirile particulare forţa dumneavoastră oratorică fără nici un precedent tot atît de elocvent, observai Omului Politic, începînd să o rup binişor şi eu politiceşte. Verbul domniei voastre are, ca şi adverbul, o rezonanţă parlamentară universală, amintind cînd dulcele dialect provansal, cînd gingăşia catalană. Ne transportaţi cînd în Italia, cînd în Francia, cînd în Hispania şi inflexiunile dumneavoastră portugheze ne pun în conexiune sufletul cu Atlanticul.

— Nu-mi mai trebuie altă dovadă despre augusta mea latinitate, răspunse măgulit Omul Politic, în ascendenţa căruia se aflau un valoros laptagiu chinez, avînd patruzeci şi două de vaci şi o duzină de bivoliţe de cea mai pură rasă, precum şi un căruţaş, cu

originile în Indiile Noi, consacrat specialităţii transporturilor cu butoiul, în timpurile nopţii, ale unui produs ce poate fi numai indirect numit. Devenind latin şi aristocrat prin credinţe politice, Omul Politic cu pasiune nu scapă nici o ocaziune de a pune în funcţiune o raţiune de mare tensiune, dînd vulgului politic şi cîte o drastică lecţiune.

Arta de a guverna presupune, într-adevăr, vocaţiune şi echivalează cu o artă de creaţiune, de concreţiune şi concentraţiune. Libertatea, egalitatea şi fraternitatea, adică democraţia, căreia îi dete naştere revoluţiunea, pot să soluţioneze problemele, fără un spirit de rezoluţiune şi elevaţiune? Niciodată! Or, ce găsim noi în libertate? Răspunsul poate fi dat cu simplicitate: laşitate. În egalitate, găsim ilegalitate şi fraternitatea este soră cu perversitatea. Aceste trei deziderate sînt lipsite de eficacitate. Şi nu orice Simplu Cetăţean se adaptează cu aptitudinile adevăratului conducător, care se moştenesc naţional, din generaţie în generaţie, fără altă operaţie decît expediţia condiţiei natalităţii în procreaţie la destinaţie sau expediţiunea condiţiunii de natalitate în procreaţiune la destinaţiune.

În această chestiune se procedează şi prin sugestiune.

OM ŞI OM

Interpretul zise:

După cele mai sigure clasificări, kuţii se împart în două mari categorii cu totul distincte: oameni de stat şi oameni fiscali. Prima categorie merită numele de „mare" prin valoarea individualităţilor care o compun, cu toate că infinit de restrînsă, un om de stat fiind aproximativ egal, în ceea ce priveşte inteligenţa, competinţa şi meşteşugul aprecierilor cu o sută de mii de oameni fiscali şi clasa celor din urmă fiind sinonimă cu popor şi vulg.

Ca să-ţi faci o idee despre deosebirea celor două clase aparent antagoniste şi de fapt perfect armonizate, să luăm o pildă: ceramica şi lutul. Ai observat, desigur, disproporţia curioasă dintre vasele de pămînt şi cantitatea de pămînt brut din natură. Deşi intenţiile naturii, aşezînd planeta noastră în dreptul incandescenţei cu miliarde de calorii ale soarelui, au fost să coacă globul şi să-l transforme în amforă sonoră de teracotă, experienţa nu a reuşit. Mai trebuia ceva, un foc suplimentar de jur împrejur. Smalţurile fuseseră pregătite şi pămîntul înota încă de la început în baia de glazură albastră şi litarge, pregătită viitoarelor lui luciri şi reflexe. În atelierele vastelor infinite orizonturi, proiectul a fost abandonat la jumătate, în momentul cînd ghiuleaua noastră natală fusese pusă şi învîrtită la strung, unde a şi rămas continuînd să se învîrtească.

Ei bine, toate colecţiile, de la etruşci pînă la Saxa şi Sèvres, conservate în vitrine şi muzee, ce reprezintă ele, faţă de aglomeraţia uriaşă de pămînt prost, distribuită între mări şi dedesubtul mărilor şi între poli ?

Pilda noastră, domnul Reporter, nu este chiar cu toul în afară de subiect. Neputîndu-se fabrica numai şi numai oale, pămîntul a fost împărţit în state, pentru ca natura să izbutească să creeze cel puţin oameni de stat. Ar fi într-adevăr foarte greu de conceput viaţa fără oamenii de stat şi pămîntul fără miniştri, fără subsecretari de stat şi directori generali : ar fi o imposibilitate.

Ştiinţele naturale sînt încă în stadiul primitiv, neputînd înfăţişa studiului şi lecturii decît pe om, pur şi simplu, adică pe omul lipsit de importanţă. Omul de stat se găseşte faţă de omul-om la distanţa analogă la care se află omul faţă de maimuţă. Nu este absolut probat că omul de stat se trage din omul brut, fără acea participare mistică a necunoscutului, care separă oamenii prin conţinut şi nevăzut, deşi ei par să se asemene după chip. Se poate însă admite, ca un principiu convenţional, pentru înţelegerea problemei, la soluţionarea căreia, matematică, se poate proceda prin metoda ipotezei.

Ba, între omul de stat şi celălalt, sînt şi deosebiri fizice, de anatomie şi structură. Pe cînd omul brut poate merge mult pe jos şi uneori toată viaţa, omul de stat nu ştie să meargă decît în vagon special, iar cînd stă, el stă numai în fotoliu, într-un fotoliu cu cimpoaie dedesubt, în căptuşeală, care se dezumflă cîte puţin şi se umflă cîte puţin din nou, ca să producă o senzaţie de moliciune treptată şi să legene, ca o şedere pe nori, superioritatea mădulărilor capitonate ale omului de stat. Iarăşi, cînd umblă, adică atunci cînd se mişcă, primind să-şi puie talpa direct pe univers şi să schimbe tălpile succesiv deasupra acestui element, omul de stat nu săvîrşeşte acţiunea populară şi fiscală decît în interiorul unui cabinet şi în iarba de lînă şi de mătase a unui covor profund.

Omul de stat caută în jurul lui peste veacuri, cu o privire goală, depărtată și gînditoare de Sfinx sau cel puțin de tapir. El vorbește și se uită la inel sau în scuipătoare sau vorbește și citește în același timp, căci în creierul lui funcționează, coincident, mai multe facultăți deosebite, care la omul brut nu există nici în stare elementară : ascultă, cugetă și se grăbește, fiind totodată în locul unde respiră și pretutindeni. Ai observat că dacă îl saluți, complexele lui preocupări îl stînjenesc atît de mult încît nu știe să-ți răspundă decît mai tîrziu, atunci cînd are nevoie de d-ta și atunci el te salută cu un ceremonial destinat să compenseze toate distracțiile și absențele din timpurile repetate cînd d-ta aveai nevoie de el și te numește și : dragă sau scumpul meu amic.

Dacă te-a întîlnit pe scară, te potrivește să te vadă cu umărul sau cu șoldul stîng, sucit din șira spinării. Cu ochelari sau cu ochii liberi, omul de stat suferă aproape de presbitie și departe este miop. Nici mîna lui nu se mai mișcă de tot, redusă la gesticularea trîndavă a unui deget din zece și călcătura lui de convalescent te face numaidecît să-l remarci, chiar necunoscîndu-l, că este om de stat sau viitor om de stat, sau măcar aspirant la o posibilitate paralelă.

Omul de stat impresionează puternic și pune influența lui covîrșitoare ca o ștampilă pe tot ce-l înconjoară. Din ziua cînd un portofoliu îl consacră, servitoarea îl salută cu numele de domnule ministru, iar valetul și nepotul bucătăresei, intelectual, devin conștienți că ling porțelanurile unei somități și iubesc să poarte în cravată o picătură de sos vizibilă din bucătăria lui. În treburile lor, ei se comportă exact ca omul de stat, pe care îl escortează : gînditori, depărtați cu pauze, discreți și foarte puțin informatori.

Cît privește pe soția omului de stat, ea trece numaidecît din zoologia socială în categoria restrînsă și își adresează pălăriile cu titulatura doamna ministru. Intimități imediate se produc.

— Ieri, cînd am mîncat cu regina, regina mi-a spus... lasă a se înțelege doamna ministru.

Iată pentru ce cuvîntul om nici nu intră în vocabularul unui om de stat, noțiunea de om evocînd pe aceea de argat. Omul de stat nu admite, evident, existența sălbatecă a omului cu căciulă sau a omului funcționar. Aceștia sînt pavajul asfaltat al statului, pentru înlesnirea bunei rulări a pneumaticului balon.

De aceea s-a simțit necesitatea înființării unei clase intermediare, care fără să oblige pe omul de stat să o frecventeze, să poată să fie citată în dreptul noțiunii de om, cu un vocabul decent, aparținînd întrucîtva omului brut, dar asociat mai repede cu periferia morală a omului de stat : *clasa persoanelor.*

Persoana nu e poporul, dar nu e nici omul de stat, fiind ceva cam între umbrelă și baston, între pantof și papuc, între clondir și flacon, un creion care ar scri a cerneală însă rămîne uscat, un aparat între mătură și peria pentru frac. *Persoana* este cineva și cineva este întotdeauna altcineva, adică unul care este, dar care ar putea să nici nu fie. *Persoanele* se bucură de stimă fără să presupuie o responsabilitate sau obligațiune. Ele sînt de ordinul binoclului, al aparatului fotografic și al aspirinei, care nu trebuiesc niciodată, dar pot folosi din cînd în cînd și este bine să le conservi, cu foarfecile de unghii și cu vata de strănutat, într-un dulap suplimentar.

Evident, tot ce nu este om de stat este om fiscal. Specie comună, omul fiscal e numeros, e unanim — și dezgustător : plătește. Ca un cobai, ca un iepure de casă, el se supune tuturor experiențelor, cu sentimentul că servește binele omenirii, sacrificat finanțelor, ca semenii lui cu patru picioare mici, seroterapiei. Indiferent cine și cum îi introduce seringa, omul fiscal întinde pîntecul sau își înmoaie șoldul la orice pipăit. Noi procedăm față de el prin ordonanțe și legi.

In ziua de 1 ianuarie îi ordonăm să iasă fără baston: omul fiscal iese fără baston. La 2 ianuarie îl obligăm să ne aducă bastonul la primărie : omul fiscal își aduce toate bastoanele la primărie și în zelul lui încarcă o trăsură cu toate obiectele asemănătoare la domiciliul lui cu bastonul. Ii poruncim să nu strănute:

omul fiscal nu mai strănută. Îi ordonăm dimpotrivă să strănute : omul fiscal, dimpotrivă, strănută.

Omului fiscal îi place să se simtă în contact cu autoritatea şi mînat de ea. Cu cît contactul este mai aspru şi mai zdrobitor, cu atît îi place contactul mai mult, ca fanaticilor idolatriei, culcaţi benevol şi entuziast în drumul templelor, ca să fie striviţi de copitele şi roţile care vehiculează preoţii spre altar. Omul fiscal doreşte să atingă şi să pupe ciucurii mantalelor noastre, mai bucuros dacă mîna lui cu pulsaţii de temperatură întîlneşte şi duce la buze sfîrcul biciului decît lîna mătăsei.

Omul de stat îi satisface din belşug psicologia, hîrţuindu-l de treizeci de ori pe lună, cu preciziune. Pentru că o singură orînduire nu ar fi de ajuns ca să aţîţe devotamentul omului fiscal, noi am înfiinţat pentru el o serie de staţiuni pentru emiterea mesajelor noastre. Am împărţit statul în cincisprezece ministere de unde purced directivele mari, cardinale ; de la fiecare cîte o ordonanţă ! Ministerele au fost la rîndul lor subîmpărţite, pentru ca şi aceste subîmpărţiri să poată emite ordonanţe. Prin despărţiri succesive am creat o primărie, împărţită la rîndul ei în mai multe primării şi în mai multe circumscripţii şi percepţii, care de-aşijderi emit ordonanţe şi porunci, pe hîrtii de diverse culori, pentru fiecare om fiscal în parte. Contactul cu omul fiscal fiind încă insuficient, am dat la lumină, în afară de percepţiile comunale, alte percepţii, percepţiile fiscale propriu-zise, de unde şi-a şi tras omul fiscal numele categoriei lui.

Apoi, am înfiinţat vama şi tariful vamal pentru import şi export, banca, ofiţerul stării civile pentru naşteri, căsătorii şi — în sfîrşit ! — în sfîrşit ! — pentru morţi. Paralel, am creat poliţia, cu sute de comisariate, Siguranţa Generală cu mii de ramificaţii, jandarmeria etc., etc. Toate aceste autorităţi emit mesaje.

Un om fiscal capătă, prin urmare, posibilitatea de a sta în contact permanent cu Autoritatea : ţelul vieţii lui este satisfăcut. Ca să-ţi fac vizibilă pînă la extrem această necurmată legătură, care pironeşte pe omul

fiscal de sistemul administrativ, ca un robinet în rețeaua imensă a conductelor de apă, să cercetăm împreună activitatea unei brute fiscale timp de douăzeci și patru ore.

La orele 9 dimineața, primește o citație de martor într-un proces, citație laconică și lapidară, în care autoritatea nu se coboară pînă la indicarea pricinii iscate. Odată cu citația, înmînată de un comisar, omul fiscal mai primește cu poșta : un aviz că i se protestează o poliță peste patru zile, o scrisoare de la proprietar, cu amenințarea de a fi evacuat, o invitație de căsătorie, înștiințarea unui negustor că se ieftinesc pianele și două ziare pline de informații oficiale, relative la viața publică și particulară a omului fiscal, a cărora lectură se termină la $10^1/_2$. Dacă omul fiscal se întîmplă să fie „jidan", el trebuie să găsească, cel puțin într-un ziar, o declarație de principii, menită să-l facă să-i fie rușine de naționalitatea lui și să-l îndemne la autosugestia de a-și strangula nevasta și copiii.

La $10^1/_2$ un bilet roșu îl somează să plătească, în puținele ore ce-l mai despart de data fatală, o restanță față de stat și comună din anii trecuți și două-trei rate pe anul viitor. Tonul răstit al biletului îi pune în vedere să plătească și o dobîndă, făgăduindu-i pedeapsa vînzării cu toba. E inexplicabil cum din toate instrumentele muzicale, statul, care subvenționează și Opera, și-a putut alege în operațiile lui serioase tocmai unealta cîntătoare care cere competința cea mai redusă. Și este surprinzător că o vînzare a statului trebuie însoțită și de cîte puțină muzică.

Ce face la orele 11 omul fiscal ? La orele 11, omul fiscal aleargă după un certificat de bună purtare, pe care, în lipsa tatălui său decedat, îl eliberează o autoritate părintească. Ar avea de gînd să-și instaleze o mașină de scris : în acest punct statul, care adineauri era un fervent adept al instinctului muzical, profesează opinii dezavantajoase. Autoritatea părintească trebuie să certifice că fiscalul petiționar nu se va zgîria cu mașina.

La orele 12 omul fiscal ar trebui să prînzească, însă nu are timp căci la 12 şi un sfert trebuie să se găsească la tribunal, implicat într-o gîlceavă, în aşteptarea magistraţilor care sosesc la 3. Pînă la orele 7 seara, el este ocupat cu problemele juridice, hîrtii timbrate şi amenzi. Ajungînd la orele 8 acasă, omul găseşte teancul de hîrtii sosite în absenţa lui: cinci loterii, şase opere de binefacere, două convocări profesionale, trei chitanţe de abonament la cele cinci ziare ale celor cinci partide politice din care face parte cu prudenţă, o chitanţă de la Uzinele comunale de electricitate şi gaz şi o înjurătură ceremonioasă, anunţînd dublarea taxelor şi închiderea telefonului.

În decursul acestei activităţi timbrele s-au scumpit de opt ori, chiriile de douăzeci de ori, ştofele de cinci ori, încălţămintea de şaizeci şi cinci de ori şi mărcile poştale de o sută de ori.

Dacă ar fi şi un om cultural, omul fiscal şi-ar broşa cartonate anual ordonanţele, mesajele, recipisele etc. şi, obţinînd douăsprezece volume pe an, în zece ani el şi-ar întocmi o bibliotecă gratuită de cea mai mare însemnătate. Dar îţi repet, omul fiscal e un dobitoc.

Idealul nostru este ca, treptat, să facem din omul fiscal un individ consacrat autorităţilor integral, insul de anticameră perpetuă, degajat de cele pămînteşti, renunţînd de bunăvoie la o îndeletnicire personală, pentru a fi complectamente absorbit de datoriile lui faţă de autorităţi. Într-un stat bine organizat, jumătate din populaţie se ceartă cu cealaltă jumătate, la un ghişeu.

Deocamdată, nu am atins decît un nivel psicologic: fiecare om este vinovat şi criminal, şi i-am inculcat şi lui sentimentul de a se simţi de o sută de ori pe zi copleşit de o culpă imprecisă, haotică, enormă, de culpa de a fi cetăţean al statului din care face parte, de fiu răsfăţat al naţiei lui. Şi acest sentiment salvator îl determină să vieţuiască zi şi noapte, sîcîit de o fantomă morală binefăcătoare pentru stat, şi în panică eternă.

JURIDICE

M-am găsit odată în Kuty dinaintea unui foarte savant jurist. Fără să bănuiesc, privindu-i masca, indiferentă şi la strălucire, şi la frumuseţe şi aplecată deasupra dosarelor cu aceeaşi naturală bonomie cu care spînzura din părete, încadrat în geam şi praf, un regulament, aveam în faţa mea, într-un mobilier de hotel de provincie, un cap, o minte, un pisc juridic reputat.

De două ori, parcurgînd hîrtiile acoperite cu cerneală violetă, care de cincizeci de ani farmecă simţul publicului pentru culoare, ochiul jumătate vînăt, jumătate albastru-plumburiu al magistratului, s-a ridicat greoi ca o băşică, din dosar, ca să examineze valoarea fiziologică a inculpatului, căruia i se zicea pîrît. Nu vreau să spui că magistratul avea un singur ochi ; el avea doi ochi întregi, deopotrivă de posomorîţi şi de anevoioşi în lumina lor ; însă, apucînd să stau în latura mesei, camera de şedinţă fiind îngustă şi îmbulzeala deasă, se vedea numai unul şi eram văzut numai de ochiul magistratului, stîng.

Procesul meu, al nouălea pe listă, era cuprins într-un dosar, a căruia scoarţă cenuşie influenţase desigur privirea concentrată de studiu a judecătorului, mîzgălind-o cu fumuriul ei coclit. Magistratul hotărît să mă judece trecuse prin fenomenul mimetismului, ca iepurii, care moştenesc, din motive de apărare şi

de nutriţiune, coloritul nisipului şi al cocenilor, în mediul cărora vieţuiesc.

Fără să semene cu dosarele, el evoca dosarul, condica şi arhiva şi însăşi mătura din această dependenţă a dreptului, situată pe un coridor îngust, de-a valma cu clienţii, cu funcţionarii rubricilor şi ai calendarului de şedinţe, cu practicanţii imberbi, cu acea omenire deosebită a evului justiţiei, improvizată zilnic din oameni chiorîşi, din personaje scîlcii, din proprietari şi babe, în mijlocul cărora, pe grupuri, de-a lungul păreţilor, cu aporturi olfactive subite şi variate, gesticulează ca o statuie un advocat superb şi clocoteşte vocabularul profesional excitat de admiraţiile mute.

El nu semăna nici cu ciucurii perdelei, de o catifea aproximativă, bolnavă, şi totuşi evoca şi ciucurii acestor perdele, deasupra cărora, pe dinafară, construia rînduneaua şi zbura lumina cerului pe case. Fizionomia lui oglindea în transparenţă toată natura juridică, de la piciorul scaunului cu burduful afumat ca o pipă pînă la portar, aprod, cuier, băncile acuzaţilor, codurile, hîrtia sugătoare şi şomoioagele unse, de sac, ascunse pe după uşile dosite, alături de un băţ şi de un cîrlig. Magistratul era evocativ ca un parfum.

Totuşi, sufleteşte, din frecventarea minuţioasă şi îndelungată a unei ştiinţe de certitudini şi triumfuri, magistratul, care răsfoise aproape întregul meu dosar voluminos şi acum îşi ajusta microscopul juridic pe ochiul lui furtunos şi pe dimensiunile minuscule ale pricinii mele, ieşise suferind, ca şi cum intelectul şi logica lui, cu muşculatura prea strînsă, erau dureroase prin prezenţa unei ciupituri morale. Suferinţa lui o destăinui un surîs, un surîs ca o mîncărime a buzelor, cu usturimi, un surîs rapid, abia deschis şi-ndată retractat : un surîs obosit, ca şi înfruntarea, obosită de-asemeni. Sculîndu-se ca să-şi înmoaie condeiul într-un blid aşezat dincolo de dosare, magistratul meu apăru mai scurt de un umăr şi solidar în mişcarea braţului cu şoldul, ca figurile de carton legate pe dedesubt cu noduri de sfoară şi

care sucesc cîte două mădulări opuse, îndată ce tragi de sfoara dintre picioare.

Devenisem arendaşul unei făbrici de acid carbonic al căreia randament, nul timp de zece ani de zile în mîinile proprietarului, devenise important sub administraţia mea.

Acid carbonic, întrebuinţat la înălbirea siropului de sfeclă, se obţine arzînd piatra de var cu cărbunii şi unealta esenţială a unei făbrici de asemenea acid este un cuptor, înnădit de un coş imens, construit ca un obelisc de cărămidă cimentată. Neputînd să calce un contract precis fără primejdia plăţii unei despăgubiri mari, societatea proprietară a fabricii a pretextat că ar avea intenţia să o mărească pentru o exploatare mai mare. Coşul meu avea 32 metri: conform legii, care impunea o întreită capacitate de exploatare, coşul trebuia lungit cu un adaos, în văzduh de 64 metri pentru ca 32 înmulţit cu 3 să dea un rezultat de 96 metri înălţime.

Dacă s-ar fi putut adăoga metrajul legal, oricine înţelege că gaura coşului se strîmta pe măsură cu creşterea lui, coşurile construindu-se conic, şi că se ivea inevitabil un moment cînd gura se astupa de la sine, prin automatismul geometric. Presupunînd bună-credinţă din partea societăţii proprietare (Industriile Asfixiante S.A.), inginerii ei nu ar fi putut construi un coş de fabrică, ci o prăjină.

Cum intenţiunea nimănuia nu putea să fie să astupe coşul ca să fixeze în vîrful lui un coteţ de porumbei, am scos în evidenţă magistratului adevărul şi concomitent şicana. S-ar mai fi putut întîmpla ca la 81 metri coşul să refuze să mai primească urmarea, graţie gravităţii şi presiunii atmosferice; aşa că drept un coş de fabrică am fi avut aspectul lamentabil al unui monument cilindri-conic cu vîrful întors către pămînt, ca o lumînare de parafină.

Considerînd pe de altă parte că gaura coşului se va micşora pînă la dimensiunea unei macaroane, iar pe de altă parte că vîrful se va afla învîrtit, poate chiar capricios, în formă de zuluf, şi ţinînd totodată seamă de expansiunea gazelor, cu atît mai explozivă

cu cît orificiul prin care sînt expulzate se strîmtează şi are tendinţe constrictive, adică opritoare, fabrica de acid carbonic se va abate de la menirea ei şi coşul, departe de a scoate fum, va fluiera. În loc de-o fabrică utilă răcoritoarelor destinate publicului înfierbîntat de canicula am fi avut o uzină de ţipete, adică ceva în contradicţie cu legile care ocrotesc auzul şi liniştea aproapelui nostru, fără ca totuşi să potolească setea.

Făcînd expozeul meu, magistratul mi-a răspuns că o fabrică nu este un fapt juridic, fiind juridică numai intenţia de a exploata fabrica sau de a lungi un coş, indiferent dacă fabrica va fi exploatată sau lungită. Tot asemenea, nici coşul făbricii, nici acidul carbonic şi, implicit, limonada nu sînt fapte juridice, justiţiei fiindu-i deopotrivă dacă omul însetat se adapă cu apă netedă sau cu apă agitată de broboane gazoase. Căci, juridic, în sifon este altceva, marca făbricii, firma „La Doi Fraţi", raţiunea socială. Este juridic să ne gîlcevim pentru sifon, însă nu şi sifonul.

— Oamenii se împart în două clase, îmi explica judecătorul, după ce s-a încredinţat că nu am înţeles : în oameni juridici şi oameni nejuridici. Este o mare deosebire între împricinatul dat în judecată şi reclamant ; pe cînd reclamantul e mai totdeauna juridic, pîrîtul nu e juridic decît incidental, şi aceasta rareori. Este juridic un judecător şi nu e juridic un advocat.

— Nu ştiu, sînt destul de clar ? m-a întrebat judecătorul, care tocmai voia să surîdă.

Cu toate că era cît se poate de clar, simţindu-mă cu totul nejuridic şi declasat, îmi plecai capul cu timiditate aprobativă.

— Vedeţi dumneavoastră, reluă judecătorul, transformînd explicaţiile adresate ignoranţei mele într-o lecţie pentru toţi cei prezenţi ; omul care vine la judecată, chiar reclamant, cînd i se fură vitele, cînd e bătut de primar, cînd i s-a dat foc casei, îşi închipuieşte că faptele petrecute interesează justiţia şi că faptele sînt fapte juridice. Cumplită eroare ! Nimic

din ceea ce se petrece nu este juridic. Juridic e numai ecoul faptelor, strămutate pe planul raţionamentului juridic şi pentru ca o acţiune să devie într-adevăr juridică are nevoie de timp, de colaborarea, cu alte cuvinte, a unui abstract. Cu cît se vor cunoaşte mai puţin începuturile unei chestiuni supuse judecăţii noastre, cu atît chestiunea aparţine mai mult dreptului şi faptelor juridice.

Ce sens ar avea, într-adevăr — continuă magistratul — fără această preocupare esenţială de a schimba vulgarul în juridic, termenele, din ce în ce mai lungi (vezi coşul făbricii de acid carbonic), pe care le acordăm părţilor şi înmulţirea dosarelor unei afaceri? După două sute cincizeci de amînări, toate cauzele devin juridice şi după douăzeci şi cinci de dosare ale unei şi aceleiaşi pricini, cu atît mai vîrtos. Ajungem la o limită: dincolo de ea începe faptul juridic, vecin în absolutul lui cu matematicile, cu filozofia şi cu ştiinţele ermetice, care consistă în a căuta lucrul în sine: sunetul sunetului, sîmburele germenului, măduva gămăliei.

Recunoscînd într-adevăr splendoarea spiritului juridic şi misticismul superior al magistratului, obligat de neprevederea noastră să hotărască asupra unei banale şi ruşinoase afaceri de fabrică de acid carbonic, am parvenit totuşi, de acord cu judecătorul, să stabilim următoarele deciziuni, care au făcut obiectul unei sentinţe motivate în amănunt:

Întîi. Că acidul carbonic, fără să fie juridic, poate să devie un fapt juridic, dacă fabrica noastră îşi mută coşul la doi kilometri şi dacă ne scoatem marfa pe şoseaua judeţeană.

Al doilea. Că sifonul e juridic numai în părţi, de la începutul ţevii, din fund pînă la unsprezece centimetri în interior *(ipso facto* tot sifonul devine juridic cînd întregul conţinut se scurge pe ţeavă, pe această porţiune). Mai este juridică urechea de care apeşi cu băgare de seamă. E însă mai juridic sifonul mic decît sifonul mare şi ar putea deveni juridic de tot, după un studiu serios, sifonul care nu curge de loc. Dintre un sifon plin şi unul gol, incontestabil că cel

mai juridic este sifonul gol, întrucît el poate fi asimilat cu absența lui, cu lipsa de sifon și întrucît lipsa de sifon echivalează cu inexistența totală a sifonului, care fiind o apă minerală artificială, necunoscută și inexistentă, nu poate intra în domeniul juridic, existent.

CUPRINSUL

	Pag.
Momentul — Prefață	5
Episcopul Nifon al Dunării de jos	11
Scrisori către învățători	15
Postul cel mare și teatrul	20
Omul cu ochii vineți	23
1 Mai — Dintr-un carnet de note străine	27
10 Mai la mitropolie	31
Note de război	
Ceasul cel bun	35
Sfînta cruce	36
Un viteaz care se teme de guturai	36
Politica noastră... afacerile noastre	38
Forturile Marmorosch-Blank & Cie	40
Majestatea sa proprietarul	43
Dialog	45
Simple povestiri	48
Maior Tecuș către maior Teacă — scrisoare	52
Pildă lîngă pildă	55
Mesajul	58
Antisemitisme...	61
Despărțire	64
Gonacii	66
Sînge și aur	69
Poemă în proză	71
Duminica macabră	73
Senat!	76

	Pag.
Barbarie	78
Pana măiastră	81
Viciul boieresc	84
Gazetarul	87
Invitation à la valse...	90
Unul ca destui	92
Greutatea unui ideal	94
Patriotul	96
Pedeapsa	99
Adversarii	102
Justiţie nu poate să fie	104
Domnul Constant	109
Repeţiri în variante	113
Vulturii	116
Prelaţii din Senat	119
Musca	122
Cocò la universitate	124
Moş Niculae	127
O mie şi una de splendori vinovate	132
Stai să-ţi explic eu...	135
Doi vecini	139
Un mic binefăcător	148
Şeful de cabinet	151
Visul Maicii Domnului politic	154
Plîngerea lui Oscar pe ruine	157
Sergentul Răiculeanu	160
Omul care nu ştie să plece	163
Mila	168
Zbor la mare	171
După examene	174
Un tîlhar medical	177
Culegătorul de semne	180
Plaja	182
Moise	185
Un basm de cinci minute	189
Bărăganul	191
Pomul cu păpuşi	193
Hoţul	196
Ploaia	199
Bel Ami	202

Pag.

Simplă scenă autentică 205
Lupta cu taurii 208
Cîntecul drumului 211
Daţi-vă jos încet 213
Tîrla 216
Fata de demult 218
Scrisori de prinţi 221
Povestea prinţilor saşii 224
Cartofii 227
Parlamentul 230
Tocila 233
Jucăriile 236
O foaie de carnet 239
Scrisoare politică scurtă 242
Gazeta Politică 245
Bobul 248
Tristul scărpiniş 251
Prietenia 253
Mama 257
De profundis 260
Vîrsta fericită (stenogramă) 263
Pisica 266
Slovele 268
Moravuri de bogătaşi 271
Ce trebuie să ştie un tînăr de optsprezece ani . 274
Ţiganii 277
Bietul om 280
Viermii 283
Bilet de începător 286
Manual de morală practică 289
Greierişul 292
Un om providenţial 295
Examenul conştiinţei 298
Domnul Ţiparu 301
Sacrificiul special 305
Femeia cu copilul 309
Reţete 311
Arta de-a fi idiot 315
Apă cu făină 318
Epistolă de flăcău 322

	Pag.
Afacere complicată	326
De Crăciun	331
Comorile	336
Ceasul rău	338
Broasca	341
Cocorii	343
Bunul samaritean	345
Acasă, la noi	347
Buna-Vestire	349
Ascensiuni	354
Un smalț	356
Tinerimile	357
Dialog jubiliar	359
19 april	362
Psihotecnica	365
Scrisoare	367
Bel-Ami	369
Lucrul dracului	372
Caragialismul	375
Urciorul de lut	378
Săracul Popescu!	380
Hoțu	382
Fluturele de chiciură	385
Cariera	387
Președintele	390
Alba	392
Mihai și Dumitra	394
Omul liber	396
Pe vremea lui	399
Foaie verde de cais	402
Domnul polemist	404
Naivitatea ta	406
Lae Chiorul	408
Ah, Doamne!	410
Dedesubt	412
Broasca țestoasă	414
Basmul	416
Cititorule	418
Cucuvaia	420
Capul tău adevărat	422

Pag.

Vremurile bune 424
Unchiaşul Gavrilă 426
Năpîrca 428
Subiect 430
Un altoi 433
Mirele 436
Croitorul 438
Tecnologie 441
Baroane 443

DIN POARTA NEAGRĂ

Oasele 447
Noapte de argint 449
Ierarhia fiscală 450
Organizarea 453
Hoţul şi vrabia 461
Trei iezi 463
Măria Nichifor 464
Scenă la Jilava 468
Flaşnetarul 469
Gîngăniile 472
Fetica 474
Directorul 476
Varietăţi 478
Vocaţii 482

DIN TABLETE DIN ŢARA DE KUTY

Invăţatul şi prostul 489
Ministrul 493
Om şi om 500
Juridice 507

T. 1.584

Responsabil de carte : Cornel Popescu
Tehnoredactor : Ana Sabău
Corector : A. Dram

Dat la cules 13.06.956. Bun de tipar 4.09.956. Tiraj 18.000+2100. Hîrtie semi velină mată de 65 gr. m.p. Ft. 840×1080/32. Coli ed. 20,43. Coli de tipar 16,25. Ediția II. Comanda 2.981. Planșe tipo 1. A. nr. 01549. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R.

Tiparul executat sub com. nr. 776 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.

89 1